

БЕЗБЈЕДНОСТ
ПОЛИЦИЈА
ГРАЂАНИ

Бања Лука
Година VI
Број 3-4/10

*Министарство унутрашњих послова
Републике Српске*

УРЕДНИШТВО

Издавач: Висока школа унутрашњих послова,
Бања Лука

За издавача: Доц. др Миле Шикман

**Главни и одговорни
уредник:** Мр Горан Амиџић

Редакциони одбор: проф. др Душко Вејновић, председник
проф. др Милан Даничић, члан
доц. др Миле Шикман, члан
доц. др Урош Пена, члан
проф. др Миле Матијевић, члан

Спољни сарадници:

проф. PhDr. Jiri Straus, члан
проф. др Зоран Кековић, члан
проф. др Дане Субошић, члан
проф. др Желимир Кешетовић, члан
доц. др Саша Мијалковић, члан

Технички уредник: Саша Јојић

Лектор: Јованка Борић

Преводилац: Наташа Сикимић

Адреса уредништва: Булевар Живојина Мишића 10А
Бања Лука
телефон: 051/333-603
телефакс: 051/333-699
e-mail: direktor_vsup@education.muprs.org

Тираж: 300 примјерака

Штампа: ППГП „Комесграфика”, Бања Лука

ISSN1840-0698

УДК: 351.74

**Рјешењем Министарства просвете и културе Републике Српске
број: 6-01-8-1/05 од 31.01.2005. године**

**„Безбједност-Полиција-Грађани” Бања лука,
уписан је у Регистар јавних гласила под редним бројем 487**

SADRŽAJ

БЕЗБЈЕДНОСНА ОБЛАСТ	
(НЕ)КУЛТУРА ОКРУЖЕЊА И НАСИЉЕ У СПОРТУ – ТЕОРИЈСКИ ДИСКУРС <i>Проф. др Душко Вејновић</i>	325
ИНСТИТУЦИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ОБЛАСТИ БЕЗБЈЕДНОСТИ УСТАВНОПРАВНИ ОКВИР <i>Доц. др Синиша Каран</i>	343
О МЕТОДОЛОГИЈИ ИСТРАЖИВАЊА У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСНИХ НАУКА <i>Доц. др Саша Мијалковић</i>	361
МЈЕСТО И УЛОГА ГРАНИЧНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У СИСТЕМУ БЕЗБЈЕДНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ <i>Мр Драган Кулић</i>	373
УРБАНИЗАЦИЈА ГРАДОВА И НАСИЉЕ У ШКОЛАМА <i>Данијела Спасић</i>	393
ЗАЈЕДНИШТВО У ОБЛАСТИ БЕЗБЈЕДНОСТИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ <i>Владимир Драгичевић</i>	411
КРИМИНАЛИСТИЧКА ОБЛАСТ	
ТЕРМИНОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА МАФИЈЕ И ЊЕНЕ БИТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ <i>Др Миле Шикман</i>	427
ПРИКРИВЕНИ ИСТРАЖИТЕЉ КАО ПОДСТРЕКАЧ ИЛИ ПРОВОКАТОР НА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА И КАО УЧИНИЛАЦ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА <i>Велибор Бајичић</i>	455
КРИМИНАЛИСТИЧКОТЕХНИЧКЕ РАДЊЕ ПРИЛИКОМ ОБДУКЦИЈЕ ЛЕША <i>Владо Врањеш</i>	469
ПРАКТИЧНО ПОСТУПАЊЕ ОВЛАШТЕНИХ СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА ПРИЛИКОМ ПРЕТРЕСАЊА <i>Александар Миладиновић</i>	483

ПОЛИЦИЈСКА ОБЛАСТ

СЕЛЕКЦИЈА ПРИЈАВЉЕНИХ КАНДИДАТА ЗА ПРИЈЕМ У ПОЛИЦИЈУ <i>Mr Горан Амиџић</i>	499
ЕФЕКТИ РАЗЛИЧИТИХ КОНТИНУИТЕТА НАСТАВЕ НА НИВО УСВОЈЕНОСТИ ТЕХНИКА ПАДОВА, ЧИШЋЕЊА И БАЦАЊА ИЗ ПРОГРАМА СПЕЦИЈАЛНОГ ФИЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА <i>Mr Дарко Паснаљ</i>	513
САВРЕМЕНА СРЕДСТВА У ОРИЈЕНТАЦИЈИ <i>Mr Желимир Шкрбић</i>	523
ДРУШТВЕНО-БЕЗБЈЕДНОСНИ АСПЕКТИ ПРИМЈЕНЕ МЕТОДЕ ПРЕГОВАРАЊА <i>Mr Срђан Гајић</i>	539
ОСНОВНИ ФАКТОРИ КОЈИ ДОВОДЕ ДО НАСТАНКА САОБРАЋЈНИХ НЕЗГОДА <i>Денис Пијетловић, МА</i>	549
МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТУ ЉУДСКИХ ПРАВА У ПОЛИЦИЈСКИМ АГЕНЦИЈАМА <i>Гојко Павловић, МА</i>	559
СПОЉАШЊА ФОРМАЛНА КОНТРОЛА РАДА ПОЛИЦИЈЕ <i>Гојко Шетка, спец.</i>	573
ПЛАНИРАЊЕ – ДЈЕЛАТНОСТ РУКОВОЂЕЊА У ПОЛИЦИЈИ <i>Младен Марић</i> <i>Борислав Шарић</i>	587

ОПШТЕОБРАЗОВНА ОБЛАСТ

ОБЛИЦИ РАДА ВАН РАДНОГ ОДНОСА И САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ <i>Проф. др Живко Кулић</i> <i>Вук Кулић</i>	601
КОНТРОЛА ЉУТЊЕ У ПОЛИЦИЈСКОЈ СЛУЖБИ <i>Миленко Мршић</i>	615

**(НЕ)КУЛТУРА ОКРУЖЕЊА И НАСИЉЕ У СПОРТУ – ТЕОРИЈСКИ
ДИСКУРС**

***(NO) CULTURE OF ENVIRONMENT AND VIOLENCE IN
SPORT – THEORETICAL DISCOURSE***

Проф. др Душко Вејновић¹

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Апстракт: Безбједност људи је врховни закон, безбједност је основна људска потреба. У овом раду смо настојали, полазећи од стварних проблема, дати допринос проналажењем одговарајућих рјешења. У новије вријеме **спортске манифестације**, приредбе и догађаји постају све популарнији и привлаче мноштво људи који су заинтересовани за њихово праћење. Самим повећањем популарности спортова јавља се нови социолошки и друштвени проблем познат као **насиље у спорту**. Спортски фанатици спремни су на све, о чему свједоче најновија дешавања у нашој земљи, а и у земљама окружења, и неријетко исход њиховог недоличног понашања може имати за посљедицу нечију смрт. У том смислу јавља се потреба за усавршавањем технике обезбјеђења спортских догађаја која заузима битну позицију у систему обезбјеђења основних људских егзистенцијалних потреба, каква је она за сигурношћу. Организовање спортских догађаја је веома сложен процес, који се састоји од више сегмената који обухватају претходно детаљно планирање сваког елемента у систему организовања и обезбјеђења спортских догађаја. Неке државе су ове проблеме дјелимично ријешиле јаким репресивним мјерама, док друге државе покушавају превентивним дјеловањем да предухитре насиље у спорту. Свакако да интензитет насиља у спорту зависи од културе друштва у којем се одређени спортски догађај одржава. У раду се дају неке од препорука **како превазићи насиље у спорту**.

---

¹ Аутор је професор Дефендологије и Социологије на Високој школи унутрашњих послова у Бањој Луци, те професор Социологије, Социологије спорта и Пословне културе и комуникације на државном Универзитету у Бањој Луци. Предсједник је Дефендологија центра за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања. Контакт тел. 065/526-793, маил: tin@blic.net

Кључне ријечи: насиље, спорт, култура, безбједност

Појам насиља

Насиље је општа и најважнија карактеристика нашег вијека, због чега би XXI вијек, сматрају неки, требало назвати вијеком насиља. На дјелу је насиље: над природом, над самим собом, у политици, у спорту, над истином, мишљењем, дјецом, женама, демократијом, народима итд. Завладала је пошаст физичког и духовног насиља, тероризма и тираније, деструктивности и садизма, бруталне провале насиље и агресије. С обзиром снагу савремених средстава за масовно уништавање, могуће насиље и агресије попримају опасне размјере – до потенцијалног самоуништења људске врсте. Насиље, агресија и деструктивност не постоје по себи и изоловано. Зато насиље ваља довести у однос (поред осталих) с другим факторима, као што су: социјални, културни, цивилизацијски. Примјерице, како у примитивним, тако и у цивилизованим друштвима доминира деструктивност над мирољубљивошћу. Најмање цивилизована друштва (ловци сакупљачи и рани пољопривредници) показују мање деструктивности него цивилизована друштва, што је свакако појава за научно истраживање. Ова чињеница противрјечи идеји да је деструктивност дио људске природе. Или, када се данас погледа гдје су мјеста етничког и вјерског насиља у свијету, на географској карти се види да су то рубна подручја, каква су: Кашмир, Азербејџан, Косово, Либан, Ирска и др. Социјална психологија и психоанализа упућују и на скривене импулсе агресије и насиља. Економски аналитичари би рекли да су од значаја обиље и биједи. Религиолози не би никако могли заобићи религиозну мотивацију и религиозни фанатизам, који су кроз историју створили деструктивна, окрутна и нехумана дјела. Плодна би била диференцијација насиља: силе, моћи, агресије. Једнако тако и унутар насиља: физичко, духовно, психолошко, морално, јавно, револуционарно, контрареволуционарно, прогресивно, дефанзивно и сл. Насилни односи међу државама и људима имају грубље и суптилније форме.

Такође су бројни аспекти насиља:

1. Религијски – еванђеље тражи ослобађање од сваког насиља,
2. Етички – насиље је зло, мржња, егоизам, нељудскост,
3. Правни – насиље је протузаконито.²

---

² *Дефендологија* – Теоријско-стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001. године

(Не)култура окружења и насиље у спорту – теоријски дискурс

Насиље у спорту је новији феномен. Ако се вратимо грчким узорима, видимо да је агон у грчкој култури имао смисао борбе, игре, али с ону страну насиља. Насиље у спорту у наше вријеме објашњава се као саставни дио масовне хистерије, пражњења. Можда је транспарентнији сегмент савремене насилничке цивилизације. Бројне су расправе о сузбијању и превазилажењу насиља. Наиме, цивилизована друштва теже смањивању насиља и агресије као средства за рјешавање међуљудских спорова. Крајности о односу према насиљу иду од религијског ненасиља до става насиља. Насиље се налази у самој историји (зло по себи). Тако је опште људско насиље над природом праћено насиљем над људима (као да су и они обичне природне снаге). Покушавајући да ријешити проблем крајности, Херберт Маркузе је у дискусији с берлинским студентима сугерисао диференцијацију разних врста насиља и узимање у обзир различитих функција насиља. У свијету насиља не преостаје ништа друго него насиље. Човјек се може дресирати, насиље може укротити човјека, али га не може припитомити и коначно помирати с ропством. Живимо у вријеме насиља и у ненасиљу времена. Уочљиво је да скоро сва друштва декларативно пропагирају ненасиље, а истовремено стварају све погодније услове захваљујући којима насиље постаје привлачно за велики број људи. Насиље није само физичко, видљива је тиха а најчешће отворена доминација насиља над душом и духовним вриједностима. Не треба, при том, заборавити да оно фигурира и функционише као средство најразноврснијих облика друштвене моћи. Насиље је продужетак агресије физичким средствима, екстремни облик агресије нелегитимном или неоправданом употребом физичке или психичке снаге. Агресија се разликује од мржње која осигурава мотив уз агресивни чин.

У савременој науци, поред **биолошких теорија** које сматрају да је агресивност, склоност према насиљу урођена, постоје и **психолошке теорије**. Оне стоје на становишту да човјек одговара агресијом само на ускраћивање и фрустрацију. **Социолошка теорија** сматра да друштво ствара истинске прилике само за одређену групу која може задовољити своје потребе. **Антрополошки приступ** у објашњењу насиља је веома плононосан и он нас упознаје прије свега с агресивним понашањем одраслих људи. **Агресија** се повезује с низом феномена, друштвених, биолошких, психолошких итд. Разматрања ове појаве, која је све чешћа у нашој невеселој и сивој свакодневици, крећу се од тога да је агресивност урођена нагонска потреба, па до мишљења да је она само одговор на неповољне спољашње околности и да није нагонског поријекла. Агресијом се данас описују такмичарски дух фудбалера, туче навијача, али и крволочна свирепост бјелосветских убица. Под агресијом се најчешће подразумијева нагон за окрутношћу, жеља да се другом нанесе бол или да се уништи објекат који се осјећа као непријатељски. С психолошког гледишта, то није само одлика нагона за убијањем или

разарањем, изворно она није ништа друго него унутрашње средство за одржавање егзистенције, јер постојање не значи само тежњу за задовољавање, већ и настојање да се обиђу и савладају све препреке које се супротстављају задовољавању.³ Свака агресија није насиље, али је свако насиље агресија.

Постоје различити начини испољавања агресије:

- ☒ агресија која се изражава само у мислима, када је човјек раздражен, склон нападу на околину, али успијева да контролише и уздржава агресивне подстицаје;
- ☒ вербална агресија, која се испољава кроз грдњу, увреде, поруге или на неки други начин;
- ☒ агресија усмјена на предмете, у којој се јасно препознаје манифестована склоност и жеља за деструктивним понашањем;
- ☒ агресија према другим особама у смислу њиховог повређивања и уништавања живота.

Насиље је напад у којом се повређују особе, угрожава њихов живот или оштећују ствари. За **хулигана** се каже да је разбијач стадиона. Насиље и агресија су обрасци понашања који се спонтано прихватају, што навијачи чине.⁴ Агресија се, у извесном смислу, с правом види као природан нагон, али се може поистовјетити са склоношћу према садизму и са свјесном окрутношћу.

Обесмишљавање спортске игре кроз насиље

Ма колико на први поглед изгледала различита, сва људска друштва имају једну заједничку карактеристику – мање или више неједнаку дистрибуцију стратешких друштвених ресурса: моћи или угледа и материјалног богатства. Било да је ријеч о модерним, историјским или архајским друштвима, на основу расподеле ових стратешких друштвених ресурса појединци и друштвене групе заузимају различите друштвене позиције и врше различите друштвене улоге; припадају различитим класама, слојним, политичким, идеолошким и културним сферама. Овом базичном структуралном принципу рашчлањивања сваког друштва – ма какав облик оно имало – не измичу ни спорт ни рекреација, а ни насиље. У том смислу, карактер одређеног друштва – свеукупност његових односа и друштвених дјеловања – утиче на обликовање карактера спорта: „**спорт дијели судбину друштва којем припада и у којем се свакодневно**

---

³ *Дефендологија* – Теоријско-стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001. године

⁴ Нешић, М., *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам Тимс, Нови Сад 2007. године

(Не)култура окружења и насиље у спорту – теоријски дискурс

манифестује...спорт је израз одређеног друштва, његових образаца и свих противрјечности које оно носи са собом“. Посматрано на овај начин, може се констатовати да су различити спортови израз различитих друштава, њихове колективне и историјске праксе, њихових вриједности, норми, културних образаца и начина живота, односа моћи, угледа и материјалног богатства. Сва ова питања с једне стране подразумевају и везе са структуралним елементима сваког друштва. Такође, потребно је, макар теоријски, заузети став према људској агресивности. Не би се могла оспорити тврдња да се предмет друштвених наука разликује од предмета природних наука. Предмет друштвених наука, па тако и социологије, јесу људи, дакле свијешћу обдарји се прилази неживим објектима и онима који немају свијести. Тек на основу ових „лаичких значења“, социологија ствара своје верзије тумачења друштвеног дјеловања. Другим ријечима, на социолози је да интерпретирају. Социологија, заправо, полази од значења у свакодневном животу, једноставно, она су њен елементарни податак. Ово је главни разлог због којег ми започињемо с једноставном чињеницом да **друштвени актери у свом свакодневном искуству спорт доживљавају и тумаче као игру.**

Сами учесници, нпр. фудбалери, себе доживљавају као играче. Навијачи такође виде фудбал ако игру. Док тренери траже од својих играча да приђу игри озбиљно и да испуне постављене задатке, спортски политички функционери истичу како цијела нација треба да буде поносна на игру своје репрезентације, или пак говоре како су разочарани слабом игром. Чак и они који фудбал мрзе, према њему се односе као према врсти игре када кажу да је фудбал „глупа игра“.

Спорт напушта подручје игре

Кад би све ствари биле управо онакве какве изгледају, наука би просто била сувишна. Међутим, испод видљивих творевина човјековог свијета постоји једна скривена невидљива структура интереса и снага, које чекају да их социолози открију.⁵ Прије него што покажемо да је то случај и с односом спорта и игре, односно са спортом као игром, сасвим укратко ћемо размотрити нека позната одређења игре. Да бисмо утврдили да ли је спорт игра или није, најприје морамо знати шта је игра. С формалног становишта игру можемо назвати слободним дјеловањем, за које осјећамо да није тако измишљено и да је изван обичног живота када и упркос том може играча потпуно заокупити, уз које није везан никакав материјални добитак, а нити се њиме стиче икаква корист, које протиче у властитом времену и простору, које се

---

⁵ Нешић, М., *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам Тимс, Нови Сад, 2007. године

одвија по одређеним правилима. Критикујући ову гломазну дефиницију као прешироку, Која таксативно набраја формалне особине игре. Игру он дефинише као активност која је :

1. **Слободна**: на коју се играч не може приморавати а да тиме игра убрзо не изгуби своју природу привлачне и веселе разоноде;
2. **Издвојена**: ограничена прецизним временским, унапријед утврђеним границама;
3. **Неизвјесна**: чији се ток и исход не могу унапријед предвидјети;
4. **Непродуктивна**: пошто не ствара ни добра ни богатства;
5. **Прописана**;
6. **Фиктивна**.

Велики број теоретичара доводи у сумњу став да је модерни спорт игра. Они истичу да **спорт све више постаје „спорт без игре“** и да је игра врхунских спортиста све мање истинска, аутентична игра. Очигледно је да смјер који заузима ова критика има сљедећу тенденцију: **спорт престаје да бива аутентична игра.**

Насиље у спорту као кварење игре

Играчки садржаји спорта бивају разарани не само путем уплитања елемената рада и забаве, него и усљед присутности насиља. Прихватајући подјелу на физичко и вербално насиље, покушаћемо да дамо једну класификацију насиља у спорту полазећи од његових актера. Прво, насилнички се понашају сами играчи једни према другима. **Један од разлога насилничког понашања играча јесте императив пobjеде: противника треба на сваки начин онемогућити да би се победило, па макар и примјеном насиља.** Спортска публика као појава постаје актуелна у модерним друштвима у којима спортски догађаји добијају обиљежје спектакла. Одавно је уочено да је спортска публика склона насиљу, па се често насиље у спорту поистовјећује с насиљем спортске публике. Ово поистовјећивање је пресудно утицало у смислу да се насиљу спортске публике поклони највећа пажња у социологији спорта. Пошто се насиље навијача очекује нарочито на утакмицама такозваног високог ризика, полиција је на стадиону присутна у великом броју. Полицајци немају много обзира према навијачима, те за вријеме нарушавања јавног реда и мира у већем обиму морају употребити силу. Гледаоци се нужно осјећају као потенцијални хулигани против којих може бити примијењено легитимно насиље. Уз физичко и вербално, постоји још једна врста насиља, а то је насиље над правилима игре. Њега најчешће врше судије. Пристрасним суђењем судије су кадре да пресудно утичу на резултат неке утакмице. Своју улогу у насиљу у спорту имају и спортски новинари и спортски политички функционери. Умјесто да смирују конфликте, новинари их још јаче распаљују,

(Не)култура окружења и насиље у спорту – теоријски дискурс

доприносећи тиме појави насилничког понашања. Ријечник који користе налик је на језик ратних извјештача.

Двострукоост појма игре и насиља

Вандализам на нашим стадионима је све израженији. Цијена мржње "гробара" и "делија", боја дреса противника, нарочито ако је он из најближег комшилука, на навијаче дјелује више него раздражујуће. И од тога све почиње. Јер, за њих игра често није важна, него све оно што се дешава око ње, наравно ако уз то буде и подоста сломљених носева и избијених зуба. Хулиганство и насиље на спортским теренима одавно су у модерном спорту постали друштвени феномен са свим социолошким атрибутима. Дивљање на трибинама и ван стадиона је обавезна најавна врхунских спортских догађаја, праћено веома често трагичним посљедицама. Трибине су слика друштва, с јасно израженом палетом могућности навијачког избора: од исказивања велике љубави према клубу, преко националистичких, шовинистичких, вјерских, расних и политичких до трагичних посљедица. Европски изум југословенски фудбалски навијачи су прихватили средином осамдесетих година, формирајући групе по узору на концепт **«љутих навијача с Острва»**. Енглески хулигани су представљали праву мору градским управама широм Европе, због потребе да утакмице најаве жестоко, с мирисом крви, због безброј поломљених локала, вилица, зуба и глава! Организовани протагонисти зла ширили су навијачко лудило великом брзином. Озбиљни навијачи су одустајали од намјере да бодре љубимце на основу чистих емоција, препуштајући мјесто онима спремним на све. Насиље на стадионима годинама припремају не само милитантни навијачи; у стварању таквог стања учествују и клупски моћници, па и сами играчи на терену. Навијачка страст с временом је добијала нову форму, професија навијач је добила огроман простор и изградила позицију с јасним правилима игре.

"Мрзим другу боју"

Организовани у групе – "делије", "гробари", "варвари", "лудаци", "манијаци", "хорде зла"... обилато потпомагани од руководства клубова, ови навијачи су постали саставни дио клубова и креатори клупских политика. Тај простор су лако освојили познајући уплетеност већине кључних људи у корупцију, мито и мешетарење. Лидери клубова нису имали избора, због мира у кући подилазили су навијачким групама и вођама. Они плаћају без поговора новчане казне због вандализма, скупа путовања и хотелске рачуне, мотивишући на тај начин изгреде. Навијач ствари посматра грубо и за њега нема нијанси. Навијачи "Партизана" сваки пораз својих љубимаца раније су доживљавали као личну драму и могућност да се лирски изразе. Препознатљив је слиједећи исказ

навијача: Размишљао сам шта ће бити с "Партизаном" послје мене, кад дође дан да мене не буде. Тада сам написао ово: "У постељи црно-белој стари гробар лежи, на расанку од живота исповести тежи. Скупио је децу своју, сам очајан у свом болу што је задњи дан, почео је своју причу волим Партизан-каже песник с југа, познатији по надимку Кубура, који је некад изјављивао да се може оженили само неком гробарком с југа.

Вентили љубави и мржње

Публика је погодна за сваку врсту манипулације. Познати су примјери да и узорни грађани одлазе на стадион како би правили скандале. У најмању руку да буду другачији од обичног човјека. Да би успјели у тој намјери, они се стапају с анонимном масом о чијој реакцији француски филозоф Густав ле Бон, у свом дјелу "Психологија фаула", између осталог, пише: "Сва осјећања добра или лоша која маса изазива имају двије особине: она су врло проста и врло претјерана. Појединац се у маси приближава примитивном бичу и често подсјећа на шимпанзу у кавезу". У навијачкој причи готово да се избјегава најважнија ствар због које се посјећују спортске приредбе – игра. Кога то од озбиљних навијача занима – кажу млади навијачи и "Звезде" и "Партизана". Фудбал или спорт уопште јесте наше средство да се добро проведемо, испразнимо и макар два сата нађемо неки смисао. Ми веома добро знамо да спортске игре готово и да нема, све је режија, превара и лаж. Не осврћемо се много на коментаре како смо обични хулигани, маса и лудаци. Нама је лијепо. На опаску да су односи између "гробара" и "делија" дуго били на ивици инцидента, да би се у последње вријеме вербални рат са сјеверне и јужне трибине пренио на отворени сукоб с трагичним последицама, навијачи истичу: Времена су се промијенила, сада смо сви спремни за фајтинг и уживамо у томе. Готово да нема београдске улице која није исписана навијачким паролама и порукама. Навијачи нису исти, нити уживају у истој сценографији. Присталице "Рада" остале су познате по стриптизу. Готово да нема утакмице а да се навијачи "грађевинара" са Бањице не поскидају до голе коже. Ми смо другачији од осталих. Често заглавимо или неко запаљење плућа или бронхитис, али не одустајемо – каже корпулентни присталица "Рада".

Одраз друштвених тенденција

У опсежним истраживањима социолози веома често истичу да се судбина једног друштва може прецизно одредити кроз спортску игру. Многи су, уосталом, распад Југославије веома добро уочили догађањем народа на загребачком "Максимиру", све у режији тадашње политичке елите Хрватске. Спортске приредбе одавно су постале лакмус папир друштвених стремљења. Како обреди не могу без жртава, поједници или групе нису се либили да на олтар сопствених интереса принесу и покоју жртву. Ни трагични догађаји, смрт младог навијача Звезде, нити све

(Не)култура окружења и насиље у спорту – теоријски дискурс

чешће сцене отворених туча и тешких инцидената с великим људским и материјалним штетама нису до краја заштрили питање како стати на пут навијачком дивљању. Фудбалски стадиони су постали фронтони модерног доба. Млади навијачи углавном се ругрутују из породица с одређеним животним недаћама. Често су усамљени и запостављени. Надокнаду за одбаченост налазе у маси кроз коју се најбоље брани неуспјех у школи, незапосленост, склоност ка алкохолу и дрогама и деструктивном понашању. Социјални психолог др Драгомир Пантић одавно је направио психосоцијални портрет навијача: Генерацијске карактеристике (петнаест до двадесет година), поријекло (претежно радничко), материјални статус (од ниског до средњег), радни статус (углавном незапослени), сексуално исфрустрирани, прилично незадовољни долазе из урбаних средина. Криминолог и спортски радник доктор Душан Лапчевић се дуго бави насиљем на стадионима. Он је написао и књигу "Фудбал од забаве до насиља", посвећену феномену савременог друштва. "Фудбал је данас игра, забава, или и више од игре". Свакодневни живот се све више испољава у отуђеној форми која може бити неосјетљива на афинитет и преокупацију појединаца. Овај спорт се прилагодио новим захтјевима савременог живота и постао моћан, изузетно вриједан регулатор, материјалног, друштвеног и политичког живота", истиче др Душан Лапчевић.

Данас није лако дефинисати шта се подразумијева под појмом навијача. У сваком случају треба истаћи да се разликује појам гледалац (посјетилац) утакмице и фудбалски навијач. Навијач је занесењак, заљубљеник који све помно прати, истовремено се идентификује са својим љубимцима, али има потребу да буде изузетно запажен. Ту постаје потенцијална опасност за друге око себе, али и све остало што се догађа око једне утакмице – објашњава Лапчевић. О основним узроцима хулиганства Лапчевић каже: Одавно су се узроцима насиља почели сматрати животни услови младих: незапосленост, неодговарајуће становање или лош статус у друштву. Млади траже надокнаду за своје безнадежне социјалне излете и приступају групи истомишљеника који се сматрају одбаченим и заборављеним од друштва. Стадиони су прикладно мјесто да се искаже свака врста незадовољства. Дивљаштво и хулиганство код нас одавно су уочени, али за сада, њима се није стало на пут. Више смо немоћни пред њима него што нудимо рјешења како да се избјегну сцене масовне погибије у спортским аренама. Спорт не стоји изван друштва и културе, већ представља њихов дио. Ријеч култура је на први поглед разумљива, а у ствари је „ријеч замка“. Два схватања културе сматрамо основним и, у исто вријеме у битним стварима, супротстављеним. Прво од њих називамо секторским. Оно поима културу као посебан сектор међу осталим подручјима друштвеног живота као што су политика, привреда и слично, свдећи је на уско протумачену духовност. Друго сватање, које сматрамо прихватљивим,

називамо антрополошко. Оно у носиоце културе не убраја само уску елиту већ све припаднике одређене друштвене групе. Култура се овдје појављује најшире схваћено као друга човјекова природа, а човјек као природно културно биће. Наша намјера није да у потпуности објаснимо насиље у спорту, нити да искажемо све његове друштвено-културне коријене. Суштина се састоји у раздвајању игре. Спорт као случај игре има још два елемента: то су такмичење – борба за супремацију између двије или више супротстављених страна и разликовање спорта од других игара због чињенице да он захтијева демонстарцију развијене физичке вјештине.⁶ Насиље јесте трећи елемент, нужно везан за два већ споменута. Насиље није нешто што би се могло из спорта као појаве елиминисати организованом друштвеним акцијом и моралним начелима. Тражити да се из савременог спорта уклони насиље, уз истовремено немијењање његових садашњих форми, представља празно моралисање, свјесну обману или, једноставно, непознавање ствари.

Ширење насиља и могућност повратка игри

Уколико је икада постојало доба у којем је људска врста живјела у малим потпуно изолованим заједницама, то је било вријеме када је сваки елементарни контакт с културом другачијом од сопствене био праћен шоком, невјерицом и утврђивањем мишљења да они други једноставно нису људи већ некаква сасвим другачија бића, припадници друге врсте. Сасвим је очигледно да једне културе слабе и нестају, а друге јачају и шире се. Десетине начина живота више не постоје, или су у најбојем случају сведене на ниво егзотичног. За то вријеме западни начин живота доживљава промоцију. Ширење Запада је праћено насиљем и изазвало је појачавање насиља на више начина. Најприје треба рећи да се само његово наметање нипошто не одвија на миран начин, него врло често уз употребу и најгрубљих форми физичког насиља. Тада друга страна пласира организовано насиље као оправдано, јер служи пружању богатијег живота људима у свијету. Разумије се да обнова елемената аутентичне игре у спорту није могућа ни моралним апеловањем ни репресивним мјерама. Празно моралисање на новинским страницама и у говорима политичара само показује до које мјере може стићи лицимјерје једног друштва које почива на насиљу. Нада лежи у чињеници да култура као „друга човјекова природа“, иако готово увијек изгледа отпорнија на промјене од саме природе, ипак не постоји ни у дјеловању појединаца, који је од сваког тренутка изнова производе и који посједују способност да је измијене.

---

⁶ Нешић, М., *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам Тимс, Нови Сад, 2007. године

Криминолошки аспекти насиља у спорту

Што се тиче спортског насилништва, као облика људске деструкције који може бити изражен у разним формама садржаја и интензитета, од релативно толерантних видова, до вандализма и криминалних случајева теже природе, оно свакако заслужује и научни аспект провјере – да ли за такво понашање постоји теоријско објашњење. Научни приступи у смислу посебних теорија спортског насилништва као таквог не постоје, али оне нису тиме изузете из потреба теоријске експликације. Биолошке, психолошке и социолошке теорије су оне у оквиру којих је аналогijом могуће потражити нека објашњења појава спортског насилништва. Наиме, насилништво у спорту није могуће посматрати изван контекста друштвеног насиља уопште, јер је оно само један од његових сегмената, за који је у јавности више него за било који други облик прибављен атрибут „нормалности“ и аболиције.

Биолошки приступ

Иако релативно тешко примјењиве у тумачењу појава спортског насилништва, биолошке теорије нису у потпуности за одбацивање, посебно оне које се тичу детерминације урођених склоности и наслеђа у агресивности човјека. Урођене склоности за насилништво приписују се личностима посебних биолошких својстава која стичу: наслеђивањем гена и склоностима посебног конституционалног типа. Ови теоријски приступи воде поријекло од френолошких схватања и учења антрополошке школе, али су временом имали више модалитета, уважавајући често, осим анатомских, и друге чиниоце утицаја на агресивно понашање човјека, а нарочито елементе биолошког и генетског наслеђа. Према овим теоријама, насилник, па и онај на спортским теренима и манифестацијама, јесте човјек посебних конститутивних карактеристика, дегенеративних својстава – аномалија лобање или других дијелова тијела.⁷ Други правац тумачења је теорија наслеђа, коју под овим појмом подразумева Енрико Фери када говори о „неизбјежној тиранији природених склоности“ и Ервин Фрај који користи термин „природене склоности индивидуума“. Наслеђе као сегмент биолошке предиспозиције за насиље, веома је присутно у криминологији, а у спортском насилништву доводи се у везу с понашањем предака или потомака или породица, било да су у питању навијачке страсти или такмичарски аспект. Иако се у теорији наслеђе сасвим не одбацује, оно се ипак доводи више у везу не са генетским, него са социјалним наслеђем. Хромозомска теорија је заснована на

---

⁷ *Дефендологија* – Теоријско-стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001. године

учењу да постоје поремећаји у језгру ћелија које садржи гене и носилац је насилних особина, а продукују друштвено абнормална понашања. Под утицајем ових учења развио се и посебан биолошки правац којим се објашњава веза између гена и насилништва. Најекстремнији вид биолошких приступа у науци заснован је на претпоставци да је расно својство сваког од припадника виших и нижих раса урођено и наследно. Овај теоријски правац, насилничко понашање везује, претежно, за одређену расну припадност. Ова појава највише је присутна у мултиетничким и мултиконфесионалним срединама с конфликтним односима. Свакако даје расистичка нота спортског насилништва ријетко чиста. Она се појављује у различитим формама комбинација „навијача“ с припадношћу уличним бандама, те извршењу расистичких и вјерски мотивисаних деликата. У контексту савремене науке, теоријска мисао је становиште да биолошки фактори могу чинити неке предиспозиције, али не и детерминације за насилничку склоност учесника у спортским манифестацијама. Утицаји чињеница биолошке природе, према томе, у овој области не могу се апсолутно негирати, али ни пренаглашавати без утицаја везе социјалних околности спортских догађаја и психолошких услова њихових актера. Наслеђе као основа људског понашања уопште, па и у области спортског насилништва, тешко да се може довести у везу са генетским особеностима предака и потомака. Наиме, чињеница да се генерацијско присуство у екипама или навијању доводи у везу, више је плод социјалног наслеђа и утицаја неких друштвених услова и теоријских објашњења него што су то биолошке околности.

Психолошки приступ

Психолошки фактори, уопште, могу бити узрочници у широком распону разних облика социјалне девијантности, па и насиља у спорту. Постоје, међутим, неки облици психолошких детерминација који људску природу чине крајње деструктивном, а испољавају се у разним видовима агресивности, самим тим и у спортском насилништву. Теорије које спадају у област психолошких схватања настале су из социјалне медицине, као резултат критике биолошких приступа. Оне у први план објашњења појава насилништва као посебног израза постављају психолошке детерминанте.⁸ Психолошке теорије полазе, прије свега, од психолошких карактеристика које детерминишу понашање личности, доводећи у везу психичке поремећаје и агресивност, и ту се се развила два глобална правца учења. Једно, по коме се понашања личности могу сагледавати из психолошког основа, али не ван контекста утицаја социјалних и друштвених чинилаца – интегрално становиште. И друго, које узима у обзир само психолошке основе узрочности. Основу насилништва психолози углавном налазе у агресивности, једном од

---

⁸ Нешић, М., *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам Тимс, Нови Сад, 2007. године

(Не)култура окружења и насиље у спорту – теоријски дискурс

могућих својстава и поремећаја карактера и понашања људи. Са становишта психологије, агресивност представља потенцијал у структури личности за насилно понашање. Особа склона насиљу уопште, па према томе и спортском, типологијски је у теорији као агресивна личност. Зачетник и главни представник психолошког схватања агресије, као урођеног својства, јесте Сигмунд Фројд. Он овакву теорију заснива на биолошкој основи функционисања две супротстављене енергије: либидо и деструдо, односно на „инстинктима живота и смрти“. Фројд агресију посматра као тежњу човјека за деструкцијом самог себе, несвјесну жељу за смрћу, усмјерену према другим објектима који тако представљају замјену за властито биће. Јединка се бори с другим особама за свој опстанак, јер је њена жеља за сопственом смрћу блокирана снагама инстинкта живота. Агресивно понашање неоинстинктивисти тумаче чиниоцима из урођеног нагона, односно факторима биолошко-инстинктивне природе човјека; бихејвиористи – урођеним одбрамбеним механизмом на спољну угроженост и стечену агресивност, створену искуствено као реакција на друштвене услове и односе, присталице реактивне теорије – последицом фрустрација појединаца или друштвених група на отпоре у постизању неког циља, који може бити и политички. Управо на основу ове теорије, неки теоретичари сматрају насилничка понашања и изгреде навијача „Динама“ на фудбалској утакмици са „Црвеном звездом“ 1990. године у Загребу генералном пробом за почетак грађанског рата у земљи. Неки психолози насилничке диспозиције човјека објашњавају последицом трајног дјеловања фрустрационих чинилаца на личност у развоју. Они су мишљења да усљед фрустрација код човјека долази до разочарења, емоционалних промјена и поремећаја у психичким функцијама које се манифестују у деструктивним агресијама. Фрустрациона теорија полази са становишта да је појачана агресивност реакција на све што спречава задовољавање мотива. Одбрамбени систем фрустриране особе је у дисфункцији са социјалном средином. Фрустрациона теорија пружа много индикација и чињеница у прилог приступу да спортско насиље настаје као последица неуспјеха спортске екипе; то изазива фрустрације играча и навијача на немоћ парирања бољем, јачем. Психолошке теорије су у објашњењу насилништва несумњиво од значаја, иако се, у цјелини, некритички одбацују, самим тим што су човјека посматрале и с његове ирационалне стране. У том смислу је вриједан уважавања Фројдов став да човјек није само разумно биће већ и јединка у којој се сукобљавају двије стране његовог живота: сукоб нагона за задовољавање потреба и друштвених норми у које се треба уклопити. Значај психолошких теорија у објашњавању узрока, фактора и појава спортског насиља је несумњив, посебно у вези са својствима личности, доказујући несумњиву везу,

психичку детерминанту између личности и понашања. Међутим, на многе од ових теорија може се дати и озбиљан критички осврт.

Социолошки приступ

Социолошке теорије представљају научна схватања која појаве и догађаје изучавају и тумаче с позиције детерминације друштвених и ужесоцијалних фактора. Социолошка мисао о људској агесији настала је из критичких поставки према антрополошким, биолошким и психолошким схватањима. Биолошке и психолошке теорије и приступи проучавању ове појаве дали су видан допринос у схватању узрочности и њеном објашњењу, али првенствено с аспекта субјективне – унутрашње стране личности. И поред једнакости у учењима, ова компонента доприноса не може им се оспорити. Многи њихови научно засновани ставови прихваћени су у савременој науци као полазна основа изучавања поремећаја у понашању личности. Теорија аномије представља социолошки правац чије је изворно полазиште у једном од Диркемових односно Мертонових позитивистичких схватања узрочности делинквенције. Диркем аномију схвата као поремећеност регулативних функција друштва, вриједности и норми њиховог значаја у схватању појединаца. Диркем је појаве делинквенције објашњавао слабљењем утицаја друштвених норми и реакције, јер „раније норме и стандарди добијају више карактера преживелости“. Друштвено стање дезорганизације, несигурности, појаве усамљености и изолације, посебно у великим градовима, све то доводи, како он каже, до „појаве незакоња и одсуства друштвеног прилагођавања“. У овој варијанти блиско је објашњење схватања навијача да је стадион и вријеме утакмице и подручје и вријеме аномије, мјесто гдје је све дозвољено, па и насиље, и гдје нема санкција. Одређени тип друштвене структуре утиче на поједине личности да одступе од устаљених друштвених норми и насилнички се понашају. У срединама гдје се легалним средствима не могу остварити друштвени циљеви, долази до опадања ауторитета друштвених норми (аномија), при чему су могућа четири типа девијантног понашања: иновација, ритуализам, повлачење и бунтовништво. Теорија имитације прихвата, у суштини, утицај социјалне средине на појаве делинквенције, али уводи и друге елементе. Теорију диференције асоцијације, по којој се узорност поремећаја у понашању човјека налази у узорима преузетим из девијантних група, развио је амерички социолог Е. Садерланд. По њему је делинквентно понашање узроковано узајамним утицајем појединца и група, оно се стиче по моделу мотивације, ставова и технике учењем и дружењем са делинквентима. Насилничко понашање у спорту и у вези са спортским манифестацијама, према овим схватањима, могло би се тумачити као научно, и оно се, за разлику од других начина образовања, одвија у

(Не)култура окружења и насиље у спорту – теоријски дискурс

интеракцији с осталим особама у процесу комуникације, али укључује и многе друге познате механизме учења у групи.⁹

Како превазићи насиље у спорту – умјесто закључка

Насиље у спорту је актуелан и озбиљан друштвени проблем. „Превазилажење насиља у спорту захтијева другачије физичко и спортско образовање, другачији однос човјека према свом тијелу и нарочито према тијелу других људи.”¹⁰ Превенција девијација везаних за саму спортску праксу захтијева свеобухватну колективну акцију спортиста, спортских посредника, те јавних институција. **Могуће превентивне мјере биле би:**

- ☒ строге дисциплинске, кривичне и новчане казне за спортисте и посреднике у спорту који крше прописане кодексе спортског понашања,
- ☒ организовано надгледање психо-физичког стања спортиста,
- ☒ додатна едукација спортиста (упознавање с ризицима које носи употреба допинг средстава, упознавање с правилима здраве исхране, упознавање с посљедицама које носе предуги, пренапорни тренинзи, те тренинзи без стручног надзора).

Сваки покушај спечавања насиља на спортским теренима мора узети у обзир:

- ☒ свеобухватни друштвени контекст догађаја,
- ☒ специфичност ситуације у којој долази до нереда (састав, подјела публике у простору),
- ☒ врсту приредбе (карактеристична обиљежја и врста игре),
- ☒ стање публике,
- ☒ привремене мјере за контролу публике (реакције задужених за контролу догађаја),
- ☒ специфичну епизоду која је изазвала избијање немира,
- ☒ епидемиологију немира (шема ширења и сузбијања),
- ☒ понављање догађаја у временском и просторном растојању.¹¹

Потребно је нагласити како постоје различите стратегије за суочавање с насиљем на спортским стадионима:

- ☒ систематско прећуткивање и забашуривање,
- ☒ чуђење и моралисање,

---

⁹ Нешић, М., *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам Тимс, Нови Сад, 2007. године

¹⁰ Коковић, Д., *Како превазићи насиље у спорту*, у: *Дефендологија*, година IV/број 10, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001, стр. 192.

¹¹ Коковић, Д., *Како превазићи насиље у спорту*, у: *Дефендологија*, година IV/број 10, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001, стр. 193.

Вејновић, Д., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VI, број 3-4/10

- ☒ стратегија које стадионе види као својеврсне антишколе,
- ☒ клубска контрола, дисциплиновање и припитомљавање навијача склоних насиљу,
- ☒ стратегија усредсређена на организовање мечева и техничко-безбједносне мјере на стадионима,
- ☒ превентивна репресија тј. полицијске мјере безбједности.¹²

Нереди и насиље на спортским приредбама су све чешћи, с озбиљним посљедицама, па треба у помоћ позвати науку и научнике да фундаменталним истраживањима помогну и спорту и друштву.

Литература:

- [1] Вејновић, Д., *Социологија спорта*, Факултет физичког васпитања и спорта, Бања Лука, 2006.
- [2] Коковић, Д., *Како превазићи насиље у спорту*, у: *Дефендологија*, година IV/број 10, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001.
- [3] Коковић, Д., *Доба насиља и спорт*, Sports World, Нови Сад, 1990.
- [4] Нешић, М., *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам Тимс, Нови Сад, 2007. године
- [5] *Дефендологија* – Теоријско стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001. године

---

¹² Исто, стр. 193–194.

Prof. Dusko Vejnović, PhD

Police college
Banja Luka

Abstract: Safety of people is the supreme law, security is a basic human need. In this work we tried, starting from the real problems, to contribute finding of appropriate solutions. In recent years sports manifestations, performances and events are becoming more popular and attracting many people who are interested in monitoring them. With increasing of sport popularity, there occurs a new sociological and social problem known as the violence in sport. Sports fanatics are ready at all, as evidenced by recent developments in our country, and in the surrounding countries, and often the outcome of their misbehavior can results in someone's death. In this sense, there is a need for improvement of techniques for providing of sports event which occupies an important position in the system of providing a basic human survival needs, as it is for safety. Organization of sports events is a very complex process, which consists of several segments that include the previously detailed planning of each element in the system of organizing and securing sports events. Some states have partially solved these problems by strong repressive measures, other states are trying to obviate the violence in sport by preventive actions. Surely the intensity of violence in sport depends on the culture of the society in which a particular sports event is held. The paper gives some recommendations how to overcome violence in sport.

Key words: violence, sports, culture, safety

ИНСТИТУЦИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ОБЛАСТИ БЕЗБЈЕДНОСТИ
Уставноправни оквир

***INSTITUTIONS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE
FIELD OF SAFETY***
The constitutional framework

Доц. др Сениша Каран

Генерални секретар предсједника Републике Српске

Апстракт: Важно питање организације полицијске, односно укупно безбједносне структуре у свакој држави, па и у БиХ, детерминисано је од више фактора. Оне карактеристике које су уобичајене као одреднице организације и функције органа безбједности у свим државама, у БиХ су посебно изражене и у великој мјери у блиској вези с политичким питањем и питањем уставноправног тумачења.

Као специфично значајни фактори за БиХ издвајају се: облик уставноправног уређења по Уставу БиХ, територијална организација БиХ (двоентитетска структура и Дистрикт Брчко), а нарочито садашња територијална организација органа безбједности (шири појам за све полицијске и безбједносне структуре у БиХ различитих нивоа и компетенција, мада се може користити и појам полицијски послови, с обзиром на то да је тренутно ријеч преваходно о реконструкцији јавне безбједности) у БиХ. Реконструкција обавјештајних служби је извршена.

Кључне ријечи: Надлежности институција Босне и Херцеговине, Државна гранична служба Босне и Херцеговине (ДГС), Агенција за информације и заштиту Босне и Херцеговине (СИПА), Министарство безбједности Босне и Херцеговине, реформа полицијских структура у Босни и Херцеговини.

Општи амбијент

Питање безбједности у БиХ није искључиво професионално питање, већ преваходно политичко и уставноправно питање (политичко с аспекта различитих виђења политичких фактора у БиХ о концепцији организације БиХ, а тиме и полицијске структуре, а уставноправно с

аспекта различитих тумачења уставних одредби које детерминишу питање безбједности, а у свјетлу тенденције преноса надлежности у области безбједности са нивоа ентитета на ниво институција БиХ.¹⁾

Дакле, и унутрашња структура органа безбједности, која је различита од земље до земље, има своје карактеристике у погледу организације и функционисања, те других обиљежја по којима се и разликују од других земаља. Положај, улога, и организација органа безбједности треба да буду карактеристични за свако конкретно друштво. Сваки безбједносни систем у свакој држави треба посматрати посебно, а било какво генералисање или копирање безбједносних система било које државе опасно је с аспекта функционалности органа безбједности. У Босни и Херцеговини се константно покушавају примијенити „слични“ полицијски системи сложених држава каква је и БиХ.

Питање подјеле надлежности у БиХ је посебно значајно питање од самог момента потписивања Дејтонског мировног споразума, а унутар тих питања, питање надлежности безбједности се испоставља као најважније. Често се у политичким оквирима детерминише као „последња одбрана“ елемената државности и, чак уопште, постојања ентитета. Последње заоштравање политичког амбијента у Босни и Херцеговини десило се с неуспјехом полицијске реформе, која је сведена на питање „има ли полиције РС или нема“.

С аспекта уставних рјешења, битне су одреднице које говоре о уставној претпоставци надлежности у корист ентитета: „све владине функције и овашћења која нису Уставом изричито дата институцијама БиХ, припадају ентитетима“, при чему Устав таксативно набраја надлежности институција БиХ (члан 3. тачка 1. Устава БиХ).

Дакле, Уставом БиХ је недвосмислено одређено да полицијски послови спадају у надлежност ентитета. Свака ситуација у којој се та надлежност обавља на нивоу институција БиХ јесте пренос надлежности, чија је процедура јасна с аспекта уставних рјешења.

Општа карактеристика питања надлежности ентитета и институција БиХ у досадашњој 15-годишњој постдејтонској пракси, може се слободно рећи, била је тенденција преноса надлежности на институције БиХ, док се питање преноса надлежности у области безбједности (полицијска реформа) истиче као карактеристично.

---

¹ Претпоставка надлежности у корист ентитета, опредмећена у ставу да се све што није у надлежности институција БиХ, налази у надлежности ентитета, праксом преноса и установљавања додатних надлежности на државном нивоу претворена је, заправо, у сопствену супротност. Иако Устав БиХ дефинише могућност да се надлежности институција БиХ могу проширити у питањима о којима се ентитетске власти усагласе, свјedoци смо да се тренд преноса и проширивања надлежности на државном нивоу све више ширио.

Институције БиХ у области безбједности – Уставно правни оквир

Карактеристика повреде Устава БиХ у домену преноса надлежности безбједности с ентитета на ниво институција БиХ, за посљедицу може имати, и има, нарушавање безбједносне ситуације у БиХ, те нарушавање укупне безбједности с импликацијама на политичке, економске, социјалне односе, питање повратка избјеглих и расељених лица, уништавање имовине, те других видова нестабилности. Можда је једна од највећих негативности изражена у „пасивности“ полицијских органа која би се на један озбиљан начин могла потврдити, а за обично посматрање је невидљива.

Стабилно безбједносно окружење је услов рјешавања других битних питања провођења Дејтонског мировног споразума, чак неопходан услов отпочињања примјене битних сегмената (неки су поменути као повратак избјеглих и расељених лица, слобода кретања, те остваривање других, Уставом загарантованих људских права и слобода) Устава БиХ, као и Дејтонског мировног споразума у цјелини.

Активности међународне заједнице

Прве иницијативе о преносу надлежности у области безбједности кренуле су од стране Савјета за имплементацију мира (Синтра, 1997. године)², из Мадрида 1998. године,³ и Брисела 2000. године.⁴ Почетни кораци су били усмјерени на усаглашавање закона о унутрашњим пословима ентитета са Уставом БиХ. Каснији кораци и доводе до успостављања институција на нивоу БиХ (Државне граничне полиције, која је наметнута одлуком „високог представника“), те је на тај начин изузет велики обим послова ентитетских полиција у корист безбједносних институција на нивоу БиХ.

Државна гранична служба Босне и Херцеговине (ДГС) успостављена је на основу Закона о државној граничној служби Босне и Херцеговине⁵,

² У тачки 60 предвиђа се увођење јединственог система регистрације возила на подручју цијеле Босне и Херцеговине. За овај став Управног одбора Савјета за имплементацију нема правног основа у Дејтонском мировном споразуму. Регистрација возила спада у надлежност ентитетских Министарстава унутрашњих послова, и није предвиђена на нивоу заједничких институција. Унутрашњи послови улазе у оквир надлежности ентитета (члан III тачка 3а Устава Босне и Херцеговине).

³ Савјет захтијева да почетни састав Граничних служби БиХ почне с радом на одабраним најважнијим граничним прелазима до 1. октобра 1999. године.

⁴ У тачки III, која се зове “Развој и консолидација институција”, пише: “Савјет сматра да је јачање Уставног суда и успостављање суда на нивоу државе главни приоритет.”

⁵ Високи представник за Босну и Херцеговину донио је, 13. јануара 2000. године, Закон о државној граничној служби Босне и Херцеговине. Закон је објављен у “Службеном гласнику” 26. јануара 2000. године (“Службени гласник Босне и

као орган граничне службе у надлежности Босне и Херцеговине, ради вршења послова заштите границе и сигурности аеродрома. Значи, контрола, надзор и заштита граница и аеродрома у БиХ правно је регулисана Законом о државној граничној служби и Законом о надзору и контроли преласка државне границе. На основу поменутих закона, крајем 2002. године успостављена је контрола над свим граничним прелазима у БиХ, те над четири аеродрома у БиХ. Институције надлежне за контролу и надзор над границама и аеродромима у БиХ су данас Министарство безбједности, Државна гранична служба, Државна агенција за истраге и заштиту и Министарство иностраних послова. Предсједништво Босне и Херцеговине утврдило је основна начела уређења, функциониисања и овлаштења ДГС-а. Политика контроле граница формулисана је кроз Schengen acquis⁶ који чини и претежан дио легислативе у овој области. Заснована је на принципу уклањања међусобних граница земаља чланица као предуслова остварења слободе кретања и слободног пословног настањивања на цијелом подручју ЕУ.

Ступањем на снагу Закона о министарствима и другим тијелима управе Босне и Херцеговине, те новог Закона о државној граничној служби⁷, ДГС је дефинисана као управна организација, у оквиру Министарства безбједности БиХ, с оперативном самосталношћу, основана ради вршења полицијских послова везаних за надзор и контролу границе БиХ и других послова прописаних законом.⁸

Херцеговине”, број 2/2000). Једанаест чланова Представничког дома Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине је, 7. фебруара 2000. године, на основу члана VI/3.(а) Устава Босне и Херцеговине, поднијело Уставном суду Босне и Херцеговине захтјев за оцјену уставности Закона о државној граничној служби. Уставни суд Босне и Херцеговине, на основу члана VI/3.(а) Устава Босне и Херцеговине и чланова 54. и 57. Пословника Уставног суда Босне и Херцеговине, на сједници одржаној 3. новембра 2000. године, донио је одлуку којом се Закон о државној граничној служби Босне и Херцеговине проглашава сагласним с Уставом Босне и Херцеговине.

⁶ Schengen acquis – Француска, Њемачка, Белгија, Холандија и Луксембург склопиле су споразум у граду Шенгену у Луксембургу 1985. године о постепеном укидању контроле/провјера на њиховим заједничким границама. Године 1990. ових пет држава потписале су Шенгенску конвенцију, у којој су се договориле о начину имплементације Шенген споразума у пракси. Конвенција укључује одредбе о полицијској сарадњи, сарадњи о питањима правосуђа, заштите података, превенције злоупотребе дрога, заједничкој визној политици и јединственом нивоу контроле спољних граница. У 1999. години Савјет Европске уније је редефинисао Schengen acquis, који је сада дио законодавства ЕУ

⁷ Закон о Државној граничној служби Босне и Херцеговине (Службени гласник БиХ, бр.19/01 и 50/04)

⁸ Дом народа Парламентарне скупштине БиХ је 30. 3. 2007. у Сарајеву усвојио Закон о измјени закона о Државној граничној служби БиХ, којим је извршена измјена назива Државна гранична служба БиХ у нови назив – Гранична полиција БиХ. Овај

Институције БиХу области безбједности – Уставно правни оквир

На сличан начин је формирана и друга агенција за провођење закона на нивоу БиХ с класичним полицијским овлашћењима – СИПА. Године 2002. формирана је Агенција за информације и заштиту Босне и Херцеговине⁹ као самостална институција Босне и Херцеговине која је за свој рад одговорна Парламентарној скупштини Босне и Херцеговине.¹⁰ Агенција је обавезна подносити извјештаје о свом раду Предсједништву Босне и Херцеговине и Вијећу министара Босне и Херцеговине; почетно је организована у три одјељења: Одјељење за кривичне информације, Одјељење за заштиту врло важних особа, те Одјељење за заштиту дипломатско-конзуларних представништава и државних објеката. Одговорност Агенције за информације и заштиту Босне и Херцеговине се односила на прикупљање и обраду података од интереса за provedбу међународних и кривичних закона Босне и Херцеговине који се односе, али нису лимитирани, на: производњу и трговину наркотицима; међународни и домаћи тероризам; недозвољену трговину нуклеарним материјама; недозвољену трговину хемијско-биолошким оружјем; међународни организовани криминал; кривична дјела кажњива по међународном, ратном и хуманитарном праву. Прикупљање и обрада података укључује и друга кривична дјела, гдје постоји међународни елемент и гдје постоји обавеза Босне и Херцеговине по основу међународних уговора. СИПА такође врши осигурање чланова Предсједништва, предсједавајућег Вијећа министара Босне и Херцеговине, предсједавајућег Дома народа Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине, предсједавајућег Представничког дома Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине, министара Вијећа министара Босне и Херцеговине, судија Уставног суда Босне и Херцеговине, предсједника Суда Босне и Херцеговине, тужиоца Босне и Херцеговине, страних званичника у посјети Босни и Херцеговини, као и других особа које одреди Предсједништво.

Исто тако је одговорна и за физичко осигурање имовине дипломатско-конзуларних представништава и објеката институција Босне и Херцеговине. Агенција за информације и заштиту је касније прерасла у Државну агенцију за истраге и заштиту (СИПА)¹¹, као управну организацију у оквиру Министарства безбједности БиХ, с

закон раније је усвојио и Представнички дом Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине.

⁹ Агенција за информације и заштиту Босне и Херцеговине, Службени Гласник БиХ број 2/02 (од ентитета преузела надлежности у спречавању тероризма, организованог и међуентитетског криминала и заштити објеката и лица на државном нивоу)

¹⁰ Радило се о агенцији која у почетку није имала полицијска овлашћења (предвиђена за прикупљање информација, а касније је „наслиједила“ обавјештајно-безбједносна служба – ОБС БиХ).

¹¹ Закон о државној агенцији за истраге и заштиту (СИПА), Службени гласник БиХ број 29/04

оперативном самосталношћу, основану ради обављања полицијских послова, која се финансира из буџета институција Босне и Херцеговине и међународних обавеза Босне и Херцеговине.

Ријеч је о првој полицијској организацији на нивоу Бих без територијалних ограничења у своме дјеловању. СИПА дјелује „искључиво на професионалним основама, не заступајући, не штитећи нити подривајући интересе било које политичке странке, регистроване организације или удружења, било којег конститутивног или другог народа у БиХ“.¹²

Надлежност агенције СИПА, односно послови из њене надлежности су: „спречавање, откривање и истрага кривичних дјела из надлежности Суда Босне и Херцеговине, а посебно: организованог криминалитета, тероризма, ратних злочина, трговине људима и других кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом, тешког финансијског криминалитета“.¹³ Посебно је битно да се СИПА бави и „провођењем међународних споразума о полицијској сарадњи и других међународних инструмената у њеној надлежности“.¹⁴

Као кровна институција се касније формира и Министарство безбједности при Савјету министара¹⁵ БиХ. У посљедње вријеме су и у области државне безбједности компетенције с ентитета пренесене на

---

¹² Закон о државној агенцији за истраге и заштиту (СИПА), Службени гласник БиХ број 29/04 члан 2. тачка 2

¹³ Закон о државној агенцији за истраге и заштиту (СИПА), Службени гласник БиХ број 29/04 члан 3.

¹⁴ Закон о државној агенцији за истраге и заштиту (СИПА), Службени гласник БиХ број 29/04 члан 3. тачка 6

¹⁵ Структура Савјета министара се у периоду од 1996. до 2004. године мијењала три пута, како у погледу броја министарстава, тако и у организационом погледу. Основни циљ ових промјена је осигурање функционалнијег рада Савјета министара Босне и Херцеговине. Закон о Савјету министара из марта 2003. године успоставио је осам министарстава: Министарство цивилних послова, Министарство иностраних послова, Министарство спољне трговине и економских односа, Министарство транспорта и комуникација, Министарство финансија и трезора, Министарство за људска права и избјеглице, Министарство правде, Министарство безбједности, да би се првог децембра 2003. године формирало Министарство одбране.

У 1997. години Савјет министара се састојао од три министарства, у 2000. години од шест министарстава.

До 2003. године Савјету министара су предједавали копредједавајући, који су уједно били и министри једног од министарстава, а на тој дужности ротирали су се сваких осам мјесеци.

У складу са Законом о Савјету министара из 2003. године, позиција предједавајућег Савјета министара утврђена је на мандатни период од четири године. Предједавајући Савјета министара посебно усклађује и прати активности институција власти у Босни и Херцеговини везане за интегрисање Босне и Херцеговине у ЕУ.

Институције БиХ у области безбједности – Уставно правни оквир

нивоу БиХ, формирањем службе ОСА. Пренос надлежности с ентитета на нивоу институција БиХ је, дакле, стварао и нове институције на нивоу БиХ, као и нова министарства при Савјету министара БиХ.

Посебан аспект у вези с безбједносним структурама у БиХ је иницијатива међународне заједнице у реконструкцији полиције. Битан сегмент рада међународних полицијских мисија је било анализирање рада полицијских структура у БиХ, те стално питање организације професионалне и функционалне полицијске структуре на нивоу БиХ. На основу таквих анализа се и пришло једном великом захвату кроз реконструкцију полиције у БиХ.

Формирана су и тијела чији је задатак да на професионалним критеријима дају приједлог јединствене полицијске структуре на нивоу БиХ (укључујући истовремено ентитетски ниво и ниво институција БиХ). Паралелно с овим процесом, тече и процес политичког усаглашавања питања реконструкције полиције у БиХ на свим нивоима.

Утјецај међународне заједнице се остваривао и у ранијем, ратном периоду. Још се Венс-Овенов мировни план¹⁶ бавио овим питањем. Тада се предвиђало да полицијске снаге на савезном (државном) нивоу имају једно управно тијело, без униформисаних наоружаних полицијских снага, у циљу координације и стручне помоћи. Сва униформисана полиција је требала бити на нивоу провинција или на локалном нивоу.

Овим питањем се бавио и Овен-Столтенбергов план¹⁷. План који је предвиђао савез република Босне и Херцеговине, предвиђао је да свака

---

¹⁶ Овај мировни план је подразумијевао прекид непријатељстава и успоставу мира (мировни план у изворном смислу ријечи). Предвиђао је нове уставне аранжмане, мапе будућих федералних јединица, као и ријешења за прелазни период. Радило се о четири документа као цјелини плана: споразуми о Босни и Херцеговини, споразуми о миру у Босни и Херцеговини, од 30. јануара 1993. године мапе провинција, те Споразум о прелазним рјешењима од 25. марта 1993. године. Овим планом у вези с „расподјелом надлежности између савезне државе и федералних јединица, савезној власти су требале припасти само оне овласти које су нужне за нормално функционирање државе: вањски послови, међународна трговина, одбрана, монетарна политика, царина, држављанство и ограничено опорезивање с међупровинцијским финансијским трансакцијама“. Била су предвиђена и тзв. независна тијела, која би била одговорна за централну банку, инфраструктуру, комуникације, жељезнице, канале, нафтоводе, плинводе, контролу ваздушног саобраћаја, поштанску и телефонску мрежу. Овај план је полазио од „диобе власти и предвиђао уобичајену структуру државних органа федералне државе“. На савезном нивоу би био колегијални шеф, дводомни парламент с два дома, те подјелом надлежности између савезне власти и провинција (десет федералних провинција).

¹⁷ Сљедећи план био је Овен-Столтенбергов из јула 1994. касније преиначен у Акциони план Еуропске Уније. Настао је на основу приједлога Француске и Њемачке. Базирао се на етничкој подјели БиХ, по којој би 49% територије припало Србима, 33,5% Муслиманима (Бошњацима), 17,5 % Хрватима. Овен-Столтенбергов план је био посљедњи у овом неуспјешном низу, прије потписивања

република има своје властите униформисане снаге, које би имале пропорционално уравнотежен етнички састав.

Међународна заједница је истовремено, кроз различите видове мисија утицала на полицијске структуре у БиХ. Превасходно је то била међународна полиција УН (УНИПТФ)¹⁸ као ненаоружана организација чији је основни задатак да надгледа полицију. Од почетка 2003. године замијењена је Мисијом Европске полиције (EUPM). Полицијска реформа која је добро напредовала под окриљем међународних полицијских снага предвођених УН-ом (ИРТФ), настављена је у оквиру Полицијске мисије Европске уније (EUPM)¹⁹. ЕУПМ има за циљ да, као дио ширег приступа јачању владавине закона, а у складу с општим циљевима Анекса 11. Дејтонског споразума, успостави одрживе полицијске структуре БиХ у складу с најбољом европском и међународном праксом.

Тада је било предвиђено да ова заједничка иницијатива „ступи на снагу почевши од датума усвајања с примјеном до 31. децембра 2005. године (мисија траје и данас).“²⁰ Полицијска мисија Европске уније

Вашингтонског споразума, а затим наредне године и Устава Босне и Херцеговине као једног од анекса Дејтонског споразума. Нови приједлог је добио назив „Уставни споразум о савезу Република Босне и херцеговине“. Имао је четири дијела: Уставни споразум о Савезу Република Босне и Херцеговине, Окончање сукоба, Сарадњу у погледу хуманитарне активности и прелиминарни споразум с Републиком Хрватском о примјени Конвенције из 1965. о транзицијској трговини земаља без излаза на отворено море. Савез република подразумијевао је „три конститутивне Републике, а свака би обухваћала један од три конститутивна народа“. Уз Предсједништво, предвиђено је било Вијеће министара (које би чинили премијер, министар вањских послова и други министри), сабор као законодавно тијело од 120 посланика – по трећина из конститутивних република.“

¹⁸ **Анекс 11 – Споразум о међународним оперативним полицијским снагама (ИПТФ), члан 2. Успостава ИПТФ-а**

¹⁹ Европска унија, својом Одлуком од 11. 3. 2002, додијелила је мандат полицијској мисији ЕУПМ након прихватања приједлога од стране Управног одбора Вијећа за имплементацију мира од 28. фебруара 2002. године, те Резолуције 1396 (2002) Савјета безбједности Уједињених нација од 5. марта 2002. којом се поздравља спремност Уније да се осигура наставак мисије ИПТФ. Дана 4. марта 2002. године, власти Босне и Херцеговине позвале су Унију да преузме одговорност за наставак полицијске мисије Уједињених нација. Како би се то постигло, било је потребно закључивање уговора између власти Босне и Херцеговине и Уније. Овим Европска унија оснива Полицијску мисију Европске уније (ЕУПМ) како би се осигурао наставак мисије Међународних полицијских снага Уједињених нација (ИПТФ) у Босни и Херцеговини (БиХ) почевши од 1. јануара 2003. године. Укупан почетни број су 24 јединице за надгледање у различитим полицијским структурама Босне и Херцеговине на средњем-високом нивоу, укључујући и оне у оквиру ентитета, центара јавне безбједности, Државне агенције за информације и заштиту, Државне граничне службе и у оквиру Брчко дистрикта.

²⁰ Европска унија: Заједничка иницијатива Вијећа од 11. марта 2002. године Полицијској мисији Европске уније (2002/210/ЦФСП), члан 12;

Институције БиХ у области безбједности – Уставно правни оквир

(ЕУПМ), коју подржава Европска комисија кроз своје програме за успостављање институција, има за циљ да, као дио ширег приступа јачању владавине закона, а у складу с општим циљевима Анекса 11. Дејтонског споразума, успостави одрживе полицијске структуре БиХ у складу с најбољом европском и међународном праксом, и на тај начин подигне садашње полицијске стандарде. Да би то постигла, трогодишњој мисији ЕУПМ су повјерена неопходна овлаштења како би се фокусирао на следеће циљеве: Очувати постојећи ниво институционалне и личне ефикасности, надовезујући се на достигнућа ИПТФ мисије; побољшати, путем надгледања, менторства и надзора, полицијске управљачке и оперативне капацитете полицијских снага; у ову сврху, фокусирати се на давање овлаштења и принципе управљања који се руководе квалитетом, као и на побољшање способности оперативног планирања на основу анализе; ојачати професионализам на високом нивоу у министарствима као и на нивоу високих полицијских службеника, кроз савјетодавне и надзорне функције; и надгледати кориштење одговарајуће политичке контроле над полицијом.

Досадашња пракса стварања безбједносних институција на нивоу БиХ показала је двије компоненте, два битна елемента која карактеришу цјелокупан процес реконструкције полицијских снага у БиХ: неуставно преношење надлежности с ентитета на институције БиХ и непоштивање најбоље праксе савремених земаља с аспекта критерија уређења области безбједности у свакој земљи.

Уставноправно одређење надлежности

Садашња расподјела надлежности између институција БиХ и ентитета по Уставу БиХ извршена је на посебан, специфичан начин (члан III. Устава БиХ). По уставној подјели, надлежности се дијеле на: надлежности институција БиХ, надлежности ентитета и додатне надлежности.

Устав је прије свега таксативно побројао искључиве надлежности БиХ, уз претпоставку надлежности у корист ентитета. Дакле, све што није у надлежности институција БиХ, у надлежности је ентитета. У члану III став 1 Устава БиХ таксативно су побројане надлежности институција БиХ.²¹

---

²¹ а) Спољна политика, б) Спољнотрговинска политика, ц) Царинска политика, д) Монетарна политика, како је одређена чланом VII (питање Централне банке), е) Финансирање установа и међународних обавеза БиХ, ф) Политика и прописи за усељавање, избјеглице и азил, г) Провођење кривичних закона на међународном плану и између ентитета, укључујући ту односе с Интерполом, х) Увођење и рад средстава за међусобне и међународне комуникације, и) Регулисање саобраћаја између ентитета, ј) Контрола ваздушног саобраћаја.

Устав БиХ је навео и посебну категорију додатних надлежности, које нису познате у теорији подјеле надлежности федерације и федералних јединица. У случају Устава БиХ, ради се о могућности да се надлежности институција БиХ могу проширити у питањима о којима се ентитети сложе.

Ентитети споразумно могу пренијети у надлежност институција БиХ одређена питања и не само то, већ могу у том погледу и успоставити и додатне институције ради извршавања тих надлежности.

На основу договора ентитета, Босна и Херцеговина може добити додатне надлежности поред оних које су јој дате у искључиву надлежност. Треба имати у виду да су држава БиХ и ентитети обавезни на поштивање међународних стандарда у области људских права, а примјера ради, образовање, здравство, социјална заштита, сигурност грађана спадају у људска права која гарантира држава БиХ и њени ентитети. Грађанска, политичка, економска, социјална и културна права држава БиХ гарантује свим грађанима без дискриминације на основу расе, боје коже, пола, националне припадности, језика, религије, политичког или другог увјерења, социјалног поријекла, имовинског статуса или било којег другог основа. Из тога произилази да држава БиХ има надлежност у овим областима на основу својих обавеза за поштивање међународних стандарда људских права на цијелој територији.

Правни систем Босне и Херцеговине уређен је на принципима владавине начела уставности и законитости. То значи обавезу по којој ентитетски уставни не смију бити у супротности с Уставом Босне и Херцеговине, као и да кантонални уставни не смију бити у супротности с уставима Босне и Херцеговине и Федерације Босне и Херцеговине. Норме Устава Босне и Херцеговине важе на цијелој територији Босне и Херцеговине, норме ентитетских устава на територијама ентитета, норме кантоналних устава на територијама кантона. Примјена начела законитости значи да све ниже норме, садржане у ентитетским и кантоналним законским и подзаконским актима, морају извирати из устава.

Устав БиХ, и поред одредбе о претпоставци надлежности у корист ентитета („све владине функције и овлаштења, која по овом Уставу нису изричито додијељена институцијама БиХ, припадају ентитетима“, чл. III.3.а), посебно наводи и неке специфичне надлежности ентитета.²² Поред овог, устав је истакао и обавезу ентитета и свих

---

²² а) успоставити посебне паралелне односе са сусједним државама у складу са суверенитетом и територијалним интегритетом БиХ;

б) ентитети су дужни пружити сву потребну помоћ влади БиХ као би она могла извршавати своје међународне обавезе, под условом да је за финансијске обавезе које је преузео један ентитет без сагласности другог, а прије избора

Институције БиХ у области безбједности – Уставно правни оквир

њихових нижих јединица да се придржавају Устава БиХ, као и да општа начела међународног права представљају саставни дио правног система БиХ и ентитета.

Реконструкција полиције

Активности на спровођењу реформе полицијских структура у БиХ су започеле 2003. године на иницијативу међународне заједнице, која је ангажовала групу међународних стручњака ради сагледавања стања функционисања полицијских структура у БиХ. Та група стручњака је сачинила опсежан документ²³ из кога, углавном, произилази оцјена да су полицијски органи у БиХ предимензионирани, скупи, разједињени, неефикасни, те да као резултат тога, стање у областима из надлежности полиције није на задовољавајућем нивоу.

Слиједом овог документа, високи представник за БиХ је, средином 2004. године, својом одлуком формирао радну групу од домаћих и страних стручњака са задатком да изради одговарајући модел функционисања полиције у БиХ који ће бити примјерен и адекватан за БиХ.²⁴

парламентарне скупштине и Предсједништва БиХ, одговоран тај ентитет, изузев уколико је та обавеза неопходна за успостављање чланства БиХ у некој међународној организацији;

ц) ентитети ће испунити све услове за правну сигурност и заштиту лица под њиховом јурисдикцијом, одржавањем цивилних установа за примјену правних прописа које ће радити у складу са међународно признатим стандардима, поштујући међународно призната људска права и основне слободе из члана II Устава, као и предузимањем других одговарајућих мјера;

д) сваки ентитет може да склапа уговоре с државама и међународним организацијама уз пристанак парламентарне скупштине. Парламентарна скупштина може законом превидјети да за неке врсте споразума таква сагласност није потребна (чл. III.2.).

²³ Документ: "Функционални преглед полицијских снага у БиХ".

²⁴ Ова радна група је позната под називом "Мартенсова комисија", јер је на њеном челу био Белгијанац Вилфред Мартенс. "Мартенсова комисија" је сачинила приједлог одговарајућег модела функционисања полиције у БиХ, према коме би МУП РС био укинут, а послови из надлежности полиције би са ентитета били пренесени у надлежност државе БиХ. Такав модел функционисања Народна скупштина РС није прихватила. Након тога су почетком љета 2005. године започели директни преговори између Владе РС, Владе Федерације БиХ и Савјета министара БиХ у циљу изналажења прихватљивог модела реформе полиције јер је то био један од услова за почетак преговора с Европском комисијом око споразума о стабилизацији и придруживању између БиХ и ЕУ. На челу преговарачких тимова су били предсједници Владе РС и Федерације БиХ и предсједавајући Савјету министара БиХ. Ови преговори су окончани крајем септембра 2005. године, при чему није дошло до изналажења прихватљивог модела реформе полиције који би био задовољавајући за преговарачке стране и

С обзиром на значај овога питања у вези с европским интеграционим процесима БиХ, Народна скупштина РС је на својој 28. посебној сједници одржаној 5. октобра 2005. године донијела Одлуку о прихватању "Споразума о реструктурисању полицијских структура у БиХ".²⁵

Дакле, из "Споразума о реструктурисању полицијских структура у БиХ" произилази да модел полицијске организације који је потребно изнаћи мора испунити сљедеће услове: Задовољење три наведена европска принципа,²⁶ успостављање организације полиције која је у складу с Уставом БиХ и уставима ентитета, успостављање организације

Европску комисију. Читав ток ових преговора су врло интензивно надгледали и пратили представници ОХР-а и Европске комисије. Представници Европске комисије су се на лицу мјеста изјашњавали о томе да ли достигнути ниво договора може задовољити услове који су постављени за почетак преговора око споразума о стабилизацији и придруживању. При томе ниједном није дата оцјена да је достигнути ниво преговора задовољио тражене услове.

²⁵ Основне и најважније карактеристике тог споразума су:

Споразумом су прихваћени основни принципи које је Европска комисија одредила као основ за реструктурирање полицијских структура у БиХ;

а) све надлежности за законе и питања буџета која се тичу полиције морају бити утврђене на државном нивоу,

б) нема политичког уплитања у оперативни рад полиције,

ц) функционална локална полицијска подручја морају бити утврђена на основу техничких критеријума релевантних за рад полиције, гдје би оперативна команда остала на локалном нивоу;

Тачком 3. Споразума је уважено да се споразум мора примијенити у складу с Уставом БиХ и с уставима ентитета;

Тачком 4. Споразума је предвиђено да он ни на који начин и ни у којем облику не регулише нити отвара питања која не спадају у домен реформе полиције, а посебно постојећи судски и тужилачки систем у БиХ;

Тачком 7. Споразума је предвиђено да ће се до краја 2005. године формирати Дирекција за спровођење реформе полицијских структура у БиХ (као заједнички споразумни привремени орган споразумних страна), те да ће Дирекција започети с радом 1. 1. 2006. године.

Тачком 8. Споразума је прецизирано да Дирекција има задатак да изради приједлог плана за имплементацију реформе полицијских структура у БиХ по фазама, укључујући приједлоге полицијских регија, водећи рачуна о одржавању високог нивоа ефикасности полицијских структура у БиХ ради обезбјеђења опште безбједности грађана у цијелом току имплементације, а најкасније до 30. 9. 2006. године;

Закључном констатацијом Споразума је прецизирано да ће Извршни органи власти споразумних страна у БиХ усвојити приједлог плана до 31. 12. 2006. године. План усвојен од стране извршних органа власти у БиХ биће упућен на ратификацију парламентарних уговорних страна ради коначне верификације најкасније 60 дана до његовог усвајања.

²⁶ Европски принципи подразумијевају искључиву државну надлежност за полицијске законе и буџет, локална полицијска подручја организована на принципу техничких полицијских критерија и успостављање система који ће штитити полицију од политичког уплитања.

Институције БиХ у области безбједности – Уставно правни оквир

полиције која неће произвести отварање питања која не спадају у домен реформе полиције, а посебно која неће довести у питање функционисање постојећег судског и тужилачког система у БиХ.

Дирекција за спровођење реформе полиције у БиХ²⁷ (ДПРИ) одржала је први састанак 26. 1. 2006, након договора који су владе оба ентитета постигле у октобру 2005. године, а који су и формално усвојиле Народна скупштина РС, Парламент Федерације и Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине. Вијеће министара је у децембру 2005. основало ДПРИ са задањом да направи приједлоге за план спроведбе реформе полиције у БиХ. Ово је, између осталог, укључивало и приједлоге рјешења за сва три услова Европских принципа.²⁸

Чланови Дирекције за реструктурирање полиције у БиХ из РС су изразили спремност за доградњу и побољшање квалитета модела реформе полиције у БиХ.²⁹

---

²⁷ Вијеће министара донијело је Одлуку о формирању Дирекције за провођење реструктурирања полиције Сл. гласник БиХ број 1/06 од 9. 1. 2006. (Одлука Вијећа министара о изменама Одлуке о формирању Дирекције за провођење реструктурирања полиције број 261/05 29. децембра 2005)

²⁸ Два тијела ДПРИ – Управни одбор и Извршни орган – које је 29. 12. 2005. именовало Вијеће министара, добили су рок до 30. септембра 2006. године. Управни одбор одговоран је за усмјеравање напредовања плана спроведбе. Ово тијело састоји се од тринаест чланова, од којих десет има право гласа. То су директор и замјеник директора СИПА и ДГС, директори полиције министарства унутрашњих послова РС и Федерације, два кантонална полицијска комесара, шеф полиције Брчко дистрикта, као и шеф Полицијске мисије Еуропске уније у БиХ. Три члана која немају право гласа су председавајући и два замјеника председавајућег Извршном органу. Извршни орган одговоран је за извршавање смјерница и инструкција Управног одбора и за додавање одређених елемената плану спроведбе (састоји се од тринаест чланова). Јединица ЕУПМ-а за реформу полиције имаће посебну улогу техничких савјетника у оквиру ДПРИ.

²⁹ Карактеристике тог модела би биле:

1. Композиционирање и увезивање свих полицијских органа у јединствен систем, правно уређен на јединственим начелима, законом државе БиХ.
2. Потпуна стандардизација полицијских организација кроз: унутрашњу структуру и организацију свих организационих јединица полиције, начине и методе рада, радноправни статус припадника полиције, материјално-техничка средства и опрему, финансирање и слично.
3. Министарство безбједности БиХ добија значајно квалитетнију улогу у пословима безбједности који су од значаја за цјелокупан простор БиХ, као и у пословима из области безбједности који имају међународни карактер, док се ентитетски органи лишавају те надлежности.
4. Формирање једне организације за образовање полицијских кадрова која би оспособљавала кадрове за све полицијске органе у БиХ (данас постоје три независна система: МУП РС, МУП ФБиХ и ДГС).
5. Формирање Криминалистичког института који би се бавио најсложенијим форензичким пословима за потребе свих полицијских органа у БиХ.

Дана 3. 5. 2006. заказана је сједница Управног одбора Дирекције за реструктурирање полиције БиХ, упркос писму које је, истог дана, упућено од стране председника Владе Републике Српске.³⁰ Услиједила је реакција Народне скупштине РС, која је 2007. усвојила закључке³¹ према којима овај ентитет неће пристати ни на какву реформу полиције ако то није у складу с постојећим уставним уређењем БиХ, те констатовала да Извјештај Дирекције о реформи полиције није прихватљив. Такође, посланици зу задржали право да прије коначног

---

6. Могућност да у одређеним сложеним ситуацијама неки орган полиције у БиХ затражи пружање помоћи од другог полицијског органа у БиХ, те обавеза пружања помоћи.

7. У обављању послова могућност изласка из "своје" територијалне надлежности и уласка у подручје територијалне надлежности другог органа полиције (дакле, отклањање досадашњих баријера које су криминалцима омогућавале да изврше кривично дјело на подручју надлежности једног полицијског органа и побјегну на подручје другог органа, а да изостане ефикасна потјера за њима).

8. Успостављање потпуне и директне међусобне комуникације између свих полицијских органа и њихових унутрашњих организационих јединица с организационим јединицама других полицијских органа у БиХ (нпр.: свака полицијска станица у БиХ у извршавању послова из своје надлежности може без посредника и ограничења комуницирати с било којом другом полицијском станицом или полицијском структуром у БиХ).

9. Обавеза међусобног информисања и размјењивања значајних безбједносних информација.

10. Кроз "Савјет за безбједност локалне заједнице" обезбјеђење адекватног партнерског односа и утицаја локалне заједнице на рад и контролу рада полиције на локалном, а и на вишем нивоу. Посебно је значајно то што се прецизно прописује обавеза поступања по закључцима и препорукама Савјета за безбједност, и то како полицијских органа тако и других државних органа у вези са безбједношћу локалне заједнице.

11. Значајно смањивање броја полицијских извршилаца, те по том основу и трошкова функционисања полиције у БиХ.

12. Оптимални и кратки рокове за успостављање и заживљавање нове организације, и слично.

³⁰ До тада нису уважена упозорења председника Владе у писму од 15. 3. 2006, упућена Савјету министра и Дирекцији за спровођење реструктурирања полиције у БиХ, а која се односе на Одлуку о формирању Дирекције и одступања од Споразума о реструктурирању полицијских структура усвојеног од стране ентитетских парламената и Парламентарне скупштине БиХ. Заказана сједница је одржана и упркос писму Управном одбору Дирекције за реструктурирање полиције БиХ, које јој је упућено истог дана, 3. 5. 2006, од стране председника Владе Републике Српске. Том приликом још једанпут су игнорисани приједлози из Републике Српске и исказана спремност за компромисно рјешење, уз инсистирање на поштовању европских принципа, али и устава ентитета и БиХ. Дошло је до прегласавања и усвајања Мишљења о моделу полицијске структуре у БиХ.

³¹ Закључак НСРС од 11. 4. 2007.

Институције БиХ у области безбједности – Уставно правни оквир

изјашњавања о реформи полицијских снага "позову грађане РС на референдум о предложеном моделу у складу с Уставом и законом".³²

Дакле, реформа полицијске структуре у Босни и Херцеговини, као и реакције након пресуде Међународног суда правде по тужби Босне и Херцеговине против СРЈ, те активности на уставним промјенама, због истовремене временске дистанце су на извјестан начин покренуле преиспитивање до сада пренесених надлежности с ентитета на институције Босне и Херцеговине и учиниле укупан амбијент у БиХ прилично компликованим. У том свјетлу су се појавиле и различите иницијативе, превасходно из Републике Српске, од којих су двије (у домену политичког опредјељења) посебно значајне: питање референдума о независности у Републици Српској, те најава из Владе Републике Српске о повлачењу из споразума о преносу надлежности на институције Босне и Херцеговине.³³

Од тренутка потписивања Дејтонског мировног споразума, а у оквиру њега и Устава Босне и Херцеговине, покретана су питања везана за Устав БиХ, а у том контексту се неријетко спомињала могућност његовог мијењања и дорађивања.

Устав Босне и Херцеговине до сада није строго формално мијењан (пропао априлски покушај 2006. године)³⁴, што не значи да није било више фактичких промјена. То што Устав није формално мијењан, није гаранција да је оптималан или добар у свим елементима. Могло би се дати више примједба и истаћи више недостатака како у формалном тако и у суштинском (садржајном) смислу.

---

³² У закључцима се, између осталог, наводи да "НСРС одбацује покушаје појединих политичких партија и представника међународне заједнице да под изговором реформе полиције дубоко уђу у уставно преуређење БиХ на основу политичких циљева ка укидању надлежности, па и саме РС". НСРС позива "друге двије споразумне стране да се приступи измјенама и допунама Споразума од 5. октобра 2005. године и тражи од Владе РС да припреми нове приједлоге који би били понуђени другим странама у БиХ". НСРС сматра да „треба наставити разговоре о уставним промјенама у БиХ“. Питање реформе полицијских структура попримило је карактер расправе о уставном уређењу“, те НСРС „сматра да би исправан редослијед био да се прво уђе у уставне реформе, а потом у реформу полиције“.

³³ Босна и Херцеговина је тренутно мјесто гдје су у сукобу надлежности БиХ као заједничке државе и надлежности ентитета. Двије тенденције карактеришу овај сукоб: с једне стране ентитети траже и настоје да се суверенитет задржи на нивоу ентитета, односно да јачају институције ентитета, а с друге стране централне власти настоје помјерити суверенитет на заједничку државу и ојачати институције на нивоу државе. Да би овај проблем био већи, често се подјела на оне који заступају једну тенденцију, односно другу, граничи с ентитетима, односно народима.

³⁴ Дана 26. 4. 2006. Представнички дом Парламентарне скупштине БиХ није изгласао амандмане на Устав БиХ, пошто је за Приједлог амандмана гласало 26 посланика, а 16 је било против. За двотрећинску већину од 28 посланика недостајала су два гласа.

Много више од тога је битно обезбиједити да се Устав Босне и Херцеговине правилно тумачи и досљедно примјењује. То свакако подразумијева одговорност свих институција Босне и Херцеговине и ентитета. Ово је посебно значајно ако се има у виду да је Дејтонски мировни споразум постигнут уз врло значајне компромисе свих на овим просторима, али и уз несумњиве напоре међународне заједнице која, у великом дијелу и данас, обезбјеђује његову примјену.

Питање преноса надлежности на институције БиХ у домену безбједности кроз полицијску реформу, неки тимаче као неодвојиво од укупне промјене Устава БиХ³⁵, са чиме се слажу готово сви политички фактори у ФБиХ. Потврда таквог става је и „Мостарска иницијатива“³⁶, која се одвијала у политичкој ситуацији у земљи узрокованој мјерама ОХР-а и најавом политичких представника Републике Српске о повлачењу из институција БиХ. Сви ови процеси су се догађали и догађају у моменту интензивних активности у процесу приближавања ЕУ³⁷. Овај процес карактерише и Канцеларија високог представника (ОНР), која у пракси – иако су намјере међународне заједнице, као и

---

³⁵ Досадашњим уставним промјенама (априлски пакет) се тражила (и тражи у ФБиХ) темељита уставна реформа која би као резултат имала укидање и кантона и ентитета и успоставу Републике Босне и Херцеговине као функционалне и, на европским достигнућима, децентрализоване државе грађана, с јединственом владом, јединственом војском и службом унутрашњих послова, јединственим правосудним, монетарним и пореским системом, јединственим привредним системом, што је само апсолутна унитаризација која крши уставну структуру сложене федерације каква је БиХ, засновану на специфичном односу централних и нецентралних органа власти. Са друге стране, странке с простора Републике Српске „дејтонско уређење БиХ као државе два ентитета и три конститутивна народа дефинишу као аксиом у вези с којим не може бити разговора“. Неке политичке партије чак траже да се на сваки захтјев за слабљење ентитета одговори мјерама јачања државности Републике Српске до отцјепљења.

³⁶ Предсједници шест водећих политичких странака у БиХ потписали су 28. 10. 2007. у Мостару Декларацију о преузимању обавеза за провођење реформе полиције, којој је циљ што скорије парафирање и потписивање Споразума о стабилизацији и придруживању Европској унији. Водећи лидери су ставили потписе на документ којим се обавезују да ће "преузети све потребне активности за провођење реформе полиције у складу с принципима Еуропске уније". Такође су закључили како преговори о реформи Устава морају започети у што скорије вријеме. Исто тако, закључили су како ће се састајати сваких 30 дана да би разговарали о промјенама Устава.

³⁷ Након дешавања на Косову 1999. године, ЕУ се у својој политици према западном Балкану посветила снажнијој стабилизацији земаља овог региона и остваривању њиховог бржег друштвено-економског развоја. Зато је 1999. године ЕУ креирала нови концепт придруживања за пет земаља региона (Босна и Херцеговина, Албанија, Хрватска, Србија, Црна Гора и Македонија), путем Процеса стабилизације и придруживања (ПСП). У процесу су наглашене компоненте стабилизације, регионалне сарадње и развијања добросусједских односа.

Институције БиХ у области безбједности – Уставно правни оквир

очекивања домаћих институција, била да улога међународне заједнице буде привременог карактера и секундарног значаја – не показује знаке посустајања или слабљења

Потреба даље изградње државних институција није аргумент за радикалне промјене Устава БиХ у смислу измјене организације и структуре првенствено агенција за провођење закона на нивоу БиХ и ентитета, јер је постојећи Устав БиХ еластичан и реално даје могућност стварања нових или проширења надлежности постојећих институција, за шта је једина неопходност политичка воља и компромис свих релевантних чинилаца.

Аргумент више садржан је у чињеници да је Устав БиХ дао могућност, односно овлаштења ентитетима да сагласношћу воља на државу БиХ пренесу неке од надлежности, што је један од начина на који БиХ може стећи додатне надлежности, односно проширити постојеће. У противном, ако би се отворио процес промјена Устава Босне и Херцеговине и прије него што је и почела његова суштинска примјена и без постигнуте политичке воље сва три конститутивна народа, био би то непромишљен и врло ризичан подухват који би Босну и Херцеговину удаљио од мирне и интегрисане Европе.

Assistant professor Siniša Karan, PhD,

General Secretary of the President of the Republic of Srpska

Abstract: An important issue of police organization, apropos a total security structures in each country, including in BiH, is determined by many factors. Those characteristics that are common as determinants of organization and functions of the security agencies in all countries, in BiH are particularly expressed and largely in close connection with political issues and the question of constitutional interpretation.

As specific important factors for BiH are distinguished: the form of constitutional regulations by the BiH Constitution, the territorial organization of BiH (two-entity structure and the District of Brcko), and in particular the current territorial organization of the security (a broader term for all police and security structures in BiH with the different levels of competence, although it can be used and the concept of policing, considering that it is primarily for the reconstruction of public safety) in BiH. Reconstruction of the intelligence services was carried out.

Key words: Responsibilities of the Institutions of Bosnia and Herzegovina, the State Border Service of Bosnia and Herzegovina, the Agency for Information and Protection of Bosnia and Herzegovina (SIPA), Ministry of Security of Bosnia and Herzegovina, the reform of police structures in Bosnia and Herzegovina.

О МЕТОДОЛОГИЈИ ИСТРАЖИВАЊА У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСНИХ НАУКА

ABOUT RESEARCHING METHODOLOGY IN SECURITY SCIENCES

Доц. др Саша Мијалковић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Апстракт: У раду се указује на потребе конституисања и формалне верификације методологије истраживања у области безбедносних наука. С тим у вези, указано је на домете развоја методологије истраживања безбедносних појава, на методе које су најпогодније за истраживање безбедносних појава, на изворе података о безбедносним појавама, као и на најчешће проблеме у истраживању безбедносних феномена.

Кључне речи: наука, безбедност, безбедносна појава, методологија научног истраживања.

Увод

Наука је систем научног знања, односно уређен, повезан, обухватан, променљив скуп научних чињеница, искуствених генерализација, научних закона и научних теорија, заснованих на одређеним принципима.¹ Критеријуми по којима се систем научног знања дистанцира од оног који то није јесу основни научни конституенси – сопствени и јединствени предмет, теорија, језик и метод науке.

Иако код нас званично немају номенклатуру науке, ослањајући се на своја знања, али и на знања и достигнућа других наука, безбедносне науке применом извесне методологије научног истраживања и коришћењем јединственог појмовно-категоријалног апарата изучавају законитости у достизању, унапређењу и заштити референтних вредности и интереса појединца, колектива, државе и међународне заједнице. Централна категорија безбедносних наука свакако је безбедносна појава (субјект, радња, збивање и/или стање) која врши позитиван или негативан утицај на заштићеност поменутих референтних вредности и интереса.

---

¹ Ристић, Ж.: *Увод у методологију истраживања*, Факултет народне одбране, Београд, 1983, стр. 1.

Значи, све безбедносне појаве могу да се разврстају у две групе: појаве стварања безбедности и појаве разарања безбедности. Реч је о неспорној подели на *безбедносно-конструктивне* и *безбедносно-деструктивне* појаве, које се сагледавају кроз призму *система безбедности* и *појава угрожавања безбедности*.

Систем безбедности је хармонична целина способна да самостално функционише у извесном временском и просторном окружењу, састављена од више хоризонтално, вертикално и дијагонално повезаних потцелина (подсистеми и микросистеми – *организација безбедности*), које врше конкретне делатности (*функција безбедности*) чија збирна резултанта има за циљ несметано достизање, уживање и свеобухватну заштићеност референтних вредности и интереса од угрожавања (*стање безбедности*). Може да буде државни (национални), недржавни и међународни.

Појаве угрожавања безбедности су радње (активности човека) и/или збивања (природне појаве и процеси и/или дисфункција техничко-технолошких система) таквог временског трајања и интензитета да производе или могу да произведу штетне последице по референтне вредности и интересе појединца, друштва, државе и/или међународне заједнице (стања нарушене безбедности).²

О развоју методологије истраживања безбедносних појава

Иако је безбедносна пракса стара колико и људски род, безбедносне науке су се развиле тек у новијој историји (XX век). Међутим, њени корени сежу у рани стадијум развоја друштвених наука, пре свега у античку филозофију, социологију и историју. Безбедност није била посебна научна област, али непрекидна трагања античких мислилаца за достизањем, унапређењем, уживањем, заштитом и одбраном друштвених вредности, пре свега мира, слободе, права, дужности и одговорности појединца и полиса, за унапређењем организације и функција државе и осталих сфера (не)државног живота, свакако су се рефлектовала на безбедност. Антички, али и потоњи мислиоци неће нас „научити свему што желимо да знамо о безбедности, али ће нам помоћи да научимо како да размишљамо о безбедности, о чему да размишљамо и зашто“.³ Ово су управо и корени методологије истраживања безбедносних појава.

² О безбедносном феномену опширније у – Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.

³ Dillon, M.: *Politics of Security – Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, Routledge, London–New York, 1996, p. 17; Kolodziej, E. A.: *Security and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, p. 48–75; о коренима безбедносне мисли, пре свега, кроз дела Хобса, Тукидида, Русоа, Лока, Бентама,

О методологији истраживања у области безбедносних наука

Елементи безбедносне теорије и истраживачке методологије развијали су се вековима, најпре у оквиру војних наука и дисциплина (првенствено ратне вештине, војне доктрине и стратегије, методике обавештајног рада, цивилне заштите и одбране), а касније и правних наука (пре свега, дисциплина међународног, уставног, управног и казног права, као и теорије државе и права), политичких наука и дисциплина (превасходно политичких система и тзв. савремених студија безбедности у оквиру науке о међународним односима), криминолошких дисциплина (криминалне етиологије, феноменологије и виктимологије), криминалистичких дисциплина (првенствено криминалистичке методике), организационих и наука о управљању (тзв. дисциплина менаџмента) итд.

Временом су се, екстракцијом појединих фондова знања о безбедности из наведених научних дисциплина, развиле самосталне – синтетичке, али и јединствене дисциплине безбедносних наука. До наглог развоја безбедносне праксе долази током Другог светског рата и тзв. хладног рата, што је за последицу имало и развој безбедносних наука (*Security Sciences, Security Studies*). Од тада се безбедност изучава широм света на високошколским установама, из којих се превасходно регрутују будући припадници сектора безбедности.

Развој научних дисциплина безбедносне оријентације допринео је и стварању извесне методологије истраживања безбедносних појава, и обрнуто. Иако је генерално заснована на тзв. општој методологији научног истраживања, методологију истраживања безбедносних појава одликују бројне посебности. Оне су условљене управо посебностима безбедносних феномена, појава и процеса по којима се разликују од других категорија. Иако нема номенклатуру науке, управо је то и „разлог више“ за конституисање посебне дисциплине посвећене методологији научног истраживања безбедносних појава, односно методологије истраживања у области безбедносних наука.

О методама који су најпогоднији за истраживање безбедносних појава

Научни метод је начин помоћу којег се стиче, проверава и развија научно сазнање. Научно је свако знање које је опште, истинито, објективно, прецизно, систематично, проверљиво и елемент је система знања одређене науке. Основне функције научног метода обухватају откривање и доказивање нових научних тврдњи, практично проверавање и оцењивање научног знања, самоисправљање

Хегела, Клаузевица, Смита и Декарта види још и – Burke, A.: *Aporias of Security, Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 27, No. 1, 2002, pp. 1–27.

(напуштање или преиначавање) сопствених тврдњи и усмеравање истраживача у односу на објекте стварности која се проучава.⁴

Научно истраживање је систематски, објективни, критички, контролисани и репликативни процес стицања нових информација неопходних за идентификацију и решавање проблема у науци и другим областима човековог рада. Настанком, развојем и сазнајном вредношћу метода сазнања и техничких поступака научног истраживања, као и проучавањем компоненти научног истраживања и структуре научног знања, бави се *методологија (научног) истраживања*.⁵

Безбедносне науке немају у потпуности развијену методологију научног истраживања. Стога се, пре свега, користе опште истраживачке методе, тј. опште логичке операције суђења и закључивања, односно индукције, дедукције, анализе, синтезе, аналогije, генерализације, затим принципи формалне логике (принципи идентитета, непротивречности, искључења трећег, довољног разлога), како би се дошло до извесних научних описа (дескрипција), научних класификација (типологизација), научних објашњења (експланација), научних закона и научних предвиђања.⁶

Затим, користе се и методи друштвених наука, с обзиром на то да већину безбедносних феномена чине друштвене појаве. У мањој мери се користе методи природних и техничко-технолошких наука, када је потребно истражити безбедносне појаве такве природе. Наравно, ови су методи прилагођени потребама безбедносних наука и природи безбедносних појава.

У истраживању појава безбедности могућа је примена више научних метода, па ће бити представљени они који су за то, из разних разлога, најприкладнији.

Метод *увида у постојеће писане изворе* (тзв. *анализа садржаја*) је незаобилазан у проучавању сваког научног проблема. Нарочито су значајни научна методологија, подаци, знања и закључци до којих се дошло ранијим истраживањима истородних проблема. Ограничења у примени овог метода повезана су са малим бројем писаних извора о многим безбедносним феноменима, као и малим бројем емпиријских научних истраживања.

Метод *секундарне анализе података* погодан је за сагледавање обима, структуре, често и квалитативних својстава (последица у виду

---

⁴ Ристић, Ж.: *Исто*, стр. 91-96.

⁵ *Исто*, стр. 100, 99.

⁶ У теорији безбедности се често наглашава да су научни циљеви *дескриптивни* (описивачки), *аналитички* (анализа проблема *sui generis*) и *прескриптивни* (изналажење решења проблема уз ослонац на предвиђање). Prins, G.: Notes toward the Definition of Global Security, *American Behavioral Scientist*, No. 6, 1995, p. 821.

О методологији истраживања у области безбедносних наука

материјалне штете, угрожавања здравља лица и сл.) тзв. „масовних безбедносно интересантних појава“ које су већ истражене. У том смислу, погодна је употреба *статистичког метода*, превасходно за квантитативно сагледавање угрожавајућих појава према њиховим елементима (виду и облику испољавања, последици, носиоцу угрожавања, мотиву и сл.), уз уважавање извесних временских и просторних параметара. На основу резултата истраживања могу се идентификовати тзв. „неуралгичне тачке“ (територијална дистрибуција појава) или „неуралгични термини“ (временска дистрибуција појава) у којима је угрожавање безбедности, по обиму или по одређеним садржајима, интензивније.

Међутим, примена овог метода скопчана је с извесним тешкоћама. Прво, могу се сагледати само појаве угрожавања које су познате; степен „тамне бројке“ знатно је већи. Даље, могу се сагледати само појаве које су евидентирани. Често се о многим појавама не воде посебне евиденције, а тамо где и постоје, најчешће нису ажурне. Неке од њих нису централизоване, не само на нивоу државе, већ ни на локалном нивоу. Најзад, примена овог метода захтева постојање извесних стандардизованих критеријума на основу којих би појаве угрожавања и њихови елементи могли да буду класификовани.

Метод посматрања погодан је за непосредно чулно опажање одређених елемената угрожавајућих појава. Посматрач је у ситуацији да прати развојни ток појаве, односно да уочава њене узроке, актере, понашање актера и последице. *Посматрање с учествовањем* подразумева да истраживач учествује у реализовању безбедносне појаве. Овај метод је погодан за посматрање понашања учесника неких масовних појава (нпр., грађанских нереда, насиља на спортским приредбама и сл.). Посматрач може и да снима појаву (аудио или аудио-видео) и да касније вишеструко анализира садржај записа.

Примена овог метода такође подразумева извесна ограничења. Многе појаве се не могу посматрати јер се одвијају тајно, без присуства трећих лица. Затим, у многим ситуацијама посматрач (нарочито уколико је припадник система безбедности) неће дозволити наступање последица само да би конкретну појаву сагледао у њеном тоталитету. Такође, и видно поље посматрача је ограничено позицијом са које посматра појаву. Може се догодити да се уочи последица угрожавања, а не и развој појаве, или обрнуто. Разлог томе је и брзина којом се одвијају догађаји.

Метод испитивања погодан је за непосредно или посредно добијање информација, података, вредносних ставова и судова од већег броја лица. У оквиру њега примењује се више техника истраживања: интервјуисање, анкетирање, тестирање.

а) *Интервјуисање* је непосредна комуникација истраживача и лица – извора информација. Интервју може бити неусмерени (близак слободном разговору) или усмерени (према строго планираним и прецизним питањима); индивидуални (један испитивач интервјуише једног испитаника), групни (један или више испитивача интервјуишу више испитаника) и колективни (испитаник је колектив)⁷. За добијање што објективнијих података примењује се тзв. *дубински интервју*, детаљнији и обимнији усмерени разговор. Такви се интервјуи често спроводе и са одређеним *фокус групама*, које са безбедносним појавама „везује“ слично субјективно искуство (актери, жртве или посматрачи);

б) *анкетирање* је прикупљање података од већег броја лица која писано или усмено одговарају на конкретна питања. Анкета може да буду формулисана тако да се захтева одговор на питање, допуна започете констатације, избор једног од више понуђених одговора или обележавање нивоа тачности констатације или квалитета неке појаве на скали одређеног опсега. Анкетни листови, односно скале морају се конципирати тако да на основу добијених података може да се стекне што попутнија слика о предмету истраживања. Примена скала је погодна за оцену међуљудских односа у службама безбедности или између њих и грађана (тзв. *социометријски метод*) и квалитета и интензитета њиховог односа према угрожавајућим појавама. *Скалирањем*⁸, које може представљати варијацију комбинације метода мерења и испитивања техником анкетирања, могу се мерити (бројањем, рангирањем, рангирањем уз утврђивање разлике међу скалним вредностима) извесни садржаји из области стварања и угрожавања безбедности (нпр., рангирање метода којима се решава неки безбедносни проблем на основу степена њихове ефикасности);

в) *тестирање* лица може да се користи за проверу одређених знања испитаника о појавама угрожавања безбедности и њихових способности да у конкретним ситуацијама правилно реагују како би их спречили или сузбили. Овом техником се може утврдити ниво стручности и обучености лица и њихове безбедносне културе. Уколико после тестирања следи едукација испитаника, пожељно је поновити тестирање. Компарацијом резултата добиће се закључци о ефектима едукације и правцима њеног унапређења.

Методом испитивања могу се прикупити драгоцени подаци. У одређеним ситуацијама то је и једини начин за стицање сазнања о безбедносној појави. Међутим, примена сваке од наведених техника подразумева извесна ограничења. Могуће је да интервјуисано или

⁷ Милошевић, Н.; Милојевић, С.: *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 240.

⁸ Goode, W. J.; Natt, P. K.: *Методи социјалног истраживања*, Југословенски завод за проучавање школских и просветних питања, Београд, 1966, стр. 219–278.

О методологији истраживања у области безбедносних наука

анкетирано лице не буде објективно, односно да прећути одређена сазнања због страха од кажњавања или од етикетања или „одмазде“. Због тога би анкета, уколико је анонимна, требало да буде извор објективнијих података. Овим техникама се само делимично сагледава ниво стручности и безбедносне културе лица.

Посебан вид испитивања су тзв. студије самооптуживања и студије о жртвама. *Студије самооптуживања* су испитивања респондента о њиховом учешћу у извршењу кривичних или других кажњивих дела, обично у одређеном периоду. Таква испитивања су нарочито погодна за истраживање „тамне бројке“ криминалитета. *Студије о жртвама* спроводе се ради утврђивања званично нерегистроване виктимизираности анкетираних лица, односно утврђивања да ли су одређена лица, обично у одређеном периоду, била жртве неке појаве угрожавања.⁹

За проучавање одређених безбедносних проблема погодан је *метод случаја* (познатији као *студија случаја*). Најпогоднији су тзв. *живи случајеви*, тј. *случајеви у току*, док анализа *минулог*, тј. *окончаног случаја* представља реконструкцију ситуације.¹⁰ Прикупљањем свих релевантних и доступних података могуће је свестрано и целовито сагледавање конкретних безбедносних појава, њихових битних елемената и развојне димензије. Оправдање коришћења овог метода почива на претпоставци понављања одређених сегмената одвијања угрожавајућих појава и праксе националног система безбедности. Због тога је најбоље применити *метод вишеструког случаја*. Једна од варијанти овог метода је и тзв. *лонгитудинално истраживање*, односно проучавање конкретног безбедносног феномена у дужем периоду.

Примена *експеримента*, као метода посматрања појава и процеса у контролисаним условима одређеног вештачки изазваног стања, ограничена је у истраживању појава стварања и угрожавања безбедности.¹¹ Одређене појаве се могу изазвати вештачки, као нпр., војна мобилизација становништва ради утврђивања његове мотивисаности, брзине и ефикасности учешћа у одбрани земље. Међутим, могућности експериментисања су ограничене у случају неких појава (нпр. терористички напад, оружана агресија итд.).

Компаративном методом могуће је упоредно сагледавање безбедносних феномена с одређене временске и/или просторне дистанце. Тако се могу компарирати стања безбедности једне земље у различитом времену (тзв. *историјско-компаративни метод*) или стања

⁹ Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Номос, Београд, 1998, стр. 92–96.

¹⁰ Милосављевић, С.; Радосављевић, И.: *Репетиторијум из методологије друштвених истраживања*, Београд, 1988, стр. 200–205.

¹¹ Упореди са – Шушњић, Ђ.: *Критика социолошке методе – Увод у методологију друштвених наука*, Градина, 1973, стр. 65–68.

безбедности у различитим георегијама једне или више држава (тзв. *просторно-компаративни метод*) итд.

Све већа сложеност и тајност одвијања појава угрожавања, али и метода и послова безбедности онемогућују или ограничавају могућност примене многих од наведених истраживачких метода. Због тога треба комбиновати више метода и ангажовати тимове стручњака разних профила. Тиме би се повећала објективност и прецизност научног сазнања, карактеристике које су, нарочито у погледу угрожавања људског порекла, озбиљан проблем. У том смислу, истраживање безбедносних феномена захтева *мултисекторски* (мултидисциплинарни и интердисциплинарни) и *системско-структурални приступ*.

Листа научних метода и техника које су погодне за истраживање појава (не)безбедности свакако није коначна. Реч је о методима који су, с обзиром на ограничене финансијске могућности наших истраживача, можда најприкладнији, а с обзиром на сиромашну праксу оваквих научних истраживања, најадекватнији.

О изворима података о безбедности и најчешћим проблемима истраживача

У истраживању безбедносних појава могу да се користе разни извори података. Могућност њиховог коришћења зависи од више фактора, пре свега од тога да ли је појава позната или није откривена; да ли о њој постоје писани трагови; да ли су активни и/или пасивни актери појаве, односно сведоци по „виђењу и чувењу“ спремни да сарађују с истраживачем; да ли стручне службе националног система безбедности које воде евиденције о таквим појавама имају овлашћење да о њима издају саопштења; да ли су припадници сектора безбедности спремни да сарађују с истраживачем; ако су спремни, да ли имају обавезу чувања службене тајне; затим, проблеми у вези са конспиративношћу у погледу систематизације послова, задатака, кадровске структуре и актуелних задатака; доступност база података страних служби безбедности и међународних организација; утицај политике на рад служби безбедности и научноистраживачких институција итд.

Због сложености проблема који се истражују, неопходно је комплементарно коришћење већег броја извора, и то како постојећих, тако и оних који се стварају за потребе самих истраживања.

Од већ *постојећих* извора података најпогоднији су:

- ▣ прописи међународног, националног и упоредног права из области безбедности (у ширем смислу), као и подзаконски акти субјеката система безбедности;

О методологији истраживања у области безбедносних наука

- ☒ стручни и научни радови о појавама стварања и угрожавања безбедности који су обрађени из безбедносног, али и из аспекта других научних дисциплина, пре свега, социологије, криминологије, казненог права, међународног права, међународних односа, војних наука, криминалистике итд.;
- ☒ садржаји електронских и писаних медија, нарочито званична саопштења државних и других органа и институција за јавност, односно резултати тзв. истраживачког новинарства. Веома су значајни документарни и играни филмови који су засновани на истинитим догађајима, односно на историографској и (ауто)биографској писаној грађи, као и сведочења (интервјуи) актера појединих безбедносних појава;
- ☒ институционални подаци које друштво ствара независно од научних интереса, а који се односе на: а) квантитативно праћење појава од значаја за безбедност, пре свега, евиденције и статистички извештаји државних органа (владе, парламента, полиције, обавештајних служби, војске, правосудних органа, органа за извршење кривичних санкција, органа иностраних послова), невладиних организација, органа других држава и међународних организација и б) документа из архива поменутих државних институција, међународних, невладиних и других струковних организација.

Извори података који се *непосредно стварају* за потребе истраживања биле би шире искуствене евиденције које се не исцрпљују из постојећих извора, већ се стварају непосредним ангажовањем истраживача. Пре свега, реч је о: *грађанима*, првенствено онима који су имали лично или посредно искуство у вези са неком појавом стварања или угрожавања безбедности; *радницима државних органа и органа локалне самоуправе; политичкој елити*, посебно у вези са питањима од стратешког значаја за безбедност (даљи развој система безбедности, остваривање међународне безбедносне сарадње, дефинисање стратегије решавања одређених проблема итд.); *службеницима међународних организација; припадницима служби безбедности других земаља; припадницима недржавног сектора безбедности* (као и записима заштитних камера или уређаја за аудио надзирање простора); *активистима невладиних организација; медијским радницима*, нарочито ако се баве тзв. истраживачким новинарством и *научним радницима* (радницима високошколских установа, научних института, државних органа, невладиних организација, самосталним истраживачима) итд.

Резултати истраживања су поузданији уколико су подаци добијени из већег броја извора, различитим методима. Истовремено, истраживање безбедносних појава је, услед њихове комплексне природе, повезано с бројним тешкоћама. Најчешћи проблеми с којима се истраживачи сусрећу јесу: недовољна научна знања о појединим

безбедносним појавама; оскудност референтне литературе; конфузија у дефинисању и вишеструкост стандарда у квалификовању безбедносних појава; ограниченост извора и доступности података; непрецизност постојећих емпиријских података о безбедносним појавама; различитост, па и контрадикторност података о неким безбедносним појавама који потичу из различитих извора; поверљива природа података о безбедносним појавама; мистификовање деловања служби безбедности; тешкоће посматрања појединих безбедносних појава независно од других појава; немогућност манифестовања безбедносних појава у апсолутној истоветности; непостојање методологије за прецизну оцену ефеката предузетих мера, послова и активности безбедности; недовољна материјална улагања у научноистраживачки рад; изражена нетолерантност међу теоретичарима безбедности; потенцијална угроженост личне безбедности истраживача итд.

ЗАКЉУЧАК

Иако је неспорно да је реч о аутономном и интегралном корпусу наука који чини низ видова и група научних дисциплина, безбедносне науке у домаћем научнопросветном систему, као ни у системима науке и просвете земаља из окружења, званично нису декларисане као самостална научна област. Самим тим, ни методологија истраживања безбедносних појава формално се не сматра научном дисциплином.

Овај проблем није методолошке (логичке, гносеолошке и епистемолошке) природе, с обзиром на то да све дисциплине безбедносне оријентације имају свој независни систем научног знања, односно јединствени предмет, теорију, језик и метод. Његова природа је, пре свега, комерцијална: ниподиштавајући и негирајући безбедност као научну област, сродне научне области „профитирају“, како развојно (процват нових образовних профила и научнообразовних установа), тако и финансијски (образовање као бизнис, склон нелојалној конкурентности). Због тога моћни лобистички кругови не дозвољавају да се безбедносне науке, у оквиру норматива које прописују највиша национална тела у области науке и образовања, декларишу као самостална и интегрална научна област, из које „извиру“ посебни образовни профили и занимања.

Оваква ситуација је опречна реалном стању ствари, које је готово супротно: безбедност је базична и доминантна научна област у којој су концентрисана научна знања о појавама природног, људског и техничко-технолошког карактера које позитивно или деструктивно делују по извесне референтне вредности и интересе. У том смислу, једна од приоритетнијих заједничких мисија теоретичара и практичара

О методологији истраживања у области безбедносних наука

безбедности је декларисање безбедности као интегралне научне области, са сопственом методологијом научног истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

- [6] Burke, A.: *Aporias of Security, Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 27, No. 1, 2002.
- [7] Goode, W. J.; Hatt, P. K.: *Методи социјалног истраживања*, Југословенски завод за проучавање школских и просветних питања, Београд, 1966.
- [8] Dillon, M.: *Politics of Security – Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, Routledge, London–New York, 1996.
- [9] Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Номос, Београд, 1998.
- [10] Kolodziej, E. A.: *Security and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- [11] Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
- [12] Милосављевић, С.; Радосављевић, И.: *Репетиторијум из методологије друштвених истраживања*, Београд, 1988.
- [13] Милошевић, Н.; Милојевић, С.: *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001.
- [14] Prins, G.: *Notes toward the Definition of Global Security*, *American Behavioral Scientist*, No. 6, May 1995.
- [15] Ристић, Ж.: *Увод у методологију истраживања*, Факултет народне одбране, Београд, 1983.
- [16] Шушњић, Ђ.: *Критика социолошке методе – Увод у методологију друштвених наука*, Градина, 1973.

Миалковић, С., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VI, број 3-4/10

Assistant professor, Saša Mijalković, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, Republic of Serbia

Abstract: In this paper, author has presented the needs of constituting and formal verification of researching methodology in the field of security sciences. Hence author has presented actual topics in development of researching methodology of security phenomena, methods for researching the security phenomena, information sources and the problems in researching security phenomena.

Key words: science, security, security phenomena, methodology of science researching.

МЈЕСТО И УЛОГА ГРАНИЧНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У СИСТЕМУ БЕЗБЈЕДНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

PLACE AND ROLE OF BORDER SECURITY IN THE SECURITY SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Мр Драган Кулић

Гранична полиција Босне и Херцеговине

Апстракт: Безбједност, као функција државе, заснива се на благовременом и ефикасном откривању и спречавању свих облика деструктивне антидруштвене дјелатности којима се угрожавају основне вриједности друштвене заједнице и државе као облика организовања те заједнице. У циљу остваривања наведене функције, организује се и успоставља систем безбједности који је структуриран тако да се састоји од подсистема и микросистема. Значајно мјесто у структури система безбједности чини подсистем граничне безбједности, с основном улогом и функцијом ефикасне и квалитетне заштите неповредивости државне границе и надзора и контроле промета људи, робе и превозних средстава преко државне границе. У наставку текста ће бити више ријечи о мјесту и улози граничне безбједности у систему безбједности Босне и Херцеговине, структури подсистема граничне безбједности, као и мисијама, циљевима и задацима појединих елемената подсистема граничне безбједности.

Кључне ријечи: систем безбједности, гранична безбједност, гранична полиција, царинска служба, инспекцијске службе, оператери граничних прелаза, интегрисано управљање границом.

Уводне напомене

Безбједност¹, као једна од најважнијих функција сваке државе, заснива се и огледа у правовременом откривању и спречавању свих облика деструктивне антидруштвене дјелатности којима се угрожавају

---

¹ „Најчешће тумачење појма безбедности полази од претпоставке да се под тим термином подразумева одређено стање, организација, функција или систем или пак све то заједно.“ Стајић Љ. „Основи безбедности“, Полицијска академија Београд, 1999. (стр. 21)

основне вриједности друштвене заједнице и државе као облика организовања те заједнице. Да би могла остваривати наведену функцију, држава организује и успоставља систем безбједности,² који је структуриран тако да се састоји од подсистема и микросистема. Подсистеми, по правилу, остварују једну активност, као дио опште активности, и њихова основна карактеристика је у томе да су организовани као системи, јер сваки има посебне снаге, средства, правила и методе рада. Угрожавање безбједности државне границе појавним облицима: илегалних миграција, кријумчарења људи, опојних дрога, оружја, робе, итд., који представљају глобални безбједносни проблем и захтијевају адекватну друштвену акцију на спречавању, откривању и сузбијању наведених појава предузимањем друштвено-економских мјера, укључујући и нормативне, административне и оперативне мјере на међународном, регионалном и националном нивоу. С друге стране, у циљу обезбјеђивања јавних прихода, заштите домаће производње и тржишта, реализације социјалних циљева, заштите живота и здравља људи, биљака и животиња, као и заштите животне средине, држава предузима низ административних, пореских, царинских мјера, као и мјера кривичноправне принуде на: контролisaњу, ограничавању или забрани увоза или транзита преко државне територије одређених врста робе или супстанци. Увођењем царинских мјера које, поред фискалне, имају веома значајну безбједносну улогу³, јер обезбјеђују заштиту од увоза оних врста робе које могу бити штетне по живот и здравље људи, животиња или биљака, или могу угрозити животну средину, као што су радиоактивне супстанце, нуклеарни отпад, отровне супстанце, обољеле и заражене биљке и животиње, као и здравствено и хемијско-биолошки неисправни производи биљног или животињског поријекла, итд.

С обзиром на наведене безбједносне изазове, у наставку излагања ће бити више ријечи о појмовном одређењу подсистема „граничне безбједности“, као дијела система безбједности Босне и Херцеговине; затим о структури наведеног подсистема, који третира безбједност и заштиту државне границе у најширем смислу, с посебним акцентом на граничну полицију, царинску службу, инспекцијске службе и друге

---

² “Ако бисмо желели да дефинишемо систем безбедности, онда бисмо могли да кажемо да је то облик организовања и функционисања друштва у спровођењу мера и активности на превентивном и репресивном плану који се предузимају ради очувања суверенитета и интегритета државе, њеног уставом утврђеног поретка, права и слобода грађана, као и свих осталих друштвених вредности од свих извора и облика угрожавања.” Ibid. (стр. 32)

³ “Несумњиво се може уочити да је безбедност постала интегрални циљ царинске службе, а и у оквиру тога борба против свих облика криминалитета, а посебно тероризма и прекограничног организованог криминала.” Јеринић Д., „Модернизација царинске службе Србије и борба против организованог криминала“ Удружење за међународно кривично право и Интермех Београд, 2007. (стр. 345)

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

субјекте, као елементе структуре наведеног подсистема, њихово мјесто и улогу у укупном систему безбједности, мисијама, циљевима, задацима, начинима остваривања наведених задатака, у свјетлу позитивноправних прописа и теоријских одређења организације и функционисања система безбједности.

Прилог појмовном одређењу граничне безбједности

У теорији се још увијек воде озбиљне расправе о томе шта је изворно значење појма безбједност. Суштина наведеног појма се огледа у одређењу садржине безбједности, под којом се може подразумијевати да је безбједност у ствари вриједност, и то инструментална вриједност која се објашњава на начин да се нешто постигне, а не само појава (стање) сама за себе.⁴ Како би заштитила „виталне вриједности“, држава успоставља систем безбједности чија је основна улога да штити независност, суверенитет, уставом утврђени поредак, слободе и права грађана од свих облика угрожености и угрожавања. Безбједност је једна од важних функција сваке државе и она се заснива и огледа у правовременом откривању и спречавању свих облика антидруштвене дјелатности којима се угрожавају основне вриједности друштва и међународне заједнице. Држава наведену функцију обезбјеђује и извршава путем система безбједности, који пак има своју основну функцију да штити безбједност укупног друштвеног и државног система и грађана од свих облика угрожености и угрожавања, као и посебне функције, од којих је једна: осигурање безбједности и потпуне контроле државне границе, која се различито дефинише као „погранична безбједност“, „гранична безбједност“, „безбједност државне границе“, итд.

У литератури употребљавани појам „погранична безбједност“, није у сагласности с позитивноправним прописима (одредбама међународних уговора и закона који третирају наведену област), те стога не може издржати критичку анализу, јер не одражава суштину наведеног појмовног одређења. „Погранична безбједност“ је појам који се језички и суштински може односити само на „погранично подручје“⁵, које се у већини земаља протеже 10 километара од граничне линије у дубину територије или 5 километара у складу с међународним

⁴ Даниловић Н., „Савремени системи безбедности“, Слобомир П универзитет Бијељина, 2007. (стр. 31)

⁵ „Погранично подручје...обухвата територије општина које излазе на граничну линију у дубини до 10 километара“, члан 1. Споразума између Босне и Херцеговине и Србије и Црне Горе о пограничном саобраћају (Сл. гласник БиХ – међународни уговори бр: 10/07). „Погранични саобраћај одвија се на граничним прелазима одређеним између страна потписница за погранични саобраћај и дозвољен је имаоцима пограничне пропуснице“. Члан 2. наведеног Споразума.

уговорима.⁶ У прилог неодрживости наведеног термина иду и чињенице: да се државна граница, односно гранични прелази налазе и на аеродромима, који се, у правилу, не налазе у „пограничном подручју“ (аеродром „Никола Тесла“ у Београду, аеродром Сарајево итд.), као и у лукама, које се такође не налазе у „пограничном подручју“ (лука Београд и др.). Наведени гранични прелази су објекти од виталног значаја за безбједност државе из више разлога: као витални привредни и старешки инфраструктурни објекти, веома фреквентни гранични прелази, објекти с изразито високим степеном ризика од свих облика угрожености и угрожавања (терористичких пријетњи, диверзија, саботажа, као потенцијални војни циљеви, итд.), затим као објекти под посебним режимом обезбјеђења и заштите од стране елемената система безбједности итд. Поред наведених чињеница, надлежност за поступање органа који чине структуралне елементе наведеног подсистема (гранична полиција, царински органи и др.) се протеже на цијелој територији државе, а не само у „пограничном подручју“, итд. Из наведених разлога, појмовно одређење овог подсистема безбједности у Босни и Херцеговини се може дефинисати као „гранична безбједност“.

Улога и функције граничне безбједности

Квалитетно и ефикасно осигурана и обезбијеђена државна граница представља један од основних циљева модерних и демократски уређених држава, те стога свака суверена земља изграђује структуру граничне безбједности како би постигла овај циљ. Данас у већини земаља, укључујући и све чланице Европске уније и НАТО-а, дјелатност граничне безбједности је у надлежности Министарства унутрашњих послова. Међутим, у једном броју земаља надзор државне границе и тзв. „режим пасошке контроле“ подијељени су на двије или више инстанци, које су најчешће под надлежношћу различитих министарстава. У неким земљама дјелатност заштите граница спроводе оружане снаге, што је најмање прихватљива варијанта обезбјеђења државних граница.

Ефикасан развој и имплементација граничне безбједности државе захтијева специјализовану организацију граничних органа, који су одговорни за надзор и контролу преласка државне границе на копну, мору и у ваздуху. Најзначајнији параметар у развоју дјелатности граничне безбједности на актуелном степену друштвеног развоја јесте примјена Шенгенских стандарда у уређењу, организацији и контроли државних граница. У складу са овим стандардима, Савјет Европе усвојио је седам

---

⁶ Споразум између Босне и Херцеговине и Републике Хрватске о пограничном саобраћају и сарадњи (Сл. гласник БиХ – међународни уговори бр: 9/05) и Споразум између Босне и Херцеговине и Србије и Црне Горе о пограничном саобраћају (Сл. гласник БиХ – међународни уговори бр: 10/07).

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

општих принципа за стварање успјешног система граничне безбједности, и то:

(1) у условима пораста глобализације и све веће интеграције, преваходни интерес држава је да обезбиједи ефикасан систем граничне безбједности;

(2) стварање ефикасног система граничне безбједности мора да се базира на јасним и адекватним нормативноправним условима и реалним фактичким претпоставкама;

(3) политика граничне безбједности је уско повезана с националном спољном политиком, а унутар земаља чланица ЕУ и са заједничком спољном и безбједносном политиком Европске уније;

(4) чување државних граница је национална мисија и задатак који треба да извршавају специјално оспособљене и опремљене снаге полиције;

(5) ефикасност и квалитет система граничне безбједности могу да се постигну правилном координацијом свих носилаца граничне дјелатности, која се заснива на подјели одговорности и централизованог власти;

(6) контрола граница треба да буде дизајнирана на систему пуне сарадње свих носилаца дјелатности граничне безбједности на националном, билатералном, мултилатералном, регионалном и међународном нивоу;

(7) планирање унутар дјелатности граничне безбједности неопходно је да се заснива на Шенгенским принципима.

У складу с принципима Савјета Европе и Шенгенским критеријумима, основни субјекат граничне безбједности је гранична полиција, која извршава сљедеће мисије јавне безбједности: обезбјеђује ефикасну заштиту граница у циљу очувања и јачања безбједности грађана и изводи мисије у оквиру националног и међународног система безбједности. Поред граничне полиције, значајан субјект граничне безбједности представљају царинске службе, које поред фискалне и заштитне, остварују и безбједносну функцију, у области спречавања, откривања и сузбијања царинских деликата и других облика криминалних активности. Административни капацитети држава у области граничне безбједности треба да буду у сагласности са Шенгенским захтјевима, као и потребама и захтјевима савремених глобалних економско-финансијских кретања, и савремених појавних облика прекограничног криминала, нарочито транснационалног организованог криминала.⁷

---

⁷ Даниловић Н., „Савремени системи безбедности“, Слобомир П универзитет Бијељина, 2007. (стр. 31)

Структурални елементи подсистема граничне безбједности

У реализацији мисија, циљева и задатака подсистема граничне безбједности, партиципирају различити органи и субјекти, сходно надлежностима, пословима и задацима које извршавају. Из чињенице да у заштити државне границе и граничној контроли активно учествују различити органи, који непосредно предузимају мјере и радње из законом утврђене надлежности, као што су: полицијски органи (гранична полиција), царински органи и инспекцијски органи, као и субјекти који посредно учествују односно доприносе извршавању наведених послова и задатака (оператери граничних прелаза, затим правна лица која пружају шпедитерске услуге, услуге осигурања у саобраћају, банкарске услуге и др.), произилази закључак, да наведени субјекти чине структуралне елементе граничне безбједности.

Гранична полиција

Послове и задатке заштите државне границе и послове граничне контроле, у већини савремених држава обављају полицијски органи који се налазе у оквиру Министарстава унутрашњих послова или Министарстава безбједности, који имају различите степене оперативне самосталности у извршавању наведених послова и задатака. Историјски посматрано, заштита и надзор границе (подручје између граничних прелаза, тзв. „зелена“ и „плава“ граница) је био у надлежности оружаних снага, тј. војних граничних јединица, док је послове контроле преласка државне границе (на граничним прелазима) вршила полиција. На актуелном степену развоја друштва и структуре савремене државне организације, војска се у правилу не ангажује на пословима и задацима непосредног надзора државне границе, него се на овим пословима ангажују полицијски органи или жандармеријске јединице (које се налазе у саставу министарстава унутрашњих послова или министарстава правде). У појединим земљама наведене јединице имају двојаку улогу, па једном наступају (овисно о околностима) у функцији коју има војска, а други пут као полиција, поступајући по прописима који регулирају надлежности полиције у обављању послова надзора и заштите државне границе.⁸

---

⁸ „Надзор, заштита и контрола државне границе у Републици Мађарској у надлежности је оружаних снага. Гранична полиција је оружаном тијелом двојне намене с посебним правним статусом и устројством. Војну заштиту земље обавља на темељу закона и правних прописа који се односе на оружане снаге, а задаће заштите и надзор границе на темељу Закона 32 из 1997. о надзору границе и Граничној полицији.“ Иванда С., „Заштита државних граница“, Полицијска академија Загреб, 2003. (стр. 49)

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

У Босни и Херцеговини послове и задатке надзора државне границе, с циљем заштите њене неповредивости, и послове и задатке граничне контроле врши Гранична полиција Босне и Херцеговине (ГП БиХ) у складу с одредбама Закона о граничној контроли.⁹ ГП БиХ је управна организација у оквиру Министарства безбједности БиХ с оперативном самосталношћу, основана ради обављања полицијских послова везаних за надзор и контролу преласка државне границе БиХ, и других послова прописаних законом.¹⁰ Структурирана је с циљем обезбјеђивања координације свих активности на централном, регионалном и локаланом нивоу, тако да пружи високоспецијализоване услуге потребне за извршавање задатака из своје надлежности, као и да обезбједи двосмјерну размјену информација, између централних, регионалних и локалних нивоа организовања.

У теорији система безбједности, организација неког система безбједности произилази из визије¹¹, мисија и циљева који се постављају пред тај систем, као и из стратегије достизања тих циљева. Однос циља и задатака, у теорији система, јесте однос општег према посебном. При томе се циљ дефинише као вриједност коју треба постићи, или сачувати, док се задатак поима као резултат који треба остварити у одређеном времену и одговарајућим средствима да би се остварио циљ.¹² Имајући у виду принципе Савјета Европе, Шенгенске критеријуме, и одређења позитивноправних прописа у Босни и Херцеговини, ГП БиХ, као дио структуре подсистема граничне безбједности има сљедеће мисије¹³:

☒ обезбјеђивање ефикасне заштите државне границе;

⁹ Службени гласник Босне и Херцеговине бр: 56/04;27/07;59/09.

¹⁰ Члан 2. став 1. Закона о граничној полицији (Службени гласник БиХ бр: 50/04; 27/07; 59/09.)

¹¹ Визија ГП БиХ је да: "Гранична полиција БиХ постаје модерна, инвентивна, способна, циљно оријентисана и професионална полицијска агенција надлежна за обављање послова граничне контроле, која активно и мјерљиво доприноси сигурности БиХ, региона и шире. Гранична полиција је усмјерена на сарадњу и задовољавање потреба грађана, те испуњавање захтјева за придруживање БиХ ЕУ. Запослени у ГП БиХ континуирано развијају капацитете кроз кориштење савремених технологија, иновације, обуку и партнерске односе утемељене на професионализму и међусобном уважавању". „Стратегија рада и развоја ГП БиХ 2010–2014“ (стр. 13.)

¹² Даниловић Н., „Савремени системи безбедности“, Слобомир П универзитет Бијељина, 2007. (стр. 142)

¹³ Мисија ГП БиХ: "Наша мисија је одржати и континуирано повећавати ниво граничне сигурности и сигурности аеродрома, како бисмо заштитили и подigli квалитет живота свих људи који живе, раде, бораве и путују у Босну и Херцеговину и кроз њу. ГП БиХ обавља послове из своје надлежности у блиској сарадњи с грађанима којима служи и представља поузданог партнера другим агенцијама за провођење закона у БиХ". „Стратегија рада и развоја ГП БиХ 2010–2014“ (стр. 13.)

- ☒ обезбјеђивање ефикасне граничне контроле;
- ☒ међународну граничну сарадњу, и извођење мисија у оквиру међународног система безбједности;

Према овим мисијама, основни циљеви ГП БиХ су:

- ☒ обезбјеђење неповредивости државне границе;
- ☒ заштита живота и здравља људи;
- ☒ спречавање и откривање кривичних дјела и прекршаја, те откривање и проналазак њихових починилаца;
- ☒ спречавање незаконитих прекограничних миграција;
- ☒ спречавање и откривање других опасности за јавну безбједност, правни поредак и националну безбједност;¹⁴
- ☒ остваривање међународне полицијске сарадње и сарадње са страним службама безбједности у складу с међународним уговорима;

У реализацији ових циљева ГП БиХ извршава задатке у складу са својим надлежностима:

1. спровођење одредби Закона о граничној контроли;
2. спровођење одредби Закона о кретању и боравку странаца и азилу;
3. спречавање, откривање и истраживање кривичних дјела која су прописана кривичним законима у Босни и Херцеговини када:
  - ☒ су та кривична дјела усмјерена против безбједности државне границе или против извршења послова и задатака из надлежности Граничне полиције;
  - ☒ или се та кривична дјела морају гонити у складу с одредбама о злоупотреби јавних исправа које служе као доказ идентитета, о путној исправи и обавези посједовања визе, те одредбама о кретању и боравку странаца и азилу, уколико су почињена приликом преласка границе или су директно везана за прелазак државне границе;
  - ☒ или та кривична дјела обухватају превоз преко државне границе робе чији промет није допуштен, робе без службеног одобрења или у случају кршења важеће забране, уколико је Граничној полицији додијељена дужност надзора таквог одобрења и забрана на основу другог прописа или административног споразума с органима одговорним за такво гоњење;
4. спречавање, откривање и истраживање других кривичних дјела на захтјев надлежног органа;
5. спречавање, откривање и истраживање прекршаја који су прописани Законом о надзору и контроли преласка државне

---

¹⁴ Члан 2. Закона о граничној контроли (Службени гласник БиХ бр: 53/09; 54/10.)

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

границе и Законом о кретању и боравку странаца и азилу, те другим законима, или других прекршаја на захтјев надлежног органа;

6. предузима мјере заштите ваздушног цивилног саобраћаја и безбједности просторија међународних аеродрома у БиХ;
7. обезбјеђује своје организационе јединице од опасности;
8. даје стручно мишљење правосудним органима или другим интитуцијама на њихов захтјев, а везано за вјеродостојност докумената који су кориштени или су се намјеравали користити за прелазак државне границе. Такви документи укључују путне документе, документе за личну идентификацију и било које друге документе који су везани за кретање лица, возила или робе преко државне границе;
9. врши послове међународне полицијске сарадње, и извршава задатке у области граничних послова на подручју друге државе у складу с међународним уговором, и остварује сарадњу са страним службама безбједности, те размјену полицијских службеника за везу;¹⁵

Приликом извршавања послова и задатака из надлежности ГП БиХ, који се односе на спровођење одредби Закона о надзору и кретању странаца и азилу, подручје дјеловања ГП БиХ се простире унутар зоне до десет километера од државне границе (гранични појас), с тим што се подручје дјеловања ГП БиХ може проширити и изван наведене зоне, уколико се послови и задаци из надлежности ГП БиХ извршавају на возовима, летјелицама и пловним објектима. Послови ГП БиХ у унутрашњости ван граничног појаса су мјере и радње које се предузимају ради спречавања и откривања извршилаца кривичних дјела и прекршаја који су везани за повреду државне границе или су у вези с преласком државне границе и сузбијањем прекограничног криминала.

Царинска служба

Свака држава, за финансирање државне организације и њено функционисање обезбјеђује финансијска средства из тзв. „јавних прихода“, који се обезбјеђују кроз плаћање: пореза, царина, такси, накнада и других дажбина. С друге стране, држава врши заштиту сопствене производње, заштиту здравља и безбједности људи, биљног и животињског свијета, као и заштиту животне средине: контролисањем, ограничењем или забраном увоза или транзита преко државне територије одређене роба или предмета. Један од најефикаснијих

---

¹⁵ Члан 7. Закона о граничној полицији (Службени гласник БиХ бр: 50/04; 27/07; 59/09.)

механизама за постизање наведених циљева је увођење „царине“ као инструмента преко кога држава остварује одређене привредне и финансијске циљеве: фискалне циљеве, заштиту домаће производње, социјалне и безбједносне циљеве.

„Царина“¹⁶ је јавна дажбина и представља обавезу власника робе да, када она доспе на граничну линију, плати прописани износ новца у корист буџета државе, а „царинска служба“ је државни орган надлежан за царински надзор и контролу међународног трансфера робе. Царинску заштиту привреде једне земље врши царинска служба (царински органи),¹⁷ која је организована по различитим моделима, најчешће у оквиру министарстава задужених за финансије, или пак као самостална управна организација. У Босни и Херцеговини, царинску заштиту привреде БиХ односно царинског подручја БиХ које обухвата територију БиХ, укључујући територијалне воде, унутрашње воде и ваздушни простор БиХ, и које је ограничено царинском линијом која је идентична с границом БиХ, врши Управа за индиректно опорезивање (УИО).¹⁸

Законом о систему индиректног опорезивања у Босни и Херцеговини¹⁹, успостављен је институционални и организациони основ за јединствени систем индиректног опорезивања у БиХ, који подржава цјелокупну макроекономску стабилност и фискалну одрживост Босне и Херцеговине, Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко дистрикта, и који обезбјеђује подршку функционисању јединствене економске територије у Босни и Херцеговини. Институционалну структуру за спровођење прописа о индиректном опорезивању и спровођење политике коју утврди Савјет министара чини УИО, као самостална управна организација на нивоу БиХ. УИО је једини орган у БиХ који је надлежан за спровођење законских прописа о индиректном опорезивању и политике коју утврди Савјет министара, као и за наплату и расподјелу индиректних пореза на територији БиХ, и која је структурирана по оперативним линијама рада: царине, порези, спровођење закона и пружање услуга пословним субјектима, које се

---

¹⁶ „Царина служи као инструмент преко кога држава остварује привредне и финансијске циљеве. Ти циљеви су: фискални, заштита домаће производње, социјални и безбедносни.“ Кулић М., „Пореска утаја и кријумчарење“, БМГ Београд, 1999. (стр. 183)

¹⁷ Поред фискалне и заштитне, царинска служба остварује и безбједносну функцију, прије свега у погледу ефикасног спречавања, откривања и сузбијања царинских деликата и других облика криминалних активности, како у оквиру редовних активности царинског надзора царинења и контроле робе, путника, транспортних средстава и докумената, тако и у оквиру рада органа за превенцију и откривање царинских деликата који су развијени унутар царинских служби.

¹⁸ Члан 2. став 2. Закона о царинској политици Босне и Херцеговине (Сл. гласник БиХ бр: 57/04)

¹⁹ Службени гласник БиХ бр: 44/03

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

протежу кроз сједиште и организационе јединице ван сједишта управе.²⁰

Основна мисија царинске службе у БиХ (УИО) је: спровођење законских прописа о индиректном опорезивању и политике коју утврди Савјет министара, као и за наплату и расподјелу индиректних пореза на територији БиХ. Основни задаци сектора за царине Управе за индиректно опорезивање БиХ јесу:

- ☒ надзор од стране царинских органа,²¹ односно радње које ти органи предузимају у општем смислу с циљем обезбјеђивања примјене царинских прописа који се примјењују на робу која подлијеже царинском надзору;
- ☒ контрола од стране царинских органа, односно обављање специфичних радњи, као што је преглед робе, провјера постојања и вјеродостојности докумената, преглед пословних књига и друге документације, преглед превозних средстава, преглед пртљага и друге робе коју лице носи са собом или на себи;²²
- ☒ утврђивање и наплата царинских и пореских обавеза, обвезника индиректних пореза по основу царинских пријава и других доказа;
- ☒ спречавање, откривање и истраживање царинских и других прекршаја, те у складу с упутствима надлежног тужиоца активности у вези с истрагом кривичних дјела везаних за индиректно опорезивање и подношење пријава надлежним органима за повреду прописа о индиректном опорезивању;²³

---

²⁰ Послове из своје надлежности УИО врши у сједишту управе у: Главној канцеларији са сједиштем у Бањалуци, регионалним центрима који се налазе у Бањалуци, Мостару, Сарајеву и Тузли, и другим организационим јединицама. Организационе јединице регионалних центара су: царинске испоставе, царински реферати и друге организационе јединице прописане Правилником о унутрашњој организацији које се оснивају у привредним и саобраћајним центрима и граничним прелазима.

²¹ "Царински надзор представља предузимање свих општих мера које су у надлежности царинске управе за примену царинских прописа за робу која је предмет царинског надзора. Царински надзор може да буде: царински надзор при увозу, извозу или транзиту робе, а у зависности над ким се врши, може да буде недокументован (на роби, путницима и превозним или преносним средствима) и документован (на документацији која прати робу)." Крстаноски М., „Надлежности Царинске управе Републике Македоније у борби против организованог криминала“, Удружење за међународно кривично право и Интермех Београд, 2007. (стр. 333)

²² Члан 4. став 1. тачка 14) Закона о царинској политици Босне и Херцеговине (Сл. гласник БиХ бр: 57/04)

²³ Члан 7. став 1. тачка г) Закона о Управи за индиректно опорезивање (Сл. гласник БиХ бр: 89/05)

Предузимање наведених, као и других активности царинске службе, има изузетно значајну безбједносну улогу, јер обезбеђује заштиту од увоза оне робе која може бити штетна по живот и здравље људи, животиња или биљака, или може угрозити животну средину, као што су радиоактивне супстанце, нуклеарни отпад, отровне супстанце, обољеле и заражене биљке и животиње, као и здравствено и хемијско-биолошки неисправни производи биљног или животињског поријекла, итд.

Инспекцијске службе

На граничним прелазима, на којима је у складу с одредбама међународних уговора, предвиђен: увоз, извоз, или провоз робе која подлијеже инспекцијском надзору²⁴ (жива стока и друге животиње, месо и месне прерађевине, сточна храна, расплодни материјал, ветеринарски лијекови, прехранбени производи, садни материјал, житарице, фармацеутски производи и др.), граничну контролу поред полицијских и царинских органа врше и инспекцијски органи: здравствено-санитарна, ветеринарска, пољопривредна, тржишна, и др. инспекцијске службе, у складу с међународним уговором и другим прописима којима се уређује надлежност и дјелокруг наведених инспекцијских служби.

Основна мисија инспекцијских служби је: извршавање активности од општег значаја за друштвену заједницу, заштита здравља људи, животиња, биљака и заштита животне средине, као и подстицање друштвене дисциплине у извршавању закона и других прописа. Циљеви инспекцијских служби су: обезбјеђивање остваривања и заштите јавног интереса и заштита права и интереса грађана, правних лица и других субјеката у складу с позитивноправним прописима.²⁵ Инспекцијским надзором обезбјеђује се законитост и заштита јавног и приватног интереса у складу са законом.²⁶ У реализацији наведених циљева инспекцијске службе извршавају сљедеће задатке:

- ☒ предузимање превентивних активности, под којима се подразумевају мјере и радње ради спречавања повреде закона и других прописа;
- ☒ предузимање корективних активности, које означавају издавање привремених наређења и забрана;

²⁴ „Инспекцијски надзор је врста управног надзора над активностима државних и недржавних органа и организација, као и над пословањем и поступањем правних лица и грађана у погледу придржавања закона, других прописа и општих аката“, члан 1. став 2. Закона о инспекцијама у Републици Српској (Сл. гласник РС бр: 113/05)

²⁵ Члан 2. став 2. Закона о инспекцијама у Републици Српској (Сл. гласник РС бр: 113/05)

²⁶ Члан 3. став 1. Закона о инспекцијама Федерације Босне и Херцеговине (Сл. новине ФБиХ бр: 69/05)

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

☒ предузимање репресивних активности, које се састоје у подношењу пријава надлежном органу за покретање одговарајућег поступка, ако повреда прописа представља прекршај или кривично дјело, као и изрицање новчаних казни – издавање прекршајних налога;

Основни метод рада инспекцијских служби је инспекцијски преглед, који се огледа у непосредном увиду у рад и пословање правних и физичких лица, односно субјеката над којима се врши надзор.

Ветеринарска инспекција

Приликом увоза животиња, прехранбених производа, сировина, ветеринарских лијекова, медицинских помагала, сточна храна и отпаци морају да буду подвргнути ветеринарској инспекцији и контроли и, уколико је потребно, тестирању узорака на граничним прелазима. Увоз и транзит животиња, као и наведених производа дозвољава се након претходног ветеринарског прегледа на граници, одлуком која се за сваки случај посебно установљава – да с обзиром на прописане услове, нема ветеринарских сметњи за њихов увоз и транзит.²⁷ Увоз и транзит материја којима се може пренијети заразна болест (нпр. ловни и риболовни трофеји, серуми, микроорганизми и сл.) биће дозвољен након ветеринарског прегледа на граници.

Полицијски органи и царинска служба, у складу са својим надлежностима, спречавају недозвољен пријелаз, односно превоз пошиљки ван одређених граничних прелаза. У случајевима када је превозник, из незнања или другог оправданог разлога, дошао на гранични пријелаз који није одређен за промет наведених пошиљки, органи царине га задржавају и о томе обавјештавају надлежног ветеринарског инспектора, или га враћају и упућују на гранични пријелаз одређен за промет наведених пошиљки.

У случајевима да полиција или царинска служба у извршавању својих послова и задатака утврди да имаоци животиња немају ветеринарски сертификат за животиње, оне о томе без одгађања обавјештавају надлежног ветеринарског инспектора.

---

²⁷ Члан 24. став 4. Закона о ветеринарству у Босни и Херцеговини (Сл. гласник БиХ бр: 34/02)

Пољопривредна инспекција

Надзор у области пољопривреде и заштите биља обавља пољопривредна инспекција, која врши надзор над примјеном прописа који се односе на:

- ☒ фитопатолошку контролу у увозу, извозу и провозу или фитосанитарни надзор робе у прекограничном промету;²⁸
- ☒ производњу и промет сточне хране и житарица;
- ☒ производњу и промет средстава за заштиту биља и околине;
- ☒ производњу, промет и квалитет сјемена и садног материјала, пољопривредних производа и минералних ђубрива;

Фитосанитарни прегледи и контроле се предузимају с циљем спречавања увоза на царинско подручје БиХ биљака, као и производа биљног поријекла и хемијских средстава за заштиту биља која не испуњавају услове и стандарде за увоз, као и спречавања уноса заражених или обољелих биљака и садног материјала ради заштите здравља људи, биљног и животињског свијета, као и животне средине.

Здравствено-санитарна инспекција

Надзор у области здравствене заштите људи, санитарне заштите, производње и промета лијекова и заштите од јонизујућег и нејонизујућег зрачења, врши здравствено-санитарна инспекција. Здравствено-санитарни надзор обухвата надзор над извршавањем закона и других прописа и спровођењем научно признатих мјера, метода и поступака који се односе на:

- ☒ здравствену заштиту људи;
- ☒ производњу и промет лијекова, хербалних производа, хомеопатских производа и медицинских средстава;
- ☒ заштиту од јонизујућег и нејонизујућег зрачења (радијациона сигурност);
- ☒ спречавање и сузбијање заразних болести (противепидемијска заштита);
- ☒ производњу и промет отрова;
- ☒ превоз опасних материја;
- ☒ производњу и промет намирница и предмета опште употребе;

---

²⁸ Члан 36. Закона о инспекцијама у Федерацији Босне и Хрцеговине (Сл. новине ФБиХ бр: 69/05)

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

Здравствено-санитарна инспекција у области противепидемијске заштите прати и анализира појаву и кретање заразних болести, на подручју БиХ, ближем и ширем окружењу и врши надзор и контролу над:

- ▣ примјеном прописа о заразним болестима, укључујући међународне санитарне прописе, конвенције и препоруке Свјетске здравствене организације;
- ▣ предузимањем активности над спречавањем и сузбијањем карантинских и других опасних заразних болести;
- ▣ обављањем санитарних прегледа лица под здравствено-санитарним надзором;
- ▣ преношењем умрлих лица из иностранства у БиХ;

У области производње и промета отрова, здравствено-санитарна инспекција врши надзор над производњом, увозом, извозом, складиштењем, примјеном и уништавањем отрова и предузима мјере у складу с посебним прописима. Такође, у области превоза опасних материја врши надзор над превозом радиоактивних материја, отрова итд., и предузима мјере у складу с посебним прописима БиХ и међународним споразумима.

Када су у питању активности у области производње и промета намирница и предмета опште употребе, здравствено-санитарна инспекција обавља сљедеће послове:

- ▣ врши здравствено-санитарни преглед намирница и предмета опште употребе који се увозе на подручје БиХ, и утврђује њихову усаглашеност у погледу здравствене исправности с важећим прописима;
- ▣ утврђује санитарно-хигијенско стање транспортних средстава и друге услове превоза и складиштења пошиљки приликом увоза;
- ▣ прегледа документацију која прати пошиљку намирница и предмета опште употребе;
- ▣ узима узорке намирница и предмета опште употребе који се увозе у БиХ и доставља их у надлежну институцију ради лабораторијског испитивања здравствене исправности;

Поред наведених активности на спровођењу мјера надзора и контроле, здравствено-санитарна инспекција врши надзор над увозом флаширане воде за људску употребу и овлаштена је и дужна да забрани увоз флаширане воде за пиће која не одговара прописима БиХ, РС и ФБиХ, и нареди њихово враћање пошиљаоцу, односно уништење ако се пошиљка не може вратити пошиљаоцу, као и предузимање других мјера и радњи у складу са законом и другим прописима.

Тржишна инспекција

Надзор у области промета робе и услуга врши тржишна инспекција, и то надзор над спровођењем прописа који се односе на:

- ☒ обављање дјелатности трговине (на домаћем тржишту, с иностранством; заштитне мјере при увозу и извозу; мјере ограничења обављања трговине; трговачко заступање и посредовање);
- ☒ посебне услове за обављање шпедиције у вези са царинењем робе;
- ☒ промет предмета од драгоцених метала;²⁹

У вршењу надзора тржишни инспектор је овлаштен и дужан привремено одузети, односно заплијенити робу намијењену промету до завршетка прекршајног поступка у случајевима када роба представља или може представљати опасност за живот и здравље потрошача, животну средину или може нанијети штету имовини потрошача. Тржишна инспекција ће поступити на исти начин и у случајевима када се роба продаје, транспортује или користи за пружање услуга без прописане документације о њеном поријеклу, или без одобрења, односно сагласности надлежног органа, уколико је за продају одређене врсте робе, законом или другим прописом предвиђена обавеза прибављања одобрења тј. сагласности.

Поред наведених инспекцијских служби, од посебног безбједносног значаја је и инспекција безбједности ваздушног, поморског и ријечног саобраћаја, нарочито у области надзора и контроле тзв. „плаве“ границе. Инспекцију безбједности пловидбе врше лучке капетаније, односно капетаније пристаништа као подручне јединице Министрства саобраћаја и веза Републике Српске и инспектори пловидбе,³⁰ а на нивоу Федерације Босне и Херцеговине кантонални и федерални инспектори за сигурност унутрашње и поморске пловидбе.³¹

Оператери граничних прелаза и друга правна лица

Да би се гранична контрола могла извршити у складу са позитивноправним прописима, стандардима и процедурама вршења граничне контроле, гранични прелази морају бити изграђени и опремљени тако да омогуће ефикасно и безбједно обављање граничне контроле. Наведене инфраструктурне и материјално-техничке

---

²⁹ Члан 6. став 1. алинеја 15. Закона о инспекцијама у Републици Српској (Сл. гласник РС бр: 113/05)

³⁰ Глава 2. Закона о унутрашњој пловидби (Сл. гласник Републике Српске бр: 58/01)

³¹ Глава 9. Закона о унутарњој и поморској пловидби (Сл. новине Федерације БиХ бр:73/2005)

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

претпоставке за ефикасно и безбједно вршење граничне контроле обезбјеђују правна лица-оператери на граничним прелазима.³²

Оператори аеродрома, лука, жељезнице и друмских граничних прелаза на којима се обавља међународни саобраћај морају да обезбиједје простор који омогућава да се путници на међународним летовима, међународним пловним линијама, и међународним жељезничким и друмским линијама могу одвојити од других путника, као и простор за смјештај странаца који не испуњавају законом прописане услове за улазак у земљу. Оператори су дужни с припадајућим објектима и организацијом да омогуће несметано вршење граничне контроле у складу са законом прописаним надлежностима и поступцима органа надлежних за вршење граничне контроле.³³

Поред оператера, као субјеката који посредно утичу на ефикасност и безбједност вршења граничне контроле на граничним прелазима, у зависности од намјене и категорије граничних прелаза (ГП за робни или путнички саобраћај, ГП прве или ГП друге категорије, итд.), на подручју граничног прелаза се налазе субјекти – правна лица која пружају услуге: шпедиције, банкарске услуге, поштанске услуге, услуге осигурања од аутоодговорности; путничке агенције, туристичке агенције, услуге трговине, угоститељства, сервисне услуге итд...

Закључна разматрања

Дјелотворна заштита државне границе у областима контроле миграција и промета робе, у свакој земљи представља један од главних стубова стабилне и функционалне модерне демократске државе. У одговору на савремене безбједносне изазове и појавне облике угрожавања безбједности државне границе, потребно је успоставити механизме сарадње и координације активности (интегрисано управљање границом) на међународном, регионалном и националном нивоу, између релевантних органа, у областима: размјене информација, ефикасног и дјелотворног предузимања прекограничних превентивних и репресивних мјера и радњи, материјално-техничког опремања и кадровске оспособљености полицијских органа, царинских,

---

³² „Оператер је: правно лице које је власник или корисник аеродрома (оператор аеродрома); лучка управа морске луке и луке унутрашњих вода, која управља лучким подручјем; правно лице које брине о жељезничком саобраћају, односно жељезничким стабилним машинама; правно лице које управља граничним прелазом.“ Члан 3. став 1. тачка и) Закона о граничној контроли (Службени гласник БиХ бр: 53/09; 54/10.)

³³ „Гранични прелаз мора бити изграђен и опремљен тако да омогућава ефикасно и безбједно обављање граничних провјера, у складу са стандардима и условима које утврђује Савјет министара БиХ.“ Члан 14. став 1. Закона о граничној контроли (Службени гласник БиХ бр: 53/09; 54/10.)

инспекцијских и других субјеката који директно или индиректно партиципирају у извршавању послова и задатака заштите државне границе и граничне контроле. У односу на карактеристике актуелног безбједносног окружења и Шенгенских стандарда контроле граница, од надлежних државних органа се захтијева свеобухвати интердисциплинаран приступ и ангажовање у стварању нормативноправних, административних и институционалних претпоставки за обезбјеђивање „отворених“ али „контролисаних и безбједних граница“.

С обзиром на мјесто и улогу, организацију и структуру подсистема граничне безбједности у Босни и Херцеговини, може се констатовати да у Босни и Херцеговини постоје: нормативне, организационе, административне и институционалне претпоставке за адекватан одговор на савремене безбједносне изазове угрожавања безбједности државне границе. Ефикасно управљање границом треба да обезбиједи грађанима и странцима који прелазе државну границу Босне и Херцеговине безбједно окружење, с циљем ефикаснијег и квалитетнијег задовољавања потреба, слободног протока људи, робе и капитала, што је један од предуслова економског развоја и испуњавања услова за чланство у Евроатлантским интегративним процесима.

Библиографија:

- [1] Даниловић, Неђо, „Савремени системи безбједности“, Слобомир П универзитет, Бијељина, 2007.
- [2] Иванда, Стипе, „Заштита државних граница“, Полицијска академија, Загреб, 2003.
- [3] Јеринић, Драган, „Модернизација царинске службе Србије и борба против организованог криминала“, Удружење за међународно кривично право и Интермех, Београд, 2007.
- [4] Крастаноски, Миладин, „Надлежности царинске управе Републике Македоније у борби против организованог криминала“, Удружење за међународно кривично право и Интеремех, Београд, 2007.
- [5] Кулић, Мирко, „Пореска утаја и кријумчарење“, БМГ Београд, 1999.
- [6] Стајић, Љубомир, „Основи безбедности“, Полицијска академија, Београд, 1999.
- [7] Закон о граничној контроли (Сл. гласник БиХ бр: 53/09;54/10)
- [8] Закон о граничној полицији (Сл. гласник БиХ бр: 50/04; 27/07; 59/09),
- [9] Закон о царинској политици Босне и Херцеговине (Сл. гласник БиХ бр: 57/04)

Мјесто и улога граничне безбједности у систему безбједности БиХ

- [10] Закон о систему индиректног опорезивања у БиХ (Сл. гласник БиХ бр: 44/2003)
- [11] Закон о управи за индиректно опорезивање (Сл. гласник БиХ бр: 89/05)
- [12] Закон о инспекцијама у Републици Српској (Сл. гласник РС бр:113/05)
- [13] Закон о инспекцијама у Федерацији БиХ (Сл. новине ФБиХ бр: 69/05)
- [14] Закон о унутрашњој пловидби (Сл. гласник Републике Српске бр: 58/01)
- [15] Закон о унутарњој и поморској пловидби (Сл. новине Федерације БиХ бр:73/05).
- [16] Споразум између Босне и Херцеговине и Републике Хрватске о пограничном саобраћају и сарадњи (Сл. гласник БиХ – међународни уговори бр: 9/05),
- [17] Споразум између Босне и Херцеговине и Србије и Црне Горе о пограничном саобраћају (Сл. гласник БиХ – међународни уговори бр: 10/07).

Dragan Kulic, MA

Border Police of Bosnia and Herzegovina

Abstarct: Security as the state function is grounded on prompt and efficient detecting and prevention of all types of destructive and antisocial activities, which are endangering the basic qualities of the public community as well as the state-the organizing body of that public community. In order to achieve the above function, the system of security is getting organized and established so is structured in way to be consisted of subsystem and micro system. The important position in the structure of security system holds the border security subsystem with the main role and function of efficient and appropriate protection of state border integrity and supervision and controlover movement of people, goods and transportation means, across the state border. In the continuation of this text there will be more on position and role of border security within the security system of Bosnia and Herzegovina, structure of border security subsystem as well missions, goals and tasks of particular elements of border security subsystem.

Key words: security system, border security, border police, customs service, inspection services, border crossings operators, integrated border governance.

УРБАНИЗАЦИЈА ГРАДОВА И НАСИЉЕ У ШКОЛАМА¹

TOWN-BASED URBANIZATION AND SCHOOL VIOLENCE

Данијела Спасић²

Криминалистичко-полицијска академија, Земун

"Оно што је кућа сељаку, то је град цивилизованом човеку. Као што кућа има своје кућне богове, тако и град има свог бога заштитника, свог локалног свеца. Град, као и сељачка колиба има корене у земљи. Сасвим је извесна, али не потпуно призната чињеница да су све велике културе рођене у граду. Изузетни човек друге генерације је животиња која гради град ...светска историја је историја градских људи. Нације, владе, политике и религије – све се заснивају на феномену људске егзистенције града."

(Oswald Spengler, "Der Untergang des Abendlandes", 1922)

Апстракт: Јединица анализе бројних криминолошких, безбедносних или социолошких истраживања је град и криминолошки феномени који прате његову трансформацију. И овај рад има за циљ да дефинише услове који у градској, урбаној средини обезбеђују социјализацију и/или криминализацију човека тзв. "метрополитенског типа." При томе, као теоријски ослонац користе се конструктивни урбаносоциолошки модели Чикашке школе, који описују негативан утицај на "ментални живот" човека у граду, односно, услове и узроке који стварају делинквентне форме понашања.

Кроз ове теоријске парадигме идентификује се један од највећих проблема савремених градова – насиље. Додатну тежину суштини овог проблема даје и сазнање о његовој присутности у једној од примарних институција васпитног и образовног обликовања личности – школи. Анализа услова, обима и интензитета ове појаве у школама савремених градова у свету, али и у Србији, представља једну од потврда да глобализација феномена насиља, поред свега осталог, сигурно

---

¹ Рад је настао као резултат теоријског истраживања на пројекту "Насиље у школама и његово спречавање и сузбијање", чији је носилац Криминалистичко-полицијска академија.

² Данијела Спасић, danijela.s@nadlanu.com; danijela.spasic@kpa.edu.rs

доводи до растакања вредносних система и савремене школе и модерне породице.

Кључне речи: урбанизација, велики градови, насиље, насиље у школама

Уводна разматрања

„...Било је то време великих достигнућа у филозофији, уметностима, медицини, музици. Култура је цветала с великом помпом и церемонијом, али уз велику цену. Стари закони погажени су пре него што су створени нови. Прелаз од строгог повиновања речи Божјој и вере у вечито спасење на слављење Човека и награда материјалног света, познат као хуманизам, био је, заправо, сложена промена...”³

У историјском континуитету, с епохом хуманизма и ренесансе започињао је процват свих сегмената људског постојања, човек је постајао "модеран", његов живот "модернизован", а свет је прихватао "модерност" као исходиште свих лепих и ружних чињеница, несвесно тонући у разноврсне облике колективне социјалне декаденције као консеквенцијалне одреднице култа прогреса и разноврсних -изама (индустријализма, капитализма, урбанизма, анархизма, социјализма, прагматизма, хуманизма, либерализма...). Међутим, овај рад неће бити ода модерни, ни богатствима индустријализма, он неће изражавати неизмерно одушевљење благодетима урбанизације живота једног обичног, духовно тек ослобођеног човека. Напротив, анализа неких консеквенци модерне зауставиће се на покушају да се **препозна и објасни веза историјских феномена модернизације, развоја градова и урбанизације са свеколиким променама у физичким, менталним и социјалним животима људи и њиховим интерперсоналним релацијама**. Акцент се, при томе, ставља на **узрочно-последичну повезаност поменутих процеса с негативним конотацијама социјабилних веза у оквиру уже, локалне заједнице – породице, а пре свега школе**. Као доминантан образац друштвених веза с негативним предзнаком узето је **насиље** у социјалној средини коју спецификује процес изградње примарних васпитно-образовних модела – у школи.

Генерално, у основи рада егзистира претпоставка да је урбани развој градова условио урбанизацију свих аспеката живота у њима, али и изазвао аномију, репродуковану кроз специфичне облике социјалне патологије, делинквенције и криминалитет насиља. Фокус интересовања постављен је на интерпретацију и анализу доступних података из домена криминолошких, социопатолошких и безбедносних

---

³ Mario Puzzo, *Familia*, Beograd: Laguna.

научних тумачења, а централно место у корпусу научних алата заузимају теоријски конструкти из домена урбане социологије и урбане екологије, којима ће бити аргументован сваки покушај комплексног истраживачког опуса у оквиру постављеног проблема.

Теоријска разматрања суштине, улоге и значаја града – Чикашка школа

У односу на Западну Европу, на супротној страни света интензивно су се развијали градови Северне Америке, с обзиром на чињеницу да је почетак XX века на том тлу обележила нагла индустријализација и пораст градова. У том погледу град Чикаго је био јединствен. Од стране теоретичара, урбаних социолога тога доба и тих простора (тзв. Чикашка школа), дефинисан је као социјална лабораторија и брзорастући град. У XX веку Чикаго је био јединствен егземплар онога што је Mamford⁴ називао "угљени град". Припадници Чикашке школе су били родоначелници истраживања и утемељивачи теоријских конструката који су се бавили препознавањем и дефинисањем каузалних веза између људског, индивидуалног и колективног понашања и живота у великим градовима.⁵ Истовремено, важан је био и њихов интерес за маргиналне групе и појаве које су они, још у складу са тадашњом ситуацијом, звали моралним регијама, али је далеко већи значај имала њихова концепција града као лабораторије за проучавање људског понашања, теорија о концентричним круговима и теза о повезаности друштва и простора.

При томе, Robert E. Park (*The City*, 1967) операционално дефинише град као *стање свести и духа, збир обичаја и традиција и утврђених ставова и осећања који су неразлучиво повезани, али истовремено и географско-еколошку концентрацију људи, и природно боравиште цивилизованог човека*. Истовремено, град је и *мозаик малих светова с различитим моралним законима*. Према Luisu Virtu (2005) – Град је *релативно велико, густо насељено и стално боравиште социјално хетерогених индивидуа*.

Пратећи квантитавне и квалитативне промене живота у граду настале као последица пристизања неколико таласа досељеника, представници Чикашке школе закључили су да се урбанизација градова заснива на успостављању динамичке ранотеже двају процеса:

⁴ L. Mamford, Grad u istoriji - njegov postanak, njegovo menjanje, njegovi izgledi. Book&Marso, Beograd, 2001, стр. 540.

⁵ Методолошки, представници овог теоријског усмерења, међу којима су Robert E. Park, Ernest B. Bordžes, Robert Mekenzi, Luis Virt и други, у својим истраживањима користили су интервјуе, непосредно посматрање и посматрање с учешћем. Њихова квалитативна методологија касније је названа етнографијом или урбаном етнологијом. Основна теоријска поставка ове школе је каузална повезаност физичког и социјалног сегмента живота људи у градовима

дезорганизације и реорганизације. Под друштвеном дезорганизацијом они подразумевају слабљење утицаја постојећих друштвених правила на понашање појединих чланова групе. Када промењени индивидуални ставови дођу у супротност с друштвеним вредностима на којима почивају друштвена правила, настаје процес друштвене дезорганизације или нешто попут аномије.⁶

Према Park-у (*Human Communities*, 1952), под утицајем индустријализације и урбанизације долази до промене старих таблица вредности и то, по правилу, у другој генерацији досељеника. Овај преображај га је навео да размишља о граду као творцу новог моралног поретка који карактерише превага секундарних над примарним односима међу људима. Међутим, град не разара цео морални поредак већ успоставља један нови, заснован на слободи као једној од битних особина градске средине. "Градски ваздух чини људе слободним" ("Stadt Luft macht frei").⁷ Град је, према Park-у, социолошки преведено, објашњавајућа варијабла. Трајно успостављање једне људске заједнице велике густине и довољне хетерогености сигурно доводи до нове културе коју карактерише прелаз са примарних на секундарне односе, цепкање улога, анонимност, издвојеност, функционалне везе, изостанак друштвене контроле, разноврсност и краткотрајност друштвених обавеза, попуштање породичних веза и појединачно надметање. Такав социокултурни контекст објашњава нове облике људског понашања. Према *еколошкој теорији*, која балансира елементе социјалног и просторног у процесу интеграције појединца у «заједницу» – Park је претпоставио да у оквирима одређене еколошке заједнице (нпр. град, предграђе, суседство) постоји специфичан морални поредак регулисан посебним законима који нису истоветни нормама уобичајеног живота.

Према Virt-у (*Cities and Society – the Revised Reader in Urban Sociology*, 1963), "Град је тако, историјски, био лонац за претапање раса, људи и култура и најпогодније тло за развијање нових биолошких и културних хибрида. Он не само да је толерисао већ је и награђивао индивидуалне разлике...Површност, анонимност и пролазни карактер урбано-друштвених односа чине разумљивим извештаченост и рационалност које се често приписују становницима градова." Стога, док појединац с једне стране стиче изванредан степен еманципације и слободу у односу на личну и емоционалну контролу блиских група, с друге стране губи онај спонтани лични израз, морал, осећање учешћа које проистиче из живота у једном интегрисаном друштву.

---

⁶ С. Вујовић, (ур.) *Социологија града – социолошка хрестоматија*, Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 1998, стр. 23.

⁷ С. Вујовић, *op. cit.*

Услови и узроци појаве насиља у градовима (делинквенција и делинквентна супкултура)

Теоретичари Чикашке школе су посебан допринос дали истраживањима услова, прилика и могућности **за делинквентна понашања, пре свега, младих**, развијајући појам делинквентне супкултуре. Иза те идеје крије се теза да ове супкултуре настају међу младима из радничке класе, односно, у нижим слојевима друштва. У основи објашњења ове појаве налази се **тзв. статусна фрустрација**, нека врста структурне блокаде друштвене покретљивости због које млади из радничке класе стварају своје алтернативне каријере. Код Парка-а, то је, природно, морално подручје које је продукт груписања људи сличних особина, а које резултира посебним стањем свести и духа.⁸

Основна претпоставка на којој се базира тумачење алтернативних каријера, делинквенције, делинквентних супкултура и насиља у градовима, заснована је на препознавању и тумачењу релација које се успостављају између града и појединца у процесима социјализације и урбанизације. Социјализацијом човек постаје члан једног друштва прихватајући његов морални поредак.⁹ Урбанизација пак подразумева скуп комплекснијих промена: промене у начину живота људи, односима међу људима, односима према природи, друштвеној структури, независно од типа насеља, при чему се у основи налази измена скале вредносних система у друштву уопште.¹⁰

Градови су врло нестабилне равнотеже. Резултат такве равнотеже је да су огромне променљиве и покретне масе од којих се састоји градско становништво, у стању сталног комешања, узбукане сваким новим ветром или доктрином, подложне сталним узбунама, што доводи до

---

⁸ Према његовом мишљењу: "Метропола је привлачна, јер током дужег периода сваки појединац пронађе међу разноврсним манифестацијама градског живота врсту околине где се смести и где се осећа лагодно, речју, нађе моралну климу у којој његова лична природа добија подстицаје који његове унутрашње склоности доводе до пуног и слободног изражаја...верујем да је то нешто основније и примитивније, што је отргло много, ако не и већину младих људи од сигурности њихових кућа у унутрашњости и довело у збрку и узбуђење градског живота...Мала заједница често само толерише ексцентричност. Град је, чак, награђује. Ни криминалац, ни детектив ни геније немају исте могућности да развију своје унутрашње склоности у малом граду, што неминовно налазе у великом граду."

⁹ R. Lukić, *Formalizam u sociologiji*, Naprijed, Zagreb, 1987.

¹⁰ М. Живковић. (1981) *Прилог југословенској урбаној социологији*, Завод за организацију пословања и образовање кадрова. Београд, 1981.

сталне кризе у заједници.¹¹ Како примећује Mamford¹², под мирном површином и уредном свакодневницом веллеграда изненада су букнули сви облици насиља. Како су се те снаге развијале, тако је веллеград све више постајао место где је човек могао да се сретне са сваком врстом насиља, тако да је становник града добро упознао читав репертоар злочина и убистава. Под овим разорним утицајима градског живота променила се већина традиционалних установа, црква, школа и породица. Школа је, на пример, преузела неке функције породице. Нешто слично духу суседства и заједнице почиње да се ствара око школе која води бригу о моралном и физичком стању деце. Појави и интензивирању делинквенције у градовима, између осталог, кроз процес социјализације, урбанизације и преламања последица комплексних друштвених промена доприноси: друштвена дезорганизација, у чијем се средишту налази аномичан, отуђени појединац; градски живот схваћен као свет странаца; неједнаке шансе за успех појединаца; стратификација и социјална сегрегација; специфични еколошки услови живота. Аномични карактер градске урбане заједнице манифестује се кроз различите облике урбане патологије: раније је то био алкохолизам, данас је изражен алкохолизам младих; проституција; наркоманија; вандализам и насиље (у породици, школи и другде).

Малолетничка делинквенција и криминалитет насиља нашли су плодно тле у урбанизованој физичкој и социјалној средини коју је карактерисала: хетерогеност становништва, прилив великог броја миграната који су донели са собом различите вредносне системе, велики број неформалних (супротстављених) група, слабљење (дезинтеграција) традиционалних институција (породице, школе, брака), стварање нових вредности групног живљења, слабљење друштвене контроле, измењени услови материјалног живота људи и немогућност задовољења новопробуђених потреба. Миграције становништва су остављале сложене последице на промену структуре становништва, на формирање супкултура и на ширење сиромаштва. Ако се томе дода и утицај савремених медија и њихове рекламне машинерије, што је неминовно пратило развој и ширење градова, напредак комуникационих технологија, успостављање глобалне информационе мреже и примамљивост анонимности многољудне средине, просторни услови и социјална неприлагођеност¹³, квалитет

---

¹¹ С. Вујовић, (ур.) *Урбана социологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005, стр. 129.

¹² L. Mamford, *op. cit.*

¹³ С. Вујовић, (ур.) *Социологија града – социолошка хрестоматија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005, стр. 347.

Урбанизација градова и насиље у школама

живота у граду одређује се као разлика између аспирација и могућности.¹⁴

И на просторима Балкана у време најјачег таласа светске урбане експанзије владала је антивелеградска атмосфера. То показује, између осталог, и гледиште Јована Цвијића (*Антропогеографски проблеми балканског полуострва 1902, Балканско полуострво и јужнословенске земље*, 1966) о негативним биолошким и моралним последицама велеградског живота. "...И у осталој Европи злочест је утицај великоварошког живота на становништво и махом дегенерира оно које се у варошима за неколико генерација задржи...Влада онај ситан морал који само себе гледа, све је основано на малим подвалама и често је људска природа дотле изопачена да се ретко на кога човек може ослонити."

Насиље у градовима и модерним школама

У урбаној екологији савремених градова доминира јединствени образац, према којем сви градови света на нивоу индустријализације имају мање-више исти просторни модел утемељен на универзализацији искустава Запада¹⁵, који, суштински, карактерише доминација секундарних веза и низак ниво друштвене контроле, општи осећај страха и несигурности, изложеност тзв. „непровоцираној виктимизацији“, недостатак базичног поверења, егзистенцијални страх и анксиозност¹⁶, при чему је човекова приватна сфера постала деинституционализована, а његово понашање одређено поларним, парадоксалним моделом: поверење-ризик; могућност-опасност. Људској егзистенцијализацији највеће претње долазе од људског насиља свакојаке врсте: од насиља према природи до насиља према другим људима и насиља према самом себи.

Према истраживачким базама EUROSTAT-а¹⁷, друга половина XX века обележена је порастом насиља у свим деловима света. У периоду

---

¹⁴ Mamford, L. Grad u istoriji – njegov postanak, njegovo menjanje, njegovi izgledi. Book&Marso, Beograd, 2001.

¹⁵ С. Вујовић, (ур.) Социологија града – социолошка хрестоматија, Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 2005, стр. 49.

¹⁶ E. Gidens, Posledice modernosti, "Filip Višnjić". Beograd, 1998, str. 101.

¹⁷ EUROSTAT – Statistički ured ili služba Evropske zajednice, prikuplja i objavljuje statističke podatke iz država članica, država izvan Evropske unije, ali i od međunarodnih organizacija kako bi informisao institucije Evropske unije i omogućio praćenje rezultata politike koju sprovodi Zajednica. Eurostat objavljuje saopštenja za javnost, opšte i specijalizovane serije, kao i publikacije namenjene široj javnosti. Sve publikacije Eurostata pojavljuju se u devet tematskih zbirki označenih posebnom bojom: Tema 1: Opšta statistika; Tema 2: Ekonomija i finansije; Tema 3: Populacija, stanovništvo i socijalni uslovi; Tema 4: Industrija, trgovina i usluge; Tema 5: Poljoprivreda i ribarstvo;

1950–2000. највећи обим укупног криминалитета насиља забележен је у САД, а потом у Немачкој, Енглеској, Француској, Канади, Италији, Русији, Јапану, Шпанији и Шведској. На први поглед да се закључити да је реч о индустријски развијеним земљама, с велики бројем вишемилионских градова, које је карактерисао сталан и неуједначен прилив радне снаге, миграната с различитих континената, различитих културолошких особина, који су доносили своје моралне кодексе и начине породичног и социјалног живота, тешко се прилагођавајући условима који су им пружени у новој средини.

На тлу америчких савезних држава, као нигде у свету, никла је и достигла неслућене размере **медијска машинерија реклама и филмска индустрија** као „фабрика која производи проверене обрасце насиља“. Истраживања обављена осамдесетих година двадесетог века показала су да деца чине посебно осетљиву старосну категорију. Тако је утврђено да је дете, које је до завршетка средње школе провело 11.000 сати у школи, гледало телевизију 15.000 сати и у том времену видело око 18.000 убистава и било сведок небројених сцена насиља: туча, злостављања, пљачки, физичког уништавања, пожара, бомбардовања.¹⁸

*Глобална студија медијског насиља*¹⁹ коју је објавио UNESCO показала је да преко 93% школске деце проводи више од 50% свог слободног времена гледајући телевизију.²⁰

Сви наведени узроци и услови за испољавање агресивног понашања нису само „тековина“ модерности Америке и Запада. Проблем малолетничке делинквенције и вршњачког насиља је глобални проблем, присутан на свим просторима, у различитим социјалним срединама с културолошки хетерогеним обрасцима понашања. Испољава се кроз специфичне облике, у неспецифичном интензитету и прати све турбуленције и метаморфозе примарних институција једног

Tema 6: Spoljna trgovina; Tema 7: Transport; Tema 8: Životna sredina i energija; Tema 9: Nauka i tehnologija.

¹⁸ Schwartzberg, 1981, наведено према: N. Zgrabljic-Rotar (ur.), *Medijska pismenost i civilno društvo*, Media Centar, Sarajevo, 2005, str. 10.

¹⁹ UNESCO, Paris, 19. februara 1998. godine.

²⁰ Истраживање у оквиру студије је трајало од јесени 1996. године до септембра 1997. године. Овом студијом било је обухваћено 2.788 дечака и 2.353 девојчице старости од 12 година. Старост од 12 година узета је као стандардан узраст у којем се интересовање за медије изузетно повећава, а истовремено деца се још увек налазе у процесу социјализације. То је период самог почетка адолесценције и индивидуалних интересовања за улоге одраслих и прихватање медијских слика. Деца која су била обухваћена истраживањем, потицала су и живела у различитим окружењима: у породицама са једним родитељем или су живела без родитеља, у агресивном окружењу, оптерећеном високим процентом криминала, бандама, у ширем окружењу ратних дејстава и сл., од чега је, између осталог, и зависио квалитет ефеката медијских насилних садржаја којима су били изложени. Студија је потврдила многе теоријске поставке о утицају насиља у медијима.

Урбанизација градова и насиље у школама

друштва: породице, школе, брака, цркве и др. Као један од видова виолентног понашања анализираћемо **феномен насиља у школској средини**, пре свега у школама на Западу, управо зато што је у њима оно заступљено у највећем проценту, испољавајући најразноврсније форме, најјачи интензитет и најтеже последице.²¹

Насиље у америчким школама

Године 1940. наставници у америчким државним школама рангирани су седам најизраженијих проблема дисциплине ученика у својим школама. Пола века касније наставници државних школа у једном другом истраживању рангирани су поново дисциплинске проблеме. Компаративни поглед на две листе проблема, приказан у табели 1, сигурно не даје најреалнију слику посматраних појава, али указује на општу заступљеност виолентности у понашању ученика у америчким школама.

Табела 1: Како су наставници у државним школама у Америци класификовали највеће проблеме дисциплине ученика

1940. године	1990. године
Причање на часовима	Злоупотреба дрога
Жвакање жвакаћих гума	Алкохолизам
Галама	Трудноћа
Јурњава по ходницима	Самоубиство
Сецкање папира	Физички напади
Непоштовање кодекса облачења	Разбојништво
Неред	Силовање

Према резултатима истраживања Америчке федерације наставника државних школа,²² средином 90-их година XX века у америчким школама су као најчешћи облици виолентног понашања ученика били заступљени: *вербалне увреде, претње, отимање ствари, физички напади, шамарање, ударање песницама, претње ножем или пиштољем уз коришћење ножа или ватреног оружја, крађе, сукоби са наставницима, злоупотреба дрога и алкохола.*²³

²¹ D.C. Gottfredson, *Schools and Delinquency*, Cambridge University Press. 2001.

²² Извор: *The Metropolitan Life Survey of the American Teacher: Violence in America's Public Schools (1993)*, conducted for Metropolitan Life Insurance Company by Louis Harris and Associates, Inc., pp. 71-72

²³ Наставници су такође проценили да скоро 135.000 деце носи оружје у школу сваког дана, а да се број насилних дела које почине ученици повећао за 124% у периоду 1990–1995. године.

Према резултатима истраживања²⁴ о виктимизацији ученика основних и средњих школа, *већи проценат ученика мушког рода* био је директна жртва крађе или отимања ствари него виолентног напада (увреде, претње оружјем, физички напад); такође су у већем проценту као жртве заступљени ученици беле расе; Хиспано-Американци; старосне категорије 12–14 година; они чије су се породице селиле 3 или више пута у последњих 5 година; с годишњим породичним приходима 30.000 – 49.999\$, односно преко 50.000\$; жртве углавном живе у предграђу или руралном подручју у близини града. Анализа²⁵ насиља у школама у градовима унутрашњости, предграђима и руралним подручјима показала је да у школама у централним градским подручјима има више насиља него у школама предграђа и руралних средина.²⁶

Покушај дефинисања профила насилника у америчким школама наводи на анализу специфичног проблема америчког школског система, још од 1980. године. То је постојање *школских банди*. Истраживања њиховог деловања упућују најпре на закључак да се њихов број дуплирао у периоду од 1989. до 1995. године.²⁷ Истовремено, њихово постојање и деловање повезано је с појавом злоупотребе дрога и ношењем оружја у школама. У сваком истраживању у којем су ученици изјављивали да се у њиховој школи растура дрога, потврђивали су и да у школи делују банде и њихово деловање доводило у везу с постојањем различитих облика насилничког понашања. Као заједничке карактеристике школских банди испитивани ученици наводили су следеће: банде имају своје име; имају познатог лидера; имају сопствену територију; своје подручје деловања обележавају графитима; испољавају насилничко деловање; проводе време углавном с другим члановима банде; носе одећу или друге ознаке којима обележавају своје чланство у банди; имају тетоваже. У изјавама су испитивани ученици

---

²⁴ Mary Jo Nolin, Elizabeth Davies, and Kathryn Chandler, *Student Victimization at School: Statistics in Brief*, National Center for Education Statistics, October 2003, U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, National Household Education Survey, 2003.

²⁵ Исто.

²⁶ Шездесет и четири посто директора школа у урбаним подручјима проценило је да је у њиховим школама повећан проценат насиља од 1995 до 2000. године, у предграђима је тај проценат износио 54%, а у руралним подручјима 43%. Процент студената који кажу да носе оружје у школу је већи у малим градовима (17 одсто) него у руралним областима (12 процената), а готово два пута већи у малим него у великим градовима (9 посто).

²⁷ J.C. Howell & J. Lynch, *Youth Gangs in Schools*, *Juvenile Justice Bulletin*, Washington: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2000.

Урбанизација градова и насиље у школама

давали податак да су школске банде укључене и у школско насиље и у друге криминалне активности.²⁸

Криминолози и криминалисти различитих теоријских оријентација објашњавају појаву школских банди и школске делинквенције уопште, различитим узроцима. Поједини теоретичари наглашавају значај стандарда “средње класе” које поставља школски систем за све ученике, без обзира на утицај друштвене стратификације, што аутоматски издваја “бунтовнике” који се не прилагођавају стандардима²⁹. Марксистички оријентисани теоретичари наглашавају значај и утицај економског система на функционисање школе која припрема ученике за “отуђени рад”. Теоретичари социјалне дезорганизације³⁰ истицали су као разлог повећања школске делинквенције управо прилив великог броја миграната упоредо с развојем градова, језичке и културолошке баријере, анонимност и недостатак комуникације придошлица, која им је отежавала асимилацију у школски систем.

Насиље у школама у Србији у прошлости и данас

У последњој деценији двадесетог века, неколико фактора довело је до криминализације српског друштва: распад савезне државе, рат у суседним земљама, миграције, политичка изолација и санкције Уједињених нација, ерозија система вредности, бројни економски проблеми, нестанак средње класе као елемента социјалне стабилности, криза на Косову, и тако даље. Сви ови фактори су довели до пораста стопа криминала и генезе организованог криминала.³¹ Тако је Србија, као транзиционо, посткомунистичко и постратно друштво, у овом раздобљу, упознала различите форме насилничког криминалитета и регистровала пораст малолетничке делинквенције, а у оквиру званичних статистика идентификовала и нове обрасце насилничког понашања младих у школским срединама. Миграције становништва у најразвијеније економске центре (пре свих, Београд), осиромашење руралних области, прилив избеглица из ратних подручја, друштвено раслојавање и појава нове класе „богатих“, ратних профитера, насилнички утицај медија, гајење култа „опасних момака са асфалта“, слабење утицаја породице и пораст породичног насиља, велики број

---

²⁸ Око 54% школа у овим подручјима суочава се с проблемом школских банди. Међу њима доминирају урбана подручја (51%) у односу на руралне области (око 36%).

²⁹ Cohen, 1955, наведено према: D.C. Gottfredson, *Schools and Delinquency*, Cambridge University Press. 2001.

³⁰ Shaw & McKay, 1969, наведено према: D.C. Gottfredson, *Schools and Delinquency*, Cambridge University Press. 2001.

³¹ Ž. Kešetović, "Safety & Security in Serbia" in Cordner, G., Cordner, A.M. and Das, D. (editors) *Urbanization, Policing and Security: Global Perspectives*, CRC Press, Boca Raton/London/New York, 2010, pp. 57.

разведених бракова и друге социјалне и економске околности допринеле су интензивирању насилног понашања у школама у Србији.

Годишње се само у Београду региструје 200 до 300 нових малолетних делинквената. Око 70% малолетника који прођу кроз васпитне и казнено-поправне домове поново се враћа криминалу. Структурално, нема разлике у делинквентности између периферије и центра града.³² Социјално порекло малолетних делинквената се изменило: око 50% њих је из радничких и нижих друштвених слојева. Истовремено с порастом малолетничке делинквенције, расте и број регистрованих зависника од злоупотребе дрога. Према подацима за 2006. годину, у Београду 0,31% становника или 5.618 грађана припада категорији регистрованих наркомана – односно три до четири на хиљаду становника.³³ Поред тога, годишње у Београду нестане око 500 младих људи, узраста од 13 до 20 година.³⁴ Све су то биле последице општих друштвених кретања, почев од развоја градова и пораста броја становника у њима, па до трансформације примарних друштвених институција: породице и школе, пре свега. У Југославији је, на пример, 1921. године у градовима живело око 16,6% укупног становништва, 1961. године – 28,3%, а 2002. године у градским срединама у Србији живи 56% становништва.³⁵ И развој градова, пре свих Београда, показивао је велике и нагле скокове. Београд је почетком XX века (1910. године) бројао 89.876 становника, а век касније преко 2 милиона. Шабац је, на пример, 1910. године имао 11.541 становника, а почетком новог миленијума око 70.000.³⁶

Што се школства тиче, у XIX веку, поређења ради, према Закону за ученике гимназија у Србији, београдским ученицима било је строго забрањено или наложено: *"купање у рекама, барама и потоцима (тоциљање и санкање); сечење скамија, разбијање пенџера, во обичне квар школским стварима принешен, с угро женијем наплате и друге казне; картање, куглање, изигравање ствари на лутрији, одање на балове, свадбе и свечарства, скијање по сокаци после два сата ноћи, обитавање и препитавање по меанама и кафанама, пушење и пијанчење и ношење вертепа; залагање, продавање и поклањање ствари и задуживање без знања и дозвољења родитељског; крађе, отимање туђи ствари, тучење,*

---

³² С. Вујовић (ур.) Урбана социологија, Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 2005, стр. 342.

³³ Подаци Завода за јавно здравље од 26. јуна 2007. године

³⁴ С. Вујовић (ур.), *op. cit.*

³⁵ С. Вујовић (ур.), Социологија града – социолошка хрестоматија, Завод за уџбенике и наставна средства. Београд, 1998.

³⁶ А. Ђуровић, Модернизација образовања у Краљевини Србији 1905–1914, Историјски институт. Београд, 2004, стр. 54

Урбанизација градова и насиље у школама

псовка, викање и непристојност свака и свуда. Преступник ће бити први и други пут строго кажњен, а трећи пут истеран."³⁷

Паралелно с применом дисциплинских правила, школске власти у Србији настојале су и да, кроз текстове у уџбеницима, промовишу позитивне васпитно-образовне вредности. Посебна пажња била је посвећена односу родитеља и деце, начину васпитања у оквиру породице као предуслову доброг владања и понашања у школској средини.³⁸ У складу с општим друштвеним приликама, у школама у Београду и Србији су, на пример, почетком XX века као највећи дисциплински проблеми дефинисани следећи "прекршаји": *лармање на улици, гађање пролазника каменчићима; гађање порцеланских чашица на телеграфским стубовима или посмртних поворки; бежање са часова (углавном су "преступници" били ученици старијих разреда); крађа уџбеника или школског прибора; лагање као најтежа кривица (због ње су у школу на разговор позивани родитељи).* При томе, важила је премиса: "Дисциплина у школи је слика дисциплине грађана"³⁹. У то време, као дисциплинске мере за поменуте повреде школске дисциплине примењиване су: "магарећа клупа", шамар, чупање за косу, али и јавно постављање преступника на "стуб срама".⁴⁰ Почетком XX века, од 109.854 ученика колико су бројале школе у Србији, било је кажњено 80,77% за „мање кривице“, а скоро петина (19,23%) за теже прекршаје.⁴¹

У новом миленијуму, с глобалним цивилизацијским трендовима, а у циљу стварања безбедне и подстицајне средине за учење, рад и развој деце, која је нарушена негативним утицајима турбулентног окружења, у Србији се посебна пажња поклања истраживањима и праћењу трендова и појавних облика насиља међу школском популацијом. У оквиру свеобухватног програма UNICEF-а "Школа без насиља", насиље је дефинисано као сваки облик понашања које има за циљ намерно доношење психичког или физичког бола другоме.⁴² Овај програм се тренутно спроводи у 165 основних школа из читаве Србије, да би крајем године тај број износио око 190 школа.

³⁷ С. Чунковић, (ур.) Школство и просвета у Србији у XIX веку – каталог изложбе, Педагошки музеј у Београду, 1970–1971.

³⁸ У том духу написао је Димитрије Чобић следеће: "Дакле и ви драги родитељи и воспитатељи! Докле ви у ваши руку палицу држати будете, дотле ће и ваша деца у добром васпитању успех и асну имати. Д. Чобић, Огледало детског воспитанија. Или начин по којем родитељи своју дечицу достојно воспитавати, и пак дечица своје родитеље пристojно љубити и поштовати, дужни су. Београд, 1837, стр. 60.

³⁹ М.Б. Јанковић., Из историје телесне казне код нас у школи, Савремена школа, бр. 3–4, Београд, 1954, стр. 14.

⁴⁰ А. Ђуровић, *op. cit.* стр. 380.

⁴¹ „Статистика наставе“, 1904–05, стр. 81–82.

⁴² <http://www.unicef.rs/istrazivanje.html>, pristupljeno 18. 4. 2009. godine.

Истраживање о врстама и интензитету насиља спроведено је у свим до сада укљученим школама, а истраживање спроведено, на пример, у прве 54 основне школе⁴³ у Србији је показало да је насиље у школама у Србији драматично раширено. Узорак је чинило 32.617 испитаника, од чега 28.931 ученик (од 3. до 8. разреда) и 3.686 одраслих који раде у школама (од чега 2.650 наставника). Захваћен је временски период од 3 месеца, који су претходили тренутку истраживања, а неким питањима и период целокупног школовања. Одговори испитаника указују да је 65% ученика бар једном, а 24% више пута било изложено неком облику насилног понашања у периоду од три месеца. Најзаступљенији облици насилног понашања су: *вербално насиље (вређање, исмејавање), ширење лажи и сплеткарење, те претње и застрашивања*. Током укупног школовања, 44% ученика је било једном или више пута изложено насилном нападу вршњака. Чак 23% ученика изјављује да су једном (17,6%) или више пута (4,7%) у последња три месеца доживели да их наставник увреди, исмеје (вербално насиље), или удари (физичко насиље). Истраживање је указало на врло компликоване кругове насиља у школама. Чак 28% деце је на неки начин укључено у насилну интеракцију међу вршњацима, а готово је немогуће раздвојити децу која су насилна према вршњацима од деце која су изложена насилном понашању вршњака.

Уместо закључка

Бавећи се парадигмом о животу у савременом друштву као ризичном животу „на вулкану цивилизације“⁴⁴, односно животом који пре подсећа на „вожњу кочијама које вуче змај у касу“⁴⁵, него на вожњу аутомобилом по аутопуту – немогуће је не приметити како и вулкан и змај о којима је реч обитавају у граду.

У том граду, нови Човек егзистира као "техничка интелигенција", по којој се једино разликује од животиње (Scheler). Након што се, у свеколикој егзалтираности, укључио кроз социјалне улоге у вишестепену социјалну структуру, Човек модерног, урбаног доба се, у суштинском смислу, распао, не успевајући сачувати ни какву-такву људску самобитност и особеност. Своју индивидуалност жртвовао је наметнутој социјабилности, и утопио се у "мору" социјалног капитала (Фукујаме) различитих обличја и степена групне хомогености. Једно од проклетстава развоја и „бујања“ градова, и Човековог новог доба, јесте насиље свих обличја и величина. Отуђени човек, изгубљен у маси

⁴³ Што чини четвртину школа укључених у програм UNICEF-а.

⁴⁴ U. Bek, i dr., *Rizično društvo: u susret novoj moderni*, "Filip Višnjić". Beograd, 2001, str. 29.

⁴⁵ E. Gidens, *Posledice modernosti*, "Filip Višnjić". Beograd, 1998, str. 58.

„странаца“, породица разапета између времена, новца и родитељске мисије, школа између налога система и реалних потреба и могућности људи различитих културолошких, језичких и моралних наслеђа, показују пробуђене деструктивне и агресивне пориве. Влада општи осећај анксиозности, несигурности и страха од других људи. У извесном смислу, савремени градови налазе се на раскрсници: или ће искористити предности модернитета, или ће у још већој мери постати његове жртве. У сваком случају даљи равој градова и друштвени процеси у њима имаће и у будућности своје безбедносне импликације.⁴⁶

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] **Бек, У. и др.** (2001) *Rizično društvo: u susret novoj moderni*, Београд: "Filip Višnjić".
- [2] **Цветковић, Н. В.** (2007) *Воља за ново (о генеалогии модерности)*, Београд: Дерета.
- [3] **Чобић, Д.** (1837) Огледало детског воспитанија. Или начин по којем родитељи своју дечицу достојно воспитавати, и пак дечица своје родитеље пристојно љубити и поштовати, дужни су. Београд.
- [4] **Чунковић, С. ур.** (1970–1971) *Школство и просвета у Србији у XIX веку – каталог изложбе*, Педагошки музеј у Београду.
- [5] **Ђуровић, А.** (2004) *Модернизација образовања у Краљевини Србији 1905–1914*, Београд: Историјски институт.
- [6] **Gidens, E.** (1998) *Posledice modernosti*, Београд: "Filip Višnjić".
- [7] **Gidens, E.** (2003) *Sociologija*, Београд: Економски факултет.
- [8] **Gottfredson, D.C.** (2001) *Schools and Delinquency*, Cambridge University Press.
- [9] **Haralambos, M & Holborn, M.** (2002) *Sociologija – teme i perspektive*, Zagreb: Golden marketing.
- [10] **EUROSTAT**, Population and Social Conditions, *Crime and criminal Justice*. <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu>. Eurostat, *pristupljeno 10. 4. 2009. god.*
- [11] **Frenč, R. A. & Hamilton F.E.J.** (1981) Postoji li socijalistički grad; "Is there socialist city" u: *City, Economy and Society – A Comparative Reader*, London: Harper & Row Publishers, p. 39–47.
- [12] **Howell, J. C., & Lynch, J.** (2000) Youth Gangs in Schools, *Juvenile Justice Bulletin*, Washington: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

---

⁴⁶ Ж. Кешетовић, Социологија – Избор текстова за раднике ОУП-а, Земун, Виша школа унутрашњих послова, 1999.

- [13] **Howwit, D. (1998)** *Crime, the Media and the Law*, Chishester: John Wiley & Sons Ltd.
- [14] **Јанковић, Б. М. (1954)** Из историје телесне казне код нас у школи, Београд: *Савремена школа*, 3/4.
- [15] **Jewkes, Y., (2004)** *Media and Crime*, London: Sage; New Delhi: Thousand Oaks.
- [16] **Kotkin, J (2008)** *Povijest grada*, Zagreb: Alfa.
- [17] **Кешетовић, Ж. (1999)** *Социологија – Избор текстова за раднике ОУП-а*, Земун: ВШУП.
- [18] **Kešetović, Ž., "Safety & Security in Serbia"** in Corder, G., Corder, A.M. and Das, D. (editors) *Urbanization, Policing and Security: Global Perspectives*, CRC Press, Boca Raton/London/New York, 2010, pp. 53–68.
- [19] **Mamford, L. (2001)** *Grad u istoriji – njegov postanak, njegovo menjanje, njegovi izgledi*. Beograd: Book&Marso.
- [20] **Пушић, Љ. (1997)** *Град–Друштво–Простор* (Социологија града), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [21] **Тешић, М. В. (1974)** *Морално васпитање у школама Србије (1830–1878)*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [22] **UNITED NATIONS, (2000, 2001)** Department of Economic and Social Affairs, *Concise report on population, environment and development*.
- [23] **Virt, L. (2005)** Urbanizam kao način života. U: S. Vujović i M. Petrović (prir.), *Urbana sociologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 111–127.
- [24] **Volokh, A. & Snell, L., (1998)**, *School Violence Prevention: Strategies to Keep Schools Safe*. Policy Study No. 234, January 1998.
- [25] **Вујовић, С. (ур.) (1998)** *Социологија града – социолошка хрестоматија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [26] **Вујовић, С. (ур.) (2005)** *Урбана социологија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [27] **Zimmel, G. (2008)** *Metropolis i duhovni život*, u: *Georg Zimmel 1858–2008*. Novi Sad: Vojvođanska sociološka asocijacija i Mediterran Publishing.
- [28] **Живковић, М. (1981)** *Прилог југословенској урбаној социологији*, Београд: Завод за организацију пословања и образовање кадрова.

Danijela Spasić

Academy of criminalistic and police studies, Zemun

Abstract: In an attempt to explain the phenomenon of historical connection with the development of cities changes in physical, mental and social life and interpersonal relations, the emphasis is placed on the causal connection between these processes with negative connotations social connections within the narrow community - the family. As the dominant form of social behavior with a negative sign, take the violence in the social environment, which specifies the process of building the primary education model - in school. Time of analysis of association between historical, sociological, criminological and safety facts, include the early modern period, with special emphasis on aspects of urbanization and development of cities until the present epoch. Spatially, the subject of analysis covers the territory of Western societies, with emphasis on the development of cities, their urbanization and its criminological, security and social and psychological implications. As such, the review will necessarily include the definition of the factual situation in Serbia, its cities and schools.

Generally, the basis of presumption exists, but the conclusion that the urban development of cities urbanization caused all aspects of life in them, and caused anomie, reproduced through specific forms of social pathology, delinquency, crime and violence.

Key words: *urbanization, big cities, violence, school violence*

ЗАЈЕДНИШТВО У ОБЛАСТИ БЕЗБЈЕДНОСТИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

COMMUNION IN AREA OF SECURITY OF THE EUROPEAN UNION

Владимир Драгичевић¹

Државна агенција за истраге и заштиту, канцеларија Бања Лука

Апстракт: У раду се настоје представити процеси којима су земље чланице Европске уније у оквиру међувладине сарадње и преношењем дијела надлежности на заједничке институције приступиле области унутрашњих послова и правосуђа.

Услијед повећаног дејства безбједносних фактора угрожавања, 80-десетих година дошло је до интензивирања сарадње између полицијских служби земаља чланица Европске заједнице, чиме је започет процес интеграције поменуте области.

Проблематика евробезбједности и даље представља подручје чије суштинско разматрање у области евроинтеграција остаје актуелно, а посебно с аспекта даље комунитаризације.

Кључне ријечи: унутрашњи послови, правосуђе, Европска унија, безбједност.

УВОД

Унутрашњи послови и правосуђе представљају једну од полуга функције државе, те се одрицање од надлежности над овим инструментима може сматрати и као губитак суверенитета.

Такав став је правладавао у земљама чланицама Европске заједнице до средине 80-тих година, односно тренутка када је од стране пет земаља чланица склопљен Шенгенски споразум. Четири велике слободе Европске заједнице дефинисане Римским уговором, односно слободу промета робе, кретања капитала, слободу вршења услуга и слободу кретања лица, као и стварање јединственог тржишта није било у потпуности могуће остварити без сарадње земаља чланица у питањима правосуђа и унутрашњих послова.

Уговором из Мастрихта учињен је први велики корак ка институционализацији области правосуђа и унутрашњих послова.

---

¹ vladimir_dr11@yahoo.com

Поменути Уговором постојећим европским заједницама – Европској економској заједници, Европској заједници за угаљ и челик и Европској заједници за атомску енергију, које представљају први стуб Европске уније, додају се још два стуба: други стуб представља одбрамбена и спољна политика, док се у трећем стубу налази правосуђе и унутрашња политика.

Уговором из Амстердама долази до реформе трећег стуба, те је дио надлежности који се до тада налазио у оквиру трећег стуба, визни режим, азил, судска сарадња у цивилним питањима, премјештен у оквир првог стуба. Поменути Уговором учињени су битни помаци на комунитаризацији области правосуђа и унутрашних послова, али су још увијек питања правосудне сарадње у кривичним стварима, питања међусобног признавања пресуда и полицијска сарадња остали на нивоу међувладине сарадње.

Уговором из Лисабона или, како га још називају, „реформским уговором“ предвиђене су битне реформе у области правосуђа и унутрашњих послова у смјеру даље комунитаризације, те се с будућим усвајањем потребних пратећих закона може очекивати далеко већа ефикасност постојећих институција Европске уније, уз формирање нових институција као што су EUROJUST и Европско тужилаштво.

ПРОЦЕС ЕВРОПЕИЗАЦИЈЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ – ШЕНГЕНСКИ СПОРАЗУМ

Процес европеизације у области безбједности осамдесетих година прошлог вијека одвијао се најзначајнијим дијелом по основу међувладине сарадње утврђене споразумом из Шенгена.

Шенгенски споразум је 14. јуна 1985. потписало пет европских држава (Белгија, Француска, Немачка, Луксембург и Холандија) које су представљале чврсто језгро, док су се остале земље накнадно прикључивале. Познат је и под називом Шенген I и примјењује се од 2. марта 1986. године. Споразум је потписан на броду „Принцеза Мари-Астрид“ на ријеци Мозел, поред Шенгена, малог мјеста у Луксембургу, на граници Француске и Њемачке. Текст споразума садржи тридесет три члана, којима се регулише укидање царинских контрола на границама између држава чланица, једноставна визуелна контрола преласка аутомобила (помоћу вињета истакнутих на вјетробрану возила), заједничке визе, заједничка борба против криминала и илегалног промета дроге, те мјере за усаглашавање ПДВ-а (TVA). Од 33 члана, само се четири односе на полицијску сарадњу и три на борбу против имиграције.

Конвенција о примјени Шенгенског споразума позната као Шенген II обухвата сва значајнија питања из области безбједности и због тога је значајнија од споразума Шенген I. Министарства унутрашњих послова и

Заједништво у области безбједности Европске уније

правосуђа земаља чланица су преузела главну улогу у процесу примјене споразума. Шенген два регулише два правца примјене: прелазак граница у оквиру заједничког унутрашњег простора и компензационе мјере ради успостављања полицијске, царинске и правосудне сарадње, у смислу очувања унутрашње безбједности европског простора. Конвенција о примјени има 142 члана, од тога 100 чланова регулише рјешавање разних проблема који се односе на дефицит безбједности, те полицијску и правосуду сарадњу, док се 38 чланова односи на контролу граница, азил и имиграцију. Тим поводом посебно су наглашене слиједеће области²:

1. униформна контрола спољних граница – основно тежиште је на слободном кретању лица и утврђивању могућности да се унутрашње границе могу прелазити на сваком мјесту, неvezано за граничне прелазе. У случају потребе, из разлога националне безбједности неке од држава чланица, предвиђена је могућност поновног успостављања контрола на националим границама на одређени временски период. Познати су и примјери привременог суспендовања овог уговора од стране неке државе потписнице, гдје она задржава (поново узима) право контроле докумената на граници (Француска 14. јул 2005.) Режим слободне циркулације лица унутар шенгенског простора односи се на све држављане земаља чланица ЕУ, без обзира на то да ли је земља потписница Шенгенског споразума. За лица из трећих земаља односно земаља које нису чланице ЕУ, односно за „странце“, под којим се подразумијева „свако лице које није држављанин неке од земаља чланице неке од европских заједница“ не важи наведени режим. Основно начело утврђено Конвенцијом је да приликом уласка на територију Шенгена свако лице мора проћи контролу ради утврђивања идентитета на основу личних или путних докумената.
2. визе – систем виза има за циљ да се обезбиједи контрола странаца прије њиховог доласка на спољне границе Шенгенске интергације. У оквиру Шенгена нису утврђене јединствене мјере о пријему странаца, тако да свака држава понаособ одлучује о давању одобрења за боравак односно визе. Проблем представља немогућност пружања правне помоћи, јер земља издвалац визе нема обавезу давања образложења за одбијање захтјева. Када се странцу одобри виза, земље чланице су обавезне да му одобре транзит преко своје територије.
3. право азила – представља обавезу земље чланице да рјешава поднијети захтјев, чиме је у начелу утврђен принцип надлежности само једне земље. Поступак рјешавања по захтјеву

---

² Милутин Јањевић, Трећи стуб Европске уније, Београд 2003. године, стр. 130–139.

води се у складу с унутрашњим правом земље која је належна за његово рјешавање. Све потписнице Конвенције су предвидјеле рестриктивнији приступ од приступа утврђеног Женевском конвенцијом из 1951. године.

4. одговорност превозника – земље чланице су обавезне да утврде казнене мјере и да у своја национална законодавства унесу одредбе из Конвенције којим се регулише одговорност превозника, водећи рачуна о обавезама које произилазе из Женевске Конвенције о избјеглицама из 1951. године. Превентивне мјере имају за циљ спречавање организованог довођења избјеглица и имиграната у земље чланице шенгенске интергације. Превозник је обавезан да неодложно преузме странца којег је довео на спољну границу, а коме је одбијен улазак на шенгенску територију. Самим тим превозник је дужан да предузима превентивне мјере контроле путника.
5. Сарадња полицијских, царинских и правосудних органа – доминантно мјесто заузима полицијска сарадња. С тим у вези Конвенцијом су створене нове могућности сарадње у циљу компензовања безбједносних изазова. Прекогранична сарадња полиција земаља чланица је интензивирана. Уведен је појам прекограничне потјере. За прекограничну потјеру као и за прекогранично праћење морају се задовољити услови наведени у члану 40 тачка 4 Конвенције. Службена лица која се нађу на задатку у другој земљи изједначена су са службеним лицима те земље. Постављање официра за везу једне земље при полицијској служби друге земље врши се на основу реципроцитета.
6. Информациони систем Шенген – Шенгенски споразум и Шенген II омогућују оснивање подручја које осигурава слободно кретање особа, у којем се на унутарњим границама између држава чланица укида контрола, а у случају уласка у шенгенски простор на свим вањским граничним прелазима гранична контрола врши се према истим правилима.³
7. Међутим, због евентуалних сигурносних проблема који произлазе из брисања унутарњих граница, потребни су изједначавајући поступци. У оквиру тога на вањским границама врши се јединствена гранична контрола, надаље, унутар шенгенског простора полицијски и царински органи појединих држава чланица врше тзв. дубинску контролу, током које могу контролисати и држављане држава чланица и држављане трећих земаља. Предузимање поменутих мјера олакшава Шенгенски информациони систем, који је настао давањем података држава чланица Шенгена, те служи за међусобну размјену података.

---

³ Милутин Јањевић, Трећи стуб Европске уније, Београд 2003. године, стр. 132–138.

ТРЕЋИ СТУБ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

УГОВОР ИЗ МАСТРИХТА

Уговор о Европској унији или Мастрихтски уговор, потписан је у Мастрихту (Холандија) 7. фебруара 1992. године, а ступио на снагу 1. новембра 1993. године. Мастрихтски уговор је створио нови политички ентитет – Европску унију. Мастрихтски уговор је настао послје распада Совјетског Савеза (1991), слома совјетског комунистичког система и уједињења западне и источне Немачке.

Уговором из Мастрихта, Европска унија је описана као ентитет сачињен од три стуба:

- ☒ Први стуб чине три постојеће европске заједнице – Европска заједница за угљ и челик, Европска економска заједница и Европска заједница за атомску енергију.
- ☒ Други стуб чини систем заједничке спољне и безбједносне политике.
- ☒ Трећи стуб обухвата сферу која се односи на правосуђе и унутрашњу политику.

Сарадња у области безбједности је чвршће интегрисана у овом уговору него што је био случај у Римском уговору и Јединственом европском акту. У фокусу пажње нашла се унутрашња безбједност. За примјену одредби Уговора задужен је Савјет министара, у чијем су саставу министри унутрашњих послова и правосуђа. У оквиру надлежности Савјета налазе се специјализоване радне групе, и то: TREVI група, група за борбу против организованог криминала, група координатора, група за правосудну сарадњу, група за царинску сарадњу и ad hoc група за имиграцију. Основани су Комитет сталних представника при савјету COREPER – (скраћеница од почетних слова на француском језику) који припрема сједнице Савјета и надгледа реализацију одлука Савјета. Свака земља чланица у Бриселу има Стално представништво, које сачињавају дипломате, експерти и др. Стално представништво представља свеобухватни сервис за послове земље чланице у органима ЕУ. Шефови делегација, стални представници (амбасадори) састају се бар једном недељно у Комитету сталних представника, те припремају сједнице Савјета и врше надгледање provedбе одлука Савјета.⁴

Комитет за координацију познат као Комитет К-4 састављен је од по једног представника сваке земље чланице, који имају улогу

---

⁴ Вујо Вукмирица, Никола Шпирић, Економска и монетарна интеграција Европе, Економски факултет у Б. Луци, 2005. година, стр. 96.

координатора на националном нивоу. Сваки координатор има око 3 до 4 помоћника који долазе из различитих служби (полиција, царина, правосуђе). Комитет К-4 има три групе:

1. група за азил и имиграцију,
2. група за полицијску и царинску сарадњу,
3. група за правосудну сарадњу.

У оквиру поменутих група налази се већи број подгрупа за ужим специјалностима интересовања. Уговором из Мастрихта наведено је девет области које представљају приоритетна питања сарадње од заједничког интереса, а то су:

- ☒ Политика азила,
- ☒ Регулисање преласка спољних граница Уније од стране лица и контрола прелажења,
- ☒ Политика усељавања, укључујући и политику према држављанима трећих земаља,
- ☒ Борба против наркоманије,
- ☒ Борба против међународног кријумчарења,
- ☒ Правосудна сарадња у грађанским стварима,
- ☒ Правосудна сарадња у кривичним стварима,
- ☒ Цариска сарадња,
- ☒ Полицијска сарадња.

За политику азила значајно је напоменути да је допуњена Декларацијом бр. 31, датом у Финалном акту уговора. Циљ је био да се на почетку функционисања ЕУ обезбиједи усклађена политика земаља чланица у области виза и испитају могућности њене комунитаризације. Посебан заговорник комунитаризације ове области је била Њемачка, која је запримала 58 % од укупних захтјева за издавање виза поднијетих у оквиру Заједнице. Подгрупа за азил посебно је разматрала испитивање могућности за усклађивање регулативе земаља чланица у овој области, те увођење судских инстанси код лица чији су захтјеви за азил негативно ријешени.

У области борбе против наркоманије поразумијева се предузимање заједничких акција у питањима која нису покривена правосудном сарадњом у кривичним стварима, те царинском и полицијском сарадњом. У том контексту, 1986. године формиран је Европски комитет за борбу против дроге CELAD, као експертска радна група.

Борба против међународног кријумчарења обухвата дио који није покривен правосудном сарадњом по кривичним предметима, те царинску и полицијску сарадњу. Питања се разматрају у оквиру TREVИ групе која окупља министре унутрашњих послова и правосуђа из земаља чланица.

Правосудна сарадња у грађанским стварима се реализује закључивањем конвенција или у складу са чланом 220. Уговора ради

Заједништво у области безбједности Европске уније

заштите интереса својих држављана, посебно из области које су регулисане одредбама међународног приватног права. Правосудна сарадња у кривичним стварима се спроводи на основу Конвенције о преношењу кривичног поступка закључене 1991. године.

Царинска сарадња обухвата питања која нису у надлежности европских заједница или нису регулисана уговором из Мадрихта.

Полицијска сарадња обухвата превентивно дјеловање у борби против тероризма, дроге, међународног криминала, те оснивање Европског полицијског уреда специјализованог за размјену информација. Европски савјет у Мадриху сагласио се с потребом формирања Европске криминалистичке полиције, те задужио министре унутрашњих послова, чланове TREVI групе, да предузму неопходне мјере.

УГОВОР ИЗ АМСТЕРДАМА

Уговор из Амстердама резултат је рада међувладине конференције започете у Торину 1996. године. Министри спољних послова земаља чланица потписали су га у новембру 1997. године, а ступио је на снагу у јуну 1999. године.

Најважније измјене уведене Уговором из Амстердама јесу⁵:

- ☒ јачање улоге Европског парламента (већи број одлука које се доносе поступком заједничког одлучивања),
- ☒ увођење флексибилности,
- ☒ могућност суспензије државе чланице из поступка доношења одлука,
- ☒ преношење дијела одредаба које се односе на сарадњу у подручју правосуђа и унутрашњих послова (трећи стуб) у први стуб ЕУ (визни режим, азил, судска сарадња у цивилним питањима), чиме су створени услови за оперативније и ефикасније дјеловање на пољу операционализације усвојених одлука,
- ☒ уврштавање Шенгенског споразума у Уговор,
- ☒ измјене одредаба о заједничкој спољној и безбједносној политици, укључивање социјалног протокола у текст Уговора,
- ☒ истицање борбе за већу запосленост као циља Уније,
- ☒ Велика Британија, Данска и Ирска имају посебан статус у погледу контроле граница.

---

⁵ Jean-Claude Zarka, Основи институција ЕУ, Институт Г-17, Београд 2004. стр 16.

**ЕВОЛУЦИЈА ФУНКЦИЈЕ УНУТРАШЊЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ ОД
МАСТРИХТА ДО АМСТЕРДАМА**

Уговором из Мастрихта нису јасно утврђени циљеви Уније у области правосуђа и унутрашњих послова, као ни политички оквир заједничке стратегије, те је услијед наведеног долазило до проблема увођења трећег стуба у институционални оквир. Посљедица наведеног је била да су земље и даље прибјегавале класичним методама односно инструментима међународног кривичног права у рјешавању питања из ове области. Уговор из Амстердама одрађеније дефинише циљеве Европске уније у овој области, те компензира недостатке уговора из Мастрихта⁶.

Општи циљеви у овласти правосуђа и унутрашњих послова садржани су у преамбули и члану 2. Уговора из Амстердама. У преамбули се изражава ријешеност земаља чланица да се олакша слободно кретање лица, уз истовремено обезбјеђење унутрашње безбједности. У члану 2. Уговора из Амстердама утврђени су циљеви Унује да одржи и ојача Унију као простор слободе, безбједности и правде, на коме је слободно кретање лица омогућено кроз паралелно усвајање одоварајућих мјера из области контроле спољних граница, азила, имиграције и превенције у борби против криминала.

Уговором из Амстердама извршена је подјела надлежности које су раније биле дефинисане у трећем стубу. С тим у вези визе, азил, имиграција и друге политике које се односе на слободно кретања лица су премјештене у комунитарни оквир првог стуба. У области међувладине сарадње остала су питања⁷:

- ☒ Одредбе о полицијској сарадњи,
- ☒ Одредбе о правосудној сарадњи у кривичних стварима.

У оквиру полицијске сарадње, посебно је дефинисано мјесто и улога Еуропола као координатора за реализацију специфичних истражних радњи.

У поступку одлучивања у међувладином стубу сарадње, Савјет доноси четири врсте мјера⁸:

- ☒ Оквирна одлука – обавезна за земље у погледу циља који треба реализовати, а земљама чланицама оставља избор форме и начин остварења циља.
- ☒ Одлука – обавезујућа за све земље чланице, директно се примјењује, а Савјет је усваја квалификованом већином.
- ☒ Конвенција – инструмент који утврђује савјет и препоручује на усвајање земљама чланицама, у складу са њиховим уставним

⁶ Гордана Илић Гасми, *Реформе ЕУ*, ИГП Прометеј, Београд, 2004. стр. 226.

⁷ Милутин Јањевић, *Трећи стуб Европске уније*, Београд, 2003. године, стр. 45.

⁸ Милутин Јањевић, *Трећи стуб Европске уније*, Београд, 2003. године, стр. 50.

Заједништво у области безбједности Европске уније

процедурама. Ступа на снагу пошто је усвоји најмања половина земаља чланица и важи само за земље које су је усвојиле.

☒ Заједнички став – дефинише приступ Уније појединим питањима и нема обавезујући карактер за земље чланице.

Ограничење правосудне контроле је једна од главних слабости међувладине сарадње утврђене Уговором из Мастрихта. Посебно је дошла до изражаја код „трећег стуба“, гдје је потпуно елиминисана судска контрола.

Уговором из Амстердама су извршена побољшања којима је надлежност Суда правде утврђена за питања која су од суштинског значаја за неку од земаља чланица, као и код интеграције тековина Шенгена у оквиру ЕУ. Међутим, помаци који су учињени у погледу успостављања надлежности Суда правде над појединим питањима из „трећег стуба“ ЕУ, у дијелу међувладине сарадње још увјек су недовољни, а посебно забрињава ненадлежност суда у области унутрашње безбједности и области јавног реда и мира, будући да национални органи задужени за провођење мјера и радњи из ове области, као и Еуропол, користе методе и средства превенције и репресије, те самим тим отварају могућност за кршење људских права. Наведено питање је регулисано Декларацијом број 7 о члану 30 Уговора о ЕУ, којом су активности у области полицијске сарадње, укључујући и Еуропол, придодате у надлежност националних органа у складу с правилима која примјењује свака земља чланица.⁹

У поступку одлучивања Савјет је обавезан да консултује Европски парламент о „основним правцима активности“ прије усвајања подстицајних мјера сарадње за реализацију утврђених циљева.

Право на покретање иницијативе имају земље чланице и Комисија. Савјет усваја одлуке консензусом земаља чланица, с изузетком код процедуралних питања – када се одлучује простом већином; код одлука ради остварења неког циља који је у складу с насловом VI Уговора о ЕУ, Савјет одлучује квалификованом већином на основу методе пондерисаних гласова. Утврђивање текста конвенције који препоручује на усвајање земаљама чланицама, Савјет усваја двотрећинском већином.

Одлуку о преносу надлежности из стуба међувладине сарадње у комунитарни стуб доноси Савјет консензусом, на приједлог земље чланице или Комисије, а након консултације Европског парламента, уз истовремено одређивање услова гласања који ће се примјењивати у поступку доношења одлука.

---

⁹ Невенко Мисита, Основи права Европске уније, Сарајево, 2002. године, стр. 491–493.

ВАРИЈАБИЛНА ГЕОМЕТРИЈА ПРОСТОРА СЛОБОДЕ, БЕЗБЈЕДНОСТИ И ПРАВДЕ

Простор слободе, безбједности и правде дефинише више конститутивних елемената¹⁰:

- ☒ Уговор о оснивању ЕЗ,
- ☒ Уговор о ЕУ,
- ☒ Четири протокола дата у анексу уговора о ЕУ и ЕЗ,
- ☒ Декларације које је усвојила Међувладина конференција;
- ☒ Унилатералне декларације које је Конференција примила на знање.

Сарадња која је дефинисана у поменутих документима успостављена је по одређеним обрасцима, који своју правну основу црпе из донесених правних аката.

Механизмима ближе сарадње омогућено је земљама чланицама које имају заједнички интерес да реализују сарадњу у одређеним питањима. Правна основа је садржана у чл. 11 и 40 Уговора о ЕУ¹¹. Процедура доношења одлуке о „ближој сарадњи“ саржи двије фазе:

Прва фаза – обухвата доношење одлуке од стране Савјета, квалификованом већином земаља које су се определијиле за ближу сарадњу, а на приједлог Комисије и после консултација са Европским парламентом. Захтјев за успостављање ближе сарадње земље чланице достављају Комисији.

Да би се наведена одлука могла донијети, потребно је да се испуне услови: (1) да се не ради о областима које су у искључивој надлежности Заједнице, (2) да њена реализација не утиче на политике, активности и програме Заједнице, (3) да није везана за право грађанства, односно држављанства Уније и да не доводи до дискриминације између земаља чланица, (4) да се реализује у оквиру надлежности Заједнице које су покривене Уговором о ЕЗ, (5) да не доводи до ограничења и дискриминације у трговини између земаља чланица и не утиче негативно на међусобне конкурентске услове.

Примјер варијабилне геометрије представља Шенгенска интеграција. Првобитно замишљена као интерација пет земаља потписница споразума 1985. и Конвенције о његовој примјени 1990. године (Њемачка, Француска и земље Бенелукса), проширила се на већину чланица ЕУ. Споразумом из Амстердама тековине Шенгена су укључене у Уговор о ЕУ и Уговор о ЕЗ, те су истима додата још четири протокола.

¹⁰ Милутин Јањевић, Трећи стуб Европске уније, Београд, 2003. године, стр. 58.

¹¹ Невенко Мисита, Основи права Европске уније, Сарајево, 2002. године, стр. 481.

Заједништво у области безбједности Европске уније

Протоколом број 2 предвиђено је имплементирање тековина Шенгена у оквиру ЕУ. Протокол број 3 дефинише примјену одређених елемената члана 14 Уговора о ЕЗ на Велику Британију и Ирску. Протокол број 4 – о положају Велике Британије и Ирске. Протокол број 5 дефинише положај Данске у оквиру ЕУ.

Посебни режими код интеграције тековина Шенгена у ЕУ установљени су за чланице ЕУ Данску, Велику Британију и Ирску, затим за Исланд и Норвешку, које су у оквиру Нордијске уније везане са Финском и Шведском (чланицама ЕУ од 01. јануара 1995. године), те за земље кандидате за прикључење ЕУ.

Специфични положај у области правосуђа и унутрашњих послова Данске реулисан је протоколом број 5. Према претходном протоколу, Данска је одбацила комунитаризацију тековина Шенгена и прихватила само међувладину сарадњу. Изузетак представљају мјере Заједнице о области виза које су раније комунитаризоване у складу са чланом 100Ц Уговора из Мастрихта. Велика Британија и Ирска су одбиле прикључење Шенгенској интеграцији и одбациле комунитаризацију правосуђа и унутрашњих послова, те су исказале интерес једино за облик међувладине сарадње у оквиру „трећег стуба“. Њихов положај је регулисан протоколима број 3 и 4.

За Норвешку и Исланд је утрђен посебан режим Протоколом број 6. Приликом доношења Протокола наведене земље нису биле чланице Шенгенске интеграције као ни ЕУ, већ су биле чланице Нордијске интеграције. Земље чланице Нордијске интеграције (Норвешка, Исланд, Данска, Финска, Шведска) су укинуле 1957. године контролу на својим унутрашњим границама. Један од проблема III стуба ЕУ је свакако и недостатак судске јурисдикције у области унутрашње безбједности и правосуђа.

Уговором из Мастрихта су искључене надлежности Суда правде над питањима из области безбједности и унутрашњих послова. Уговором из Амстердама Суду правде су додијељене надлежности у области виза, азила, имиграције и осталих политика везаних за слободно кретање лица.

ПРОСТОР СЛОБОДЕ, БЕЗБЈЕДНОСТИ И ПРАВДЕ ОБУХВАЋЕН ЛИСАБОНСКИМ УГОВОРОМ

Лисабонски уговор (такође познат као Реформски уговор) је међународни уговор потписан 13. децембра 2007. у Лисабону. Службени назив Уговора је "Уговор о изменама и допунама Уговора о стварању Европске уније (Мастрихтски уговор) и Уговора о стварању Европске економске заједнице (ЕЕЗ) (Римски уговор)". Послије ратификације у

свим земљама чланицама, Уговор је ступио на снагу 1. децембра 2009. године.

У односу на уговор из Амстердама, у којем су у наведеној области учињени значајни помаци ка остваривању јединственог простора слободе, безбједности и правде, Лисабонским уговором у наведеном правцу предузети су додатни кораци. Из поглавља V Лисабонског уговора¹², под насловом „Простор слободе, безбједности и правде“, издвојене су неки од одредби, а које су у неизмијењеној форми, само под другим члановима, биле уграђене и у Европски устав¹³:

Члан 67. став 1.

„Унија успоставља простор, слободе безбједности и правде, на којем се поштују основна права и води рачуна о различитости правних система“.

Члан 72.

„Ово поглавље не утиче на надлежност држава чланица за одржавање јавног реда и заштиту унутрашње безбједности.“

Члан 82.

Став 1. „Судска сарадња у кривичној области је заснована на принципу међусобног признавања пресуда и судских одлука и укључује приближавање законских и подзаконских одредби држава чланица у областима наведеним у тачки 2 и члану 83.

Европски парламент и Савјет европским законом и оквирним законом утврђују мјере које имају за циљ:

а) утврђивање правила и процедура за признавање, у цијелој Унији, свих видова судских пресуда и одлука;

б) отклањање и рјешавање сукоба надлежности између држава чланица;

ц) давање подршке за усавршавање судија и судских службеника;

д) лакшу сарадњу између судских и њима одговарајућих органа из држава чланица у оквиру кривичног гоњења и извршења одлука. „

Став 2. „У мјери у којој је то неопходно за лакше међусобно признавање пресуда и судских одлука, као и сарадњу полицијских и судских органа у кривичној области која има прекограничну димензију, европским оквирним законом од стране Европског парламента и Савјета се може утврдити минимум правила.“

„Она се односе на:

а) узајамно прихватање доказа између држава чланица;

б) права лица у кривичном поступку;

¹² Treaty of Lisbon (2007), Foundation for EU democracy, 60-70.

¹³ Милутин Јањевић, Устав европе, Београд, 2005. године, стр. 151–157.

Заједништво у области безбједности Европске уније

ц) права жртава криминала;

д) друге специфичне елементе из кривичног поступка које ће Савјет претходно утврдити европском одлуком. Савјет одлуку усваја једногласно последије консултовања Европског парламента.“

Члан 83. Став 1.

„Европски парламент и Савјет могу Европским оквирним законом утврдити минимум правила за дефинисање кривичног дјела и санкција за посебно тешке врсте криминала с прекограничном димензијом, због врсте тих кривичних дјела или начина њиховог извршења или због потребе вођења борбе на заједничкој основи. У ове области криминала спадају: тероризам, трговина људима и сексуално искориштавање жена и дјеце, илегални промет дроге, илегални промет оружја, прање новца, корупција, фалсификовање средстава плаћања, криминал у области информатике и организовани криминал. Савјет може Европском одлуком утврдити остале области криминала које испуњавају критеријуме из ове тачке. Он одлучује једногласно последије одобрења Европског парламента.“

Члан 85. став 1.

„Задатак EUROJUSTA ја да подржава и јача координацију и сарадњу између националних органа задужених за вођење истраге и гоњења починилаца озбиљних криминалних радњи у двије или више држава чланица или на основу заједничког захтјева за њихово гоњење, на основу прикупљених оперативних информација или информација добијених од органа држава чланица и од Еуропола. У овом случају, европским законом се утврђује структура, начин функционисања, област активности и задаци EUROJUSTA. Ови задаци могу да садрже:

а) почетак кривичне истраге као и приједлог почетка гоњења и усклађивање активности наложних националних органа, посебно оних који се односе на повреду финансијских интереса Уније;

б) координацију истрага и гоњења из тачке а);

ц) јачање судске сарадње, укључујући и рјешење сукоба наложности и тијесну сарадњу са Европском судском мрежом;

Европским законом се истовремено утврђују начини укључивања Европског парламента и националних парламената држава чланица у оцјену активности EUROJUSTA.“

Члан 86.

Став 1. „За борбу против преступа који погађају финансијске интересе Уније, Савјет може европским законом основати европско тужилаштво у оквиру EUROJUSTA. Савјет доноси одлуку једногласно, последије добрења Европског парламента.“

Став 2. „Европско тужилаштво је надлежно за вођење истраге, гоњење и подизање оптужнице, у случајевима који су повезани с Еурополом, против лица која су као улиниоци или саученици починила преступе на штету финансијских интереса Уније, који су утврђени европским законом из става 1. Оно спроводи ове радње пред надлежним националним судским органима држава чланица.“

Члан 88.

Став 1. „Задатак EUROPOLA је да подржава и утрђује активности полицијских органа и других служби из репресивног законског система држава чланица, као и њихову међусобну сарадњу у области превенције и борбе против озбиљних криминалних активности које су пристуне у двије или више држава чланица, тероризма и облика криминала који наноси штету заједничком интересу који је предмет неке од политика Уније.“

Став 2. „Европски парламент и Савјет, Европским законом утрђују структуре, функционисање, област активности и задатке EUROPOLA. Његови задаци могу обухватати:

а) Прикупљање, чување, обраду, анализу и размену информација, добијених, нарочито, од надлежних органа држава чланица, трећих земаља или инстанци;

б) координацију, организацију и спровођење истрага и оперативних радњи које се заједнички воде с надлежним органима држава чланица, или у оквиру заједничких истражних екипа и у неким случајевима с EUROJUSTOM. Европским законом се истовремено утврђује начин контроле EUROPOLA коју спроводи Европски парламент заједно с националним парламентима држава чланица.“

Став 3. „Сваку акцију оперативног карактера EUROPOL води у вези и у договору с надлежним органима једне или више заинтересованих држава чланица чија је територија погођена. Примјена мјера принуде је у искључивој компетенцији надлежних националних органа.“

ЗАКЉУЧАК

Европска унија, с оствареним степеном комунитаризације области правосуђа и унутрашњих послова која је предвиђена Лисабонским уговором, дефинитивно добија потребне инструменте да одговори на безбједносне изазове 21. вијека.

Проширење надлежности Еуропола, те оснивање Европског тужилаштва, с могућношћу самосталног вођења истрага, у будућем периоду представљаће изазов и шансу за Европску унију да у потпуности оствари простор слободе, безбједности и правде.

Заједништво у области безбједности Европске уније

Помаци који су се догађали у области правосуђа и унутрашњих послова Европске заједнице, а потом и Европске уније, били су постепени, и државе чланице су, у зависности од националних интереса, показивале велики сензибилитет према наведеној области, посебно према питањима која се односе на правосудну сарадњу у кривичним стварима и полицијску сарадњу.

Дефинисањем трећег стуба Уговором из Мастрихта учињен је први велики корак ка институционализацији области правосуђа и унутрашњих послова. Амстердамским уговором, те уврштавањем Шенгенског споразума у институционални оквир, као и комунитаризацијом односно преношењем дијела одредаба које се односе на сарадњу у подручју правосуђа и унутрашњих послова из трећег стуба у први стуб ЕУ (визни режим, азил, судска сарадња у цивилним питањима), створени су услови за оперативније и ефикасније дјеловање на пољу операционализације усвојених одлука.

С тим у вези може се закључити да је концепт потпуног суверенитета држава у области правосуђа и унутрашњих послова превазиђен, те да је и у овој области преовладао концепт подијељеног суверенитета између државе и наднационалне тековине односно Европске уније. Европска унија кроз превођење области правосуђа и унутрашњих послова у комунитарни оквир, све више добија инструменте државности.

Усвојене реформе представљају саставни дио *Acquis Communautaire*, те самим тим представљају стандард који земље кандидати у процесу усклађивања морају да прихвате уколико желе пуноправно чланство у Европској унији. Међу кандидатима је и Босна и Херцеговина.

Битно је напоменути да ће у случају Босне и Херцеговине, ако се сагледају посљедице ратног и транзиционог периода по институције правосуђа и унутрашњих послова, оне свакако допринијети побољшању унутрашње безбједности земље.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Вујо Вукмирица, Никола Шпирић, Економска и монетарна интеграција Европе, Економски факултет у Б. Луци, 2005.
- [2] Гордана Илић Гасми, Реформе ЕУ, ИГП Прометеј, Београд, 2004.
- [3] Jean-Claude Zarka, Основи институција ЕУ, Институт Г-17, Београд, 2004.
- [4] Милутин Јањевић, Трећи стуб Европске уније, Службени лист СЦГ, Београд 2003.
- [5] Милутин Јањевић, Устав Европе, Службени гласник, Београд, 2005.

Драгичевић, В., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VI, број 3-4/10

- [6] Невенко Мисита, Основи права Европске уније, Фонд отворено друштво БиХ, Сарајево 2002.
- [7] Светозар Милетић, Полицијско право, Полицијска академија Београд, 1997.
- [8] Љубомир Стајић, Основи безбједности, Издавачка кућа „Драганић“, Београд 2006.
- [9] Војна енциклопедија, Војноиздавачки завод Београд, 1981.
- [10] Treaty of Lisbon (2007), Foundation for EU democracy, 2008.,

Vladimir Dragičević

State agency for investigation and protection, Office Banja Luka

Abstract: This paper attempts to present the processes by which the Member States of the European Union, in the framework of intergovernmental cooperation and the transferring of responsibilities to the joint institutions, have joined to the field of internal affairs and justice.

Due to the increased effect of the threatening security factors, 80-ies there was an intensification of cooperation between the police services of the Member States of the European Union, by which the process of integration of the aforementioned areas was initiated.

The problems of euro-security still represents area whose crucial consideration in the area of euro-integrations remains current, and especially in terms of further communitarisation.

Keywords: Internal affairs, justice, the European Union, the security.

ТЕРМИНОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА МАФИЈЕ И ЊЕНЕ БИТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

TERMINOLOGICAL DEFINITION OF THE TERM MAFIA AND ITS ESSENTIAL CHARACTERISTICS

Др Миле Шикман¹

Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Управа за полицијско образовање
Бања Лука

Апстракт: Терминолошко одређење појма мафије јавља се као врло важно питање у разматрању организованог криминалитета. Оно посебно долази до изражаја приликом појмовног одређења организованог криминалитета, али је и свакодневно присутно у медијској и другој јавној комуникацији. Наиме, уобичајно је да се изразом "мафија" у свакодневном говору одређује организовани криминалитет, што с једне стране, непотребно, неке облике криминалног организовања сврстава у највиши степен организације криминалних група мафијашког типа, док с друге стране ствара додатне компликације у појмовно-категоријалном одређењу организованог криминалитета. Исто тако, не смије се игнорисати чињеница да је појам мафије присутан не само у лаичком говору (укључујући и јавно мњење), већ и у озбиљним научноистраживачким радовима и публикацијама. Анализирајући терминолошко одређење ријечи мафија, неке историјске конотације развоја мафијашког организовања, те карактеристике криминалних организација мафијашког типа, као и неке организације тог типа, можемо закључити да мафија представља оне облике криминалног организовања које одликује сложена криминална структура (било да се ради о строгом хијерахијског организовању, или да се ради о криминалним мрежама) и висок ниво моћи стечен профитом од криминала. Значи, није сваки облик криминалног организовања мафија, већ само онај (мањи број) који, у најопштијем смислу, одликују наведене карактеристике.

---

¹ Начелник Управе за полицијско образовање, nacelnik@education.muprs.org,

Кључне ријечи: мафија, организовани криминалитет, организована криминална група, картел, појам, одређење, карактеристике.

Терминолошко одређење појма мафије

Врло често се термин мафија користи приликом објашњења организованог криминалитета. Та објашњења варирају од потпуно идентичног одређења мафије и организованог криминалитета, до прављења разлике између ових термина. У ствари, ради се о терминолошким недоумицама које се појављују у литератури о организованом криминалитету. Тако израз мафија у свакодневном говору представља синоним за организовани криминалитет, уопште, што представља с једне стране примјер како један тип криминалне организације усљед свог великог значаја успијева да добије и шире значење од оног које у основи има, док с друге стране таква терминолошка импликација представља још један вид извјесне конфузије у баратању појмовима који се односе на организовани криминалитет². Прије свега израз мафија даје осврт на историју организованог криминалитета и његово мјесто у појединим државама и друштвима (нпр. Сицилијанска мафија – Cosa Nostra у Италији или LaCosaNostra у САД).

Термин мафија је директно повезан с организованим криминалитетом, односно специфичним обликом организације организованог криминалитета на већем степену организованости и финансијске моћи у односу на друге криминалне организације. То је највиши облик структурираности и чврстине криминалне организације чије су основне карактеристике хијерархијска структура организације, принуда у одржавању унутрашње дисциплине и остваривању интереса, тијесне корупцијске везе с представницима власти³. Мафија такође

---

² Види детаљније: Шкулић, М. (2010). *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*, Београд: Досије, стр. 65.

³ У овом дијелу текста потребно је направити једну дигресију. Наиме, често се у свакодневном говору, у средствима јавног информисања, али и у појединим научним и стручним радовима спомиње ријеч мафија углавном као синоним за одређене облике организоване криминалне дјелатности, без претходног објашњења правог садржаја овог појма. Тако се употребљавају термини нарко-мафија, друмска-мафија, фудбалска-мафија, алко-мафија, кријумчарска-мафија, ауто-мафија, макро-мафија и др., којима се желе приказати као мафијашки поједини облици криминалне дјелатности разних криминалних организација. Ипак, потребно је нагласити да се у овим случајевима не ради о криминалним организацијама мафијашког типа, већ о одређеним облицима организоване криминалне дјелатности. У. Шикман, М. (2010). *Организовани криминалитет – кривични, процесни, криминалистички аспект*, Бања Лука: Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

користи културне кодексе и ужива подршку извјесних дијелова друштва. Мафија има разноврсне аспекте: криминални, економски, политички, културни и социјални. Постојећа криминална организација је дио измрежених односа, који су много опсежнији: социјални блок с међукласним саставом који се протеже од најнижих до највиших социјалних слојева. Тако, мафија представља један од најорганизованих облика дјеловања транснационалног организованог криминалитета, који се бави разноврсним нелегалним криминалним делатностима и уносним легалним пословима у циљу богаћења, остваривања профита, економске моћи и стварања политичке моћи и друштвеног утицаја⁴. Мора се констатовати да је у ранијем периоду, што потврђују и неки радови из тог времена, ријеч мафија углавном служила као синоним за најпознатију организацију у склопу организованог криминалитета – *Cosa Nostra*, која је поникла на Сицилији. Међутим, у новије вријеме преовладава мишљење према коме је мафија заједнички назив за све оне криминалне организације које се у склопу организованог криминалитета издвајају по својој структури, облицима дјеловања, методама рада, финансијској моћи и угледу и које своје криминално дјеловање обављавају кроз разне видове илегалног али у једном дијелу и легалног пословања⁵.

Тачно поријекло ријечи мафија није сасвим познато. Према неким размишљањима, ријеч мафија долази од арапских ријечи *ma fia* – што значи уточиште, које су након норманске инвазије употребљавали Арапи поробљени на имањима њихових нових освајача. Други пак тврде да та ријеч заправо долази од тајног акронима који су употребљавали Сицилијанци у устанку против Нормана, односно арапске ријечи *mahjas*, што значи хвалисање. Одатле је и упориште да је мафија тајно друштво који потиче из Италије из XIII вијека. Ријеч мафија, према историчару Денису М. Смиту (*Denis Mack Smith*), први пут се појавила на Сицилији, у Палерму 1863. године, на изведби драме инспирисане животом у градском затвору. Драма под називом *I mafiosi della vicaria* заслужна је за популаризацију те ријечи коју су већ употребљавали криминалци и земљопосједници за које су радили мушкарци "чврсте мушке руке". Леополдо Франћети (*Leopoldo Franchetti*), италијански посланик који је био на Сицилији и написао први извјештај о мафији 1876. године, дао је значајан допринос схватању појма мафије. Он је описао термин мафија на сљедећи начин: "појам мафије односи се на класу насилних криминалца, који се због њиховог посебног статуса и значаја у друштву Сицилијанца називају мафијом, како би избјегли назив криминалац,

⁴ Користећи се системом насиља и акумулираном моћи, мафија остварује разноврстан утицај на економски, политички, културни и социјални миље друштва у коме делује, од најнижих до највиших социјалних слојева.

⁵ Бошковић, М. (2004). *Организовани криминалитет и корупција*, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова, стр. 43.

лопов или друге погрдне називе за извршиоце кривичних дјела"⁶. Сматрао је да је мафију, као феномен дубоко укоријењен у друштво Сицилијанаца, немогуће искоријенити, осим фундаменталним промјенама институционалних и структурних капацитета друштва. Његов извештај је оспораван и етикетиран као "непатриотски". Међутим, данас се сматра једним од најважнијих извора кохерентне и свеобухватне анализе сицилијанске мафије⁷. Има и оних аутора који посматрају мафију као скуп позитивних атрибута, као феномен дубоко укоријењен у народној култури и традицији, као што је илустровано у дефиницији сицилијанског етнографа Ђузепеа Питреа (*Giuseppe Pitrè*) крајем 19. века: "Мафија је свијест о сопственој вриједности, укључујући концепт индивидуалне силе, као једини арбитар сваког сукоба"⁸. Многи Сицилијанци нису у овим људима видјели криминалце, него узорне грађане и заштитнике, с обзиром на то да држава није могла да понуди заштиту сиромашнима и слабима. Овдје мафија значи нешто што је понос, част, чак и друштвена одговорност⁹. Но, без обзира на њено поријекло, особе с којима се она повезује бавиле су се криминалним активностима и прије него што је ријеч мафија постала дијелом свакодневног језика¹⁰.

Мафија – стварност или мит¹¹

Као што се може видјети из претходног текста, термин мафија нема јасно одређење. С друге стране, уочљива је историјска конотација овог термина, која се прије свега односи на његово поријекло у италијанском говорном и просторном одређењу. Амерички социолог Џозеф Албини (*Joseph Albin*) спровео је истраживање, на основу архивских података и информација, којим је покушао да испита тезу да мафија постоји у Италији, као и њен утицај на криминално организовање у Сједињеним Америчким Државама¹². Албини није открио никакву формалну

⁶ Gambetta, D. (1993). *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*, London: Harvard University Press.

⁷ Dickie, J. (2004). *Cosa Nostra. A history of the Sicilian Mafia*, London: Coronet.

⁸ Giuseppe Pitrè, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo siciliano*, Palermo 1889. У: Mafia - Origin of the term 'mafia', Rituals of Sicilian Cosa Nostra, History of Sicilian Cosa Nostra.

Више о томе: Mafia - Origin of the term 'mafia', Rituals of Sicilian Cosa Nostra, History of Sicilian Cosa Nostra

<http://encyclopedia.stateuniversity.com/pages/14076/Mafia.html#ixzz0hCgf2GAc>

⁹ Исто.

¹⁰ У: Smith, D.J. (2003). *Mafia – The Complet History of a Criminal Word*, London: Arcturus Publishing Limited, p. 19.

¹¹ Види опширније: Albanese, J. (2004). *Organized Crime*, Foruth Ed. Cincinnati: Anderson Publishing Co, pp. 95-114.

¹² Види детаљније: Albin, J. (1971). *The American Mafia: Genesis of a Legend*. New York: Irvingation. У:

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

организацију која би могла да се назива мафија¹³. Умјесто тога, он је нашао мање организоване криминалне групе. Албини даље наводи да су многи аутори прије њега дошли до сличног резултата: умјесто формалне организације под називом "Мафија" у Италији, има много доказа који указују на то да се лица која се сматрају "Мафиозо – мафијашима" појављују током 1800-их година на Сицилији, када је законски укинут феудализам. Крај феудализма довео је до појаве двије велике класе: класе земљопосједника (који су посједовали земљу за обрађивање) и класесељака (који би сада обрађивали ту земљу, уз плаћање ренте). Ова ситуација је довела до потребе за људима који могу да: (1) провјеравају да ли је земљопосједник добио адекватну годишњу ренту за своју земљу, и (2) обезбиједи заштиту за земљопосједнике, јер влада то није могла да гарантује. Као резултат тога, појавио се посредник назван "gambellotto" или мафијаш, који је обезбјеђивао заштиту земљопосједника, осигуравајући, употребом насиља, изнуђивања и пријетњи, да сељаци плаћају ренту (која је врло често била скоро немогућа) за коришћење земљишта. Овакав систем заштите није био централизован и организован, већ више систем односа "заштитник-клијент" који се провлачи кроз легитимне и нелегитимне сегменте сицилијанског друштва. "Мафиозо" није ранг или позиција у оквиру тајне организације, већ представља једну врсту позиције унутар односа заштитник-клијент самог сицилијанског друштва¹⁴.

До сличних закључака дошао је и њемачки криминолог Хенер Хес (*Henner Hess*), који у свом истраживању "Мафија и мафијаша: структура моћи", гдје је испитао сицилијанске архиве полицијских извјештаја и судске транскрипте из периода од 1880. до 1890. године, констатује да: "... нема организације, нема тајног друштва под називом "мафија". Умјесто организације "мафија", био је Мафиозо тип, који је постојао на Сицилији због слабе централне власти Италије која је била далеко од Сицилије. Морални, социјални, економски и географски услови Западне Сицилије, у комбинацији с одлучујућим политичким факторима слабе централне власти која се налазила изван Сицилије, довели су до појаве и континуитета постојања Мафиозо типа ради "извршења уговора и других односа које држава није могла ефикасно спровести. Закључак је да "мафија није ни организација, ни тајно друштво, него метод"¹⁵. Хес је

---

¹³ Албини констатује: "Мафија у Италији није централизована, нема висок ниво националне и међународне организације с врховном командом у Палерму. Нема строго дефинисану хијерархију положаја, и нема одређених правила и ритуала. Другим ријечима, нема ништа од карактеристика које јој се углавном популарно приписују". Albin, J. (1971). *The American Mafia: Genesis of a Legend*. New York: Irvingation, p. 125.

¹⁴ Albin, J. (1971). *The American Mafia: Genesis of a Legend*. New York: Irvingation, p. 135.

¹⁵ Henner, H. (1998). *Mafia & Mafiosi: Origin, Power and Myth*. New York: New York University Press, p. 155.

дошао и до других закључака: "лако је погрешно протумачити акције мафијаша, као планиране, под надзором једне командне". То је зато што ови појединци имају сличне интересе. Његова истраживања открила су да не постоје докази о централној организацији која је контролисала оне који су дјеловали као мафијаши, већ је пронашао доказе да су то појединци (мафијаши) који су дијелили "исте професије и исте проблеме", а који су се повремено "окретали једни другима као колегама за помоћ"¹⁶.

До скоро истовјетних закључака дошао је и Антон Блок (*Anton Blok*) у својој антрополошкој студији сицилијанских села под називом: "Мафија и села Сицилије, 1860–1960". Блокова студија је пратила појаву концепта и улогу "мафије" кроз преглед архивских података. Слично резултатима Албинија и Хеса, Блок је нашао да је појава "мафије" у Италији резултат тензије између централне владе Италије, земљопосједника и сељака. Према Блоку, мафијаши су се појавили због потребе за моћницима који су посредовали између слабе централне власти, која је покушавала да промијени дугогодишње привилегије земљопосједника и, с друге стране, између земљопосједника и сељака, које је влада покушавала да ослободи¹⁷. Блок није нашао било какве доказе о стварној организацији под називом "мафија", али је открио доказе о појединим лицима која су се нашао у позицији да из користољубља употребљавају насиље, како би контролсала политичку ситуацију¹⁸.

Наведена истраживања, али и многа друга истраживања о мафији, завршена су са сличним закључцима. Прво, нико није пронашао доказе о постојању једне организације под називом Мафија у Италији (умјесто

---

¹⁶ Henner, H. (1986). The Traditional Sicilian Mafia: Organized Crime and Repressive Crime. In R. Kelly, ed. *Organized Crime: A Global Perspectives*. Totowa: Rowan and Littlefield, p. 123

¹⁷ Мафија се појавила у раном 19. вијеку, када је држава Бурбон покушала да сузбије моћ традиционалне аристократије земљопосједника и охрабри еманципацију сељака...феудална права и привилегије су укинута законом, а сељацима је понуђено да обрађују земљу која је постала тржишна. Ова такозвана антифеудална политика искључила је тензије између централне владе и земљопосједника, који су тражили да задрже контролу и над земљом и сељацима..."мафијаши су регрутовани из редова сељаштва да обезбиједу велике власнике земље, као и да се супротставе утицају државе и непокорених сељака, посебно у унутрашњости острва, гдје држава Бурбон није успјела да монополизује кориштење физичке снаге. Чак и после уједињења Италије, држава није успјела да монополизује употребу физичке силе на великим подручјима западне Сицилије... "Мафија" је рођена на бази тензија између централне владе и локалних земљопосједника, с једне стране, и сељака на другој страни. Blok, A. (1996). *The Mafia of a Sicilian Village, 1860–1960*. Prospect Heights, IL: Waveland Press, pp. 10–11.

¹⁸ Blok, A. (1996). *The Mafia of a Sicilian Village, 1860–1960*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

тога, постоје докази о више криминалних "група"). Друго, насиље које се приписује мафији у Италији, више је резултат појединачне, а не систематске, организоване примјене. Дакле, мафија се као општи појам односи на оне појединце који пружају "заштиту" и остале услуге грађанима (земљопосједницима и сељацима) које влада није била у стању да обезбиједи. Они који одбијају да плаћају новац за заштиту доживљавају пожаре, пљачке, вандализам и повремено убиство. Не постоје поуздани докази да су ови "мафијаши" координирани или организовани на било какав системски начин. Значи, појам мафија описује криминални начин живота, а не организацију. То искључује сумњу у постојање "строго одређеног тајног друштва" које је трајало неколико стотина година. Зато је много исправније размишљати о мафији као о лабавом удружењу појединачних криминалаца и криминалних група, него као о једном ентитету, хијерахијски устројеној организацији¹⁹.

Карактеристике мафије

Битне карактеристике криминалне организације типа мафије су: сложеност, с обзиром на то да она представља интеграцију више мањих организованих криминалних група; развијена подјела рада и функција коју намеће разноврсна активност чланова организације. Послови утврђени подјелом рада називају се организационим улогама, а односе се на криминалне активности предвиђене неформалним правилима о функционисању организације. Осим организационих, у функционисању мафије постоје и извршне улоге које подразумевају непосредне субјекте, систем средстава и метода обављања планираних криминалних дјелатности. Организационе улоге могу бити опште и специфичне и увијек се повезују с циљевима криминалне организације. Оне подразумевају разрађен и развијен систем координације активности и функција, како међу члановима појединих криминалних група које чине организацију, тако и међу тим групама, и омогућавају интегрисаност свих дијелова криминалне организације. Координација се обезбјеђује, прије свега, неформалним и строгим обичајним правилима, а затим и хијерархијом ауторитета (која се односи на дијелове и на чланове организације), предвиђеним начином доношења одлука битних за организацију и средствима за обезбјеђење координације (систем хоризонталне и вертикалне комуникације)²⁰.

Специфичности мафије указују на чврстину и јаку структуру организације која је спремна да се обрачуна са свим противницима, без обзира на ком се нивоу налазили и које функције обављали у органима

¹⁹ Albanese, J. (2004). *op. cit.* pp. 95–114

²⁰ Бошковић, М., Скакавац, З. (2008). *Организовани криминалитет*, Нови Сад: Факултет за правне и пословне студије, стр. 157–159.

власти и државним органима. Брутални методи мафије често се испољавају у виду вршења атентата на оне личности које су познате као водећи и огорчени борци против ње, што наводи на закључак да се мафија у обрачуну са својим противницима служи и појединим терористичким методама²¹. Структура организације најјачих мафијашких организација заснива се на породици – фамилији, на чијем је челу бос (дон, капо), који има апсолутну власт и који се стара о дисциплини, реду и финансијским ефектима криминалне организације. Бос има свог замјеника, који посредује између њега и потчињених и у одсуству га замјењује. Веома важно мјесто заузима и савјетник који служи за давање одређених савјета и за одржавање трације породице. Ради се о старијем лицу које више не учествује директно у криминалној дјелатности, а на хијерархијској лествици је у истој равни са замјеником и веома је утицајан. Даље у хијерархијској лествици слиједе поручници који контактирају с потчињенима, како би се сачувала конспиративност организације и избјегла могућност откривања њеног руководећег састава. Поручници не могу да доносе одлуке нити имају овлашћења шефовског дијела криминалне организације. На најнижем нивоу хијерахије мафијашке криминалне организације су војници, који су непосредни извршиоци свих криминалних дјелатности у мафији²².

Норме, у виду неформалних правила која се строго поштују, односе се на све облике понашања које су усвојили чланови групе, приликом ступања у организацију или приликом њеног оснивања; иза тих норми стоје одређене „санкције“ за непоштивање. Оне посебно долазе до изражаја у усвојеним организационим и извршним улогама. Организационе улоге садрже и захтјевно, пожељно или обавезно и забрањено понашање. Захтјевни облици понашања предвиђени су за послове у групи које обављају чланови на одређеним извршним функцијама.

Најпознатије транснационалне криминалне организације су Италијанска мафија, колумбијски наркокартели, јапанске Јакузе, кинеске Тријаде, Руска и Америчка мафија. Поред њих, веома значајну улогу имају Нигеријска мафија, мексички наркокартели, Албанска мафија, банде мотоциклиста (Анђели пакла, Одметници) Турске, балканске и друге криминалне организације које нису предмет овог рада. Ова криминална удружења представљају озбиљну опасност за читаву међународну заједницу и унутрашњи поредак сваке земље, при чему су постала веома софистицирана приликом вршења криминалних

---

²¹ По нарочито насилном дјеловању против јавне власти познати су колумбијски и мексички наркокартели. Исто тако, раније су биле изражене акције италијанске мафије, при чему је најпознатије убиство судије Ђованија Фалконеа. Такође, могу се наводити и други примјери који поткрепљују наведену тезу.

²² Бошковић, М. (2004). *Организовани криминалитет и корупција*, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова, стр. 43–44.

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

делатности као и у коришћењу моћи и утицаја на одржавању и заштити своје хијерархије од откривања²³.

Неки облици организовања криминалних организација мафијашког типа

Италијанска мафија

Италијанска мафија је заједнички назив за неколико познатих мафијашких организација које су организоване и дјелују у Италији, и то у разним њеним подручјима, али и широм свијета. До сада је познато пет таквих организација, и то Коза Ностра (*Cosa Nostra*), Камора (*Camorra*), Ндрангета (*N drangheta*), Нова света заједничка круна (*Noua Sacra Corona Unita*) и Стида (*Stidda*). Свака од ових криминалних организација дјелује на одређеном географском подручју у Италији, по којем некада и носи назив. Тако Коза Ностра потиче са Сицилије, Камора је из Кампање, Ндрангета је основана у Калабрији, Нова света заједничка круна дјелује у Пуљи, док се Стида бори за превласт на Сицилији²⁴.

Коза Ностра, у преводу "наша ствар", јесте позната италијанска мафијашка организација која вуче коријене са Сицилије, због чега је често називају и "сицилијанска мафија"²⁵. Она је укоријењена у одређеним подручјима, носећи своју културу, интересе и идеале. Почива на три основна принципа на којима почивају и модерне државе: народ, територија и влада. Карактеристично за Коза Ностру јесте чврсто унутрашње устројство, с израженом хијерархијском структуром. Унутар организације чланови су се обавезали да поштују *Omertà* (завјет ћутања)²⁶. Сматра се да Коза Ностру чини више од 180 фамилија и око 5.000 чланова. Данас она сарађује с многобројним криминалним организацијама, прије свега с турским, колумбијским, кинеским и руским²⁷. Камора је криминална организација која је своју криминалну дјелатност започела у Напуљу, да би се потом просторно ширила, развијајући нове видове криминалне дјелатности. Њена дјелатност се чак простире на територији САД и најизраженија је била 20-тих година

---

²³ Радовић, Н. (2005). Транснационалне криминалне организације, *Зборник радова "Организовани криминалитет – стање и мере заштите"*, Београд: Полицијска академија, стр. 389–406.

²⁴ Шикман, М. (2010). *op.cit.*

²⁵ Коза Ностра је временом проширила своју територијалну дјелатност на друге државе, а посебно развила послове на просторима САД. Коза Ностра се развила у веома јаку транснационалну организацију са разноврсном дјелатношћу у иделагалном, али и у легалном пословању.

²⁶ Бошковић, М. (2004). *op.cit.*, стр. 45.

²⁷ Радовић, Н. (2005). *op.cit.*, стр. 389–406.

прошлог вијека²⁸. У оквиру Каморе постоји подијељеност не само у погледу њене организације, већ и у односу на послове којима се бави. Процјењује се да постоји око 111 Камора породица. Камора је имала озбиљне везе с криминалним организацијама Руске Федерације које су кријумчариле руско наоружање, па чак и нуклеарне материје²⁹. Ндрангета је Калабријска криминална организација мафијашког типа. Настала је у сјеверном дијелу Италије у 19. вијеку, када је група сељака створила часно друштво за које су важила чврста правила и сложени начини примања у чланство, нпр. убијањем некога на подмукао и свиреп начин. Ндрангета је данас организована на принципу удружења више мафијашких породица. По једној процјени сматра се да постоји око 155 Ндрангета породица и у оквиру њих око 6.000 чланова. За ову криминалну организацију најчешће се везује дивље и насилничко понашање³⁰, чија основна криминална дјелатност се своди на вршење отмица, кријумчарење и препродају свих врста дрога, трговину некретнинама, као и изнуђивање пословних и богатих људи.

Експерти указују да је та мафија преузела примат од сицилијанске мафије као највећа група за препродају дрога у Италији. Криминолози и судије у Италији наводе да синдикат организованог криминала, Ндрангета, са сједиштем у Калабрији, стиче моћ и да је све активнији на међународној сцени. Они указују да је та група проширила утицај широм Европе, па и даље. Калабријски резервисани и затворени менталитет помогао је у њеним првим корацима ширења,

---

²⁸ Основна криминална дјелатност Камора заснована је на проституцији, препродаји дрога, изнуди, пљачки итд. Традиционални послови Каморе су све врсте разбојништва, изнуђивање новца, киднаповање и проституција. Данас Камора највећи дио свог прихода остварује кријумчарењем дрога, посебно кокаина, при чему држи и монопол у Европи када је ова дрога у питању. Једна од важнијих активности ове криминалне организације данас је прање новца у Холандији, Енглеској и Немачкој.

²⁹ Исто.

³⁰ Мафија Ндрангета добила је пажњу у свјетским медијима након вишеструког убиства 15. августа 2007. године у пицерији Де Бруно у њемачком граду Дуизбургу, када је убијено шест младића. Сумња се да се у тој пицерији обављају ритуали укључивања у Ндрангету, и да је тај локал сједиште мафије. Полиција вјерује да је оружани обрачун испред пицерије у Дуизбургу био обрачун два ривалска клана мафије из Калабрије у јужној Италији. Циклус освета познат у Италији под називом „Вендета из Сан Луке“ почео је 1991. године, послје сукоба мафијашких породица током прославе Светог Валентина. До 2000. године убијено је шесторо људи. Серија освета поново је почела на католички божић 2006. године убиством супруге једног од вођа клана Ндрангета, послје чега је услиједило још пет убиства у Калабрији. Убиства у Дуизбургу приписују се новом циклусу освете. Она су уједно и један од најкрвавијих злочина посљедњих година у Немачкој.

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

када се несметано богатила и постала економски моћна, незаобилазни партнер приликом избора и пословних подухвата у Италији. Многи извјештаји (нпр. *Europes*) су потврдили да је дефинитивно најјачи криминални холдинг у свијету управо калабријска Ндрангета, која према процјенама има годишњи промет од 44 милијарде евра, што је једнако националном богатству Литваније (13,2 милијарде евра) и Словеније (30,4 милијарде евра) заједно.

Нова света заједничка круна је криминална организација новијег датума и карактеришу је неки религијски симболи. Сматра се да је настала повезивањем с неким другим криминалним удружењима тј. групама, које су припадале Камори и Ндрангети, а постоји вјероватноћа да су им се касније придружиле и поједине групе које су припадале Коза Ностри. Своју криминалну дјелатност базирала је на подручју Пуље, чије главно средиште представља град Бари. Криминална дјелатност чланова Нове свете заједничке круне углавном се односи на трговину дрогом, преваре и лихварење. Стида³¹, тзв. Пета мафија у Италији, је криминална организација за чију се дјелатност дуго ништа није знало, будући да је њена криминална дјелатност откривена у посљедњих двадесетак година³². Познато је да је откривена на Сицилији (Јужна и Источна Сицилија) и да представља конкуренцију за превласт Коза Ностре. У почетку, Стида је обједињавала самосталне криминалне кланове, с мало јединства међу њима и лабаво структурисаним вођством, а била је ограничена на оне криминалне дјелатности које су игнорисане од стране Коза Ностре, као што су коцкање и проституција. Данас, Стида показује експанзионистичке амбиције и све више дјелује у већим градовима. Основна карактеристика ове криминалне организације јесте да је отворна за чланство и да свако може постати њен члан. Тренутне анализе указују на то да Пета мафија има капацитет да се лакше развија у интегрисане и софистициране криминалне ентитете. С изузетком у Палерму, традиционалном сједишту Коза

---

³¹ У Коза Ностра терминологији ријеч *stidda* (звјезда; *stella* на италијанском) означава сазвјезђе група које кружи око одређене идеологије. Стида може да се односи на тетоважу коју стидари имају као знак препознавања. Тетоважа има пет кракова поређаних у круг, формирајући минијатурне звезде, које се називају тачке криминалног живота (*i punti della malavita*).

³² За Стиду се први пут чуло крајем 1980-тих година, из сведочења сведока покајника Марина Маноје (*Marino Mannoia*). Он је први указао на постојање Пете мафије у Италији и изнео низ података о Стиди. Покајник, бивши члан Коза Ностре, Леонардо Месина (*Leonardo Messina*) рекао је да се Стида састоји од криминалних банди (*cosche*) које нису биле у саставу Коза Ностре, као и да за разлику од ње немају харизматичног вођу на свом челу. Ригидност традиционалне структуре, у којој су доминирале релационе норме и лични ауторитети, створила је препреку даљем управљању старе мафије. Током овог периода неорганизованости Коза Ностре, на југу Сицилије, посебно у провинцији Агриђенто, ла Стида је настала и стекла своје експанзионистичке амбиције.

Ностре, стидари (популарни назив за чланове ове криминалне организације) имају тенденцију да се нађу у сваком другом мјесту Сицилијанске покрајине, и у сјеверној Италији, где они успостављају корисне савезе и територијална права. Интересантно питање у овом тренутку је да ли је Сицилија сједиште двије моћне мафије. Ако не, једна на крају мора попустити, јер менталитет мафије стално тражи монопол, посебно монопол над територијом.

Америчка мафија

Америчка мафија је термин којим се обично објашњава америчко-италијанска криминална организација мафијашког типа која постоји и дјелује у Сједињеним Државама. Њен назив је Ла Коза Ностра (*La Cosa Nostra*), при чему префикс "ла" означава разлику од италијанске Коза Ностре. Потребно је нагласити да у Сједињеним Америчким Државама постоје и друге криминалне организације, као што су друмске банде, познати Анђели пакла, као и хиспано-афро-америчке банде. Ипак, када се говори о мафији, првенствено се мисли на Ла Коза Ностру, која је остварила велики утицај на америчку јавност³³.

Наиме, крајем XIX и почетком XX вијека улиједили су велики емиграциони таласи, најчешће економских емиграната и авантуриста, који су се насељавали у Америци. Међу њима био је велики број из Италије, и то највише са Сицилије. Управо с том великом емиграцијом људи у Америку је ушла и италијанска односно сицилијанска мафија, чиме је она проширила своју криминалну дјелатност и започела да ради као тајна криминална организација међу италијанским емигрантима, стално ширећи поље своје криминалне дјелатности³⁴. Лепеза криминалне дјелатности америчке Коза Ностре је доста широка³⁵.

---

³³ Шикман, М. (2010). *op. cit.*

³⁴ Ђузепе Еспозито (Giuseppe Esposito) био је први члан сицилијанске мафије који је емигрирао у САД. Он и шест других Сицилијанаца побегли су у Њујорк после убиства које су извршили у Њу Орлеансу. Након тога су ухапшени и 1881. године и екстрадирани у Италију. Њу Орлеанс је био прво место у САД где је учињен инцидент (убиство), што је привукло пажњу јавности.

³⁵ У почетку се криминална дјелатност углавном одвијала у виду изнуде и рекета, с веома озбиљном и застрашујућом пријетњом. Међутим, с појавом прохибиције почела је и мафијашка криминална дјелатност, односно Коза Ностра је почела да дјелује и на америчкој територији. Сицилијанци су са собом донијели традицију, племенски дух, смисао за организацију али и неповјерење према органима власти. Ла Коза Ностра је, упоредо са својим развојем у организацијском и просторном смислу, ширила и поље своје криминалне дјелатности, које обухвата трговину дрогом, коцкање, зеленаштво, одлагање опасних материја, прање новца, као и утицај на област грађевинарства, гдје она увећава трошкове и до 20% и доприноси изазивању лажног банкротства. Актуелни трендови криминалних активности Ла Коза Ностре обухватају коцкање путем интернета (online спортске

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

Сматра се да су италијанске групе криминалаца које се баве организованим криминалом у Америци организоване по систему фамилија. Америчка Ла Коза Ностра је такође организована по принципу породица, које броје од 20 до 700 чланова, а које заједно чине криминални синдикат, уз обавезно поштовање хијерархијске љествице. У погледу руковођења америчком Коза Ностром дошло је до извјесних промјена почетком 40-тих година прошлог вијека. Наиме, један од водећих босова Лаки Лучано (*Lucky Luciano*) је, умјесто неограничене власти једног човјека, увео један вид колективног руковођења, тако што је формирао Комисију која је била састављена од босова најмоћнијих америчких мафијашких породица, и то 5 њујоршких и 24 остале америчке породице³⁶. Прве мафијашке организације постале су најутицајније у Њујорку и постепено су прерастале из малих у велике, да би данас постале веома опасне транснационалне криминалне организације. У овом граду постоји пет доминантних фамилија које носе имена по најпознатијим вођама, а то су Бонано (*Bonanno*), Коломбо (*Colombo*), Гамбино (*Gambino*), Ђеновезе (*Genovese*) и Лукезе (*Lucchese*) фамилија. Шефови тих породица су се окупљали сваке пете године и на тим састанцима рјешавали сва спорна питања мафије и Комисија је била врховно тијело мафије и циљ јој је био да одржи јединство мафијашких организација. Уочи Другог свјетског рата Комисија се често састајала с циљем спречавања рата, јер је знала у којој мјери рат може да нашкоди мафији. Ла Коза Ностра је и даље најдоминантнија криминална организација у Сједињеним Америчким Државама. Она наставља криминалне активности у Њујорку и Чикагу, али и у другим градовима

кладионице, online коцкарнице, велике шеме прања новца), манипулације на берзи (шеме подизања и обарања на берзама), преваре путем хипотека (непоштене процјене, непоштени кредитори, куповина имовине по нереалним вредностима, осигурање фиктивним процјенама), високотарифни телефонски разговори (неочекивано високи телефонски рачуни), итд. Поред тога, она испољава и насилнички криминалитет који је најчешће у функцији основне криминалне дјелатности или сопствене заштите. Међутим, не смије се запоставити ни дјелатност мафије кроз укључивање у легални бизнис и то у областима производње, аутомобилске и текстилне индустрије, угоститељске дјелатности и забавног живота. У том контексту испољавају се и поједини облици корпорацијског криминалитета и криминалитета "бијелог оковратника". Процјењује се да приходи мафије у Америци превазилазе зараде великих корпорација па и националне дохотке великог броја држава. Упореди: Бошковић, М. (2004). *op.cit.*, стр. 48.

³⁶ Септембар, 1931. године Лаки Лучано (*Lucky Luciano*) започиње делатност Ла Коза Ностре као бизнис, при чему се оријентише према традиционалним криминалним дјелатностима (нпр. проституција, коцкање, изнуде). Лучано оснива "Национално вијеће директора" – Комисију, са сједиштем у Њујорку. Комисија је обиљежена многим убистима. Значају улогу у оснивању Комисије имао је и Мајер Ленски (*Meyer Lansky*), амерички гангстер који је заједно са Лучаном развијао и управљао Комисијом.

широм земље, посебно на сјеверу. Ипак, амерички лидери Ла Коза Ностре су у великој мјери осуђени, док су челници свих пет кључних фамилија затворени. Ла Коза Ностру данас воде млади и неискусни лидери, а сама организација је постала још округлија.

Колумбијски наркокартели

Колумбијска мафија се по садржају своје дјелатности и неким организацијским специфичностима разликује од других мафијашких организација. Она је организована у облику картела и њена основна дјелатност је бављење илегалном производњом, прерадом и транспортом дроге и то, прије свега, кокаина. Наиме, Колумбија представља земљу у којој се одгаји и произведе преко 30% од укупне свјетске производње кокаина. Потврђено је да је скоро целокупно снабдијевање дрогом вршено од стране припадника картела Меделин и Кали, два најозлоглашенија картела у Колумбији. Два нова картела – Cartel de la costa и Northern Valle del Cauca Traffickewrs са сјевера Карибијске обале, добили су истакнутији положај од 1995. до 1997. године, када су ухапшене вође Картела Меделин и Кали³⁷.

Меделин картел налази се у истоимениом граду сјеверно од Боготе, главног града Колумбије. Засигурно једна је од најмоћнијих транснационалних криминалних организација у свету. Овај картел имао је неколико босова, али најопаснији и најпознатији међу њима био је Пабло Ескобар³⁸ (*Pablo Emilio Escobar Gaviria*). Меделин картел, поред Колумбије, дјелује још у Боливији, Перуу, Централној Америци, Сједињеним Америчким Државама, Канади, па чак и у Европи седамдесетих и осамдесетих година прошлог вијека. Током врхунца својг криминалног дјеловања, Меделин картел остваривао је више од 60 милиона долара дневно. Укупан износ новца од стране Меделин картела вредновао се десетинама милијарди, а врло вјероватно стотинама милијарди долара. У августу 1989. године од стране Меделин картела убијен је предсједнички кандидат Луис Галан (*Luis Karlos Galan*), а картел је прогласио "свеукупни и апсолутни рат" против колумбијске владе, тражећи да се заустави потенцијална екстрадиција његових чланова³⁹. Стратегија Меделин картела се састојала у терорисању

³⁷ Richards, J.R. (1999). *Transnational Criminal Organizations and Money Laundering*, London, New York, Washinton: CRC Press, Boca Raton, pp. 15–16.

³⁸ Пабло Ескобар управљао је Меделин картелом од средине осамдесетих до 1993. године, када је убијен. На Форбсовој листи најбогатијих људи на свијету, 1989. године нашао се на седмом мјесту. Вриједност његове личне имовине износила је више од три милијарде долара.

³⁹ Можда највећа пријетња за Меделин картел и остале трговце дрогом јесте имплементација споразума о екстрадицији између САД и Колумбије. Колумбија је дозволила изручење било којег колумбијског држављанина осумњиченог за трговину дрогом у САД и да му се тамо суди за почињене злочине. Картел је издао

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

цивилног становништва ради остваривања утицаја на колумбијску владу⁴⁰.

Кали картел је картел дроге са сједиштем у јужној Колумбији, око града Кали. За разлику од Меделин картела који се прилично користио насиљем, отмицама и убиствима, Кали картел је био веома опрезан у том смислу. Током 1970-их година Кали картел је у Њујорку успоставио центар за дистрибуцију кокаина. Картел је постао познат по иновацијама у нелегалној производњи и трговини опојним дрогама, као и развијањем "свог пословања" у Перуу и Боливији, али и коришћењем кријумчарских рута кроз Панаму. Карактеристика Кали картела огледа се и у кријумчарењу различитих врста опијума, а познати су и случајеви када је он ангажовао јапанске хемичаре у производњи опијума⁴¹. На тај начин омогућено је Кали картелу да врло брзо напредује, тако да се развија и организује у више ћелија (криминалних организација), које самостално раде, али под надзором картела, тако што располажу цјелокупним приходом⁴². Овакав начин организације који подразумева структуру независних ћелија јесте и основна разлика од Меделин картела, у којем доминира хијерархијска структура с централним лидером на челу. Сматра се да је Кали картел на врхунцу моћи, да има контролу над 90% светског тржишта кокаином, те да је директно одговоран за раст тржишта кокаина у Европи. До средине 1990-тих година његово богатство процјењивало се на више милијарди долара⁴³. Поред тога, Кали картел је имао значајно учешће у прању

пријетње смрћу судијама Врховног суда, тражећи од њих да откажу уговор о екстрадицији. Будући да су пријетње игнорисане, 35 наоружаних припадника герилске групе под називом П-19 упало је у зграду Врховног суда, 1985. године, и држало запослене као таоце. У акцији ослобађања много талаца је погинуло у обрачуну герилаца и полиције. Неки извори тврде да Меделин Картел стоји иза овог терористичког напада. Према: Noblet, K. (1989). *Drug Lords Start 'War' in Colombia*. Philadelphia Inquirer, p. 1.

⁴⁰ Картел је спровео на стотине терористичких напада на цивилне и државне циљеве. Као средство застрашивања, Картел је извршио неколико стотина атентата широм земље. Ескобар и његови сарадници су јасно ставили до знања да онај ко је стајао пред њима ризикује да буде убијен заједно са својом породицом. Неке процјене говоре да је укупно око 3.500 људи погинуло током одмазде картела, укључујући више од 500 полицајаца у Меделину, а цијели списак је немогуће формирати због ограничења судске власти у Колумбији. У. Thoumi, F. (1994). *Political Economy and Illegal Drugs in Colombia*. United Nations University. p. 221

⁴¹ Упореди: Dydynski, K. (2003) *Lonely Planet: Colombia*. Lonely Planet Publications. p. 18.; Treadwell, R. (2004). Davenport, H.: *The Pursuit of Oblivion: a Global History of Narcotics*. W. W. Norton & Company. p. 435.

⁴² Chepesiuk, R. (2003). *The Bullet Or the Bribe: Taking Down Colombia's Cali Drug Cartel*. Praeger Publishers. pp. 23–26, 32, 64, 68, 118.

⁴³ Allum, F. Siebert, R. (2003). *Organized Crime and the Challenge to Democracy*. Routledge. p. 98, 99, 100, 103.

новца, укључујући и инвестирање у легалне послове. Први случајеви прања новца од стране Кали картела почели су се дешавати када је Жилберто Орејуела (*Gilberto Rodriguez Orejuela*) обезбиједио себи мјесто предсједника Управног одбора банке *Banco de Trabajadores*. Сумња се да је банка коришћена за прање новца стеченог криминалним активностима Кали картела. Наиме, члановима Кали картела је било дозвољено да захваљујући својој вези са Жилбертом узимају кредите без отплате рата⁴⁴. Поред тога, неке анализе указује да је само током 1996. године Кали крател од инвестиција у легалан бизнис у Сједињеним Државама зарадио око 7 милијарди долара⁴⁵.

Мексички наркокартели

Мексички наркокартели⁴⁶ тренутно представљају доминанте криминалне организације које се баве кријумчарењем опојних дрога у Сједињене Америчке Државе. Иако постоје дуже вријеме, до изражаја су дошли падом колумбијских наркокартела, прије свега Кали и Меделин картела, 1990-тих година прошлог вијека. Нова доминација мексичких наркокартела изазвала је неочекивано насиље дуж 2.000 километара америчко-мексичке границе, гдје се картели сукобљавају међусобно и са агенцијама за спровођење закона Сједињених Држава и Мексика. Дрога, посебно кокаин, из Колумбије се пребацује у Мексико малим авионима, док се марихуана и метамфетамин производе у Мексику, а затим се испоручују у САД бродовима, приватним возилима, или у комерцијалним прелазцима границе. Наиме, Мексико се сматра главним произвођачем неких дрога и као транзитна земља других дрога за простор Сједињених Држава. Мексико је главни произвођач марихуане и метамфетамина за потребе америчке територије, као и великог дијела хероина који дистрибуирају у САД⁴⁷. Наркокартели у Мексику контролишу око 70% опојних дрога које транзитом пролазе у Сједињене Америчке Државе. Стејт департмент процјењује да 90% кокаина који улази у Сједињене Америчке Државе пролази кроз Мексико, из Колумбије као главног произвођача ове врсте дроге.

Према подацима мексичке владе, постоји седам наркокартела који дјелују у Мексику, од којих су главни Тихуана картел, Заливски картел,

---

⁴⁴ Chepesiuk, R.: *The Bullet Or the Bribe: Taking Down Colombia's Cali Drug Cartel*. Praeger Publishers. 2003. pp. 23–26, 32, 64, 68, 118.

⁴⁵ Allum, F, Siebert, R.: *op.cit.*. pp. 98, 99, 100, 103.

⁴⁶ Под наркокартелима се подразумевају криминалне организације специјализоване за кријумчарење опојних дрога. Чине их лабави савези криминалних група које се баве кријумчарењем дрога. С друге стране, ови картели нису картели у правом смислу те речи.

⁴⁷ Cook, Colleen W., ed. (October 16), "Mexico's Drug Cartels" CRS Report for Congress, Congressional Research Service, pp. 7, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34215.pdf>,

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

Синалоа картел и Хуарез картел, који дјелују широм Мексика. Картел Хуарез идентификован је у 21-ој мексичкој држави, Синалоа картел присутан је у 17 држава, са значајним центрима у Мексико Ситију, док Заливски наркокартел дјелује у 13 држава, а Тихуана картел је присутан у најмање 15 мексичких држава⁴⁸. У протеклих неколико година картели су успостављали савезе једни са другима, тако да сада постоје два супарничка нарко савеза. Један савез чине наркокартели Тихуана, Заливски и Белтран Картел. Другу фракцију картела, под називом "Федерација" чине наркокартели Синалоа, Хуарез и Валенсија картел⁴⁹. Од јануара 2000. до септембра 2006. године мексичка влада је ухапсила око 79.000 људи у вези са трговином дрогама, укључујући и 15 вођа наркокартела.

Синалоа картел (Пацифички картел, Федерација, *Cártel de Sinaloa*) налази се на простору мексичке државе Синалоа, а дјелује у још 17 држава, са значајним удјелом у Мексико Ситију. Картел је превасходно укључен у кријумчарење и дистрибуцију колумбијског кокаина, производњу и кријумчарење марихуане и метамфетаминна, као и кријумчарење хериона из југоистичне Азије у Сједињене Америчке Државе⁵⁰. Тихуана картел (*Cártel de Tijuana*) налази се у мексичкој покрајини Тихуана, тј. у сјеверозападном Мексику. Важи за један од највећих и најнасилнијих наркокартела који дјелују у Мексику. Ова криминална организација је одговорна за транспорт, увоз, дистрибуцију неколико тона кокаина и марихуане, као и великих количина хериона и метамфетаминна у Сједињене Америчке Државе. Организована је по принципу породица, а вјерује се да има седам породица које чине овај наркокартел.⁵¹ Заливски картел (*Cártel del Golfo*) територијано дјелује у двије сјеверне мексичке државе, али има утицаја још у 11 савезних држава⁵². Од 20. јануара 2007. године, након изручења Осиела Гуилена

---

⁴⁸ Procuraduría General de la República, Memoria Sexenal 2001-2006 de Acciones y Resultados del Programa Nacional para el Control de las Drogas, December 2006; Procuraduría General de la República, Acciones y Resultados: Informe Anual 2005, August 2006; "Extienden 3 cárteles su dominio," Reforma, August 12, 2005; and, José Díaz Briseño, "Pesca la DEA al "Tigrillo,"" Reforma, August 17, 2006.

⁴⁹ Упореди: Freeman, L. (2006). State of Siege: Drug-Related Violence and Corruption in Mexico, Washington Office on Latin America.

⁵⁰ Овај картел сматрају одговорним за увоз и дистрибуцију око 200 тона кокаина и велике количне хериона у Сједињене Америчке Државе, између 1990. и 2008. године.

⁵¹ Ипак, Тихуана картел је додатно ослабљен од августа 2006. године, када је ухапшен шеф, Хавијер Феликс (*Javier Arellano Félix*), од стране америчке Обалске страже на броду дуж обала јужне Калифорније. Burton, F.: Mexico: The Price of Peace in the Cartel Wars. The Stratfor Global Intelligence, 2007.
http://www.stratfor.com/mexico_price_peace_cartel_wars.

⁵² Картел је одговоран за кријумчарење кокаина, марихуане, метамфетаминна и хериона преко америчко-мексичке границе у веће градове Сједињених Америчких Држава. Поред кријумчарења опојних дрога, картел такође намеће "порез на

(*Osiel Cárdenas Guillen*) у САД, Заливски картел је претрпио доста организационих промјена, тако да је сада развио децентрализовану структуру, са двије велика групе, које дијеле контролу над картелом. Хуарез картел (*Cártel de Juárez*) контролише подручје око америчко-мексичког граничног прелаза Ел Пасо, што је један од главних путева за кријумчарење опојних дрога из Мексика у Сједињене Америчке Државе. Хуарез Картел карактерише изузетна окрутност, а познат је по одсијецању глава својих ривала и накажењу њихових лешева, како би застрашио не само јавност, већ и агенције за спровођење закона, али и њиховог највећег ривала – Синалоа картел.

Руска мафија

Руска мафија (*Русская мафия, Russkaya mafia, Братва*) је заједнички назив за криминалне организације поријеклом из бившег СССР-а, Руске Федерације и Заједнице Независних Држава. Нагли развој доживјела је распадом СССР-а, када су проширила своје дјеловање и утицај изван Руске Федерације, чиме је остварила велику моћ и утицај, чиме долази и до појаве одређених облика транснационалног организованог криминалитета⁵³. Заправо, своју дјелатност руска мафија је проширила и у неке земље Западне Европе и у САД⁵⁴, па су погрешна нека ранија

наркотике" другим криминалним организацијама које кријумчаре дрогу кроз залив који они контролишу. Картел је још познат по рекетирању, пратњи новца локалних предузећа, као и киднаповањима и отмицама. Група је позната по коришћењу насилних метода и застрашивању, али и блиској сарадњи са корумпираним представницима агенција за спровођење закона и пословних људи у Мексику.

⁵³ Распад Совјетског Савеза у извјесној мјери утицао је на велике моћне системе безбједности државе, као што су КГБ, полицијске и оружане снаге. Те институције нису потпуно нестале, већ су разбацане широм територије бившег СССР-а, и нису могле више да функционишу као споне друштва. Усљед тих промјена велики број људи остао је без посла. Захваљујући таквој ситуацији и условима у којима се Русија одједном нашла, није било потребно много времена да настану поједине веома моћне криминалне организације. Противурјечности које су настале као посљедица покушаја брзе транзиције кроз увођење демократских односа испољиле су се у низу негативних појава, међу којима значајно мјесто заузимају организоване, односно транснационалне организације криминалитет.

⁵⁴ Вјачеслав Кирилович Иванков (*Вячеслав Кириллович Иванков*) је један од најпознатијих чланова Руске мафије, који је дјеловао и у Русији и у Сједињеним Америчким Државама. Почео се бавити криминалним активностима 1960-тих година прошлог вијека. Такође, сматра се организатором и вођом једне од најачких криминалних организација у Русији, под називом "Рођаци по крађи" (Вор в законе). У Америци је покушао да успостави контролу над руским криминалним групама и повеже њихово дјеловање с матичном криминалном организацијом у Русији. У Сједињеним Државама осуђен је на десет година затвора за покушај изнуде више милиона долара од једне инвестиционе компаније руских емиграната у Њујорку (1995. године), а након тога депортован је у Руску

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

схватања да она дјелује само на просторима Русије. Актуелне информације указују да су највеће руске организоване криминалне групе у иностранству лабаво организоване и немају разрађене организационе нивое структуре. Ове групе су често под утицајем етничке или регионалне припадности. Посебно је карактеристично њихово повезивање у мреже које дјелују у ситуацијама од заједничког интереса и често мијењање савеза у складу са специфичним потребама⁵⁵. Руски организовани криминал успио је да продре у банкарски и финансијски систем Русије, али и у друге дијелове Источне Европе. То има озбиљне посљедице за економске реформе земаља Источне Европе. Постоје докази који указују на то да руске криминалне организације учествују у прању великих сума новца у Швајцарској⁵⁶.

Основне дјелатности криминалних организација у Русији су: прање новца, имовинки деликти, трговина људима, проституција, шверц цигарета, трговина украденим возилима, трговина дрогом, преваре, корупција, нелегална трговина оружјем, фалсификовање, крађа умјетничких дјела, изнуђивање, рекетирање, инфилтрација у легалне послове. Руска мафија је углавном корумпирањем успјела да оствари одговарајуће везе с релевантним државним, политичким и другим органима, те тако утиче на политику доношења законских прописа и на одлуке других надлежних органа, што јој омогућава да њени чланови избјегну кривични прогон, односно примјену закона⁵⁷. Поред тога, уочава се да један број босова, поред економске моћи коју посједују, има све више аспирација према политичкој моћи. У дјеловању руске мафије посебно је изражено насиље које се испољава приликом освајања бољих позиција, нарочито на просторима Русије.

Федерацију. Јуна 2009. године у центру Москве на њега је извршен атентат, у мафијашком стилу. Непознати нападач пуцао је из снајпера у Иванкова који је задобио повреде стомака у тренутку док је излазио из кафића у сјеверном дијелу Москве. Од задобијених повреда Иванков је преминуо у октобру исте године.

⁵⁵ Неке криминалне организације из Русије дјелују у иностранству у три основна облика: „снажан продор“, кроз непосредну инфилтрацију; „слаб продор“, кроз економску активност; стратешко партнерство с постојећом криминалним групама. „Снажан продор“ је највидљивији у сјеверној и средњој Европи, Израелу и дијеловима САД. То је често организован процес, координиран од стране високих представника појединих организација и група које дјелују уз сагласност руске криминалне елите. „Слаб продор“ карактеристичан је на Кипру, у Швајцарској и Енглеској, али с озбиљном пријетњом ка експанзији.

⁵⁶ Maguire, K. (1998). Policing the Russian mafia, *Police Journal*, бр 3/98, р. 250.

⁵⁷ Према мишљењу руских аналитичара, доток мафијашког новца у политичке партије, које у будућности могу да играју важну улогу у животу земље, постао је један од највећих извора опасности. Стручњаци који проучавају организовани криминал у Русији наводе да се у тој земљи троши око 30 до 50% новчаних средстава на подмићивање функционера и политичара на свим нивоима. Приватизација је несумњиво једна од главних области на коју је руска мафија усмјерила своју пажњу.

Јапанска мафија – Јакузе

Организовани криминалитет је присутан и у земљама Далеког истока, укључујући економски развијени Јапан, који такође није поштеђен дјеловања мафијашких криминалних организација. У овој земљи мафија дјелује кроз добро организоване криминалне групе које се називају Јакузе⁵⁸ (ヤクザ ili やくざ, *Yakuza*). Економске посљедице које изазива организовани криминал су огромне, међутим нису једине; посљедице се одржавају и у безбједносном смислу.

Поријекло Јакуза лежи у разбојничким дружинама такозваних ронин тј. самураја без господара који су лутали и пљачкали Јапаном. Прве праве организације јакуза су настале прије око 300 година. Биле су то банде Бакуто (коцкара) и Текија (уличних трговаца)⁵⁹. Јапанске јакузе у организацијском смислу нису монолитна криминална организација, већ су као мафија састављене од више добро организованих главних организација, са преко 85.000 чланова, међу којима су најважније сљедеће криминалне организације: Јамагучи – гами (*Yamaguchi – gami*) дјелује широм Јапана, а процјењује се да има преко 45.000 чланова удружених у око 750 мањих група; Сумијоси – каи (*Sumiyosh – kai*), која окупља око 10.000 чланова, са преко 170 кланова; Инагава – каи (*Ingawa – kai*), са преко 7.500 чланова, у 313 кланова; Аизукотетсу – каи (*Aizukotetsu – kai*), састављена од преко 4.000 чланова, који су подијељени у 100 група и Тао Кумаи (*Tao Yuai Jigyo Kumiai*) – једна од најутицајнијих Јакуза породица у Токију, која броји око 1.000 чланова, организованих у шест кланова.

Због отворене препознатљивости њиховог постојања и статуса у јапанском друштву, Јакуза предстаља посебну класу по свом богатству, чланству, култури и политичким везама. Познато је да се њени чланови отворено хвале својим припадништвом, а свака група има своју значку коју сваки члан с поносом носи на реверу. Символи и заставице криминалних група се отворено истичу на мјестима и у зградама гдје се одржавају састанци. Често имају канцеларију с дрвеном плочом на улазним вратима, на којој отворено показују име своје групе или грб.

---

⁵⁸ Иначе, овај појам потиче од јапанске ријечи *yakusa*, што у преводу значи гангстер, односно никакав човјек. Име су добили по популарној игри картама ханафуда, односно најлошијој комбинацији коју играч може да извуче: 8 (ја), 9 (ку) и 3 (са), што у буквалном преводу значи безначајно, па их у Јапану зову и 893. Најбројнија су криминална организација на свијету. Препознају се по кратко подшишаној коси, тетоважама по готово цијелом тијелу (најпопуларније су ирезуми и хоримоно) и по недостатку малог прста на руци (то ритуално одсијецање се зове јубитсуме). С друге стране, припадници Јакуза себе називају витешком организацијом.

⁵⁹ Kaplan, D. Dubro A. (2003). *Yakuza: Expanded Edition*, Ewing, NJ: University of California Press.

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

Чланови обично носе наочаре и шарена одијела, тако да се њихова професија може одмах препознати. Чак и начин хода Јакуза се разликује од хода обичних грађана. Њихов арогантан, широк ход се значајно разликује од скромног хода многих Јапанца. Исто тако, својим тетоважама по цијелом тијелу, они настоје да искажу своју припадност када се укаже потреба за тим. Јакузе не дјелују само на подручју Јапана, већ су своју дјелатност прошириле на цијели регион Југоисточне Азије, у САД и Кубу, као и у појединим земљама Јужне Америке, из чега јасно произилази да се њихова организована криминална дјелатност одвија у оквирима транснационалног организованог криминалитета. Јакузе се баве разноврсном криминалном дјелатношћу, што опет зависи од јачине и одређења сваке криминалне организације, њених могућности и територијалних претензија⁶⁰. Јакузе посједују и огромну непокретну имовину коју инвестирају у одређене привредне области и профит убирају од јапанских предузећа у земљи и иностранству. Многи простори који се користе за рвање (арене, стадиони, итд.) су у власништву или повезане са Јакузама, тако да они на тај начин стичу и одређена средства од коришћења тих просторија.

Кинеска мафија – Тријаде и Тонгови

Кинеска мафија је термин којим се описују криминалне организације зване Тријаде (*Sānhéhuì*; "Triad Society"), што у преводу значи тројства, тј. групе које сачињавају три лица, које дјелују у Кини, Тајвану, Хонг Конгу, као и у земљама са значајном заступљеношћу кинеске популације, укључујући Малезију, Сингапур, Сједињене Америчке Државе и Канаду. Такође, кинеска мафија обухвата и тонгове под утицајем криминала, који чине значајан проценат криминалних синдиката.

Тријаде се баве различитим криминалним активностима, међу којима предњаче трговина људима, кријумчарење оружја и муниције, кријумчарење дрога, проституција, порнографија, крађа аутомобила, чамаца, електронске опреме, пиратерија итд. Већи број криминалних

---

⁶⁰ Основне области криминалног дјеловања јакуза су кријумчарење дрога, оружја и муниције, кријумчарење миграната (прије свега Кинеза, који у Јапану остварују приход десет пута већи него у Кини), трговина људима, прије свега женама које долазе са Филипина и Тајланда у циљу сексуалне експлоатације. Корумпирањем, уцјенама, изнудама и насиљем остварују везе код државних органа и у привредним и финансијским круговима, што им омогућава одређену заштиту, али и укључивање у легалне послове. Такође, поље њихове криминалне дјелатности односи се и на области банкарског пословања, грађевинарства, спекулација на берзи и финансијских трансакција, али из своје дјелатности не искључују ни коцку, нарочито када доноси значајну добит, а у том контексту, ни присилну наплату дугова.

дјелатности кинеских тријада има транснационални карактер, што значи да су оне добро организоване на интернационалном нивоу. Обично се удружују с другим криминалним организацијама, ради транснационалног дјеловања. Посебно је значајна канадска веза и веза са вијетнамским криминалним организацијама. Данас, кинеске тријаде криминално дјелују на подручју држава Западне Европе, у Сједињеним Америчким Државама, Аустралији, Канади и у Енглеској. По начину организације и контроле, већина тријада се могу подијелити у три категорије. Прву чине боље организоване тријаде које имају централизовано руководство. У другу групу спадају оне које редовно бирају свог лидера и у њима је степен контроле много нижи него у првој категорији. Трећу и посљедњу групу чине тријаде које немају стално руководство или централизовану контролу. У ову категорију спада највећи број данашњих тријада. Тако, на примјер, тријаде у Хонг Конгу немају једног вођу и хијерархијску структуру која би контролисала остале чланове криминалне организације. Умјесто тога, оне су подијељене у неколико независних криминалних група, јер заправо не могу функционисати под једном хијерархијском структуром. Тријаде, такође, користе нумеричке кодове како би разликовале функције и подјеле задатака унутар своје криминалне организације⁶¹. Поријекло, развој, ритуали, пракса, па чак и савремене активности тријада су невјероватно сличне онима које спроводи Коза Ностра.⁶²

Тонгови под утицајем криминала је израз који се користи за објашњавање криминалних организација које чине кинески имигранти, нарочито доминантни у Сједињеним Америчким Државама. Појавили су се међу раним имигрантима у Америци, у појединим кинеским четвртима, и до данас су задржали традиционалну структуру организације. Први тонгови под утицајем криминала формирали су се у другој половини 19. вијека, међу припадницима маргинализованих имиграната, ради међусобне заштите и подршке. То их и разликује од тријада, које дјелују у иностранству, а које су организоване у складу с криминалним трендовима. Тонгови под утицајем криминала постају

---

⁶¹ На примјер, "426" се односи на "извршиоца", а "49" означава нижу функцију у криминалној организацији, док се "489" односи на "вођу", а "438" користи "замјеник вође". Бројем "25" означава се прикривени агент агенције за спровођење закона или шпијун из друге тријаде ("издајник" – популарни назив у Хонг Конгу).

⁶² На Сицилији се оданост и солидарност огледају у "*ommerti*", познатијој као мафијашки закон ћутања. Кинеска пословица на сличан начин заговара ћутање пред органима власти, а гласи: „Док си жив, не иди властима, а кад умреш, не иди у пакао.“ Обје организације имају сличне церемоније пријема у чланство, као што је мијешање крви и спаљивање папира. Осим тога што се баве криминалом, обје криминалне организације вјешто изазивају различите степене страха и поштовања међу свим грађанима. Према: Booth, M. (1999). *The Dragon Syndicates; The Global Phenomenon of the Triads*, Doubleday-Great Britain, pp 386–400.

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

укључени у криминалне активности као што су изнуђивање, илегално коцкање, трговина људским бићима, убиства и проституција. Ипак, мање су активни него 1980-тих и 1990-тих година прошлог вијека. У посљедњих неколико година неки тонгови су се реформисали настојећи да елиминишу своје криминалне елементе, у тежњи да постану грађански оријентисане организације.⁶³

Нигеријска мафија

Нигеријска мафија или нигеријски организовани криминалитет односи се на разне облике криминалне активности, укључујући преваре, илегалну трговину дрогом, оружјем и другом кријумчарском робом, чији су носиоци припадници организованих криминалних група поријеклом из Нигерије⁶⁴. Почетак организованог криминалитета у Нигерији везује се за деведесете године прошлог вијека, када је у овој земљи дошло до значајних друштвено-економских промјена, које су произвеле и одговарајуће социјалне посљедице у оквиру којих су били створени услови који су погодовали настајању и развоју организованих форми криминалитета. Може се довести и у везу са падом цијене сирове нафте, раних 1990-тих година, будући да се економија Нигерије заснива 95% на извозу овог деривата. Поред тога, нигеријске криминалне групе су криминалне групе за које важи најагресивнији и експанзионистички приступ у нелегалној трговини дрогама и финансијским преварама. Све то указује на чињеницу да се нигеријска мафија веома брзо развила у транснационалну криминалну организацију с разноврсним облицима криминалног дјеловања и да сваким даном све више поприма права

---

⁶³ Huston, P. (2001). *Tongs, Gangs, and Triads: Chinese Crime Groups in North America*, Lincoln, NE: Author's Choice Press.

⁶⁴ Ове криминалне организације укључене су у широку лепезу криминалних активности, као што су трговина дрогом, финансијске преваре (преваре путем кредитних картица и преваре у банкарском пословању, преваре путем осигурања), фалсификовање новца, прање новца, и друге уносне криминалне активности. Најпрофитабилнија дјелатност нигеријских криминалних група у вези са кријумчарењем дрога је испорука хероина из Југоисточне и Југозападне Азије у Европу и САД-е и кокаина из Јужне Америке у Европу и Јужну Африку. Трговину дрогом врше путем разрађених мрежа за дистрибуцију хероина путем испоруке малих количина, чиме остварују непрестан проток хероина. Познати су по константној промјени рута, као и коришћењу различитих метода испоруке опојних дрога. Нигеријске криминалне организације прво су се почеле бавити разном криминалном дјелатношћу на простору своје земље, да би потом започеле дјелатност на илегалном увозу хероина у сарадњи са кинеским тријадама у САД. Нигеријске криминалне организације идентификоване су у неколико великих градова у САД, али су најчешће у Атланти, Балтимору, Чикагу, Даласу, Хјустон, Милвокију, Њујорку и Вашингтону. Карактеристично за нигеријску мафију јесте да је активна у преко 80 земаља широм свијета.

мафијашка обиљежја⁶⁵. Најновији трендови нигеријских организованих криминалних група указују на повезивање барона дрога у лабава удружења. Такође, уочљиво је ширење подручја криминалног дјеловања. У посљедње вријеме до изражаја долази и њихова усмјереност против нигеријских снага безбједности, али и агенција за спровођење закона у иностранству.

У свијету је позната тзв. "Нигеријска превара" или "Превара 419", односно различити облици превара које се врше путем рачунара⁶⁶. Прије свега, ова врста превара доживјела је експанзију с развојем интернета и других облика електронских комуникација, односно све већом употребом савремених информационих технологија од великог броја крајњих корисника широм свијета. У почетку, ове врсте превара односиле су се на лажне пословне понуде које су жртвама вршили учиниоци ових кривичних дјела, док су данас присутне различите форме ове врсте превара, укључујући лажне поруке о добицима у играма на срећу, лажне поруке у вези са добровољним прилозима и хуманитарним активностима, лажне поруке различитог садржаја (нпр. љубавне поруке) и слично. Суштина ових врста превара јесте да се жртва доводи у заблуду у погледу различитих чињеница, како би навела да уплати одређену сумну новца, како би остварила "право" на проценат од укупне зараде (који обично вишеструко превазилази уплаћени износ).

*****

Као што се може видјети, мафија није прецизно одређен облик криминалног организовања, већ зависи од више фактора. Неке форме можемо одредити појмом мафија, док други облици криминалног организовања не могу имати ту одредницу. Прво, у обзир се мора узети специфичност криминалног организовања. Мафију мора карактерисати изузетна организованост, у погледу свих елемената организације, која јој омогућава "ефикасно" криминално дјеловање, као и

---

⁶⁵ Криминалне организације из Нигерије нису организоване по строгим хијерархијским структурама. Оне су склоне да се групишу по породичним и племенским везама и тако организоване представљају мању пријетњу у вршењу кривичних дјела корупције и насиља него што то стварно представљају друге групе, мада потенцијална опасност није безначајна. Утврђена је широка мрежа барона дроге и постало је јасно да су чак и курирске активности пажљиво усклађене и да су курири убацивани методама избегавања да евентуално буду откривени. Овакав начин организације онемогућава инфилтрирање прикривених агената, што отежава истрагу ових криминалних група.

⁶⁶ Поријекло ове врсте преваре је везано за нигеријске криминалне организације, почетком 1980-тих година, које су, доводећи у заблуду пословне људе са запада, уговарале различите пословне аранжмане у вези с нафтом, и на тај начин стицале противправну имовинску корист. Отуда назив "Нигеријска превара". Иначе, 419 је члан нигеријског закона који дефинише кривично дјело преваре, и због тога се ова превара назива још и "Превара 419".

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

препознатљивост њеног постојања. Друго, мафију одликује и врста криминалне активности, која треба да омогућује стицање економског профита и моћи широких размјера. Овим основним карактеристикама треба додати и читав низ других специфичности које једном облику криминалног организовања дају својство мафије.

Литература

- [1] Albanese, J. (2004). *Organized Crime*, Foruth Ed. Cincinnati: Anderson Publishing Co.
- [2] Albini, J. (1971). *The American Mafia: Genesis of a Legend*. New York: Irvingation.
- [3] Allum, F. Siebert, R. (2003). *Organized Crime and the Challenge to Democracy*. Routledge.
- [4] Blok, A. (1996). *The Mafia of a Sicilian Village, 1860-1960*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- [5] Бошковић, М., Скакавац, З. (2008). *Организовани криминалитет*, Нови Сад: Факултет за правне и пословне студије.
- [6] Бошковић, М. (2004). *Организовани криминалитет и корупција*, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- [7] Booth, M. (1999). *The Dragon Syndicates; The Global Phenomenon of the Triads*, Doubleday-Great Britain.
- [8] Burton, F.: *Mexico: The Price of Peace in the Cartel Wars*. The Stratfor Global Intelligence, 2007.
http://www.stratfor.com/mexico_price_peace_cartel_wars.
- [9] Gambetta, D. (1993). *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*, London: Harvard University Press.
- [10] Giuseppe Pitrè, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo siciliano*, Palermo 1889. У: Mafia - Origin of the term 'mafia', Rituals of Sicilian Cosa Nostra, History of Sicilian Cosa Nostra. Више о томе: Mafia - Origin of the term 'mafia', Rituals of Sicilian Cosa Nostra, History of Sicilian Cosa Nostra
<http://encyclopedia.stateuniversity.com/pages/14076/Mafia.html#ixzz0hCgf2GAc>
- [11] Dickie, J. (2004). *Cosa Nostra. A history of the Sicilian Mafia*, London: Coronet.
- [12] Dydynski, K. (2003) *Lonely Planet: Colombia*. Lonely Planet Publications.
- [13] Kaplan, D. Dubro A. (2003). *Yakuza: Expanded Edition*, Ewing, NJ: University of California Press.
- [14] Procuraduría General de la República, *Memoria Sexenal 2001-2006 de Acciones y Resultados del Programa Nacional para el Control de las Drogas*, December 2006; Procuraduría General de la República, *Acciones*

- у *Resultados: Informe Anual 2005*, August 2006; "Extienden 3 cárteles su dominio," *Reforma*, August 12, 2005; and, José Díaz Briseño, "Pesca la DEA al 'Tigrillo,'" *Reforma*, August 17, 2006.
- [15] Радовић, Н. (2005). Транснационалне криминалне организације, *Зборник радова "Организовани криминалитет – стање и мере заштите"*, Београд: Полицијска академија.
- [16] Richards, J.R. (1999). *Transnational Criminal Organizations and Money Laundering*, London, New York, Washinton: CRC Press, Boca Raton.
- [17] Smith, D.J. (2003). *Mafia – The Complet History of a Criminal Word*, London: Arcturus Publishing Limited.
- [18] Maguire, K. (1998). Policing the Russian mafia, *Police Journal*, бр 3/98.
- [19] Noblet, K. (1989). *Drug Lords Start 'War' in Colombia*. Philadelphia Inquirer.
- [20] Treadwell, R. Davenport, H. (2004). *The Pursuit of Oblivion: a Global History of Narcotics*. W. W. Norton & Company. .
- [21] Thoumi, F. (1994). *Political Economy and Illegal Drugs in Colombia*. United Nations University.
- [22] Freeman, L. (2006). *State of Siege: Drug-Related Violence and Corruption in Mexico*, Washington Office on Latin America.
- [23] Henner, H. (1998). *Mafia & Mafiosi: Origin, Power and Myth*. New York: New York University Press.
- [24] Henner, H. (1986). The Traditional Sicilian Mafia: Organized Crime and Repressive Crime. In R. Kelly, ed. *Organized Crime: A Global Perspectives*. Totowa: Rowan and Littlefield.
- [25] Huston, P. (2001). *Tongs, Gangs, and Triads: Chinese Crime Groups in North America*, Lincoln, NE: Author's Choice Press.
- [26] Chepesiuk, R. (2003). *The Bullet Or the Bribe: Taking Down Colombia's Cali Drug Cartel*. Praeger Publishers.
- [27] Cook, Colleen W., ed. (October 16), "Mexico's Drug Cartels" *CRS Report for Congress*, Congressional Research Service, pp. 7, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34215.pdf>,
- [28] Шикман, М. (2010). *Организовани криминалитет – кривични, процесни, криминалистички аспект*, Бања Лука: Дефендологија центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања.
- [29] Шкулић, М. (2010). *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*, Београд: Досије.

Терминолошко одређење појма мафије и њене битне карактеристике

Assistant professor Mile Šikman, PhD,
The Chief of Department for Police Education,

Abstract: Terminology definition of the mafia comes as a very important issue in the consideration of organized crime. It is especially evident in the conceptual definition of organized crime, but it is present daily in the media and other public communications. Namely, it is usual to term "mafia" in everyday speech represents organized crime, which on the one hand, unnecessarily, classifies some forms of criminal organization in the highest degree of organization of criminal groups mafia's type, and on the other hand, it creates additional complications in the conceptual and categorical definition of organized crime. Also, it can't be ignored the fact that the term mafia is present not only in laic speech (including public opinion), but also in serious academic research papers and publications. Analyzing the terminological definition of the word mafia, some historical connotations about development of mafia organization, and characteristics of a mafia-type criminal organizations, as well as some organizations of this type, we can conclude that the mafia presents those types of criminal organization that is characterized by complex criminal structure (whether it is a strict hierarchical organization or that it is a criminal networks) and high level of power gotten by profits of crime . So, not every form of criminal organization is mafia, but only one (few) who, in the widest sense, has the following characteristics.

Key words: mafia, organized crime, organized crime group, the cartel, term, definition, characteristics.

**ПРИКРИВЕНИ ИСТРАЖИТЕЉ КАО ПОДСТРЕКАЧ ИЛИ ПРОВОКАТОР
НА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА И КАО УЧИНИЛАЦ КРИВИЧНОГ
ДЈЕЛА**

***THE UNDERCOVER INVESTIGATOR, AS THE INSTIGATOR PROVOCATEUR
OR THE PERFORMANCE OF CRIME AS A CRIME HAVE***

Велибор Бајичић

Управа криминалистичке полиције МУП-а Републике Српске
Јединица за посебне истраге
Бања Лука

Апстракт: Сама природа дјелатности прикривеног истражитеља носи бројне ризике који се могу манифестовати током спровођења мјере или касније у току кривичног поступка, а један од потенцијалних ризика јесте и подстрекавање или провоцирање на извршење кривичног дјела и извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља. Подстрекавање, подстицање или провоцирање на извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља, као појам који се у теорији најчешће сврстава у назив „агент провокатор“, спада у област недозвољене зоне дјелатности прикривеног истражитеља, која је, према одредбама Законика о кривичном поступку, забрањена и кажњива. Поред тога што је сам појам подстрекавања у кривичноправној теорији довољно јасан, из аспекта дјелатности прикривеног истражитеља намеће низ дилема. Наиме, као облик саучесништва који се манифестује у иницијативи за извршење кривичног дјела, која не потиче од извршиоца него од другог лица, у декларативном смислу значи „подстрекавање другог с умишљајем“, а то је стварање код другог одлуке или учвршћивање већ постојеће одлуке за извршење кривичног дјела. У случајевима да прикривени истражитељ, супротно прописаном, подстиче неко лице на извршење кривичног дјела, онда је он кривично одговоран без обзира на то што је његова дјелатност легализована судском наредбом, јер би на тај начин прекорачењем свог овлашћења прекршио прохибитивну законску одредбу. У таквим случајевима подстрекавање на извршење кривичног дјела могло би се поистовјетити с подстрекавањем као обликом саучесништва у смислу одредби Кривичног законика, којим се

било којом радњом умишљајно изазива или учвршћује одлука код другог лица да изврши кривично дјело. Такође, по природи своје дјелатности прикривени истражитељ као члан криминалне групе, уласком у криминалну организацију, излаже се опасности да непосредно изврши кривично дјело, или да у својству саучесника учествује у извршењу кривичног дјела. Ова област дјеловања прикривеног истражитеља није законски регулисана, не прописује се област када прикривени истражитељ, под одређеним околностима, изврши кривично дјело или учествује у извршењу кривичног дјела.

Кључне ријечи: посебне истражне радње, прикривени истражитељ, провоцирање или подстрекавање, агент провокатор, извршење кривичног дјела,

УВОД

Конкретан приступ у супротстављању организованом, али и другим тешким облицима криминалитета, јесте у имплементацији савремених правних института (мјера прикривеног истражитеља, посебних истражних радњи, специјалних истражних техника, прикривене истраге) у систем кривичног и кривично-процесног законодавства. У односу на традиционални приступ у истраживању кривичних дјела, прикривено истраживање знатно одступа од уобичајених и традиционалних правила, због чега се у правној теорији и пракси јављају проблеми у прихватању ових института. Посљедица таквог стања је да се од државе до државе другачије приступа његовом увођењу и правном регулисању.

Када говоримо о прикривеном дјеловању, примарно мјесто припада прикривеном истражитељу, криминалистичком службенику који под легендом дјелује у криминалној средини на темељу упутстава суда, односно тужиоца, и чија сазнања о релевантним чињеницама из те средине касније у самом поступку добијају значајно мјесто у проналажењу и лишењу слободе учинилаца кривичних дјела. Ангажовање прикривених истражитеља у борби против организованог и свих облика „тешког“ криминалитета обиљежје је оперативно-криминалистичког дјеловања великог броја полицијских организација данас у свијету.

У криминалистичкој пракси постоји много различитих мишљења у погледу правног регулисања прикривеног истражитеља али и оперативног аспеката његовог провођења у пракси. На једној страни се инсистира на што дјелотворнијем супротстављању најтежим облицима криминалитета с обзиром на његову опасност по савремено друштво, а истовремено се тражи максимално поштовање људских права и слобода

Прикривени истражитељ као подстрекач или провокатор...

које нужно примјеном ових метода бивају нарушене. Поред свега, значај овог метода је и у чињеници да се сваким даном јављају нови, све софистициранији облици криминалне активности.

У раду ће се указати на специфичности проблема подстрекавања или проовоцирања на извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља, као и на прикривеног истражитеља као учиниоца кривичног дјела. Поред наведеног постоје и друге специфичности и проблеми који заједно заслужују пажњу из више разлога. Један од разлога је и становиште које у својим теоријским разматрањима заступа професор Бејатовић, наводећи да, посматрано из аспекта нашег процесног законодавства, нова оперативно-криминалистичка мера за откривање, доказивање и спречавање криминалитета, јесте и мера ангажовања прикривеног истражитеља коју, посматрано у односу на друге мере са којима је заједнички нормирана, садрже четири специфичности: 1) *прва* специфичност односи се на лице које може бити ангажовано у својству прикривеног истражитеља; 2) *друга* специфичност овог института огледа се у процесном карактеру радњи прикривеног истражитеља; 3) *трећа* се односи на максималан рок ангажовања а 4) *четврта* се односи на то да ли прикривени истражитељ сме или не сме да врши кривична дела условљена средином у коју је уграђен (иницијација, доказивање лојалности).¹ У овом раду покушаће су указати и на специфичности и проблеме који прате примјену прикривеног истражитеља, како у теорији, тако и у пракси. Један од проблема је и чињеница да се ради о посебним истражним радњама које саме по себи представљају новину, и самим тим прикривени истражитељ као нови истражни метод у оквиру кривичног поступка и нови вид оперативног рада на терену. Гледајући уопштено, у литератури постоји врло мало конкретних закључака и искуствених сазнања која могу бити темељ усвајања јединственог става о прикривеном истражитељу.

ПРИКРИВЕНИ ИСТРАЖИТЕЉ КАО ПОДСТРЕКАЧ ИЛИ ПРОВОКАТОР НА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

Сама природа дјелатности прикривеног истражитеља носи бројне ризике који се могу манифестовати током спровођења мјере или касније у току кривичног поступка, а један од потенцијалних ризика јесте и подстрекавање или проовоцирање на извршење кривичног дјела. Подстрекавање на извршење кривичног дјела, по правилу, увијек се односи на конкретно кривично дјело, усмерено је према одређеном лицу

---

¹ Бејатовић, С.: Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета, Зборник, Организовани криминалитет – стање и мере заштите, Београд, 27–28. октобар 2005, стр. 65–93.

или групи лица с којима прикривени истражитељ не мора да има личне контакте. Подстрекавање, подстицање или провоцирање на извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља, као појам који се у теорији најчешће сврстава у назив „агент провокатор“², спада у област недозвољене зоне дјелатности прикривеног истражитеља. Кориштење установе под називом агент провокатор је заступљено у појединим упоредним кривичноправним системима, за разлику од нашег. У њемачкој кривичноправној теорији и пракси владајуће је мишљење да је кажњавање агента провокатора искључено, јер му недостаје намјера за довршење кривичног дјела, с обзиром на то да он не жели повреду заштићеног добра; има мишљења да је агент провокатор некажњив чак и када је његов умишљај управљен на довршење кривичног дјела, јер његов мотив није криминалан, будући да он настоји спријечити повреду заштићеног добра – ппр. наводи другог на продају дроге да би је на тај начин искључио из промета³. Професор Бранислав Симоновић наводи: "У криминалистици, а прије свега у кривичном праву, спорно је питање коришћења агената провокатора на овај начин. Поједини кривичари и криминалисти се противе њиховој употреби, јер према њиховом мишљењу они подстрекавају на извршење кривичног дјела, док други сматрају да се они изузетно могу користити када се откривају велике скупине организованих криминалаца који се на други начин не би могли открити. Ови аутори сматрају да полиција код организованих и професионалних криминалаца не провоцира одлуку за извршење кривичног дјела, зато што је одлука код њих формирана. Њихово дјеловање на криминалце (њихову вољу) није конститутивно, јер код њих већ постоји воља за извршење кривичног дјела, већ констатујуће. Они би у сваком случају извршили кривично дјело, јер се тиме професионално баве. На овај начин су само разоткривени."⁴ У прилог наведеном иде и другостепена пресуда Суда БиХ у предмету Синиша Рамић и др. (студија случаја), у којој је наведено: "У жалби оптуженог Џакулић Салкана, показало се као спорно и, по одбрани, веома битно питање примјене ЗКП БиХ, и то одредби из главе IX, чланови од 116. до 119. ЗКП БиХ. Наиме, у току поступка су саслушани прикривени истражитељи који су у својим исказима потврдили да су тражили још робе и то у већим количинама, дакле подстрекавали на вршење кривичних дјела, а одредбе члана 116. став 2. тачке д), е) и ф), те став 5.

² Агенти провокатори су лица која најчешће припадају полицији и чији је циљ хапшење организованих тешких криминалаца. Они ступају у контакт с делинквентима и представљају се и сами као криминалци. Симоновић, Б.: *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2004, страна 26.

³ Види: Проф. др Милош Бабић; др Иванка Марковић, *Кривично право* •• Општи дио, Бања Лука, 2009.

⁴ Симоновић, Б.: *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2004, страна 26.

Прикривени истражитељ као подстрекач или провокатор...

истог члана утврђују које и на који начин се истражне радње могу проводити, те да се оне не смију проводити тако да се њима подстрекавају извршиоци на чињење кривичног дјела. Наиме, исправно се у жалби оптуженог Џакулића наводи да је чланом 116. став 5. утврђено да се не смију предузимати активности које представљају подстрекавање на учињење кривичног дјела.“ Међутим, подстрекавање треба посматрати у кривичноправном смислу, што значи да овлаштена службена лица својим радњама не смију утицати да се код извршиоца кривичног дјела створи или учврсти одлука за извршење кривичног дјела. Наведено значи да се прикривеном истражитељу не може наметнути захтјев апсолутне пасивности приликом извођења ове посебне истражне радње, него се његова активност у односу на извршиоце мора кретати у границама већ створене и учвршћене одлуке извршиоца кривичног дјела. Дакле, уколико је код извршиоца донесена дефинитивна одлука о извршењу кривичног дјела и уколико она није колебљива, те је извршење кривичног дјела само ствар прилике и времена, онда не постоје радње подстрекавања.

У жалби оптуженог Џакулића, бранитељ наводи да су прикривени истражитељи тражили још робе и у већим количинама, те да он у томе види подстрекавање на учињење кривичног дјела. Међутим, то што су истражитељи тражили већу количину забрањене робе, није ни случајно утицало да се код његовог брањеника Џакулића створи или учврсти одлука да настави са растурањем кривотвореног новца. Будући да је очигледно да је од раније постојала чврста одлука оптуженог Џакулића, али и осталих оптужених, за прављење и растурање кривотвореног новца, апсолутно је засигурно да би и у будућности било настављено извршење ових кривичних дјела, и то у још већем обиму, да није извршено хапшење оптужених лица. Стога, имајући у виду наведено, Апелационо вијеће налази да у конкретном случају није поступљено супротно одредбама члана 116. став 5. ЗКП БиХ, односно, да нису предузимане активности које би представљале подстрекавање од стране прикривених истражитеља.⁵

Поред тога што је сам појам подстрекавања у кривичноправној теорији довољно јасан, из аспекта дјелатности прикривеног истражитеља он намеће низ дилема. Наиме, као облик саучесништва који се манифестује у иницијативи за извршење кривичног дјела, која не потиче од извршиоца него од другог лица, у декларативном смислу значи „подстрекавање другог с умишљајем“, а то је стварање код другог одлуке или учвршћивање већ постојеће одлуке за извршење кривичног

---

⁵ Видјети детаљније у другостепеној пресуди суда БиХ у случају Рамић Сениша и други број: X-KŽ-07/329 од 10. 7. 2008, страна 9.

дјела⁶. У случајевима да прикривени истражитељ, супротно прописаном, подстиче неко лице на извршење кривичног дела, онда је он кривично одговоран без обзира на то што је његова дјелатност легализована судском наредбом, јер би на тај начин прекорачењем свог овлашћења прекршио прохибитивну законску одредбу. У таквим случајевима подстрекавање на извршење кривичног дјела могло би се поистовјетити с подстрекавањем као обликом саучесништва у смислу одредби Кривичног законика, којим се било којом радњом умишљајно изазива или учвршћује одлука код другог лица да изврши кривично дјело.⁷

При процјени суда о евентуалном провоцирању на извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља, свакако треба размотрити све чињенице и околности, а посебно да ли је прикривени истражитељ у оквиру своје дјелатности наводио осумњиченог да изврши кривично дјело које иначе не би извршио, каква је природа тог подстрекавања, и колико је активна или пасивна била његова улога у прикупљању одређених доказа. Прикривени истражитељ може да утиче на вријеме и мјесто извршења кривичног дјела, али не смије да подстиче и провоцира на извршење кривичних дјела, он не смије да рачуна на слабости недужних и да их доводи у искушење да врше кривична дјела која иначе не би извршили, или да подстиче на криминалну активност лица која иначе томе нису склона.⁸

Подстрекавано лице не мора да познаје подстрекача; подстрекач мора бити свјестан тога које лице наводи на извршење кривичног дјела, посебно код непосредног подстрекавања које се заснива на директном односу између подстрекача и извршиоца, када подстрекач непосредно утиче на његову вољу да изврши кривично дјело. Код посредног подстрекавања стварање или учвршћивање воље код неког лица да изврши кривично дјело врши се преко другог лица, које се наговара да код потенцијалног извршиоца створи или учврсти одлуку о извршењу кривичног дјела, али и тада мора да постоји свијест подстрекача о узрочној вези између радње подстрекавања и одлуке да се изврши кривично дјело и сва битна обиљежја тог кривичног дјела. Овдје постоји, како наводи проф. Стојановић, једна спорна ситуација, када је умишљај подстрекача (прикривеног истражитеља) усмјерен ка започињању радње извршења, или из аспекта постојеће одредбе Законика, ка појединим припремним радњама, с намјером да се учинилац лиши слободе прије него што посљедица кривичног дјела

---

⁶ Лазаревић, Љ.: *Коментар кривичног закона Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006, стр. 132–137.

⁷ Шкулић, М.: *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 508.

⁸ Warren, C. J.: *For the in Sherman v. United States*, 1972, 356 US 369, 372.

Прикривени истражитељ као подстрекач или провокатор...

наступи, односно прије него што радња извршења започне.⁹ Чињеница да прикривени истражитељ није хтио да извршилац проузрокује посљедицу, не искључује његову кривичну одговорност као подстрекача, посебно ако је кривично дјело свршено а посљедица наступила.

Провоцирања на извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља можемо посматрати кроз два приступа: 1) *први* је субјективне природе и односи се на предиспозицију осумњиченог да изврши кривично дјело, односно када криминални план потиче од њега, тада се, без обзира на природу и обим дјелатности прикривеног истражитеља не може говорити о провокацији, и то је фактичко питање и за судску процјену; 2) *други* приступ је објективне природе, и он дилему да ли је у конкретном случају било или није било недозвољене провокације рјешава одговором на питање да ли је прикривени истражитељ објективно могао да наведе осумњиченог да изврши кривично дјело, у ком случају његова евентуална предиспозиција или намјера да изврши кривично дјело нема примарног утицаја. У рјешавању овог спорног питања неопходно је да постоји граница између такозване *офанзивно-реактивне* провокације (серија кривичних дјела у периоду дјелатности прикривеног истражитеља), и *дефанзивно-превентивне* провокације (спречавање даљег вршења кривичних дјела).

Да би се могло радити о подстрекавању, неопходно је да прикривени истражитељ као подстрекач својом дјелатношћу улази у зону одговорности односно зону кажњавања. Када говоримо о зони одговорности прикривеног истражитеља у смислу његове упорности да подстакне на извршење кривичног дјела, указујемо на законске одредбе које се односе на такозвано неуспјело подстрекавање, за које закон прихвата принципијелно схватање о правној природи одговорности саучесника у ужем смислу, када се одговара за саму радњу саучесништва. Наиме, одговорност прикривеног истражитеља у случајевима када подстрекавање очигледно није могло да створи или учврсти одлуку учиниоца да изврши кривично дјело, заснива се на општим правилима кривичног права о одговорности за покушај кривичног дјела који је по закону кажњив.

Провокација на извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља мора да претходи кривичном дјелу и мора да буде директна, тако да прикривени истражитељ подстиче на извршење кривичног дјела. Приликом процјене да ли је у конкретном случају дошло до провокације на извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља, у обзир треба узети сљедеће околности: 1) да ли је понашање прикривеног истражитеља представљало кршење

---

⁹ Стојановић, З.: *Кривично право – општи део*, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 237.

неких уставних и законских принципа; 2) врсту кривичних дјела која се истражују ангажовањем прикривеног истражитеља и поштовање начела супсидијарности; 3) да ли би просјечна особа у датој ситуацији била наведена да изврши кривично дјело; 4) упорност прикривеног истражитеља и број покушаја да се осумњичени наведе да изврши кривично дјело; 5) вријеме дјелатности прикривеног истражитеља односно да ли је његова дјелатност укључена у већ постојећу забрањену зону.

ПРИКРИВЕНИ ИСТРАЖИТЕЉ КАО УЧИНИЛАЦ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

По природи своје дјелатности прикривени истражитељ као члан криминалне групе, уласком у криминалну организацију, излаже се опасности да непосредно изврши кривично дјело, или да у својству саучесника учествује у извршењу кривичног дјела. Ова област дјеловања прикривеног истражитеља није законски регулисана, не прописује се област када прикривени истражитељ под одређеним околностима, изврши кривично дјело или учествује у извршењу кривичног дјела.¹⁰ Постоје различита тумачења у вези са степеном одговорности прикривеног истражитеља у овим случајевима, која се могу сврстати у три групе: 1) с обзиром на то да одговорност прикривеног истражитеља за извршено кривично дјело није прописана закоником, прво тумачење заступа тезу да прикривени истражитељ *није одговоран* за кривично дјело које изврши у оквиру криминалне групе. Његово ангажовање и инфилтрирање у криминалну групу подразумијева вршење кривичних дјела, јер на тај начин верификује „оданост“ вођи и члановима криминалне групе, или ће у противном он бити откривен и биће доведена у опасност његова безбједност и сам исход операције. Логичким тумачењем изводи се закључак да оно што није прописано није ни кажњиво, међутим, ако законодавац изричито забрањује и кажњава подстрекавање, тим прије забрањује извршење кривичног дјела или саизвршилаштво, јер се одговорност подстрекача не заснива само на радњи подстрекавања већ, прије свега, у

---

¹⁰ Ова веома значајна област за дјелатност прикривеног истражитеља, није закоником прописана, јер се законодавац највјероватније руководио чињеницом да је у таквим случајевима кривична одговорност прикривеног истражитеља очигледна, мада је у Законнику о кривичном поступку чија је примјена одложена до 31. децембра 2008, у члану 153, ставу 2 прописано: „Ако прикривени истражитељ у току извршења наредбе или у непосредној вези са садржајем те наредбе, учини кривично дјело према члану криминалне групе или у оквиру криминалне групе, односно у вези са дјелатношћу криминалне групе, примијениће се одредбе Кривичног законика о нужној одбрани или крајњој нужди, када су испуњени законски услови за примјену тих "одредаба" (Шкулић, М.: Коментар Законика о кривичном поступку, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 507).

Прикривени истражитељ као подстрекач или провокатор...

учествовању у извршењу кривичног дјела, што значи да је одлука коју је донио подстрекач на неки начин и реализована. Овдје је ријеч само о тумачењу једног спорног питања које закоником није прописано, а тумачењем се, по правилу, не могу уводити основи за искључење кривичне одговорности.¹¹ Ово такозвано екстремно тумачење, супротстављено је настојању државе да се бори против криминалитета, јер се у суштини односи на сузбијање кривичних дјела њиховим истовременим вршењем. С друге стране, најгрубље се угрожавају људска права, јер прикривени истражитељ не може да изврши кривично дјело а да за то не сноси кривичну одговорност; 2) према другом тумачењу, кривична одговорност прикривеног истражитеља постоји, али се искључује примјеном института крајње нужде, односно овдје се заступа становиште дјелимичне одговорности. Према мишљењу проф. Шкулића, уколико прикривени истражитељ изврши кривично дјело које није у вези са његовом дјелатношћу, његова одговорност се одређује у складу са општим правилима о кривичној одговорности. Међутим, уколико он кривично дјело изврши у оквиру дјелатности која је садржана у наредби суда, радњом која проузрокује кривичноправно релевантну посљедицу, у намјери да од себе или другог отклони истовремену нескривљену опасност која се на други начин није могла отклонити а да при том зло које је нанијето није веће од зла које је пријетило, не чини кривично дјело односно није кривично одговоран.¹²

Ако прикривени истражитељ изазове опасност из нехата или прекорачи границе крајње нужде, сматра се кривично одговорним, али се може блаже казнити, односно ослободити од казне ако је до прекорачења дошло под особито олакшавајућим околностима, осим у случајевима када се основано поставља питање дужности излагања опасности прикривеног истражитеља, што се, по правилу, сматра неспорним када је у улози прикривеног истражитеља полицијски службеник, мада по природи његове дјелатности и то питање може бити доведено у сумњу. Наиме, прикривени истражитељ своју дужност излагања опасности примарно испољава чињеницом што дјелује прикривено у оквиру криминалне групе, без додатне дужности мимо онога што је његов примарни задатак, уколико би испуњењем такве дужности произвео тешке посљедице које би за исход имале не само откривање његове праве улоге и идентитета већ би довео у опасност и свој живот. Ова додатна опасност која произлази из саме природе ангажмана прикривеног истражитеља, на неки начин излази из оквира његове професионалне дужности као полицијског службеника. Тумачење аутора да се у спорним случајевима примијени институт

---

¹¹ Лазин, Ђ.: *Прикривени истражитељ у кривичном поступку*, Правни живот, број 9/2004, стр. 498.

¹² Шкулић, М.: *Коментар законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 510.

„крајње нужде" сматрамо алтернативним, али генерално сматрамо да је кривична одговорност прикривеног истражитеља за извршено кривично дјело неспорна, и да институт крајње нужде није примјенљив усљед непостојања истовремене нескривљене опасности коју треба отклонити, а која, по правилу, може бити апстрактна. Без обзира на то што је по природи саме дјелатности прикривеног истражитеља тешко предвидјети све околности које могу да настану у њеној реализацији, генерално, његова активност се детаљно планира, а о свакој спорној ствари прикривени истражитељ је дужан да обавјештава свог руководиоца који му даје инструкције, тако да се евентуалне околности када он сам одлучује своде на минимум, што практично значи да је потпуно спорна *истовремена нескривљена опасност* на коју би се прикривени истражитељ евентуално у својој одбрани позивао у случају да изврши кривично дјело; 3) треће тумачење одговорности прикривеног истражитеља полази од становишта да ако је прикривеном истражитељу експлицитно законом забрањено и кажњиво подстрекавање на извршење кривичног дјела, онда је забрањено и кажњиво извршење кривичног дјела и сматра га одговорним за извршено кривично дјело.

ПРЕПОРУКЕ И ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Дјелатност прикривеног истражитеља, због своје специфичности и по својој природи из криминалистичког аспекта, у одређеним околностима, доводи његове учеснике у позицију да предузимају мјере које су из кривичноправног аспекта спорне. Наиме, једно од основних питања током спровођења ове прикривене дјелатности јесте питање одговорности прикривеног истражитеља у случајевима подстицања, односно подстрекавања потенцијалног учиниоца на извршење кривичног дјела. Залажемо се за став да прикривени истражитељ или други учесник у прикривеним операцијама не може да буде одговоран за подстрекавање на извршење кривичног дјела осумњиченог, који је прије предузете радње подстрекавања, неспорно, био предиспониран на извршење кривичног дјела, односно да је раније донио одлуку да кривично дјело изврши. Ово се посебно односи на учиниоце који су у ранијем периоду вршили кривична дјела (повратници), или постоје аналитички истражена оперативна и обавјештајна сазнања о њиховој неспорној предиспонираности за вршење конкретних кривичних дјела. Заштита од кршења ограничења везаних за провокацију – подстрекавање или намамљивање на извршење кривичног дјела, може се остварити примјеном одређених мјера и радњи: 1) обезбјеђивањем недвосмислених доказа о начину спровођења дјелатности прикривеног истражитеља, коришћењем електронског надзора или свједока

Прикривени истражитељ као подстрекач или провокатор...

(информатора)¹³ ; 2) обезбјеђивањем адекватне правне помоћи током спровођења дјелатности прикривеног истражитеља; 3) обезбјеђивањем одговарајуће правне обуке прикривеног истражитеља, укључујући основне стандарде.¹⁴ Граница између кривичног гоњења учинилаца и провоцирања извршења кривичног дјела, мора бити јасно подвучена, уз уважавање претпоставке да презумптивни учинилац не би извршио кривично дјело да на то није био наведен субјективним односом прикривеног истражитеља. У кривичним законодавствима у којима је прописан институт „агента провокатора“, његово својство представља законом дозвољен облик подстрекавања на извршење кривичног дјела, и не повлачи кривичну одговорност. На основу наведенога, мислимо да би и у наше кривично процесно законодавство требало увести термин агента провокатора. У ствари, то би био прикривени истражитељ који би се у одређеним ситуацијама, у циљу откривања и доказивања кривичног дјела, својим радњама кретао у границама већ створене и учвршћене одлуке извршиоца кривичног дјела да то дјело изврши. Дакле, уколико је код извршиоца донесена дефинитивна одлука о извршењу кривичног дјела и уколико она није колебљива, те је извршење кривичног дјела само ствар прилике и времена, онда прикривени истражитељ може да се појави као агент провокатор и својим радњама допринесе извршењу кривичног дјела.

Потпуно је другачије питање одговорности прикривеног истражитеља за кривично дјело које он почини током спровођења прикривене дјелатности. Наиме, генерално посматрано, не постоје елементи на основу којих би се могла искључити одговорност прикривеног истражитеља или других учесника за извршено кривично дјело. Сам покушај да се одговорност у овим случајевима елиминише, упућивао би на закључак да се кривична дјела откривају вршењем кривичних дјела. Уважавајући све околности у којима прикривени истражитељ спроводи дјелатности, заступамо став да је његова одговорност за извршено кривично дјело неспорна, али би у спроведеном кривичном поступку одређене околности које су имале утицаја на извршење кривичног дјела могле да буду олакшавајуће, што би утицало на врсту кривичне санкције, односно висину изречене казне.

---

¹³ Сматрамо да би наредбу за примјену мјере прикривеног истражитеља требало да прати и наредба за примјену мјере надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичка снимања лица, док би у одређеним случајевима информатор могао бити „подршка“ прикривеног истражитеља, па и могућност да се касније у кривичном поступку појави у својству свједока као „заштита“ прикривеног истражитеља у случајевима када се окривљени брани приговором да је подстрекаван на извршење кривичног дела.

¹⁴ UNITED NATIONS Office on Drugs and crime, EWG Special Investigative Techniques UNODC Vienna, 22–24. avgust 2005, Завршне препоруке о контролисаним испорукама и прикривеним операцијама.

У Закону о кривичном поступку, неопходно је регулисати случај да прикривени истражитељ чини кривично дјело да се могу примијенити одредбе Кривичног закона о нужној одбрани и крајњој пужди, регулисати поступак његовог одређивања, његова права и дужности (ппр. могућност склапања уговора). Такође, једно од рјешења јесте да се законом јасно одреди које радње, које представљају биће кривичног дјела, прикривени истражитељ може да предузима током своје дјелатности, као што је то прописано у појединим упоредним правним системима (Италија, Француска).¹⁵ На овај начин би се ријешило проблем прикривеног истражитеља као учиниоца или потенцијалог учиниоца кривичног дјела.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ashworth, A.: *The Criminal process: An evaluative study*, Oxford, Charendon Press, 1994.
- [2] Anderson, E. E.: *"The security dilemma and covert action: The Truman years"*, Published in: "International Journal of Intelligence and Counterintelligence", Vol. 11, Issue 4., Winter 1988
- [3] Бабић, М., Марковић И.: *Кривично право – Општи дио*, Бања Лука, 2009.
- [4] Бејатовић, С.: *Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета*, Зборник, Организовани криминалитет – стање и мере заштите, Београд, 27–28. октобар 2005.
- [5] Бошковић, М.: *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2004.
- [6] Vanook, J.: *Going undercover*, Secrets and Sound Advice officer, 1996.
- [7] Gross, H.: *Criminal Psychology: a manual for judges, and students*, Montclair, New Jersey, Patterson Smith, 1968.
- [8] Davies, P.: *"A Critical Look at Britain's Spy Machinery"*, Published in: *Studies in Intelligence*, Brunel University, UK, 2006.
- [9] Ђорђевић, О.: *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986

---

¹⁵ Током спровођења мјере, прикривени истражитељ није кривично одговоран када због остваривања циља, уз одобрење државног тужиоца или истражног судије: купује, посједује, преноси и испоручује опојну дрогу или друге производе-предмете кривичног дјела. У овом контексту, правно је недозвољено извршење кривичног дјела од стране прикривеног истражитеља с циљем успјешне инфилтрације у злочиначку организацију; међутим, уколико је прикривени истражитељ починио кривично дјело током саме операције, с циљем да прикривени истражитељ не буде откривен од чланова криминалне организације, искључена је противправност таквог кривичног дјела.

Прикривени истражитељ као подстрекач или провокатор...

- [10] Jacques Shore: *"Intelligence Oversight and Review in Canada"*, Published in: 'International Journal of Intelligence and Counterintelligence, Vol. 19., No. 3., Fall, 2006.
- [11] Joubert, C.: *National and International aspects of Undercover policing*, The Police journal, 1995.
- [12] Лазаревић, Љ.: *Коментар Кривичног закона Републике Србије*, Савремена администрација, Београд, 2006.
- [13] Маринковић, Д.: *Специјалне истражне технике – појам, основи примјене и рјешења у законодавству Црне Горе*, Перјаник, Подгорица, бр. 14–15, 2007.
- [14] Матовски, Н.: *Специјални истражни мерки во сузбијањето ма оргтизираниот криминалитет, компаративни преглед*, Македонска ревија за казнено право и криминологија, год. 3, број 1-2, 1996.
- [15] Moore, D., Kriyan, L., & Moore, E.: *"Evaluating Intelligence: A Competency Model"*, Published in: 'International Journal of Intelligence and Counterintelligence, Vol. 18., No. 2., Summer, 2005.
- [16] Пена, У., Шикман, М., Сарадња полиције и тужилаштва у сузбијању криминалитета, Зборник радова *"Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета – III"*, Београд, 2008.
- [17] Симоновић, Б.: *Криминалистика*, Правни факултет у Крагујевцу, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, 2004.
- [18] Сачић, Жељко: *Сузбијање организованог криминалитета у Републици Хрватској*.
- [19] Халиловић, К.: *Прикривени истражитељ правн-криминалистички приступ*, Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2005.
- [20] Шкулић, М.: *Коментар законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2007.
- [21] Закон о кривичном поступку Републике Српске – Пречишћени текст ("Службени гласник Републике Српске, број 100/09).
- [22] Другостепена пресуда Суда БиХ у случају Рамић Синиша и други број: X-KŽ-07/329 од 10. 7. 2008.
- [23] UNITED NATIONS Office on Drugs and crime, EWG Special Investigative Techniques UNODC Vienna, 22–24. avgust 2005, Завршне препоруке о контролисаним испорукама и прикривеним операцијама.

Velibor Bajčić

Criminal Investigation Police Directorate of the Republic of Serbian
Special Investigation Unit
Banja Luka

Abstract: Abstract: The nature of the activity of the undercover investigator carries many risks that can manifest during the implementation of measures or later in the criminal case, and one of the potential risk is the incitement or provocation to commit the crime and committing a crime by an undercover investigator. Incitement, instigation or provocation to commit a criminal offense by the undercover investigator, a term that is in theory most places in the name of an "agent provocateur", falls within the scope of illegal activity zone undercover investigator, who, under the provisions of the Code of Criminal Procedure, is prohibited and punishable. In addition to the very notion of incitement to criminal law theory sufficiently clear, from the aspect of activities of the undercover investigator poses many dilemmas. In fact, as a form of complicity that is manifested in the initiative for the crime that does not come from the perpetrator, but by another person, in the declarative sense is intentionally inciting another, and this is making the second decision, or improving the existing decision to commit a criminal offense . In the case that contrary to the prescribed use of undercover investigators, encourages a person to commit a criminal act, then he is criminally responsible, regardless of the fact that his activity is legalized court order, it would thus exceeding its authority, violated the prohibitive legal provision. In such cases, incitement to commit a criminal offense could be equated with incitement as a form of complicity within the meaning of the Criminal Code, that any act of intentionally causing or reinforces the decision for another person to commit a crime. Also, by nature of its activities, undercover investigators as a member of a criminal group, joining a criminal organization, runs the risk of directly commit the crime, or to participate as an accomplice in the commission of the offense. This area of activity of undercover investigators is not legally regulated, is not prescribed area, when undercover investigators, under certain circumstances, commit the crime or participate in the commission of the offense.

Key words: special investigation, undercover investigators, provocation or incitement, agent provocateur, a criminal offense-

КРИМИНАЛИСТИЧКОТЕХНИЧКЕ РАДЊЕ ПРИЛИКОМ ОБДУКЦИЈЕ ЛЕША

CRIMINALISTIC-TECHNICAL ACTIONS DURING THE AUTOPSY

Владо Врањеш, дипл. правник за безбједност и криминалистику¹

ЦЈБ Добој

Апстракт: Обдукција је радња доказивања која је регулисана одредбама Закона о кривичном поступку Републике Српске. Прикупљање материјалних доказа који служе за откривање извршилаца кривичних дјела, као и расвјетљавање кривичних дјела и догађаја, првенствени је задатак криминалистичке технике. Ове послове криминалистички техничари обављају на лицу мјеста кривичног дјела и догађаја, али и приликом обдукције. Обдукција је судско-медицински преглед леша ради утврђивања узрока смрти. Приликом обдукције, криминалистички техничари, у сарадњи са љекаром обдуцентом, прикупљају и пакују спорне и неспорне трагове. У овом раду акценат је стављен на трагове и предмете који се проналазе и прикупљају приликом вршења обдукције и непосредно прије почетка вршења обдукције. Иако постоји велики број трагова и предмета који се могу прикупљати, обрађени су трагови који се на нашем подручју најчешће проналазе, изузимају и пакују, а након тога упућују на вјештачења.

Кључне ријечи: обдукција, леш, траг, узорак, наредба, записник;

Увод

Криминалистичка техника има велики значај приликом обављања истражних радњи, јер је њен задатак да пронађе материјалне доказе који имају доказну вриједност на суду. Највећи број материјалних доказа прикупи се на мјесту извршења кривичног дјела. Међутим, и приликом вршења обдукције леша, криминалистичка техника узима удио у прикупљању дијела спорних и неспорних трагова са леша и из леша, као и у правилном паковању трагова и предмета ради достављања

---

¹ vladovranjes82@gmail.com

на вјештачење. Приликом обдукције леша траже се спорни трагови који потичу од могућег извршиоца кривичног дјела, али се са леша и из леша узимају и неспорни трагови, најчешће ради компарације с траговима пронађеним на лицу мјеста кривичног дјела или догађаја. Због тога је битно да криминалистички техничар оствари неопходну сарадњу са љекаром – специјалистом судске медицине који врши обдукције, као и са особљем које му асистира, како би прикупљање трагова било извршено на законит, процесно правилан начин, а истовремено и на квалитетан начин – како то налажу правила струке. Приликом прикупљања одређених трагова могуће је да се појаве одређене нејасноће, и у таквим случајевима препоручује се консултација с вјештаком из области у којој ће вјештачење бити вршено, а најпогодније је да се то учини с вјештаком који ће лично извршити вјештачење. Важно је напоменути да се обдукције могу извршити само по наредби тужиоца, и да су то, уз ексхумације леша, једина вјештачења која не може одредити овлашћено службено лице, у смислу Закона о кривичном поступку Републике Српске. С обзиром на то да су ове радње једнократне, јер је након сахране леша прикупљање трагова онемогућено или скопчано с несразмјерно великим проблемима, неопходно је приликом обдукције водити рачуна да се прикупе сви трагови и предмети који ће имати значаја у истрази и у кривичном поступку.

Појам криминалистичке технике

Криминалистика је сложена информативна стратегија која обухвата научне и на искуству засноване методе и средства за откривање, прикупљање, обрађивање, оцјењивање и кориштење криминалистички релевантних информација, у циљу откривања, расвјетљавања и спречавања кривичних дјела. Као наука која почива на одређеним законитостима и начелима, криминалистика обухвата три цјелине које су међусобно уско повезане и испреплетене, и то: криминалистичка тактика, криминалистичка техника и криминалистичка методика.

Модерна судска пракса сматра најјачим доказним средством материјални траг, па се због тога свако вербално признање кривичног дјела провјерава кроз материјалне доказе. Коришћењем материјалних трагова за откривање учинилаца и доказивање кривице улази се у нову фазу рада на откривању кривичних дјела. Да би се материјални трагови могли користити, неопходно је открити их, фиксирати и одређеним научнотехничким средствима испитати и вјештачити. Све те захтјеве обједињује криминалистичка техника, која има задатак да примјеном разних научних метода из домена егзактних наука, открије, анализира и да тумачење у вези с одређеним трагом.

Криминалистичкотехничке радње приликом обдукције леша

Појам криминалистичке технике гласи: Криминалистичка техника је дио криминалистике и бави се усавршавањем и примјеном егзактних науднотехничких метода ради регистрације и идентификације лица и ствари и проналажењем, фиксирањем и тумачењем материјалних трагова у циљу сузбијања криминалитета, откривања учинилаца и расвјетљавања кривичних дјела и догађаја.²

Осим универзалне дијалектичке методе сазнања, криминалистичка техника користи опште и специјалне методе. Опште методе су: посматрање, описивање, мјерење, упоређивање и експеримент. Посебне методе су специфичне за одређену науку или за групу сродних наука, а у криминалистичкој техници се користе следеће: криминалистичке методе, математичке методе, методе физике, хемије, физичке хемије и друге методе.

Криминалистичка техника обухвата слиједеће цјелине:

- ☒ Регистрациона техника;
- ☒ Криминалистичка фотографија;
- ☒ Оперативна техника;
- ☒ Истражна техника;
- ☒ Трасологија;

Правни основ за вршење обдукције

Обдукција је радња доказивања која је дозвољена само на начин прописан у Закону о кривичном поступку Републике Српске (Сл. гласник РС број 50/03) који је на снази од 1. јула 2003. године, а након неколико измјена и допуна, утврђен је нови пречишћени текст Закона (Сл. гласник РС, број 100/09).

Грчки љекари обављали су обдукције већ петог стољећа прије нове ере. Египатски љекари су их вршили ради проучавања анатомије између 300. и 250. године прије нове ере. И љекари римских легија вршили су сецирање тијела мртвих непријатељских војника. У новом вијеку, 1533. године забиљежена је обдукција која је требала да утврди да ли сијамски близанци имају једну или двије душе. У Хартфорду, 1662. године, главни суд је наредио обдукцију како би утврдио да ли је дијете умрло од чаролије, а обдукцијом је утврђено да је умрло од опструкције горњих дисајних путева. Почетком двадесетог вијека многи љекари обављају обдукције над властитим пацијентима који су преминули, најчешће на адресама на којима су пацијенти становали.³ Форензичка патологија подразумијева посмртно сецирање, преглед и анализу

² Максимовић, Р., Тодорић, У., *Криминалистичка техника*, Полицијска академија, Београд, 1995, стр. 10

³ <http://www.deathreference.com>, сајт посјећен 23. 9. 2010. године

људског тијела у циљу утврђивања узрока смрти и могућег утврђивања важних чињеница у вези са начином на који је особа умрла.⁴

Преглед и обдукција леша предузеће се увијек кад у неком смртном случају постоји сумња да је смрт узрокована кривичним дјелом или да је у вези са извршењем кривичног дјела. Ако је леш већ закопан, одредиће се ексхумација у циљу његовог прегледа и обдукције. При прегледу и обдукцији леша предузеће се потребне мјере да се установи идентитет леша и у том циљу посебно ће се описати подаци о вањским и унутрашњим тјелесним особинама леша.

Специјализована медицинска установа врши преглед и обдукцију леша. Кад се вјештачење не врши у специјализованој установи, преглед и обдукцију леша врши љекар специјалиста судске медицине. Тим вјештачењем руководи тужилац, о чему он води записник. Саставни дио записника је налаз и мишљење вјештака. За вјештака се не може одредити љекар који је лијечио умрлог. Међутим, љекар који је лијечио умрлог може се саслушати као свједок, ради давања разјашњења о току и околностима болести умрлог.

Вјештак судске медицине ће у свом мишљењу навести узрок и вријеме када је смрт наступила. Ако је на лешу нађена било каква повреда, утврдиће да ли је ту повреду нанио неко други и ако јесте, чиме, на који начин, колико времена прије него што је смрт наступила, као и да ли је она проузроковала смрт. Ако је на лешу нађено више повреда, утврдиће се да ли је свака повреда извршена истим средством и која је повреда проузроковала смрт, а ако је више смртоносних повреда, која је од њих или које од њих су својим заједничким дјеловањем биле узрок смрти. Нарочито ће се утврдити да ли је смрт проузрокована самом врстом и општом природом повреде или због личног својства или нарочитог стања организма повријеђеног или због случајних околности или околности под којима је повреда нанијета.

Вјештак је дужан да обрати пажњу на нађени биолошки материјал (крв, пљувачка, сперма, урин и др.) и да га опише и сачува за биолошко вјештачење – ако оно буде одређено. При прегледу и обдукцији зачетка треба посебно утврдити његову старост, способност за ванматерични живот и узрок смрти. При прегледу и обдукцији леша новорођенчета, посебно ће се утврдити да ли је рођено живо или мртво, да ли је било способно за живот, колико је дуго живјело, као и вријеме и узрок смрти. Ако постоји сумња тровања, сумњиве материје које су нађене у лешу или на другом мјесту упутиће се на вјештачење установи или државном органу који врши токсиколошка испитивања. При прегледу сумњивих материја посебно ће се утврдити врста, количина и дјеловање нађеног

---

⁴ Dermot, G., *Priručnik za istražitelje povreda ljudskih prava*, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2004, str. 117

Криминалистичкотехничке радње приликом обдукције леша

отрова, а ако се ради о прегледу материја узетих из леша, по могућности и количина употријебљеног отрова.

Овлашћено службено лице може, изузетно, након обавјештавања тужиоца, извршити увиђај и одредити потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша. Уколико постоји сумња или је очигледно да је смрт проузрокована кривичним дјелом или је у вези са извршењем кривичног дјела, тужилац ће наредити извођење прегледа и обдукције. Ако је леш већ закопан, одредиће се ексхумација у циљу његовог прегледа и обдукције, о чему ће тужилац затражити наредбу од суда.⁵

Завод за судску медицину обавља обдукције тијела, вањске прегледе посмртних остатака и парцијалне обдукције тијела на захтјев правосудних органа. У приватним здравственим установама се не могу пружати здравствене услуге из области обдукција и утврђивања узрока смрти. За свако умрло лице се утврђује вријеме и узрок смрти. Вријеме и узрок смрти се утврђују прегледом умрлог, обдукцијом или прегледом медицинске документације. У случају да љекар мртвозорник не може утврдити тачан узрок смрти, обавезан је затражити обдукцију код надлежне установе.

Ради утврђивања узрока смрти обавља се обдукција тијела умрлог лица. Обдукција се обавезно обавља:

- а) када постоји сумња или је очито да је смрт проузрокована кривичним дјелом или је у вези с извршењем кривичног дјела,
- б) када је лице умрло у здравственој установи, а није утврђен узрок смрти,
- в) када то захтијевају епидемиолошки и санитарни разлози,
- г) на захтјев члана уже породице умрле особе,
- д) на захтјев надлежног истражног органа и
- ђ) на захтјев доктора који утврђује узрок смрти.⁶

Министар здравља правилником прописује поступак обављања обдукције.

Узорак биолошког материјала за форензичку ДНК анализу са посмртних остатака или из посмртних остатака (леша), узима обдуцент у присуству овлашћеног службеног лица.⁷

---

⁵ Закон о кривичном поступку Републике Српске, Службени гласник РС, број 100/09

⁶ Закон о здравственој заштити, Службени гласник РС, број 106/09

⁷ Правилник о начину прикупљања и узимања биолошког материјала за потребе анализе дезоксирибонуклеинске киселине у кривичном поступку, Службени гласник БиХ, број 35/07

Трасологија

Трасологија је наука о траговима. Ова ријеч етимолошки потиче од француске ријечи *la trace* (траг), и латинске ријечи *logos* (наука). Под трагом у криминалистици подразумева се свака материјална промјена, видљива или невидљива, настала дјеловањем човјека, средстава извршења и силе пронађене на мјесту извршења, извршиоцу или жртви, а која доприноси откривању извршиоца. За разлику од човјека који умије да лаже, траг не може да лаже. Промјене које се сматрају траговима могу бити веома разнородне. Трагови по значају могу бити подобни и неподобни, а по природи дијеле се на: видљиве, невидљиве, површинске, удубљене, макро и микротрагове.

Криминалистичкотехничке радње приликом обдукције леша

Дактилоскопирање леша

С обзиром на то да је једна од особина папиларних линија и непромјењивост, то значи да оне и након смрти задржавају све своје особине, и то до тренутка распадања. Због тога ова особина омогућава да се за регистрацију и идентификацију лешева користи и дактилоскопија. Међутим, техника дактилоскопирања лица и лешева није иста. Наиме, код дактилоскопирања лешева јавља се низ проблема. Први и најчешћи проблем је укоченост прстију, а ако су трулежне промјене започеле, прсти на рукама постају смежурани и неподесни за дактилоскопирање. Код лешева који су били у води долази и до одвајања коже од мишићног ткива. Да би се ова радња квалитетно извршила, неопходно је кориштење специјалног прибора за дактилоскопирање лешева.

Прије узимања отисака прсти на лешу се оперу и осуше. Након тога за премазивање прстију користи се ваљак на којем је након размазивања остала дактилоскопска боја. За узимање отисака прстију користи се специјална дактилоскопска кашика у облику пресјеченог ваљка у коју се може уметнути комад дактилоскопског обрасца. Непосредно прије узимања отиска прст се прегледа, и уколико је кожа на прсту смежурана, помоћу медицинског шприца се у јагодицу прста убризга 50% воденог раствора глицерина, а убризгавање се врши кроз другу фалангу прста како се папиларне линије не би оштетиле. Након тога приступа се дактилоскопирању. У кашику за дактилоскопирање уметне се трака картона, како би се сви отисци прстију једне руке налазили на једној траци. На сваки прст се наноси дактилоскопска боја, и при том се води рачуна да сваки прст буде равномјерно обојен. С

Криминалистичкотехничке радње приликом обдукуције леша

обзиром на то да су прсти укочени, исправљање се врши на два начина. Најчешће се шака притиска према унутрашњој страни руке, чиме се постиже да се прсти руке исправе, што омогућава лако узимање отисака. За други начин потребна је специјална алатка у коју се прст умеће и насилно исправља. Прст који је исправљен и на који је нанесена боја, спреман је за дактилоскопирање. Узимање отиска врши се на тај начин што се кашика за дактилоскопитање ваља преко прста од једне стране нокта ка другој, с тим што се код лешева не притиска прст на картон већ се кашика притиска на прст, што је супротно дактилоскопирању лица.

Након сваког узимања отиска провјерава се његов квалитет. Уколико квалитет не задовољава, поступак дактилоскопирања тог прста се понавља. Посебно брижљиво треба узети отиске прстију палца и кажипрста лијеве и десне руке, ради евентуалне идентификације са отисцима у CIPS бази. Уколико су отисци коректни, трака с отисцима се вади из кашике и лијепи на образац дактилоскопског картона.

Уколико је кожа на прстима сасушена и отврднута, прије узимања отисака прсти се потопе у трипостотни раствор калијум-хидроксида. У том раствору прсти стоје све док кожа у потпуности не поврати првобитну гипкост. Прије nanoшења боје прсти се добро исперу од раствора хидроксида, а даљи поступак је исти као у претходним случајевима. Када је кожа на прстима у таквом стању да се одваја од мишића, онда се она исијеца, а након тога се дактилоскопира исјечени дио коже.⁸

Трагови крви и урина

Приликом обдукуције, на почетку се врши спољни преглед леша. Будући да се том приликом с леша скида одјећа, трагове за које се претпоставља да потичу од крви на тијелу углавном није тешко пронаћи. Када се за неку мрљу претпостаља да је траг крви, потребно ју је претходно фиксирати записнички и фотографски, а затим обезбиједити за вјештачење.

Што се тиче узимања неспорних узорака крви, течну крв из леша узима лекар. Течна крв је најпогоднија за утврђивање степена алкохолисаности, утврђивање крвне групе и за токсиколошку анализу. Ова крв је погодна за вјештачење ако од момента смрти није прошло више од 48 сати. Течна крв се узима у комплет за узимање узорака крви и урина, односно у епрувету у којој се налази средство против згрушавања крви (антикоагуланс) и до транспорта на вјештачење се чува на хладном мјесту (у фрижидеру). Важно је напоменути да је за токсиколошку анализу потребан количински већи узорак од узорка за

---

⁸ Максимовић, Р., Тодорић, У., *Криминалистичка техника*, Полицијска академија, Београд, 1995, стр. 72

вјештачење степена алкохолисаности. За утврђивање степена алкохолисаности доставља се узорак од 5 цм³, а за токсиколошко вјештачење потребан је узорак од најмање 10 цм³ крви. О вађењу крви из леша сачињава се записник, који потписује и печатом овјерава лекар специјалиста који врши обдукцију. Крв из леша за претрагу на алкохол се смије узимати само из крвних жила или из срца.⁹

Ради ДНК вјештачења, али и ради утврђивања крвне групе узима се узорак крви на филтер папир, који се потом осуши на тамном и сувом мјесту, након чега се пакује у некориштене папирне врећице или папирне коверте.

Уколико је могуће, лекар из леша узима и узорак урина, који се пакује у епрувету и који се уз траг крви доставља ради утврђивања степена алкохолисаности, као и ради токсиколошког вјештачења.

Трагови на одјећи

Одјевни предмети који се затекну на лешу, могу се користити ради идентификације уколико су на лешу наступиле трулежне промјене, а такође одјећа се може користити ради проналажења и вјештачења одређених трагова. Регистровање одјеће врши се записнички и фотографски. Први дио се обавља док су одјевни предмети још увијек на лешу. Описује се сваки одјевни предмет, а на исти начин се обавља и фотографска регистрација. Други дио регистровања обавља се након што се сви одјевни предмети скину с леша и прегледају. Посебна пажња се обраћа на евентуалне карактеристичне детаље на одјећи, што се описује, а одјећа се још једном детаљно фотографише.

Од изузетне је важности да се, уколико су одјевни предмети крвави или мокри, прије коначног паковања добро осуше. Ово је битно због тога што су влажни предмети подложни труљењу, и пропадању трагова који се на њима налазе. Одјевни предмети се након потпуног сушења на сувом и тамном мјесту, које је прозачно и обезбјеђује собну температуру, пакују у папирне вреће.

Уколико је неопходно да се врши вјештачење присуства барутне гаражи и барутних честица на одјећи, задатак криминалистичке технике на терену је да на одговарајући начин обезбиједи материјал за вјештачење, док трагове који се налазе на откривеним дијеловима тијела фиксира судски лекар приликом вршења обдукције. Трагови барутних честица су готово увијек везани за окрвављену одјећу, а барутне честице, које су нитратна једињења, веома лако су растворљиве у води, па самим тим и у крви. Неопходно је, након сушења одјеће на којој се налазе трагови ватреног оружја, да се преко улазног отвора

---

⁹ Водинелић, В. и група аутора, *Саобраћајна криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1986, стр. 685

Криминалистичкотехничке радње приликом обдукуције леша

залијепи чист папир који се по ивицама залијепи ужом траком, како би се сачувала површина око улазног отвора. Одјевне предмете не треба истресати и непотребно савијати.

Остали трагови који се најчешће проналазе и изузимају приликом обдукуције

Уколико се ради о НН лешу или о предмету у којем ће бити неопходна ДНК вјештачења, а леш се налази у поодмаклој фази труљења и распадања, или се ради о скелету, љекар специјалиста судске медицине врши узимање узорка кости или зуба који се чувају за потребе вјештачења.

Криминалистички техничар је обавезан да, уколико се ради о жртви кривичног дјела, узме узорке ноктију леша, због тога што се испод ноктију жртве може пронаћи ДНК материјал који потиче од извршиоца. Најчешће се употребом ноктарице врши одсијецање ноктију који се пакују у чисту папирну амбалажу, а уколико то није могуће, онда се садржај испод ноктију саструже у чисту папирну кесицу.

Уколико се сумња да је над жртвом претходно извршено силовање, љекар специјалиста судске медицине узима узорак вагиналног бриса или бриса из чмара, које је неопходно хитно доставити у установу специјализовану за вјештачење. Узимање бриса из носа врши се стерилним штапићима уколико се сумња да је смрт наступила усљед предозирања опојном дрогом, и штапићи се достављају на вјештачење у циљу утврђивања врсте опојне дроге и њеног хемијског састава.

Када се сумња да је смрт могла наступити усљед тровања, изузима се узорак желудачног садржаја, ради вјештачења којима би се могло утврдити присуство и количина отрова у организму, као и утврђивања врсте хране која је конзумирана. Узорци се пакују у стаклене тегле, чувају на хладном мјесту и неопходно је да се што прије доставе на анализу.

Фиксирање трагова евентуално присутних барутних честица на рукама врши криминалистички техничар, најчешће кориштењем самољепљивих фолија за барутни тест. Фолије за фиксирање трагова барутних честица на рукама се налијепе на руку а затим поново на папир на којем су и достављене. Након уписивања генералија, те података о времену догађаја (уколико је познато) и времену лијепљења фолија на руке, наведени предмети се достављају на вјештачење.

Уколико се у тијелу налазе трагови ватреног оружја (зрно метка, куглице сачме) и трагови минско-експлозивних направа (гелери), извлачење из тијела врше љекари обдуценти, а нако тога наведени дијелови се осуше и пакују у папирне кесице.

У неким случајевима на лешу се могу пронаћи и трагови длака који могу потицати од извршиоца. Наведени трагови се изузимају употребом пинцете и пакују у папирне кесице. Поред тога потребно је изузети и неспорне длаке леша, и то по четири до пет комада с различитих регија главе и тијела.

Кориштење заштитне опреме приликом прикупљања трагова

Да би се избјегла контаминација трагова који могу садржавати ДНК профил, неопходно је користити слиједеће мјере опрезности:

- ☒ носити рукавице и мијењати их често;
- ☒ користити различите инструменте или их чистити прије и после руковања сваким узорком (алкохол, вода);
- ☒ избјегавати додиривање мјеста гдје се вјерује да ДНК може опстати или се наћи;
- ☒ избјегавати причање, кашљање и кихање преко трагова;
- ☒ избјегавати додиривање свог лица, носа или уста када се скупљају и пакују трагови;
- ☒ осушити трагове прије паковања;
- ☒ ставити трагове у нове папирне кесе или коверте а никако у пластичне кесе.

Препоручује се кориштење заштитне маске ради неутралисања непријатних мириса али и ради спречавања ненамјерне контаминације трагова од стране криминалистичког техничара.

ДНК се може наћи у слиједећим материјама: крв, сперма, ћелије коже, ткива и органи, слузнице, кости, зуби, коса, пљувачка и нокти.

У важнијим случајевима пожељно је консултовати вјештака прије предузимања радњи обезбјеђења материјала за вјештачење.¹⁰

Фотографисање приликом обдукције

Стручно описивање и квалификацију повреда погинулих лица врши љекар обдуцент. Он ће при томе сачинити детаљан записник о обдукцији. Фотографисање приликом обдукције, односно формирање фотодокументације с обдукције омогућиће квалитетно и свеобухватно фиксирање повреда које се описују у записнику о обдукцији.¹¹

---

¹⁰ Стручно упутство о прикупљању и достављању материјала на вјештачење, Републички секретаријат за унутрашње послове, Сарајево, 1978, стр. 34

¹¹ Липовац, К., Увиђај саобраћајних незгода – елементи саобраћајне трасологије, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005, стр. 160

Криминалистичкотехничке радње приликом обдукције леша

Фотографисање се врши с обје бочне стране, тј. приказује се предња страна леша, а након тога фотографише се задња страна леша. Ове фотографије праве се по доласку на обдукцију, односно снима се затечено стање леша (када се леш постави на сто прије обдукције). Након скидања одјеће с леша праве се исте фотографије општег изгледа леша с повредама и траговима (фотографије приказују локацију повреда и трагова). Након фотографисања општег изгледа све повреде и трагови фотографишу се као детаљи, уз обавезно кориштење размјерника. Детаље унутрашњих повреда фотографишемо по фазама обдукције. Одјећа и обућа погунулог се након скидања с леша фотографишу у општем изгледу, а затим појединачно, с предње и задње стране. Приликом овог фотографисања одмах се обиљежавају пронађени и затечени трагови, кориштењем бројева и стрелица. Након општег изгледа фотографишу се све повреде, сва оштећења и трагови као детаљи. Веома битно је да се приликом обдукције фотографишу ствари и предмети који су пронађени код леша. Сви предмети се фотографишу постављени једни поред других и довољна је једна фотографија (нпр. новчаник – све се вади из новчаника и фотографише се).¹²

Лешеве се фотографишу одозго и са бочних страна. НН леш се фотографише и тропозном фотографијом након тоалетирања приликом обдукције.

Фотографије треба да буду у боји, да буду у фокусу, одговарајуће освијетљене и направљене професионалним или неким другим квалитетним фото-апаратом. Фотографије детаља треба да садрже размјерник.¹³

Закључак

Прикупљање трагова, како на лицу мјеста кривичног дјела, тако и приликом вршења обдукције, јесте тема која је увијек актуелна, из разлога што се ове радње обављају у увијек различитим условима и ситуацијама. Обдукције се углавном врше у регионалним медицинским центрима, те је неопходно да им присуствује криминалистички техничар. Најбоље рјешење је да обдукцији присуствују инспектор и криминалистички техничар који су вршили увиђај, како би љекару обдуценту предочили ситуацију о затеченом стању на лицу мјеста, али и због тога што имају најбољу представу о траговима које приликом обдукције треба изузети и упутити на вјештачење. Након изузимања трагова, који су најчешће биолошког, хемијског и механичког поријекла,

¹² Степановић, И., *Криминалистичка фотографија*, СУП Београд, 1976, стр. 32

¹³ Dermot, G., *Priručnik za istražitelje povreda ljudskih prava*, Fond za humanitarno право, Београд, 2004, стр. 305

неопходно је да се пронађени и изузети трагови и предмети правилно упакују и сачувају за подребе вјештачења. У овим случајевима вјештачења је потребно извршити у што краћем периоду од момента прикупљања трага, како због очувања квалитета пронађених и изузетих трагова, тако и због потреба откривања извршиоца и расвјетљавања кривичног дјела.

Литература

- [1] Бошковић, М. – Јовичић, Д.: *Криминалистичка методика*, ВШУП Бања Лука, 2002.
- [2] Водинелић, В. и група аутора, *Саобраћајна криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1986.
- [3] Dermot, G., *Priručnik za istražitelje povreda ljudskih prava*, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2004, str. 117
- [4] Кривокапић, В. – Жарковић, М. *Криминалистичка тактика*, ВШУП Земун, 1996.
- [5] Липовац, К, *Увиђај саобраћајних незгода – елементи саобраћајне трасологије*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005.
- [6] Максимовић, Р., Тодорић, У., *Криминалистичка техника*, Полицијска академија, Београд, 1995.
- [7] Степановић, И., *Криминалистичка фотографија*, СУП Београд, 1976.
- [8] *Закон о кривичном поступку БиХ* (Службени гласник БиХ, број 03/03)
- [9] *Закон о кривичном поступку Републике Српске* (Службени гласник РС, број 50/03 и 100/09)
- [10] *Закон о здравственој заштити*, Службени гласник РС, број 106/09
- [11] *Правилник о начину прикупљања и узимања биолошког материјала за потребе анализе дезоксирибонуклеинске киселине у кривичном поступку*, Службени гласник БиХ, број 35/07
- [12] *Стручно упутство о прикупљању и достављању материјала на вјештачење*, Републички секретаријат за унутрашње послове, Сарајево, 1978.
- [13] <http://www.deathreference.com>, сајт посјећен 23. 9. 2010. године

Криминалистичкотехничке радње приликом обдукације леша

Vlado Vranjes, B. Sc.jurist for security and criminalistics

Ministry of Internal Affairs, Department Doboј

Abstract: The collection of physical evidence that are used to detect the perpetrators of criminal acts, as well as clarifying the criminal acts and events, is the task of law enforcement techniques. These tasks crime technicians perform on-site criminal acts and events, and during the autopsy. A forensic autopsy - medical examination of the corpse to determine cause of death. During the autopsy crime technicians, in cooperation with the doctor, collected and packed contested and uncontested marks. In this paper, emphasis is placed on the clues and objects to find and collect in the performance of autopsy and immediately prior to the autopsy. Although there are many clues and objects that can be collected, analyzed, traces of which are in our area usually find, excluding the pack, and then point to the testimony.

Key words: crime technique , autopsy, evidence, collecting, packaging, expert opinion;

ПРАКТИЧНО ПОСТУПАЊЕ ОВЛАШТЕНИХ СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА ПРИЛИКОМ ПРЕТРЕСАЊА

PRACTICE OF OFFICERS OF DURING THE PERQUISITION

Александар Миладиновић

МУП РС – Сектор града Бања Луке

Апстракт: У раду се даје осврт на практично поступање овлашћених службених лица приликом претресања. Не указује се на тактику претресања, већ на практично поступање овлашћених службених лица у процесном смислу, односно на практично поступање које резултира прикупљањем доказа који ће се моћи користити у току кривичног поступка. У том смислу указује се на поступак захтијевања и издавања наредбе, поступак приликом непосредног претресања, поступак са свједоцима, проналазак и изузимање предмета, извјештај о реализацији наредбе и поступак с одузетим предметима.

Кључне ријечи: Претресање, захтјев за претресање, наредба за претресање, одузимање предмета...

Уводна разматрања

По општој дефиницији, претресање је материјално истраживање над лицима или стварима у циљу проналажења трагова кривичног дјела или предмета важних за кривични поступак (подразумијевајући ту и леш) или у циљу хватања осумњиченог, односно оптуженог. Објекат претресања могу бити лица (претресање лица) или стан и друге просторије (претресање стана). Станом се сматра свака просторија или простор у коме се борави или може боравити, макар и привремено. Остале просторије закон не одређује ближе, али под њима треба подразумевати како грађевине уз стан (гараже, шупе, подруме и сл.) тако и објекте који нису у вези са станом (радионице, радње, колибе у винограду, торове итд.).¹

---

¹ Под станом и осталим просторијама не подразумијевају се ливаде, шуме, обале ријека и други простори на којима се могу наћи предмети у вези са кривичним дјелом. Наиме, када је у питању претресање, ЗКП помиње просторије ("остале просторије"), а не простор, гдје под простором подразумијевамо одређен, али физички неомеђен дио средине, док се под просторијама подразумијева физички омеђен, ограничен, оивичен дио неке средине, односно неког простора. Ово

Претресање стана, осталих просторија и покретних ствари (возила) може се одредити само онда ако има довољно основа за сумњу да ће се при претресању пронаћи претпостављени извршилац кривичног дјела или његов саучесник, открити трагови кривичног дјела или пронаћи предмети важни за кривични поступак.²

Поступак у вези с претресањем подразумијева прикупљање индиција да се одређено лице или одређени предмети налазе на одређеној локацији, стану, возилу или код лица, усљед чега је неопходно извршити претресање. Сходно томе, сачињава се захтјев за издавање наредбе за претрес, на основу којег се издаје наредба, а потом се приступа претресању, те евентуално одузимању пронађених предмета. Дјелимично се разликује поступак претресања на основу усмене наредбе суда од претреса без наредбе суда.

Претресање стана и других просторија на основу писмене наредбе суда

Захтјев за издавање наредбе за претрес упућује се надлежном суду. Захтјев би требало да упути тужилац, с тим што у пракси то најчешће врше овлаштена службена лица, уз претходну сагласност тужиоца, што и закон предвиђа.

У захтјев се уноси чињенични опис кривичног дјела због ког се тражи претресање; уноси се начин извршења кривичног дјела, мјесто и вијеме извршења, отуђени предмети, до тада прикупљени докази и сазнања, извршилац – уколико је познат, материјална штета и слично. Након тога, у захтјев се назначавају индиције које указују на то да ће се код лица или на одређеном мјесту за које се тражи претрес наћи предмети. Те индиције произлазе из изјава свједока, службених забиљешки, изјава осумњиченог и слично... Након тога, од надлежног суда се захтијева да изда наредбу за претресање, гдје ће се тачно указати на адресу стана или других просторија, његовог власника или корисника, опис предмета који се траже и слично. Захтјев може, а не

наводимо с обзиром на то да се у пракси често од стране овлашћених службених лица и тужилаца захтијевају, али и од стране судија издају наредбе за претресање простора. У фактичком, али не у формалном смислу, претресање се може вршити и на овим мјестима, али под условима, и процесним и фактичким, који важе за вршење увиђаја. Упореди: Миодраг Н. Симовић, *Кривично процесно право*, III измијењено и допуњено издање, Факултет за безбједност и заштиту Бања Лука, 2009. године, стр. 216; Момчило Грубач, *Кривично процесно право, Увод и процесни субјекти*, Службени гласник Републике Србије, Београд, 2004. године, стр. 319; Тихомир Васиљевић, *Систем кривичнопроцесног права СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1981. године, стр. 401.

² Миодраг Н. Симовић, *Кривично процесно право*, III измијењено и допуњено издање, Факултет за безбједност и заштиту Бања Лука, 2009. године, стр. 216.

Практично поступање овлашћених службених лица приликом претреса

мора, да садржи и захтјев да се одступи од законом утврђеног редовног времена претресања (од 06.00 до 21.00 час је редовно вријеме претресања) и захтјев да се одступи од правила да претресању претходи предаја наредбе (уколико су испуњени услови). Захтјев потписује овлаштено службено лице, као и дежурни, односно поступајући тужилац који је дао сагласност за подношење захтјева од стране овлашћених службених лица. Потом се захтјев просљеђује надлежном суду, који издаје наредбу.

По добијању наредбе, уз претходно испланиране активности, приступа се претресању стана. Претрес стана мора да се изврши најкасније 15 дана од дана издавања наредбе; у супротном се неизвршена наредба, уз образложење о неизвршавању, мора вратити суду који је издао наредбу.

У претресању стана увијек морају да учествују минимално два криминалистичка инспектора и криминалистички техничар. Поред наведених лица, пожељно је да у претресању учествује и минимално један припадник униформисане полиције, због обезбјеђења лица мјеста, а такође и ради лакшег обезбјеђивања свједока. Претресању треба да присуствује и корисник или власник стана, а такође треба да му присуствује и осумњичени, поготово уколико се зна, односно уколико је осумњичени лишен слободе. Такође, уколико осумњичени захтијева, сачекаће се долазак браниоца да и он присуствује претресању. Претресању обавезно присуствују два свједока. Сем криминалистичких инспектора, криминалистичког техничара и свједока, остала лица нису обавезна да присуствују претресању, тако да се претрес може обавити и без њих.

Доласком на лице мјеста, односно у објекат претресања (уколико се ради о претресању стана и других просторија), кориснику или власнику стана криминалистички инспектор који руководи претресом се представља, те указује на разлоге и основ претресања. Том приликом се власнику или кориснику стана уручује један примјерак наредбе о претресу стана, док се на други примјерак наредбе (који остане овлашћеном службеном лицу) власник или корисник стана потписује, уз назначење дана и времена пријема наредбе. Уколико је корисник или власник стана осумњичени, њему се уручује примјерак наредбе. Уколико власник или корисник стана одбије да се потпише на примљену наредбу, то ће се констатовати на примјерак наредбе који остаје овлашћеном службеном лицу, с назначењем времена предаје наредбе, те ће се примјерак наредбе, и поред наведеног, предати власнику или кориснику. Уколико власник или корисник стана није присутан при претресању, да је наредба предата потписаће неко од укућана, комшија или слично, а они ће се позвати да присуствују и самом претресању. Уколико нема никога у стану или другом објекту који се претреса, примјерак наредбе ће се оставити у просторији или

објекту који се претреса, а то ће се назначити у примјерку наредбе који остаје овлашћеном службеном лицу, те ће се потом приступити претресању, без обзира на то што нема власника, корисника или других лица, наравно, уз обавезно присуство два свједока. Уколико се претресају службене просторије, војни објекти или адвокатске канцеларије, позваће се одговорно лице органа чије се просторије претресају, односно представник адвокатског удружења, односно војно лице.

Све ово, наравно, уколико се претресање не врши без претходног уручења наредбе, односно уколико се не одступа од редовног поступка претресања. Наиме, приликом извршавања наредбе за претресање којом се одређује претресање стана и других просторија, овлаштено службено лице није дужно обавијестити "било кога" о својој функцији и разлозима претресања, већ може одмах ући у стан или друге просторије уколико постоји неки од алтернативно прописаних услова:

- ☒ ако су стан или друге просторије празни,
- ☒ ако овлаштено службено лице оправдано сматра да су ове просторије празне,
- ☒ ако је овлаштено службено лице наредбом о претресању изричито овлашћено да уђе без претходне најаве (ако тако стоји у наредби – да може ући у стан и друге просторије без претходног најављивања, односно без претходне предаје наредбе).³ Уколико у наредби стоји да се претресање може извршити и без претходног уручења наредбе, те се тако и поступи (тзв. "упад у стан"), наредба ће се предати, односно претходно објашњени поступак ће се спровести након "замрзавања" ситуације, односно након елиминисања евентуалних пријетњи, опасности или отпора у стану.

Уз обавјештавање власника или корисника стана о разлозима доласка, односно о наредби за претресање, обезбјеђују се два свједока. Свједоци треба да буду лица која нису у родбинским односима са осумњиченим, као ни са власником, односно корисником стана, односно лица која, према закону, не могу одбити свједочење. Такође, за свједоке треба бирати лица која немају интерес да лажу и за која се може оцијенити да ће оправдати указано повјерење. Грешка је, а што се у пракси често дешава, да осумњичени, односно корисник или власник стана сам тражи свједоке. У пракси је најбоље да униформисани полицајци сами нађу свједоке, јер ће потенцијални свједоци свакако лакше пристати да буду свједоци уколико их замоли униформисани полицајац него криминалистички инспектор. Ово је један од разлога, али наравно не једини, зашто увијек претресању треба да присуствује и униформисани полицајац (најбоље вођа сектора). Неопходно је

---

³ *Оп. цит.*, стр. 220.

Практично поступање овлашћених службених лица приликом претреса

напоменути да се свједоци не могу натјерати, на било који начин, да буду свједоци у претресању, без обзира на то које разлоге наводе за одбијање. Оно што је битно напоменути, јесте да, уколико се претресају лица, без обзира на то што се претреса и објекат (нпр. када се наредба односи на претрес стана и свих лица која се затекну у стану), уколико су лица која се претресају женског пола, и свједоци морају бити женског пола, као и овлаштено службено лице које их претреса. Такође, неопходно је напоменути да цјелокупном току и садржају претресања свједоци морају да буду присутни, односно свједоци морају бити присутни у свакој просторији приликом претресања, и то заједно и истовремено у свакој просторији или објекту који се претреса.⁴ Честа је грешка практично поступање овлашћених службених лица када се истовремено претреса више просторија или објеката, те уз свако овлаштено службено лице које претреса одвојени објекат или другу просторију буде присутан по један свједок.

Након обезбјеђивања свједока, у присуству власника или корисника стана, односно осумњиченог, као и његовог браниоца, овлаштено службено лице које руководи претресом, када се представи, указује на наредбу по којој се врши претресање, као и на предмете који се траже. Потом се власник или корисник стана или осумњичени позивају да добровољно предају тражене предмете. Уколико та лица предају тражене предмете, овлаштено службено лице које руководи претресом ће процијенити да ли је сврсисходно и цјелисходно да се настави претресање. Уколико се и поред предаје предмете оцијени да претресање треба да се изврши или уколико осумњичена лица предају само неке, али не све тражене предмете или уколико уопште не предају предмете, наставља се претресање.⁵

Након проналаска предмета који се траже, односно на које се наредба односи, ти предмети ће се видно обиљежити (што ради криминалистички техничар), фотографисаће се, а потом одузети. Уколико се предмети нађу код одређеног лица приликом личног претреса, потврда о привременом одузимању предмета ће се издати том лицу, а уколико се нађу у стану или другим просторијама, онда ће се потврда издати власнику, односно кориснику тог простора. Неопходно је навести да се предмети који се пронађу приликом претресања морају видно обиљежити и фотографисати на мјесту гдје се пронађу и у положају како су пронађени, а да се тек онда изузимају, а потом, уколико има потребе, додатно фотографишу.

---

⁴ Види: Жељко Карас, *Судска пракса у свези са полицијским поступањем*, Полицијска сигурност, Загреб, 2007. године, број 3–4, стр. 273.

⁵ Тактику претресања нећемо образлагати, с обзиром на то да она није предмет овог рада.

Након извршеног претреса, сачињава се записник о претресању, односно, записник о претресању би се требао сачинити упоредо с вршењем претресања, али ће најчешће практичне околности налагати да се он сачини након извршеног претреса, али у простору гдје се претресање врши (никако у службеним просторијама). Записник о претресању сачињава овлаштено службено лице које руководи претресом, а изузетно записничар, уколико је присутан (што је у пракси ријетко, изузев уколико друго овлаштено службено лице не преузме ту улогу, што је исправно). У записник се уноси локација и објект претресања, у чијем је он власништву, односно ко користи наведени објект или просторију, затим ко присуствује претресању (овлаштено службено лице, записничар, осумњичени, свјedoци, бранилац). Такође, у записник се уноси и констатација да су свјedoци, корисник или власник стана, као и осумњичени упозорени да пазе на ток и садржај претресања. У записник се уноси и број и датум наредбе по којој се претресање врши, као и ко је издао наредбу. Посебан дио Записника о претресању чини попис и опис пронађених и привремено одузетих предмета. У том дијелу се детаљно пописују и описују сви предмети који су пронађени приликом претресања, као и локација гдје су предмети пронађени и од кога су одузети. У записник се ставља и број потврде која је издата о привремено одузетим предметима, односно ова потврда чини саставни дио записника. Уколико је претресање констатовано (праћено) видео-снимањем, и то треба навести у записник, те (евентуално) видео-снимак приложити уз записник. На крају се унесе, уколико постоје, одређене примједбе свјedoка на ток и садржај претресања. И осумњичени, као и корисник, односно власник стана, те бранилац могу ставити у записник примједбе које имају на ток и садржај претресања. Записник треба да садржи и вријеме почетка, као и окончања претресања (сат и минут). На крају, записник потписују овлаштено службено лице, записничар (уколико је био), власник, односно корисник стана, осумњичени (уколико је присуствовао), његов бранилац (уколико је присуствовао), као и свјedoци. Записник о претресању се увијек сачињава у најмање два оригинална примјерка и никад се не уручује осумњиченом, односно власнику или кориснику стана, већ искључиво, уз извјештај о реализацији наредбе о претресању, суду који је издао наредбу.

Након сачињеног записника о претресању, издаје се потврда о привременом одузимању предмета. У потврду се поново уноси, као и у записник о претресању, тачан и детаљан опис и попис пронађених предмета (мора се опис и попис подударати). Такође, у потврду се уноси и од кога су предмети одузети. Као што смо већ напоменули, уколико су предмети одузети од конкретеног лица (приликом личног претреса), потврда се издаје том лицу, односно гласи на то лице, а уколико су предмети пронађени у стану или другој просторији, потврда се издаје

Практично поступање овлашћених службених лица приликом претреса

власнику, односно кориснику тих просторија. Број потврде, као и датум издавања потврде мора да одговара броју који је наведен у записнику. На крају, потврду потписује овлаштено службено лице и лице од ког су предмети одузети. Уколико потврду не жели да потпише лице од кога су предмети одузети, то се назначавача на мјесту гдје се лице треба потписати и, без обзира на наведено, даје му се примјерак тако потписане и овјерене потврде. Посебно је значајно одузете предмете тачно пописати (уколико их је више) и детаљно описати. Предмети морају да се на тај начин опишу и индивидуализирају како би касније поступак идентификације или упоређивања био апсолутно сигуран и спроводив. У том смислу треба навести да:

- ☒ Уколико се одузимају предмети који имају серијски број, обавезно навести тај број.
- ☒ Уколико се одузима техничка роба, обавезно навести врсту, марку, модел, произвођача опреме, евентуална оштећења, боју и димензије, облик, функционалност и слично.
- ☒ Код мобилних телефона, обавезно навести IMEI, као и евентуално картицу, уколико је у телефону. Код картице која се налази у телефону навести IMSI број, а само изузетно број телефона. Пожељно је одузети, уколико се пронађу, и оригиналне кутије мобилних телефона, као и пластифициране носаче и сертификате картица бројева телефона.
- ☒ Уколико се одузима наоружање и муниција, обавезно навести произвођача, годину производње, модел и количину муниције и оружја, запакованост, као и стање оружја и муниције (запуштеност, дотрајалост, сагњилост неметалних дијелова, очишћеност).
- ☒ Када се одузимају прехранбени производи, обавезно навести у ком су стању, у каквом су паковању, да ли су запаковани или распаковани; количину одузетих намирница и слично.
- ☒ Уколико се одузима возило, навести марку и модел возила, регистарске ознаке, број шасије, кључеве (број и врсту кључева), документацију која се одузима уз возило (потврду о власништву, одјаву), евентуална оштећења на возилу, функционалност возила, километражу на километар-сату, количину горива у возилу, додатну опрему, опрему коју возило посједује, а коју је релативно лако скинути (ауто CD уређај, гуме, раткапе, украсне дијелове, звучнике, кожна сједишта и слично).
- ☒ Уколико се одузима документација, навести број протокола сваког примјерка, као и ко га је издао, а уколико је обимна документација, ставити је у омот или кутију, те наведено на адекватан начин запаковати и запечатити, и тако доставити суду, а накнадно извршити преглед и попис документације.

- ☒ Уколико се одузима злато и златни (или сребрени) накит, никад не наводи да је у питању злато, већ накит који (бојом или тежином) асоцира на златни (или сребрени) накит, детаљно описујући врсту накита, као и облик.
- ☒ Уколико се одузимају новчанице, навести валуту и апоене новчаница, те серијске бројеве, а уколико се сумња да су новчанице фалсификоване, навести и то.
- ☒ Уколико се одузима материја, маса или смјеса за коју се сумња да представља опојне дроге, навести количину, врсту и детаљан опис материје, уз назначење да иста подсећа (бојом, мирисом, густоћом или на други начин) на конкретну опојну дрогу.
- ☒ Уколико се одузимају рачунари и друга хардверска опрема, неопходно је тачно навести сваки уређај, марку и модел уређаја, серијски број, функционалност уређаја и слично. Код рачунара је неопходно да се наведе и IP број, уколико се може утврдити. С обзиром на то да рачунар представља увезан систем уређаја, неопходно је сваки уређај рачунара одвојити и посебно обиљежити. Све каблове и прикључене уређаје треба посебно обиљежити, фото документовати и утврдити радно стање.⁶

Након завршеног претресања, од власника или корисника стана, а поготово од осумњиченог треба узети изјаву на околности набавке, посједовања и кориштења одузетих предмета. Уколико су предмети одузети од осумњиченог, поред узимања изјаве у својству осумњиченог за конкретно кривично дјело за које се сумњичи, неопходно је, уколико то из његове изјаве није видљиво, да се осумњиченом постави питање и

---

⁶ Уколико се рачунар одузима у циљу накнадног вјештачења, односно прегледа садржине самог рачунара, а поготово уколико се то ради у рачунарским кривичним дјелима, потребно је придржавати се и других правила приликом документовања и одузимања ових уређаја.

Ако је рачунар прикључен на струју, а на монитору нема слике, онда је потребно помјерати миш, без притискања типки на тастатури, да се не појави слика на монитору и то стање треба документовати. Свако притискање неке типке на тастатури или миша доводи до промјене података који су битни за утврђивање правог стања. Потребно је извршити провјеру сата на рачунару, констатовати које је вријеме уписано на рачунару, а које је стварно вријеме. Ово је важно јер постоји могућност промјене времена у рачунару, па то даје криву слику о стварању неког документа који треба да послужи као доказ у конкретном предмету. Након фотодокументовања затеченог стања, рачунар је потребно искључити и, да не би дошло до неких промјена у датотекама, препоручује се искључивање рачунара директним ископчавањем из струје, а не кроз системско искључивање рачунара. Исти је поступак и са осталим уређајима, које такође треба фотодокументовати у стању у ком су затечени, при чему треба водити рачуна да се уз уређај изузимају и припадајући пуњачи за струју. Миралем Поробић, *Дигитална форензика као дигитално средство*, Часопис за правну теорију и праксу "Право и правда", Удружење судија/судаца у Федерацији Босне и Херцеговине, Сарајево, број 1, 2010. године, стр. 275.

Практично поступање овлашћених службених лица приликом претреса

у вези с одузетим предметима, односно на околности набавке, посједовања и кориштења одузетих предмета.

Након завршеног претресања, сачињеног записника, одузетих предмета, те издате потврде о привременом одузимању предмета, суду који је издао наредбу подноси се извјештај о реализацији наредбе. Овај извјештај садржи вријеме одржавања претреса, наредбу по којој је претрес одржан, ко је реализовао претрес, ко је присуствовао претресу, локацију и објекат претреса, попис и опис одузетих предмета с назначењем гдје су пронађени, начин одузимања предмета, ток и садржај претресања, примједбе лица која су присуствовала претресу (уколико имају примједбе), назначење да су одузети предмети фотографисани и да ће се накнадно сачинити и доставити фото-документација и слично. Уз овај извјештај суду се достављају сва писмена у вези с претресом, и то записник о претресању, потврда о привременом одузимању предмета, наредба о претресању, те евентуално изјава узета од корисника или власника стана или осумњиченог (узета поводом посједовања и одузимања предмета, а која се обавезно мора узети уколико су предмети одузети). Уз извјештај о реализацији наредбе за претресање, обавезно се суду који је издао наредбу достављају и одузети предмети. Изузетно, уколико су предмети габаритни, уколико се ради о возилима или о експлозивним и запаљивим материјама, уколико се ради о животињама (стока), уколико се ради о кварљивим производима и слично, предмети се могу депоновати и у службеним полицијским просторијама, односно вратити оштећеном или слично. У том случају, односно у овим и сличним ситуацијама, увијек се мора консултовати тужилац, те судија који је издао наредбу, па тек уколико се и судија усагласи са наведеним (да се предмети похране у службеним полицијским просторијама или да се врате власнику или да се на други начин обезбиједи), одузети предмети се неће, уз извјештај, прослиједити суду на депоновање. У овим ситуацијама неопходно је сачинити службену забиљешку о налогу судије да се предмети не достављају суду и доставити је, уз извјештај о реализацији наредбе, суду. Уколико се предмети достављају суду, треба их запаковати, те лично предати на протокол суда, како би их лично судија који је издао наредбу или судски депозитар прегледао и примио. Усљед тога, неопходно је претходно сачинити Потврду о примопредаји предмета, у којој треба назначити попис и опис предмета који се предају (који најчешће треба да одговара попису и опису одузетих предмета из потврде о привременом одузимању предмета, наравно, уколико судија није наложио да се одређени предмети не достављају суду, већ да се на други начин обезбиједи њихово депоновање). Резимирајући наведено, након завршеног претресања потребно је да се суду који је издао наредбу достави извјештај о реализацији наредбе с писменима (записник о претресању, потврда о привременом одузимању предмета,

потврда о примопредаји предмета,⁷ записник о саслушању свједока, евентуално службена забиљешка у којој судија налаже да се предмети или дио предмета не доставља суду) и привремено одузети предмети.

Треба навести и специфичност која се може јавити приликом претреса, а односи се на проналазак предмета који се по било ком основу могу довести у везу с другим кривичним дјелом, а не с оним због којег је наредба издата. Уколико се приликом претресања пронађу и такви предмети (који указују на друго кривично дјело, не на оно кривично дјело због којег се претресање врши), и ти предмети ће се одузети на исти начин као и предмети који се односе на конкретно кривично дјело, с тим што ће се посебно одвојити и о томе ће се тужилац одмах обавијестити. Уколико тужилац наложи да се и ти предмети одзму, поступак је исти као и код описаног привременог одузимања предмета. Међутим, уколико тужилац наложи да нема основа да се ти предмети одзму, они ће се одмах вратити лицу од ког су одузети, али ће се о томе сачинити службена забиљешка (у којој треба описати те предмете, као и налог тужиоца да се наведени предмети не одузимају, без обзира на то што постоје индиције да се могу довести у везу са другим кривичним дјелом). И ову забиљешку треба доставити уз извјештај о реализацији наредбе за претрес. Пожељно је да се ови предмети, без обзира на то да ли ће се одузети или не, фотографишу, те да се о њима сачини посебна фото-документација, како би се накнадно користила у оперативне сврхе. О индицијама поводом ових предмета, које упућују на друго кривично дјело, треба обавијестити надлежну организациону јединицу која се бави сузбијањем и расвјетљавањем кривичних дјела у које спада и кривично дјело на које упућују ови предмети.

Претресање стана и других просторија на основу усмене наредбе суда

У одређеним хитним случајевима, закон дозвољава да се захтјев за издавање наредбе тражи усмено (телефоном најчешће), те да по одобрењу, овлаштено службено лице само сачини наредбу и са њоме приступи претресању.

Наиме, у хитним случајевима (најчешће код тзв. "притворских предмета"), гдје би одлагање претресања било скопчано с могућношћу

---

⁷ Неопходно је напоменути да се дешава да судија који је издао наредбу и коме се предају одузети предмети уз Извјештај о реализацији наредбе, сам сачињава Записник о примопредаји предмета, те један примјерак предаје овлашћеном службеном лицу који предаје предмете, други примјерак доставља у судски депозит уз предмете, док трећи примјерак оставља у спису предмета.

Практично поступање овлашћених службених лица приликом претреса

уништења, сакривања или другог отежавања проналаска предмета, овлаштено службено лице може затражити и усмену наредбу за претрес.

Поступак је сљедећи: Када постоје индиције да се код одређеног лица или у одређеном објекту налазе предмети које треба привремено одузети, овлаштено службено лице контактира с тужиоцем, укратко му износи индиције које указују на то да се код конкретног лица или у конкретном стану или у другој просторији налазе предмети које треба привремено одузети, те од њега тражи усмену сагласност за усмену наредбу суда. Уколико је добије од тужиоца (што је у пракси најчешће), контактира са судијом за претходни поступак, те њему усмено указује на индиције које постоје да се код одређеног лица крију предмети које треба привремено одузети, те захтијева издавање наредбе за претрес, уз напомену да је од дежурног тужиоца добио претходну сагласност. Судија ће, најчешће, уколико то оцијени оправданим, издати наредбу за тражени претрес, а у том случају службено лице само мора сачинити наредбу, те је прочитати судији. Због тога је практичније да овлаштено службено лице одмах по добијању сагласности од тужиоца за тражење усмене наредбе за претрес, сачини наредбу, те да је судији, уколико овај одобри издавање наредбе, одмах прочита, како би судија евентуално указао на одређене недостатке или пропусте у наредби или допунио наредбу.

Наравно, могуће је да судија не изда наредбу на основу усменог захтјева, ком приликом се захтјев мора, уколико то околности налажу, поднијети у писменој форми. Такође, могуће је и да се тужилац не сагласи са усменим захтјевом за тражење наредбе, већ да овлаштена службена лица упуту да захтјев поднесу у писменој форми. Међутим, ове ситуације су ријетке у пракси.

Усмена наредба за претрес мора да садржи индиције које указују да се код одређеног лица или у стану или на другом простору или објекту могу наћи предмети које треба привремено одузети. Затим, она треба да садржи назначење кривичног дјела или кривичних дјела поводом којих се тражи претрес, имена осумњичених (уколико су позната), податке о власнику или кориснику објекта или локације која се претреса, тачну адресу локације која се претреса, опис и попис предмета који се траже, назначење времена извршења наредбе (од 06.00 до 21.00 час, уколико се не тражи другачије), вријеме издавања наредбе (када је судија издао усмену наредбу), те упутство да осумњичени има право обавијестити браниоца да присуствује претресању, уз назначење да ће се, уколико бранилац није присутан, претресање извршити и без његовог присуства.

Тако сачињена наредба од стране овлашћеног службеног лица замјењује наредбу издату од стране суда, те се с њом приступа претресању. Значи, без обзира на то што се ова наредба назива

"усменом", она се мора написати (од стране овлаштеног службеног лица), те се потом даје власнику или кориснику стана или осумњиченом.

Након тога, поступак претресања, те поступак по одузимању ствари, као и извјештај о реализацији наредбе је исти као и када се претресање врши на основу (писмене) наредбе суда.

Претресање без наредбе суда

Претресање стана и других просторија и лица могуће је извршити и без наредбе суда (писмене или усмене), али само у изузетним случајевима, када су испуњени законски услови.

Овлаштена службена лица имају посебно овлашћење на улазак у туђи стан и да, по потреби, изврше претресање стана или других просторија, без судске наредбе и без свједока, и то у сљедећим таксативно наведеним случајевима:

- ☒ ако држалац стана то жели,
- ☒ ако неко зове у помоћ,
- ☒ ако је потребно ухватити извршиоца кривичног дјела који је затечен на дјелу,
- ☒ ради сигурности људи и имовине,
- ☒ ако се у стану или другој просторији налази лице која се одлуком суда треба притворити,
- ☒ ако је у питању лице које се мора принудно довести,
- ☒ ако се у стану или другој просторији налази лице које се ту склонило од гоњења.

Прије уласка у стан или друге просторије, њиховом држаоцу ће се саопштити разлог улажења без судске наредбе и без свједока. О уласку у туђи стан или просторије, а да притом није извршено и претресање, издаје се одмах потврда у којој ће се назначити разлог улажења без судске наредбе и без свједока.⁸ Уколико је извршено и претресање, мора се саставити записник о претресању, односно издати посебна потврда ако су одузети предмети и исправе који су у вези са претресањем.

Претресање лица без судске наредбе за претресање и без присуства свједока могуће је ако је испуњен један од законом утврђених алтернативних услова:

- ☒ приликом извршавања наредбе о довођењу (најчешће примјењују припадници Судске полиције),
  - ☒ приликом лишења слободе лица,
  - ☒ ако постоји сумња да то лице посједује ватрено или хладно оружје,
- и

---

⁸ Миодраг Н. Симић, *Кривично процесно право*, III измијењено и допуњено издање, Факултет за безбједност и заштиту Бања Лука, 2009. године, стр. 217.

Практично поступање овлашћених службених лица приликом претреса

⊞ако постоји сумња да ће лице сакрити, уништити или ријешити се предмета који од њега треба да се одузму као доказ у кривичном поступку.

Процедура у вези с претресом је иста као и у претходним случајевима, сем што се у овом случају не предаје наредба кориснику или власнику стана и што није обавезно присуство два свједока. Уколико се изврши претресање, сачиниће се записник о претресању, који је исти као и у претходним случајевима. Уколико се пронађу предмети које треба одузети, сачиниће се потврда о привременом одузимању предмета као и у претходном случају.

Одређена разлика се састоји само у извјештају о претресању. Наиме, у овим случајевима, односно када се изврши претресање лица, стана и других просторија без наредбе суда и без свједока, извјештај о претресању (који је садржински исти као и у претходним случајевима, сем што, наравно, не садржи у прилозима наредбу и што се не наводе свједоци) одмах се мора доставити тужиоцу, који ће о томе обавијестити судију за претходни поступак. Значи, овдје се извјештај о претресању не доставља суду, већ тужиоцу који ће о томе обавијестити судију за претходни поступак. С обзиром на ово, неопходно је, поводом одузетих предмета, контактирати с тужиоцем у смислу да ли ће се одузети предмети доставити тужиоцу уз извјештај, да ли ће се доставити суду (у складу са чланом 134 ЗКП-а РС) или ће се депоновати у службене полицијске просторије или ће се на други начин обезбиједити. О налогу тужиоца ће се такође сачинити забиљешка (уколико се предмети уз извјештај неће доставити тужиоцу), која се доставља у прилогу извјештаја. Такође, у извјештају мора да стоји због чега је претресање, као и одузимање предмета, извршено без наредбе суда (опасност од одлагања, лишење слободе лица и слично).

Од претресања треба разликовати преглед, којом приликом се такође могу пронаћи одређени предмети. Основна разлика је у томе што су обим и границе истраживања у току прегледа превозних средстава, путника и пртљага знатно ужи него код претресања стана, просторија и лица. Осим тога, за вршење прегледа није потребна судска наредба.⁹ Као устаљено мјерило у судској пракси се посматра недоступност одређеног дијела одјеће вањским облицима опажања који спадају у преглед. Неправилно би било мишљење према којем се преглед и претрага међусобно разликују по начину дјеловања полицијског службеника, односно да опипавање увијек значи преглед. Прије тога је битна околност ради ли се о вањској или унутрашњој страни одјеће. Опипавање вањских површина сматра се прегледом, а како би се раздвојило од других радњи већег захвата, као што су поједини облици маханичког одвајања, одљепљивања, резања и сличних радњи које

---

⁹ *Оп. цит.*, стр. 216.

спадају у претрагу. Нити вањска површина не значи искључиво да се може спроводити преглед, јер захвати могу бити већи од самог опипавања, као што не значи да опипавање сваке површине спада у преглед.¹⁰

Закључна разматрања

Претресање стана, лица и других просторија једна је од најчешћих радњи доказивања које се предузимају у току кривичног поступка, односно у току истраге, а са циљем прикупљања доказа неопходних за покретање и вођење кривичног поступка.

Поред увиђаја, претресањем се прикупљају материјални трагови и докази који се користе за покретање и вођење кривичног поступка, услед чега је јасно да је неопходно да се материјални трагови и докази претресањем пронађу и одузму на законит начин.

С обзиром на то да овлаштена службена лица у полицији претресање као истражну радњу најчешће предузимају, јасно је да она морају бити упозната с тактиком и техником претресања и проналажења предмета, али такође морају знати и процесна правила претресања, почев од захтјева за издавање наредбе за претресање, самог поступка у току претресања, одузимања и изузимања предмета, поступка с предметима и слично.

Међутим, стиче се утисак да се у истрази, а поготово током вођења кривичног поступка на главном претресу, процесни проблеми у вези са законитошћу прибављања доказа највише појављују управо код материјалних трагова и доказа прибављених претресањем.

Литература

- [1] Васиљевић, Тихомир, *Систем кривичнопроцесног права СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1981. године,
- [2] Грубач, Момчило, *Кривично процесно право, Увод и процесни субјекти*, Службени гласник Републике Србије, Београд, 2004. године,
- [3] Карас, Жељко, *Преглед и претрага особе*, Полицијска сигурност, Загреб, број 4, 2009. године,
- [4] Карас, Жељко, *Судска пракса у свези са полицијским поступањем*, Полицијска сигурност, Загреб, број 3–4, 2007. године,

---

¹⁰ Жељко Карас, *Преглед и претрага особе*, Полицијска сигурност, Загреб, 2009. године, број 4, стр. 540.

Практично поступање овлашћених службених лица приликом претреса

- [5] Поробић, Миралем, *Дигитална форензика као дигитално средство*, Часопис за правну теорију и праксу "Право и правда", Удружење судија/судаца у Федерацији Босне и Херцеговине, Сарајево, број 1, 2010. године,
- [6] Симовић, Миодраг, *Кривично процесно право*, III измијењено и допуњено издање, Факултет за безбједност и заштиту Бања Лука, 2009. године.

Aleksandar Miladinović

RS Ministry of Interior - Department of Banja Luka

Abstract: This paper provides a review of the practice of authorized officials during the perquisition (search). Do not point out the tactics of the search, but the practice of authorized officials in the procedural sense, that is the practical action that results in collecting evidence that can be used in criminal proceedings. In this sense, points out the procedure of request and issuance of warrant, process in the immediate search, the process with witnesses, discovery and subtraction of the items, the report on implementation of the warrant and process with the seized items.

Key words: search, request for search warrant, search warrant, the seized items...

СЕЛЕКЦИЈА ПРИЈАВЉЕНИХ КАНДИДАТА ЗА ПРИЈЕМ У ПОЛИЦИЈУ

THE SELECTION OF CANDIDATES FOR ADMISSION TO THE POLICE

Мр Горан Амиџић¹

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Апстракт: Потреба за селекцијом као и њена велика важност за укупно управљање људским ресурсима произилази из једноставне чињенице да се људи међусобно разликују. Камен темељац селекције и процењивања људских ресурса је потврђено постојање мерљивих психолошких и других разлика између људи, важних у одређивању успешности у послу. То је уједно подручје управљања људским ресурсима које је најнепосредније повезано с персоналном психологијом, односно психологијом људских ресурса из којих произилази. Много теоријских и емпиријских истраживања усмерено је на развој инструмената за мерење психичких особина људи, те утврђивање повезаности између утврђених разлика и успешности на послу. То је, несумњиво, једно од најразвијенијих и најутемељенијих подручја примењене психологије данас, без којег је немогуће организовати и провести добар поступак селекције.

Суштина квалитетне селекције људских ресурса за полицију је постићи максималну усклађеност захтева полицијских послова и индивидуалих карактеристика, односно открити оне кандидате који својим потенцијалима и особинама у потпуности одговарају захтевима полицијских послова и полицијске организације.

Кључне речи: Селекција, процес, кандидат, људски ресурси, карактеристике.

УВОД

Са становишта полицијске организације, селекција људских ресурса представља скуп осмишљених критеријума, метода и поступака, који имају за сврху да руководству полиције обезбеде најбољи могући

---

¹ Директор високе школе унутрашњих послова Бања Лука.

избор између кандидата заинтересованих за рад у полицији. Од квалитета учињеног избора у највећој мери зависи успех обуке и пробног рада, као и могућности развоја способности примљених људских ресурса током каријере, а од тих способности и успех организације у извршавању њених задатака. Пропусти који су учињени приликом спровођења селекције имају озбиљне и дугорочне последице, с обзиром на чињеницу да највећи број полицајаца проводи радни век у истој организацији. Отуда некавалитетна селекција људских ресурса који се први пут примају у службу, често може да значи извесност да ће у редовима полиције бити слабих радника у наредних двадесетак и више година. Такође, од иницијалне селекције (оне која се спроводи приликом првог пријема људских ресурса у службу) зависиће квалитет накнадне селекције која се врши ради избора на више и руководеће положаје. Организација која не води довољно рачуна о квалитетној и благовременој обнови људских ресурса, сасвим извесно може рачунати на пад своје успешности и теже испуњавање циљева ради којих постоји.

Међутим, спровођење селекције није нипошто само скуп специфичних критеријума, метода и поступака који су у функцији обнове људских ресурса полиције, већ и питање које има неспорне друштвене консеквенце. Наиме, селекцијом људских ресурса се непосредно утиче како на квалитет и поузданост полицијске службе тако и на социјалну, етничку и полну структуру припадника полиције, а тиме и на квалитет односа полиције са друштвеном заједницом.

Управо ова друга димезија селекције људских ресурса за полицију у сваком друштву привлачи значајну пажњу. У начелу, очекује се да састав полиције адекватно репрезентује социјалну структуру, односно да припадници полиције потичу из свих социјалних слојева. Шира јавност показује при том посебно интересовање за извесне социјалне и политичке аспекте селекције људских ресурса за полицију који су у вези са убеђењем да овом селекцијом политички утицајни слојеви друштва могу манифестовати свој став према припадницима одређених социјалних група, тако што ће једнима олакшати а другима отежавати приступ у полицијску службу. Другим речима, сматра се да политика селекције може бити дискриминаторска према припадницима појединих класа, етничких, верских, расних и других социјалних група, као и да се основ таквој дискриминацији налази у неповерењу које према припадницима таквих група гаје они слојеви друштва који одлучујуће утичу на политику селекције кадра. Слично томе, присутно је питање дискриминације кандидата за рад у полицији по основу пола, година старости, образовања, политичких уверења, физичких и менталних способности, сексуалних склоности итд.

Селекција људских ресурса за полицију се, према томе, појављује као питање које има свој незаобилазни социјално-политички контекст, односно значај. Тај контекст и значај се изражавају делимично и у праву

Селекција пријављених кандидата за пријем у полицију

које прописује одређена правила релевантна за ово подручје, а, пре свих, правила о забрани било ког вида дискриминације приликом запошљавања. У вези с тим, најпре се треба подсетити да међународни документи о људским правима и уставни већине земаља садрже темељно правило по коме је запошљавање у јавним службама доступно припадницима свих друштвених слојева и група под једнаким условима². Како је полиција јавна служба, следила би и за њу обавеза да у поступку селекције људских ресурса обезбеди једнак третман свих пријављених кандидата, односно да елиминира било какав вид дискриминације по основу њихових личних својстава или припадности појединим социјалним и етничким групама, као и друге поступке који би повређивали њихову једнакост у приступу послу за који испуњавају законске услове. Поступак селекције мора бити исправан, тако да се не може заснивати на било ком виду разликовања кандидата за који нема законске и оправдане основе. Поједине земље имају и специјално законодавство које пружа прецизне гаранције равноправног третмана свих кандидата приликом запошљавања и које може прописивати инструменте контроле над полицијом у овом домену³.

Међутим, правна правила, чак и земљама са најпотпунијим системима таквих правила, често нису довољна да буду чврст оквир за одвијање непристрасне селекције. Очигледно је да се суштина овог питања одвија у сложеној и вишеструко условљеној друштвеној и политичкој стварности сваке земље, као и да ту суштину могу видно да обележе неки други моменти који нису нужно повезани са дискриминацијом. То се може најбоље сагледати на примерима социјалног и етничког порекла полицајаца и полне структуре запослених у полицији. Управо се ти аспекти и појављују као централни приликом указивања на важност социјално-политичког значаја селекције кандидата за рад у полицији⁴.

Одлуке приликом селекције људских ресурса за полицију су посебно важне, јер битно утичу на будуће трошкове или радне резултате полицијске организације. То је разлог да у последње време и полицијске организације троше све више новца, времена и стручних знања на организовање доброг процеса селекције.

Посебан проблем везан уз специфичност људских ресурса јесте чињеница да лош радник не делује лоше само на свој рад, него на

---

² „Свако има право да на равноправној основи ступа у јавну службу у својој земљи“ (члан 21. Став 2. Универзалне декларације о правима човека из 1948. године).

³ Bahtijarević-Šiber, F.: *Management ljudskih potencijala*, Golden marketing, Zagreb, 1999, 331–333.

⁴ Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, 513–515.

различите начине и на рад других, јер их омета, фрустрира, демотивише и сл.

СЕЛЕКЦИЈА ПРИЈАВЉЕНИХ КАНДИДАТА

Селекција за пријем у полицију је процес у коме се применом одређених метода, правила и техника, врши избор између више квалификованих кандидата, с циљем да се изаберу најбољи и да они заснују радни однос у полицији. Селекција квалитетних, способних и амбициозних кадрова је једно од најважнијих подручја управљања људским ресурсима у полицији.

Основа процеса селекције је постојање психолошких разлика између људи, које су важне за успешност у полицијском послу. Због тога психолози представљају незаобилазне стручњаке у самом процесу селекције, која би без њих била незамислива⁵. Осим психолога, у процесу селекције за пријем у полицију треба да учествују и стручњаци из разних области. У том процесу не учествују само стручњаци за селекцију, него и менаџери који непосредно руководе пословима за које се траже нови кадрови. Све чешће у процесу селекције учествују и запослени с којима ће радити изабрани кандидат.

Процена карактеристика људи је један од најтежих задатака с којим се човек одувек сусретао. Из тога произилази да је процена било чијег учинка и будућег рада веома тешка. Посебан допринос олакшању вршења ових процена дале су одређене психолошке и социолошке дисциплине.

Претпоставке успешне селекције

Кроз процес селекције тежи се усклађивању захтева упражњених радних места и индивидуалних квалификација кандидата. Онај кандидат који се најбоље уклапа у захтеве полицијске организације има највећу шансу да буде примљен. Да би се у томе успело, неопходно је остварити основне претпоставке професионалне селекције:

- ☒ треба пажљиво идентификовати захтеве посла, у погледу знања, способности и личности извршиоца,
- ☒ морају се утврдити разлике између кандидата и на тај начин доћи до информација о могућностима обављања одређених послова од стране сваког кандидата појединачно,

---

⁵ Miner, J., B.: *The real crunch in managerial manpower*, Harvard Business Review, 1973, стр. 147.

Селекција пријављених кандидата за пријем у полицију

- ☒ неусклађеност потенцијала неког кандидата са захтевима одређеног посла не значи његову општу неспособност, већ само неспособност за рад на том радном месту,
- ☒ осим конкретних знања и способности, морају се сагледати и развојне могућности кандидата, јер оне могу бити пресудне за његов успешан рад у будућности.

Основни принципи на којима се селекција заснива

Процес селекције кандидата за пријем у полицију не може бити успешан ако се у поступку одабира кандидата не поштују одговарајућа правила и принципи, тим пре што је реч о веома сложеном и осетљивом процесу. Иако грешке никада нису искључене, треба се трудити да их буде што мање.

Принципи на којима се заснива процес селекције су:

- ☒ људи се међусобно разликују у погледу многих особина,
- ☒ различити послови захтевају различите особине или различите комбинације особина,
- ☒ разлике између људи се могу уочити и оне су мерљиве, исто као и захтеви одређених радних места,
- ☒ између особина људи и успешности у обављању посла постоји одговарајућа међузависност,
- ☒ однос између особина људи и успешности у обављању послова се може и нумерички исказивати.

Ови принципи доприносе томе да се поступак селекције и избора кандидата потпуније сагледа. У процесу селекције за пријем у полицију се утврђује ко је најпогоднији и најквалификованији кандидат за обављање одређеног посла у полицији.

Индивидуалне разлике

Људи се међусобно разликују по многим карактеристикама и показатељима као што су перцепција, интереси, потребе, мотиви, способности и карактеристике личности. Сви ти показатељи утичу на социјално и радно понашање⁶.

Најзначајнији показатељи индивидуалних разлика међу људима су способности људи, односно кандидата за посао и особине личности⁷.

Способности су особине људи које чине личне предуслове за постизање одређених резултата у некој области. Њихов развој се

---

⁶ Robertson, J.: *Personnel Selection and Assessment*, u: Warr, P. (ed.) *psychology at Work*, 4th ed., London, Penguin Books, 1996, 121.

⁷ Ward, L., B., Ethos, A., G.: *Students Expectation of Corporate Life: Implication for Management Recruiting*, MA, Harvard Business School, Boston, 1972, стр. 81.

заснива на наследним особинама, а под утицајем је и околине и личних активности. Оне су од пресудног значаја у процесу селекције, развоја каријере, образовања, напредовања и мотивације. Та њихова важност произилази из следећег:

- ☒ способности су пресудан, а често и ограничавајући фактор успешности у послу,
- ☒ способности могу да у одређеној мери надокнаде недостатак потребних знања,
- ☒ способности битно одређују обим усвајања и начин коришћења знања,
- ☒ способности често доводе до велике индивидуалне разлике у успешности обављања одређених послова.

Људске способности се могу поделити на интелектуалне, перцептивне и психомоторне.

Особине личности представљају другу врсту индивидуалних разлика које су од значаја за процес селекције, а нарочито ако се ради о одабиру кандидата за менаџерске и друге стручне послове у полицијској организацији. Личност је јединствена организација индивидуалних особина које одређују карактеристичан начин доживљавања и понашања особе. У ширем смислу особине личности обухватају све психолошке особине појединца и све што једну особу чини различитом од других. То је релативно стабилан низ карактеристика и тенденција које се обликују под утицајем наследних, социјалних, и културних фактора, као и фактора околине.

О повезаности карактеристика личности и радне успешности не постоје јединствена гледишта⁸. Међутим, може се са сигурношћу рећи да је та повезаност сложенија и диференциранија него повезаност радне успешности и интелигенције.

За обављање полицијских послова особине личности су кључан и незамењив фактор успешности.

ФАЗЕ У ПРОЦЕСУ СЕЛЕКЦИЈЕ

Селекција кандидата за пријем у полицију је вишефазан процес. Основне фазе у процесу селекције су:

1. анализа приспелих пријава и пратеће документације,
2. прелиминарни интервју,
3. лекарски преглед,
4. тестирање,
5. дијагностички интервју,

---

⁸ Digman, J., M.: *Personality structure, Emergence of the Five-factor Model*, Annual review of Psychology, 1990, стр. 335.

Селекција пријављених кандидата за пријем у полицију

6. сачињавање ранг-листе успешних кандидата и

7. понуда посла.

Анализу приспелих пријава и пратеће документације обављају стручњаци за регрутовање и селекцију кандидата за пријем у полицију. Пријаве кандидата који не испуњавају опште услове, враћају се кандидатима и уопште не улазе у разматрање.

Прелиминарни интервју је први интервју који се обавља с кандидатом, а обавља га лице које је посебно обучено за то.

На *лекарски преглед* позивају се кандидати који испуњавају опште и посебне услове. Уколико кандидат не задовољи на лекарском прегледу, он се искључује из даљег процеса селекције, јер такав кандидат не може бити примљен у полицију, без обзира на све остале квалитете и резултате.

Процес тестирања подразумева решавање тестова општег знања, психотестова, писање есеја и полагање тестова физичко-моторичке спремности.

Дијагностички интервју с кандидатима обављају експерти, линијски менаџери и чланови радне групе. Овај интервју се обавља ради утврђивања степена знања и могућности прилагођавања доминантном начину рада у полицијској организацији.

Након реализације наведених фаза сабирају се освојени бодови и *сачињава се ранг-листа успешних кандидата*.

Последња фаза подразумева *понуду посла*. Радни однос се заснива с кандидатима који задовоље све тражене услове, укључујући и физичке и здравствене захтеве, под условом да прихвате понуђени посао.

МЕТОДЕ И ИСТРУМЕНТИ ПРОФЕСИОНАЛНЕ СЕЛЕКЦИЈЕ⁹

Значајан сегмент процеса професионалне селекције кандидата за пријем у полицију представља избор одговарајућих метода за испитивање индивидуалних особина и утврђивање повезаности између захтева посла и индивидуалних могућности. На основу индивидуалних особина и начина понашања провераваних приликом селекције, прогнозира се будућа радна успешност кандидата. Организацијама су на располагању многобројне методе за утврђивање повезаности између могућности кандидата и захтева посла. Који метод ће се применити у конкретном случају, зависи од природе посла.

Све методе се могу поделити у две велике групе: стандардне (конвенционалне) и алтернативне (неконвенционалне) методе.

---

⁹ Вахтијаревић-Šiber, F.: *Management ljudskih potencijala, Golden marketing*, Zagreb, 1999, стр. 374–388.

Стандардне методе и извори података су: пријава за посао, биографија кандидата, дипломе и други докази о образовању, препоруке, психолошки тестови, интервју, тестови узорака посла, пробни рад, ситуациони тестови и здравствени прегледи. Алтернативне методе и извори података су: полиграфска испитивања, графолошка испитивања и тестирање на дрогу.

Методе професионалне селекције се могу разврстати по одговарајућим заједничким особинама у више категорија, и то:

- ☒ стандардни извори информација о кандидатима,
- ☒ психолошки тестови,
- ☒ интервју и
- ☒ методе и технике селекције везане за посао.

Стандардни извори информација о кандидатима

Од стандардних извора информација о кандидатима, посебно се издвајају пријава за посао и биографија кандидата. То су једноставни и веома популарни извори информисања.

Пријава за посао се најчешће појављује у форми стандардизованог упитника или образаца које попуњавају кандидати који су заинтересовани за посао. По мишљењу многих, пријаве за посао су један од популарнијих и прикладнијих начина прикупљања података, неопходних за доношење квалитетних селекцијских одлука¹⁰. Оне садрже основне личне податке, податке о школској спреми, радном искуству, претходним пословима и сл.

Већина организација у пријавном обрасцу тражи и додатне информације о кандидатима, њиховим способностима и квалитетима и њиховом понашању. То поједностављује и појефтиније сам процес селекције, јер многи кандидати већ у првој фази испадају из конкуренције.

Биографија кандидата је незамењив извор за прикупљање биографских података о кандидатима. Прилаже се уз образац пријаве за посао. У многим организацијама користе се стандардизовани биографски упитници који омогућавају лакшу анализу података за потребе селекције. Сматра се да су биографски упитници по прогностичкој ваљаности бољи од сваког другог селекцијског метода, изузев тестова интелектуалних способности. Биографија најчешће садржи:

- ☒ име и презиме кандидата, адресу и број телефона,

---

¹⁰ Makin, P., Robertson, J.: *Selecting the Bes Selection Tehniques*, Personel Management, 1986, стр. 38.

Селекција пријављених кандидата за пријем у полицију

- ☒ податке о години и месту рођења, брачном статусу и породичним приликама,
- ☒ податке о образовању, обуци и посебним знањима,
- ☒ податке о радном искуству и професионалним плановима,
- ☒ податке о циљевима запошљавања и професионалним интересима,
- ☒ податке о личним обележјима и могућностима.

Биографија је врло корисна и јефтина селекцијска техника, због чега треба радити на њеном прилагођавању потребама полицијске организације¹¹.

Психолошки тестови

Психолошки тестови су један од најважнијих и најразвијенијих селекцијских инструмената. Велика пажња се посвећује утврђивању психичких особина људи и индивидуалних разлика међу њима, у циљу унапређења процеса селекције приликом пријема нових радника у полицију. Сврха ових тестова је процењивање развијености интелигенције, нумеричких способности, креативних способности и других значајних карактеристика људи, односно кандидата за посао.

Психолошки тест је стандардизован поступак којим се изазива одређена активност, с циљем да се њен учинак мери и вреднује тако да се индивидуални резултати упореде с резултатима које су остварили други појединци у истим условима.

Психолошки тестови се могу поделити на основу више критеријума:

1. полазећи од садржаја задатака, активности и психичких особина које одмеравају, деле се на тестове способности, тестове личности, тестове знања и вештина и тестове интересовања,
2. полазећи од начина постављања и решавања задатака, деле се на вербалне и невербалне тестове,
3. на основу начина примене, деле се на индивидуалне и групне тестове.

Највећи број тестова се састоји од писаног материјала, иако постоје и други тестови, као што су тестови за проверу сензорних и психомоторних способности. Новија истраживања указују да се способности и друге карактеристике запослених најчешће мере тестовима знања и тестовима менталних способности, а способности менаџера – тестовима личности.

---

¹¹ Кулић, Ж., Милошевић, Г., Ристић, С.: *Управљање кадровима и њиховим потенцијалима*, Виша железничка школа, Београд, 2005, стр. 128.

У овом раду само ћемо се кратко осврнути на тестове способности и тестове личности, као најважније психолошке тестове у процесу селекције пријављених кандидата за пријем у полицију.

Тестови способности се користе ради процењивања могућности човека да обавља одређене послове или да врши одређене радне активности. Они су усмерени на шире особине, које зависе од предиспозиција човека и његове опште активности и стеченог искуства, а које нису резултат специфичног тренинга у одређеној области. Ови тестови симулирају одређене проблеме за које је утврђено да активирају одређене способности. Најпознатије врсте тестова способности су: тестови интелигенције, тестови специфичних способности, тестови креативности и тестови сензорних и психомоторних способности¹².

Тестови личности обухватају значајну групу инструмената којима се откривају многе кључне индивидуалне особине и разлике. Њима се мере трајније и сложеније особине људи. Сматра се да ови тестови пружају значајне информације за предвиђање будућег радног понашања, што је од велике важности за процес селекције кандидата за пријем у полицију. Ови тестови се могу поделити на објективне тестове и пројективне тестове¹³.

Интервју

Интервју се може дефинисати као осмишљен разговор између кандидата и једног или више стручњака за људске ресурсе, с циљем бољег упознавања кандидата и његових вештина, способности и других карактеристика. Интервју је најчешће коришћен и најпопуларнији метод селекције. Коришћењем интервјуа у селекцији, постижу се три циља:

1. прикупљају се информације о кандидату,
2. кандидат се информише о послу и полицијској организацији,
3. утврђују се способности кандидата за обављање одређених полицијских послова.

Интервју је процес социјалне интеракције, јер се у њему пружају и добијају информације, врше процене и остварују одређени међуутицаји¹⁴. Интервјуи се могу поделити према следећим

¹² Вујас, З.: *Психофизиологија рада*, Институт за хигијену рада ЈАЗУ, Загреб, 1964, стр. 100.

¹³ Кулић, Ж., нав. дело, стр. 195.

¹⁴ Интервју, као интерактивни социјални однос, прати низ проблема везаних за комуникације, процене, очекивања и друге индивидуалне факторе интервјуисте и кандидата. На њихову међусобну интеракцију утиче и објективна ситуација у којој се налазе и комуницирају. На саме резултате интервјуа утичу фактори који се тичу кандидата, фактори који се везују за интервјуисту и фактори који произилазе из ситуације.

Селекција пријављених кандидата за пријем у полицију

критеријима: 1) облику, односно техничким карактеристикама; 2) броју учесника; 3) улози у процесу селекције и 4) стратегији интервјуисања.

Према облику, интервјуи се деле на: неструктуриране, полуструктуриране и структуриране интервјуе. Према броју учесника, интервју може бити: индивидуални, секвенцијални, панел-интервју и групни интервју. На основу улоге интервјуа у процесу селекције, постоје: прелиминарни, дијагностички и пријемни интервју. Интервјуи се могу односити на следеће стратегије: стратегију искрености и пријатељства, стратегију пријатно-непријатно, стратегију решавања проблема, стратегију понашања и стратегију стреса.

Методe и технике селекције везане за посао

У организацијама се све више користе специфичне методе и технике за селекцију кандидата који су заинтересовани за обављање одређених послова. То су: тестови узорака посла, тестови способности стицања вештина и пробни рад.

Тестови узорака посла се користе за процену подобности кандидата за обављање одређеног посла. Провера се обавља на одабраном узорку стандардизованих радних задатака које кандидат обавља у стварним или симулираним условима.

Тестови способности стицања вештина подразумевају структурисане и контролисане периоде обуке. Инструктори кандидату демонстрирају задатак, а након тога кандидат покушава да га обави на најбољи могући начин.

Пробни рад је један од најстаријих и најједноставнијих начина за утврђивање способности и квалитета кандидата. Резултати пробног рада могу бити добар показатељ уклопљивости кандидата у организацију и њену културу и климу. Обликом пробног рада може се сматрати и приправнички стаж за кандидате који се први пут запошљавају ради оспособљавања за самосталан рад у полицији.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Bahtijarević-Šiber, F.: *Management ljudskih potencijala*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
- [2] Bujas, Z.: *Psihofiziologija rada*, Institut za higijenu rada JAZU, Zagreb, 1964.
- [3] Ward, L., B., Ethos, A., G.: *Students Expectation of Corporate Life: Implication for Management Recruiting*, MA, Harvard Business School, Boston, 1972.
- [4] Digman, J., M.: *Personality structure, Emergence of the Five-factor Model*, Annual review of Psychology, 1990.

Амићић, Г., *Безбједност - Полиција - Грађани*, година VI, број 3-4/10

- [5] Кулић, Ж., Милошевић, Г., Ристић, С.: *Управљање кадровима и њиховим потенцијалима*, Виша железничка школа, Београд, 2005.
- [6] Makin, P., Robertson, J.: *Selecting the Best Selection Techniques*, Personnel Management, 1986.
- [7] Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.
- [8] Miner, J., B.: *The real crunch in managerial manpower*, Harvard Business Review, 1973.
- [9] Noe, R.,A., Hollenbeck, J.,R., Gerhart, B., Njright, P.,M.: *Menadžment ljudskih potencijala*, prevod, Zagrebačka škola ekonomije i marketinga, "Mate", Zagreb, 2006.
- [10] Robertson, J.: *Personnel Selection and Assessment*, u: Warr, P. (ed.) *psychology at Work*, 4th ed., London, Penguin Books, 1996.

Goran Amidžić, MA

Internal Affairs College
Banja Luka

Abstract: The need for selection and its great importance for the overall management of human resources stems from the simple fact that people are different. The base of the selection and evaluation of human resources are confirmed existence of measurable physiological and other differences between people, which are important in determining success in work. This is the area of human resource management that is most directly related to personal psychology, apropos the psychology of human resources from which it results. A lot of theoretical and empirical studies are focused on the development of instruments for measuring psychological people traits, and for establishing the correlation between the determined distinctions and success at work. Undoubtedly, this is one of the most developed and grounded area of applied psychology today, without which it is impossible to organize and carry out a good selection procedures.

The essence of quality selection of human resources for the police is to achieve maximum compliance with requirements of police work and individual characteristics, or to discover those candidates who with their potential and features fully correspond to the demands of policing and police organization.

Key words: selection, process, candidate, human resources, characteristics.

**ЕФЕКТИ РАЗЛИЧИТИХ КОНТИНУИТЕТА НАСТАВЕ НА НИВО
УСВОЈЕНОСТИ ТЕХНИКА ПАДОВА, ЧИШЋЕЊА И БАЦАЊА ИЗ
ПРОГРАМА СПЕЦИЈАЛНОГ ФИЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА**

*Effects of different level continuum of education process at the level of
attainment of the techniques of breakfalls, foot sweeps and throws from
the special physical education program*

Мр Дарко Паспаљ

Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука

Апстракт: У раду је испитивана разлика у ефектима примијењених модела наставе на квалитет извођења техника падова, чишћења и бацања из програма Специјалног физичког образовања. Истраживањем је на узорку од 43 студената прве године Високе школе унутрашњих послова у Бањалуци утврђено да се аритметичке средине посматраних група међусобно статистички значајно не разликују у извођењу техника падова, чишћења и бацања. Претпоставља се да је ову појаву могуће објаснити малим фондом часова обуке, спецификацијом компоненти које детерминишу извођење техника падова, чишћења и бацања и селекционисаним узорком испитаника.

Кључне ријечи: настава, специјално физичко образовање, падови, чишћења, бацања

УВОД

Под наставом у Специјалном физичком образовању (у даљем тексту СФО) подразумејева се процес планског и систематског преношења и усвајања специјалних тематских подручја прилагођених студентима Високе школе унутрашњих послова, релевантних за будуће обављање професионалних дужности и обавеза, у ком су заступљене многе компоненте, од којих су основне: стицање знања (теоријска и практична знања која се тичу суштине и актуелности грађе, заснована на научним истинама), формирање умијења (трансформација знања у покрет, подржавањем и увјежбавањем основних елемената технике и датих моторичких програма), формирање навика (аутоматизација, увјежбавањем и великим бројем понављања основних елемената и датих моторичких програма) и утврђивање знања, умијења и навика

(понављањем и примјеном у познатим ситуационим условима) (Гужвица 2006). Актуелни модел едукације у СФО-у, који се проводи у Високој школи унутрашњих послова у Бањалуци, подразумијева фазно учење специфичних, веома сложених моторичких структура и њихову примјену у различитим ситуацијама и функцијама циља. Учење и усавршавање се одвија кроз основну, усмјерену и ситуациону обуку, при чему свака од фаза има своје специфичне циљеве и задатке који се остварују кроз одређене процесе у којима се уче нове моторичке структуре различите сложености, праве моторички програми и развијају адаптивне карактеристике, при чему модел едукације одговара наведеним задацима. Сложеност грађе СФО-а, и потреба да се формира жељени профил полицајца, тражи да се предложи такав методолошки поступак едукације полицајца који би био конструисан под видом економске, едукативне и тренажне ефикасности у смислу смањења времена едукације, смањивања материјалних средстава потребних за обуку, повећања функционалне ефикасности полицајца (кроз повећање брзине одлучивања и реаговања, затим прецизности и правремености примјене техника СФО-а), скраћивања времена реализације тактичких замисли и повећања трајности стечених знања (Гужвица 2006). Како наставна пракса у Специјалном физичком образовању представља континуиран процес, који захтијева непрекидно праћење, усавршавање и истраживање нових могућности едукације, отуда и намјера да се утврде ефекати различитог интензитета наставе на ниво усвојености техника падова, чишћења и бацања из програма Специјалног физичког образовања. Могуће је да резултати оваквих истраживања иницирају другачији приступ планирању и програмирању тренинга у настави Специјалног физичког образовања с циљем да се успјешније и ефикасније образују будући радници Министарства унутрашњих послова.

ПРЕДМЕТ, ПРОБЛЕМ, ЦИЉ И ЗАДАТАК ИСТРАЖИВАЊА

Проблем истраживања је ефикасност обуке у раду са студентима Високе школе унутрашњих послова примјеном различитих методских приступа, у том смислу **предмет** истраживања односи се на валоризацију ефеката континуираног и дисконтинуираног начина извођења наставе из програма Специјалног физичког образовања,

На основу проблема и предмета истраживања дефинисан је и **циљ** истраживања, а он се односи на испитивање разлика у ефектима примијењених модалитета наставе.

ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

У досадашњим истраживањима није прикупљена критична маса резултата на основу којих би било могуће закључивати о ефикасности појединих метода обучавања а с обзиром на то да се за потребе овог истраживања настава Специјалног физичког образовања реализује примјеном континуираног и дисконтинуираног метода рада, реално је тестирати нулти ниво хипотезе:

X0 Различити модалитети наставе у ограниченом временском периоду неће проузроковати статистички значајне разлике у ефикасности извођења техника падова, чишћења и бацања из програма Специјалног физичког образовања.

У случају да нулти ниво не буде прихваћен, основано је претпоставити сљедеће:

X1 Континуирани модалитет обуке допринијеће успјешнијем извођењу техника падова, чишћења и бацања.

X2 Дисконтинуирани модалитет обуке допринијеће успјешнијем извођењу техника падова, чишћења и бацања.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је засновано на експерименту, са циљем да се установи да ли постоје разлике између континуираног и дисконтинуираног начина реализације наставе по одређеним областима при обради програмских садржаја основне обуке Специјалног физичког образовања. Истраживање је реализовано у сали за борилачке спортове Центра јавне безбједности Бањалука у току другог семестра школске 2009/2010 године, са студентима прве године Високе школе унутрашњих послова из Бањалуке. Едукација програмских садржаја Специјалног физичког образовања је реализована кроз 15 наставних седмица у фонду од 60 наставних часова, при чему су технике падова и технике чишћења биле заступљене са по 6 часова, док су технике бацања биле заступљене са 8 наставних часова. Поред техника падова, чишћења и бацања, с испитаницима су обрађиване и технике ставова, кретања, блокова, удараца и полуга. Сви испитаници су похађали наставу два пута по два наставна часа седмично, при чему се настава с контролном групом изводила дисконтинуираним модалитетом на тај начин да су испитаници 15 наставних седмица наизмјенично у току сваке седмице два наставна часа похађали наставу која обухвата технике ставова, кретања, блокова и удараца и два наставна часа наставу која обухвата технике падова, чишћења, бацања и полуга, док се настава с испитаницима експерименталне групе изводила на тај начин да су испитаници 5 седмица у континуитету по четири наставна часа

похађали наставу која обухвата технике падова, чишћења и бацања, 5 седмица у континуитету по четири наставна часа наставу која обухвата технике ставова, гардова, кретања, блокова и удараца и 5 седмица у континуитету по четири наставна часа наставу која обухвата технике полуга.

Узорак испитаника

Узорак испитаника су чинила 43 студената прве године Високе школе унутрашњих послова из Бањалуке, мушког (29 испитаника) и женског пола (14 испитаника), старости између 19 и 21 године, клинички здрава, без видљивих тјелесних недостатака или морфолошких аберација. Како би било могуће остварити педагошки оптимум у раду, узорак је формиран на основу резултата остварених на провјери моторичких способности приликом провођења процеса селекције кандидата за упис у Високу школу и подијељен на два уједначена хомогена субузорка, тако да је у контролној групи било 8 жена и 14 мушкараца, а у експерименталној 6 жена и 15 мушкараца. Просјечна висина испитаника у контролној групи износила је 176,95 цм уз стандардну девијацију 6,65, док је просјечна висина испитаника у експерименталној групи износила 177,61 цм, уз стандардну девијацију 8,44. Просјечна тежина за контролну групу испитаника износила је 68,59 кг, уз стандардну девијацију 10,04, док је просјечна тежина за експерименталну групу испитаника износила 71,71 кг, уз стандардну девијацију од 12,02. Овако високе стандардне девијације су посљедица тога што су групе биле мјешовите, а с обзиром на то да сви испитаници, након завршених студија, треба да обављају једнако сложене и тешке послове и задатке, процес наставе је организован под истим условима, а узорак обрађиван као цјелина. За тестирање моторичких способности испитаника примијењена је батерија од 7 тестова, којима су процјењиване следеће способности: координација (окретност с палицом), агилност (колут напријед – колут назад – трчање), експлозивна снага (скок удаљ из мјеста), репетитивна снага руку и раменог појаса (број склекова за 10 секунди), репетитивна снага трупа (број подизања трупа за 30 секунди), фреквенција покрета (тапинг руком) и издржљивост („купер тест трчања“ – 12 минута). Код процјене моторичких способности бодовано је свих седам тестова, скалом од 0 до 5 бодова за сваки тест, при чему је било могуће остварити укупно 35 бодова. Број остварених бодова за испитанике контролне групе креће се у распону од 19 до 34, с аритметичком средином 25,14 и стандардном девијацијом 4,07, а за испитанике експерименталне групе број бодова се креће у распону од 18 до 35, с аритметичком средином 25,57 и стандардном девијацијом 5,02. За тестирање значајности разлика између посматраних група на тестовима за провјеру морфолошких

Ефекти различитих континуитета наставе...

карактеристика и моторичких способности коришћен је Т – тест за независне узорке, којом приликом је установљено да се групе статистички значајно не разликују у резултатима оствареним на провјери морфолошких карактеристика и моторичких способности.

Узорак варијабли

За процјену ефеката наставе у основној обуци коришћене су: технике падова, технике чишћења и технике бацања. Варијабла падови процјењивана је на основу техника падова: пад напријед колутом, пад назад колутом и пад на бок. Варијабла чишћења процјењивана је на основу техника чишћења: чишћење преко обје ноге (кретањем у страну и полукружним кретањем), чишћење преко једне ноге (заостале ноге – противник ради закорак и наступајуће – противник ради искорак) чишћење када противник стоји у мјесту (дијагонални став – кретањем у страну, паралелни став – полукружним кретањем). Варијабла бацања процјењивана је на основу техника бацања: бацање избијањем ноге од назад (противник ради закорак и вуче, противник ради искорак и гура), бацање ослонцем на обје ноге (обухватом око појаса, обухватом око врата и преко надлактице) и бацање блоком (блокада стопала ноге која стаје напријед и бацање преко ноге). Оцјењивање је вршено од стране предметног наставника по завршетку сваке поједине области. Оцјена за сваку критеријску варијаблу (падови, чишћења и бацања) формирана је на основу средње вриједности оцјена свих оцијењених техника унутар једне групе техника.

Методe обраде података

У обради података добијених емпиријским истраживањем, поред поступака дескриптивне статистике, коришћен је и Студентов Т – тест за независне узорке ради утврђивања значајности разлика између посматраних група испитаника.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У табели 1 приказани су дескриптивни параметри резултата техника падова, чишћења и бацања за контролну и експерименталну групу испитаника.

Табела 1. *Дескриптивни показатељи оцјена за варијабле: падови, чишћења и бацања*

Варијабле	Група	Број испитаника	Меан	Стд. Девиицион	Стд. Грешка	95% Интервал повјерења		Минимум	Максимум
						Доњи ниво	Горњи ниво		
ПАДОВИ	К	22	7.5152	.95799	.20424	7.0904	7.9399	6.00	10.00
	Е	21	7.6667	1.06458	.23231	7.1821	8.1513	6.00	10.00
ЧИШЋЕЊА	К	22	8.1591	1.02544	.21862	7.7044	8.6137	6.00	10.00
	Е	21	8.4683	1.08477	.23672	7.9745	8.9620	6.00	10.00
БАЦАЊА	К	22	7.4830	1.08308	.23091	7.0027	7.9632	6.00	10.00
	Е	21	7.6786	1.04251	.22749	7.2040	8.1531	6.00	10.00

Из табеле је видљиво да се резултати добијени обрадом података о усвојености техника падова у контролној и експерименталној групи крећу у распону од 6,0 до 10,0. Аритметичка средина код испитаника у контролној групи износи 7,51 а у експерименталној групи 7,66. Апсолутно одступање резултата од аритметичке средине код испитаника у контролној групи износи 0,95, а код испитаника у експерименталној групи 1,06, док апсолутно одступање од средњих вриједности код испитаника у контролној групи износи 0,20 а код испитаника у експерименталној групи 0,23. Распон резултата техника чишћења код обје групе испитаника је исти и креће се у распону од 6,0 до 10,0. Аритметичка средина код испитаника у контролној групи износи 8,15, са стандардном девијацијом 1,02, а у експерименталној групи 8,46, са стандардном девијацијом 1,08. Стандардна грешка код испитаника контролне групе износи 0,21 а код испитаника експерименталне групе 0,23. Распон резултата за технике бацања је такође код обје групе испитаника исти и креће се у распону од 6,0 до 10,0. Аритметичка средина остварених оцјена код испитаника контролне групе износи 7,48 а код испитаника експерименталне групе 7,67. Стандардна девијација за испитанике контролне групе износи 1,08 а за испитанике експерименталне групе 1,04, док стандардна грешка аритметичке средине за испитанике контролне групе износи 0,23 а за испитанике експерименталне групе 0,22.

Посматрајући добијене резултате, из табеле 1, видљиво је да су испитаници експерименталне групе постигли нешто боље резултате од испитаника контролне групе. Када је у питању хомогеност резултата, испитаници из контролне групе су показали нешто уједначенији квалитет у извођењу техника падова и чишћења, док су испитаници експерименталне групе већу уједначеност показали у извођењу техника бацања.

Табела 2. Тестирање разлика аритметичких средина контролне и експерименталне групе

Разлика између група	Тестови	Тест о једнакости варијанси		Тест о једнакости аритметичких средина		
		Ф - тест	Остварени ниво значајности	Т - тест	Број степени слобде	Остварени ниво значајности Т - теста (двосмјерни)
К - Е група	ПАДОВИ	.000	.994	-.491	41	.626
	ЧИШЋЕЊА	.097	.757	-.961	41	.342
	БАЦАЊА	.102	.751	-.603	41	.550

Даљом статистичком процедуром (Табела 2) двосмјерним Т - тестом за независне узорке тестиране су разлике аритметичких средина резултата техника падова, чишћења и бацања између испитаника контролне и експерименталне групе, на тај начин што су резултати аритметичких средина међусобно упоређивани. Резултати Т - теста показују да између испитаника контролне и експерименталне групе не постоје статистички значајне разлике код извођења техника падова, чишћења и бацања, на основу чега је могуће одбацити хипотезе Х1 и Х2 и прихватити нулту хипотезу која претпоставља да неће бити статистички значајне разлике између примијењених модалитета обуке у успјешности извођења техника падова, чишћења и бацања из програма Специјалног физичког образовања. Објашњење оваквих резултата можемо потражити прије свега у кратком времену едукације које се односи на поменуте технике падова, чишћења и бацања, селекционисаним узорком испитаника као и другим факторима који утичу на ниво усвојености знања. Сви испитаници су приликом процеса селекције кандидата за упис у Високу школу унутрашњих послова морали с успјехом проћи процес селекције, који је поред провјере морфолошких карактеристика и моторичких способности у склопу љекарског прегледа обухватао и провјеру когнитивних способности и конативних карактеристика испитаника, што претпоставља да су изабрани кандидати били уједначени по способностима и карактеристикама. Конститутивне разлике нервног система, ниво моторног образовања стеченог у претходном школовању, као и могуће разлике у способностима које нису обухваћене тестовима моторичких способности, само су неки од бројних фактора који би могли бити узрок евентуалним разликама у нивоу знања. Познато је да извођење техника падова, чишћења и бацања зависи од унутармишићне и међумишићне координације и моторичке едукативности, при чему је за

правовременост, брзину и прецизност покрета потребно ускладити рад моторних јединица свих мишића према захтјеву кретања у коме учествују. Поред наведеног, за успјешно и ефикасно извођење елемената технике значајне су и друге карактеристике и способности, при чему су истраживања из области генетичке психологије указала на одређене разлике између појединаца у погледу физичких, менталних и општих способности, којом приликом је утврђено је да се појединци истих узрасних категорија разликују по многим својствима унутар тих способности. Наиме, за ефикасно моторно учење а тиме и за достизање нивоа усвојености технике и ефикасности њене примјене засигурно су одговорни сљедећи елементи: способност моторног памћења, мотивација, логичко учење уз потпуну активацију личности, трансфер учења и вишеструко понављање, али наведени елементи нису били предмет овог истраживања те се као такви нису ни разматрали.

ЗАКЉУЧАК

Циљ овог рада је био да се, примјеном одређених статистичких процедура, установе разлике у примијењеним модалитетима наставе, тј. да се установи да ли се испитаници контролне и експерименталне групе разликују у квалитету извођења техника падова, чишћења и бацања на основу различитих начина реализације наставних садржаја програма Специјалног физичког образовања. Испитаници контролне групе су у току читавог семестра за вријеме реализације наставних садржаја програма Специјалног физичког образовања, дисконтинуираним методом наизмјенично усвајали технике ставова, гардова, кретања, блокова, удараца, падова, чишћења, бацања и полуга, док су испитаници експерименталне групе у току реализације наставних садржаја у првом дијелу семестра усвајали технике падова, чишћења и бацања, у другом технике ставова, гардова, кретања, блокова и удараца и у трећем технике полуга. На основу претходно постављеног циља, односно хипотезе истраживања, можемо формулисати сљедећи закључак: Анализа је вршена уз примјену Т – теста за утврђивање разлика аритметичких средина малих независних узорака, којом приликом је утврђено да се аритметичке средине посматраних група међусобно статистички значајно не разликују у извођењу техника падова, чишћења и бацања. Претпоставља се да се објашњење добијених резултата може пронаћи прије свега у малом фонду предвиђених часова обуке, у спецификацији извођења техника падова, чишћења и бацања, односно у компонентама које их детерминишу, као и у селекционисаном узорку испитаника.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] 1. Благојевић, М., (1996), Утицај морфолошких и моторичких карактеристика полицајаца на ефикасност учења џудо техника, Полицијска академија Београд, Београд.
- [2] 2. Благојевић, М., Допсај, М., Вучковић, Г., (2006), Специјално физичко образовање I, за студенте Полицијске академије, Inpress – Београд, Београд.
- [3] 3. Гужвица М., (2006), Валоризација новог модела ситуационо-моторичке обуке студената Високе школе унутрашњих послова, Докторска дисертација, ФСиФВ, Београд.
- [4] 4. Јовановић, С., Милошевић, М., Мудрић, Р., Арлов, Д., (1994), Неке методолошке смернице за дијагностику и прогностику у Специјалном физичком образовању, Зборник радова првог савјетовања из Специјалног физичког образовања.
- [5] 5. Кулеш, Б., (1977), Предиктивна вриједност батерије моторичких тестова за предвиђања успјеха на испитима из џуда и рвања, Кинезиологија, бр. 1–2, Загреб,
- [6] 6. Сузић, Н., (2007), Примијењена педагошка методологија, Бања Лука.

MA Darko Paspalj
Police College, Banja Luka

Abstract: This paper analyzes the difference in effects of applied educational models at the quality of performing breakfall, foot sweep and throw techniques from the special physical education program. Having performed the research at the 43 first year students of the Police College in Banja Luka, it has been established that the arithmetic values of the observed groups do not significantly differ in statistical terms when performing breakfall, foot sweeps and throw techniques. This can be explained by insufficient number of class, specific components determining the performance of the mentioned techniques and by selected sample of the testees.

Key words: educational process, special physical education, breakfalls, foot sweeps, throws

MODERN EQUIPMENT IN ORIENTATION

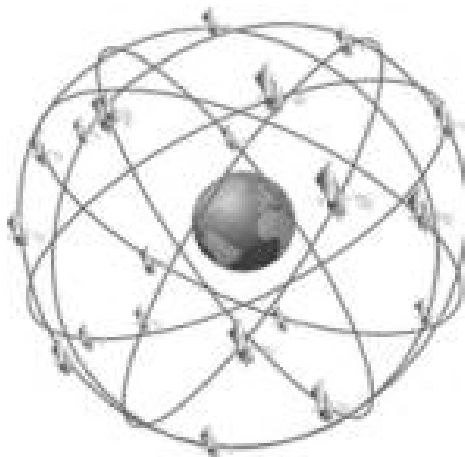
Mr Желимир Шкрбић

Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Одјељење за планирање, развој, обуку и спровођење стратегије

Анстракт: У раду се говори о савременим средствима која се користе у оријентацији. Нарочита пажња је посвећена ГПС – GPS (скраћеница за Global Positioning System), а дат је осврт на европски систем, сјеверноамерички, руски и јапански, као и сегменте рада и уређаје и сателите који се користе у "савременој" оријентацији.

Кључне ријечи: оријентација, ГПС, сегменти рада, принципи рада.

Шта је ГПС?

ГПС – GPS је скраћеница за **Global Positioning System**. То је мрежа сателита која континуирано одашиље кодиране информације, помоћу којих је омогућено прецизно одређивање положаја на Земљи.

ГПС се темељи на скупини сателита Министарства одбране САД који стално круже око Земље. Сателити одашиљу врло слабе радио сигнале омогућујући ГПС-пријемнику да одреди свој положај на Земљи. Занимљиво је

да је ГПС заправо настао прије персоналних компјутера. Његови дизајнери нису могли предвидјети дан када ћемо носити мале преносне ГПС-пријемнике, тешке свега неколико стотина грама, који ће нам рећи не само координате нашег положаја (географску ширину/дужину), него ће наш положај приказати на електроничкој карти с градовима, улицама и још много тога. Дизајнери су првенствено имали на уму војну примјену. Између осталих примјена, ГПС-пријемници помажу

навигацији, распореду трупа и артиљеријској ватри. На срећу, извршна одлука из 1980. године дозволила је употребу ГПС-а и цивилима. Сада свако може користити ГПС. Могућности су готово неограничене. Понекад људи питају могу ли бесплатно користити тај систем, а одговор је – ДА!

Ко употребљава ГПС?

ГПС има разноврсне могућности примјене на копну, мору и у ваздуху. У основи, ГПС омогућује да се забиљеже положаји тачака на Земљи и помогне навигација до тих тачака и од њих. ГПС се може употребљавати свуда, осим на мјестима гдје је немогуће примити сигнал, а то су мјеста унутар зграда, у тунелима, пећинама, гаражама и другим подземним локацијама, те испод воде. Најчешћа примјена у ваздуху обухвата навигацију у ваздухопловству. На мору, ГПС обично користе за навигацију рекреативни наутичари и риболовци.

Примјена на тлу је разноврснија. Научници често користе ГПС због његове могућности прецизног мјерења времена, али и због великог броја других могућности примјене. Геодети употребљавају ГПС да би повећали обим свога рада. ГПС нуди велику уштеду смањењем времена потребног за геодетска мјерења. Такође, он може дати невјероватну прецизност. ГПС-пријемници показују тачност прецизнију од једног метра. Скупљи системи могу показати тачност до центиметра! Начина за рекреативну употребу ГПС-а има готово толико колико и различитих рекреативних спортова. ГПС постаје све популарнији код планинара, ловаца, бициклиста, скијаша итд. Ако се бавите неком активношћу или спортом при којем треба пратити положај, наћи пут или знати којим смјером и колико брзо се крећете, можете употријебити ГПС.

ГПС све више постаје уобичајено средство и у аутомобилу. Постоје различити системи. Најједноставнији омогућују позивање помоћи у случају хитне потребе на путу, шаљући тренутни положај возила у

диспечерски центар. Софистициранији системи могу показати положај возила на електроничкој карти, дајући возачима могућност да обиљеже свој положај и потраже неку адресу, нпр. улицу, ресторан, хотел или неко друго одредиште. Неки системи могу чак аутоматски креирати трасу (руту) и давати упутства за свако скретање до траженог положаја.

Не треба бити научник да се научи како ради ГПС. Све што треба је мало предзнања и жеља за истраживањем свијета помоћу ГПС-а. Не допустите да вас престраше изрази попут "псеудослучајни", "anti-spoofing" и "P-cod" (П-код). Упознајте се с најбољим навигацијским средством које се појавило након изума компаса.

Три сегмента ГПС-а

НАВСТАР – NAVSTAR (скраћеница за **Navigation Satellite Timing and Ranging**, службено име Министарства одбране САД за ГПС), састоји се од свемирског сегмента (сателити), контролног сегмента (земаљске станице) и корисничког сегмента (корисници и њихови ГПС-пријемници).

Свемирски сегмент

Свемирски сегмент, који се састоји од барем 24 сателита (21 активан и 3 која служе за резерву), јесте срце система. Сателити су у тзв. "високој орбити" на око 20.000 километара изнад Земљине површине. Рад на таквој висини омогућује да сигнали прекрију веће подручје. Сателити су тако сложени у орбите да ГПС-пријемник на Земљи може увијек примати сигнале с најмање четири од њих.

Сателити путују брзином од 11.000 километара на сат, што значи да обиђу Земљу сваких 12 сати. Напајају се соларном енергијом и направљени су да трају око 10 година. Ако соларна енергија закаже (помрчина итд.), постоје резервне батерије које сателит одржавају у погону. Сателити имају и мали ракетни погон који их одржава на правој путањи.

Први су ГПС-сателити лансирани у свемир 1978. године, а пуни распоред свих 24 сателита завршен је 1994. године. Новац из прорачуна Министарства одбране САД непрестано је на располагању за куповину нових сателита и њихово лансирање у орбиту, тако да се систем одржи у употреби и у будућим годинама.

Сваки сателит емитује радио сигнале мале снаге на неколико фреквенција (означене су с L1, L2 итд.). Цивилни ГПС-пријемници "слушају" на фреквенцији L1 од 1575,42 MHz УХФ-појаса. Сигнал путује као зрака свјетлости, што значи да пролази кроз облаке, стакло и

пластику, али не пролази кроз многе чврсте објекте, као што су зграде и планине.

Да бисте добили визију гдје је на радио подручју фреквенција L1, ваша најдража ФМ радио станица емитује на фреквенцији између 88 и 108 MHz. Сателитски сигнали одашиљу се врло малом снагом, 20–50 W. Локална ФМ радио станица емитује снагом од око 100.000 W. Замислите покушај слушања 50 W радио станице која емитује с удаљености од 20.000 километара! Зато је важно да при употреби ГПС-а постоји јасан поглед на небо.

L1 садржи два "псеудослучајна" сигнала, заштићени P-код и C/A-код. Сваки сателит емитује јединствени код, омогућујући ГПС-пријемнику да идентификује сигнале. Главна сврха тих кодираних сигнала је да се омогући рачунање времена путовања сигнала од сателита до ГПС-пријемника на Земљи. То се вријеме назива временом доласка. Вријеме помножено брзином свјетлости даје удаљеност од сателита до ГПС-пријемника. Навигациона порука (информација коју сателит шаље пријемнику) садржи орбиталну и временску информацију сателита, генералну системску статусну поруку и јоносферску корекцију. Сателитски сигнали су временски управљани прецизним атомским сатовима.

Контролни сегмент

Контролни сегмент ради као што му име каже – "контролише" ГПС-сателите, односно управља њима пратећи их и дајући им исправљене орбиталне и временске информације. Постоји пет контролних станица широм свијета – 4 без људи, које служе за надгледање и једна главна контролна станица. Четири пријемне станице без људи непрекидно примају податке од сателита и шаљу их главној контролној станици. Главна контролна станица "исправља" сателитске податке и шаље их назад ГПС-сателитима.

Кориснички сегмент

Кориснички сегмент се састоји се од свих који употребљавају ГПС и њихових пријемника. То значи да се кориснички сегмент састоји од помораца, пилота, планинара, ловаца, војника и било кога другог ко жели знати гдје се налази, гдје је био или куда иде, а употребљава ГПС-пријемник.

Принцип рада ГПС-а

ГПС-пријемник треба "знати" двије ствари ако намјерава радити свој посао. Мора "знати" ГДЈЕ су сателити (њихов положај) и КОЛИКО су

ДАЛЕКО (удаљеност). ГПС-пријемник од сателита прикупља двије врсте кодираних информација. Један тип информација, подаци из алманаха, садржи приближни положај сателита. Ти се подаци континуирано преносе и спремају у меморију ГПС-пријемника, тако да он зна орбите сателита као и гдје би који сателит требао бити. Како сателити круже уоколо, подаци из алманаха се периодички ажурирају новим информацијама.

Сваки сателит може кружити мало изван орбите, па земаљска станица за праћење прати орбите сателита, њихову висину, положај и брзину. Земаљска станица за праћење шаље орбиталне информације главној контролној станици, која шаље сателитима исправљене податке. Ти исправљени и егзактни подаци о положајима називају се "ефемериде", важе до шест сати и шаљу се ГПС-пријемницима у облику кодираних информација.

Битно је вријеме

Кад ГПС-пријемник зна прецизан положај сателита у простору, треба још да зна колико су они далеко како би могао одредити свој положај на Земљи. Постоји једноставна формула којом се преноси пријемнику колико је поједини сателит далеко – удаљеност од сателита једнака је брзини емитованог сигнала помноженој с временом које је потребно да сигнал дође до пријемника (брзина $\times$ вријеме путовања = удаљеност). (Како се може сазнати колико је далеко од вас олуја с грмљавином. Кад видите муњу, бројите секунде док не чујете грмљавину. Што сте дуже бројали, то је даље била олуја. ГПС ради на истом принципу, званом "вријеме доласка").

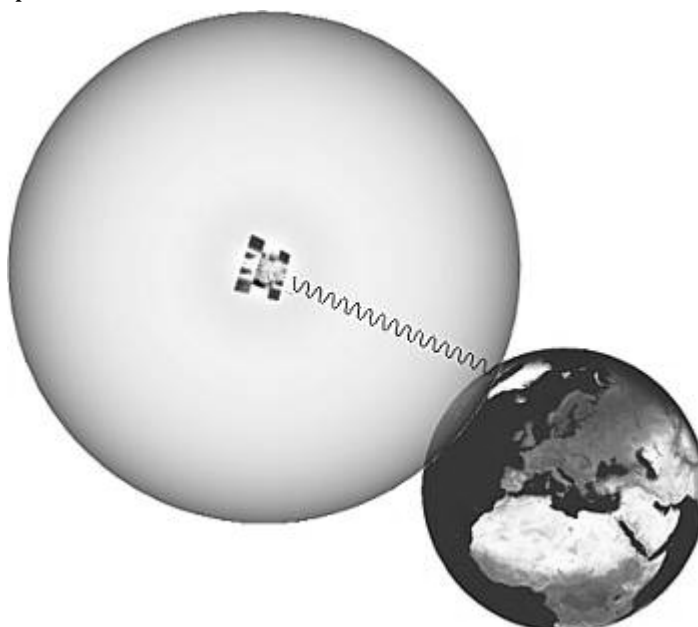
Користећи основну формулу за одређивање удаљености, пријемник већ зна брзину. То је брзина радио таласа – око 300.000 километара у секунди (брзина свјетлости), с малим кашњењем због проласка сигнала кроз Земљину атмосферу.

Сада ГПС-пријемник треба одредити временски дио формуле. Одговор лежи у кодираном сигналу који сателит одашиље. Емитовани кôд назива се "псеудослучајни код", јер личи на сигнал шума. Сателит генерише псеудослучајни кôд, а ГПС-пријемник генерише исти кôд и настоји га прилагодити коду сателита. Пријемник тада упоређује два кода да би одредио колико треба закаснити (или помаћи) свој кôд, како би одговарао коду сателита. То вријеме кашњења (помака) множи се са брзином свјетлости да би се добила удаљеност. Сат нашег ГПС-пријемника не мјери вријеме тако прецизно као сатови сателита. Стављање атомског сата у наш пријемник учинило би га много већим и скупљим! Зато свако одређивање удаљености треба још исправити за износ грешке сата ГПС-пријемника. То је разлог што се одређивањем удаљености уствари добије "псеудоудаљеност". Да би се одредио

положај на основу псеудоудаљености, треба пратити најмање четири сателита и уз помоћ рачунања уклонити погрешку сата ГПС-пријемника.

Сфера, кружница, тачка

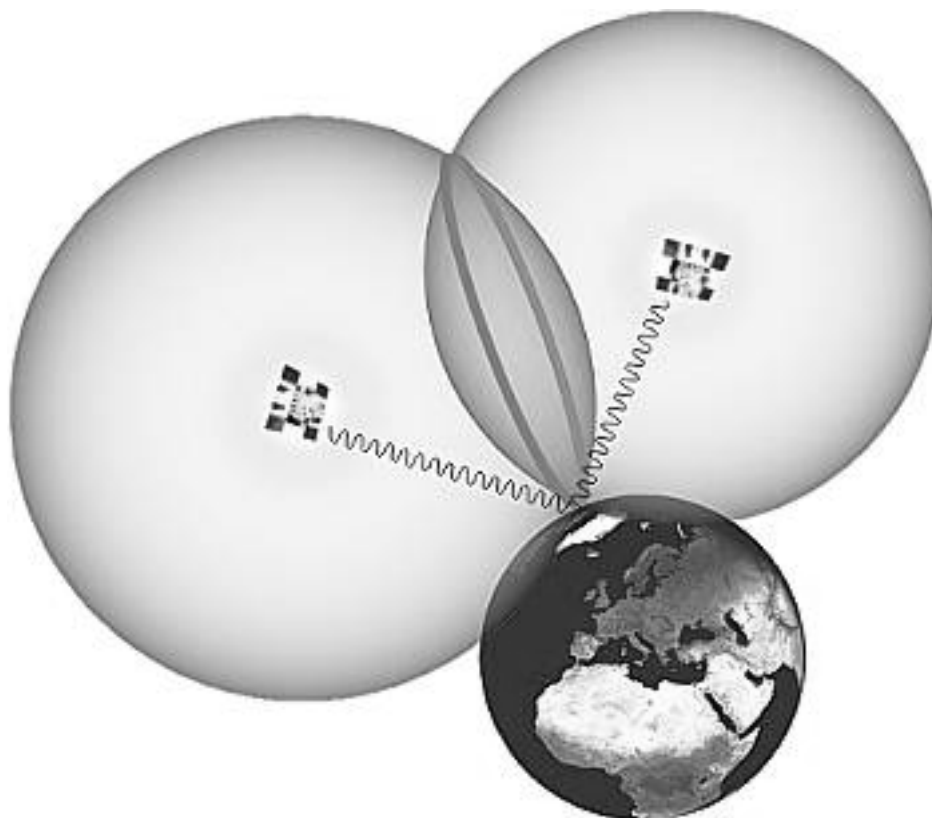
Сад кад имамо обоје, положаје сателита и удаљености, пријемник може одредити свој положај. Претпоставимо да смо 19.000 километара удаљени од неког сателита. Наш положај биће негдје на замишљеној сфери (лопти) којој је сателит у средишту и полупречник 19.000 километара.

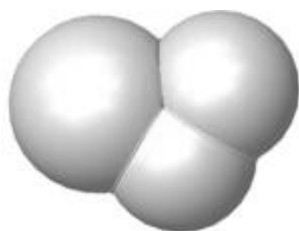
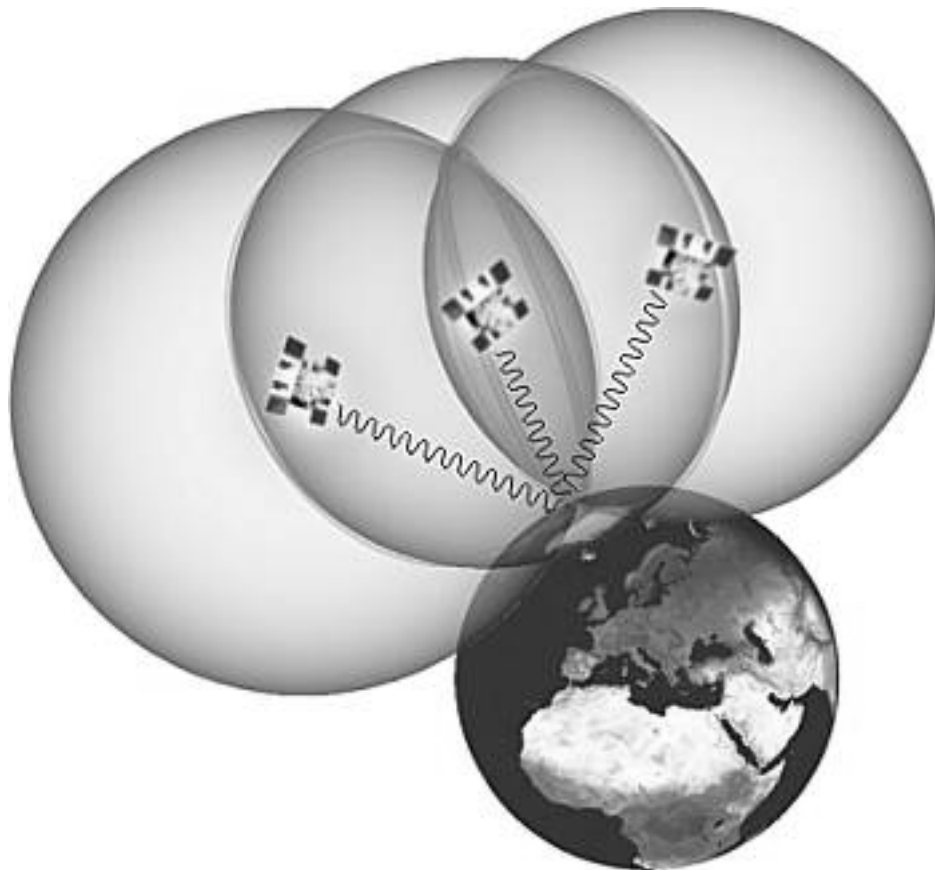
Претпоставимо, надаље, да смо 20.000 километара од другог сателита. Друга сфера сијече прву у заједничкој кружници.

Савремена средства у оријентацији

Ако додамо трећи сателит, на удаљености од 21.000 километара, имаћемо двије заједничке тачке у којима се сијеку све три сфере.

Иако су могућа два положаја, они се знатно разликују по координатама. За одлуку о томе која од двију заједничких тачака даје стварни положај, требаће унијети приближну висину у ГПС-пријемник. То ће омогућити пријемнику да израчуна дводимензионални положај (географску ширину и дужину). Даље, уз помоћ четвртог сателита, пријемник може одредити и тродимензионални положај (географску ширину, дужину и висину). Претпоставимо да је удаљеност од четвртог сателита 18.000 километара. Сад имамо ситуацију да четврта сфера сијече прве три у једној заједничкој тачки.

Подаци из алманаха

Подаци о положају сателита у било којем тренутку називају се подацима алманаха. Понекад, кад ГПС-пријемник није дуже вријеме укључен, подаци алманаха су застарјели или "хладни". Кад је ГПС-пријемник "хладан", требаће му мало више времена да пронађе

сателите. Пријемник се сматра "топлим" кад су подаци сакупљани у посљедњих четири до шест сати. Кад изаберите који ћете ГПС-пријемник купити, потребно је погледати спецификацију времена "хладног" и "топлог" тражења сателита. Ако вам је важно вријеме које треба ГПС-пријемнику да ухвати сигнале довољног броја сателита и израчуна положај, обавезно провјерите вријеме тражења. Једном кад је ГПС-пријемник пронашао довољно сателита да може израчунати положај, спремни сте започети навигацију. Већина пријемника може приказати положај у облику карте, што значајно може помоћи у сналажењу у простору и у навигацији.

Технологија ГПС-пријемника

Већина модерних ГПС-пријемника је паралелног вишеканалног дизајна. Старији једноканални пријемници били су популарни, али у најтежим условима (као што је нпр. густа шума) нису могли стално примати сигнал. Паралелни вишеканални пријемници имају обично између 5 и 12 пријемних кругова, сваки придружен једном сателитском сигналу, тако да се може одржавати добра веза са сваким сателитом. Вишеканални пријемници се брзо повезују са сателитима кад се први пут укључе и њихове су могућности велике при примању сигнала, чак и у тешким условима, као што је густо лишће или градска подручја.

Извори грешака

Цивилни ГПС-пријемници садрже грешке при одређивању положаја које су првенствено резултат акумулисања грешака из сљедећих извора:

- ☒ *Јоносферско и тропосферско кашњење* – Сателитски сигнал успорава кад пролази кроз атмосферу. Систем користи уграђени "модел" који рачуна просјечно, али не и тачно вријеме кашњења.
- ☒ *Вишеструки пут сигнала* – То се догађа кад се ГПС сигнал рефлектује од објеката, као што су зграде или површине великих стијена, прије него што стигне до пријемника. То повећава вријеме путовања сигнала, тако узрокујући грешку.
- ☒ *Грешке сата пријемника* – Како није практично имати атомски сат у ГПС-пријемнику, уграђени сат може имати мале грешке у времену.
- ☒ *Орбиталне грешке* – такође познате као "грешке ефемерида", нетачности су у извјештају о положају сателита.
- ☒ *Број видљивих сателита* – Што више сателита пријемник може "видјети", то је већа његова тачност. Зграде, конфигурација терена, електроничка интерференција или нпр. густо лишће могу блокирати пријем сигнала, узрокујући грешке у положају, или пак сасвим онемогућити одређивање положаја. Што је боља

видљивост, то је бољи пријем. ГПС-пријемници неће примати сигнал унутар зграда (обично), испод воде или земље.

☒ *Геометрија сателита/засјењивање* – То се односи на релативан положај сателита у неком тренутку. Идеална геометрија сателита постоји кад су сателити смјештени под великим углом релативно један у односу на други. Неповољна геометрија настаје кад су сателити смјештени на правцу или су тијесно груписани.

☒ *Намјерна деградација сателитског сигнала* – Намјерна деградација сигнала од стране војске САД позната је као "селективна расположивост" (Selective Availability – SA – СА) и намјера јој је спријечити војне противнике у употреби високотачних ГПС сигнала. СА је одговорна за већину грешака у одређивању положаја. СА је угашена 2. маја 2000. године, и није више активна. Међутим, тачност се може побољшати комбиновањем ГПС-пријемника с диференцијалним ГПС (или ДГПС) пријемником, с којим се могу редуковати неке од горе наведених грешака.

Принцип рада ДПГС-а

Диференцијални ГПС ради тако да се ГПС-пријемник (назива се референтном станицом) стави на познати положај. Будући да зна свој тачан положај, референтна станица може одредити грешку у сателитским сигналимa. Она то ради мјерењем удаљености до сваког сателита користећи долазне сигнале и упоређујући те мјерене удаљености са удаљеностима израчунатим из познатих положаја. Разлика између мјерене и израчунате удаљености за сваки видљиви сателит постаје "диференцијална корекција". Диференцијална корекција за сваки праћени сателит се обликује у одговарајућу корективну поруку и шаље ДГПС-пријемницима. Те се диференцијалне корекције примјењују у рачунањима ГПС-пријемника, уклањајући многе од уобичајених грешака и повећавајући тачност. Ниво постигнуте тачности зависи о ГПС-пријемнику и сличности његове "околине" околина референтне станице, посебно о његовој близини тој станици. Пријемник референтне станице одређује компоненте грешке и даје корекције ГПС-пријемнику у стварном времену. Корекције се могу преносити преко радио уређаја, преко сателита, или на неки други начин.

WAAS, EGNOS и MSAS (или једноставније SBAS)

СБАС – SBAS (Satellite Based Augmentation System) је назив за системе који уз помоћ сателита одашиљу корекционе податке и податке о интегритету сателитских система ГПС и ГЛОНАСС (руска војна мрежа сателита исте намјене као и ГПС). Сврха им је повећати тачност и поузданост одређивања положаја.

WAAS – WAAS (Wide Area Augmentation System) је СБАС развијен за подручје Сјеверне Америке и већ је неко вријеме у употреби. Састоји се од мреже од 25 станица на Земљи и два геостационарна сателита који покривају подручје цијелог САД и дио Канаде и Мексика. Поставила их је Федерална ваздухопловна управа САД и Министарство транспорта с намјером да се ГПС употреби приликом прецизног навођења авиона. Иако WAAS још није службено прихваћен у ваздухопловству, он је доступан за цивилну употребу (његова употреба има сврху на подручју за које је и предвиђен, тј. Сјеверну Америку). Типична тачност одређивања положаја употребом WAAS-а износи мање од 3 метра.

EGNOS – EGNOS (European Geostationary Navigation Overlay Service) је СБАС који се развија за подручје Европе. Састоји се од 34 земаљске станице и 3 геостационарна сателита. Развија га Европска свемирска агенција (European Space Agency), Европска комисија и EUROCONTROL (Европска организација за безбједност ваздушне навигације). У овом тренутку одашиље се тестни сигнал за који нема гаранције да повећава тачност. Потпуно увођење EGNOS-а испланирано је за **април 2004.** године. EGNOS ће омогућавати повећање тачности и за ГПС и за ГЛОНАСС. Иако је предвиђена тачност одређивања положаја EGNOS-ом била око 5 метара, тестови показују да се она креће испод 2 метра.

MSAS – MSAS (Multifunctional Transport Satellite Space – Based Augmentation System) је СБАС који се развија за подручје Јапана. Његова употреба планирана је за 2005. годину.

Картографија: гдје се налазимо?

Јесте ли икад гледали карту и пожељели да на њој можете тачно показати свој положај? Јесте ли икада нашли одлично мјесто за лов или риболов и жељели се на њега једноставно вратити? ГПС-пријемник може бити баш оно што вам треба да бисте знали гдје сте и куда идете. Постоје ГПС-пријемници с различитим картама. Модели варирају од модела без икакве карте, модела с једноставном картом, па до врло детаљне карте.

Пријемници без карте

ГПС-пријемници без карата имају екран за цртање који може показати поглед одозго (тлоцрт) вашег положаја и остале тачке пута (waypoints), руте или претходно спремљене трасе. Заслон за цртање помоћи ће у одређивању положаја у односу на те

тачке. Већина ГПС-пријемника има могућност показивања тих основних информација. Неки модели имају додатну базу података која показује положаје градова.

Пријемници с једноставном картом

ГПС-пријемник с једноставном картом обично ће показивати границе важнијег пута, пролазе кроз већа насеља, језера, ријеке, жељезничке пруге, обалу, градове, смјештај аеродрома и информације о излазима из система аутопутева.

Пријемници с картама

При употреби ГПС-пријемника с могућношћу спремања детаљне карте с CD-ROM-а, информације на екрану стварно су битно боље. Подаци карте могу садржавати пословне и стамбене зграде, ресторане, банке, бензинске пумпе, туристичке занимљивости, навигацијске податке за марине, приступе за чамце, топографске детаље и много,

много више. Замислите да можете погледати сваку адресу која је садржана у огромној бази података или довести се до ње употребом електроничке карте која показује детаље на нивоу улице! Подаци карте могу се уградити у пријемник било употребом картице с подацима или читавањем директно с CD-а у ГПС-пријемник. Неки пријемници могу имати податке напуњене директно у интерну меморију, без потребе за картицом с подацима.

Навигација: Тачке на путу

Главна сврха навигације је да омогући кретање од тачке А до тачке Б на најједноставнији могући начин. ГПС-пријемници могу спремити више стотина тачака, или положаја који се називају тачкама на путу или краће "путним тачкама" (waypoints). Кућа, пристаниште, аеродром, паркирани ауто, значајна риболовна или ловна тачка или нека позната културно-историјска мјеста која бисте жељели поново посјетити, неки су од примјера положаја који се могу спремити и касније пронаћи. Шта се може предузети ако нисте никада били на некој тачки, али знате њене координате или њен положај на карти? У меморији ГПС-пријемника могу се креирати тачке које приказују мјеста на којима никада нисте били. Након тога ГПС-пријемник може бити уређај који корисника води до тих тачака.

Вођење до неког мјеста

Вођење до неког мјеста значи могућност једноставног избора одредишне тачке и наредбе ГПС-пријемнику да "иде до ње". Пријемник ће цртати линију до те тачке и водити према тачки показујући правац стрелицом која изгледом подсећа на компас, жељеном линијом правца, или 3Д приказом "аутопута". Кад идете до траженог мјеста, ГПС-пријемник може биљежити ваш положај и правац кретања, брзину кретања, удаљеност до одредишта и вријеме које је потребно до циља! Али шта ако је између вас и вашег циља планина, острво или кањон и не можете ићи правом линијом до ваше тачке? Тада се може наредити пријемнику да иде низом путних тачака одређеним редом, а то се назива "рутом".

Руте

Сјећате ли се цртежа који се добијају спајањем тачака? Нацртали сте линију од тачке 1 до тачке 2, па до тачке 3 итд. Замислите да су путне тачке којима желите ићи те тачке. Рута је линија која спаја те тачке. С обзиром на то да сте ставили властите бројеве на тачке, заправо захтијевате: "Желим ићи одавде догде, па догде итд., тим

редослиједом!" Са свим ГПС-пријемницима можете такође видјети гдје сте били, и то приказано у облику дневника трасе (Track log).

Дневник трасе

Како путујете, ГПС-пријемник ће аутоматски биљежити путовање у дневник трасе (Track log). Дневник трасе може се замислити као пут којим сте прошли означен знаковима. Ако скрећете и заобилазите на путу кроз шуму или кроз групу острва, свако кретање се спрема у меморију ГПС-пријемника. Желите ли путовати назад истим путем којим сте дошли, можете активирати одговарајућу наредбу. Кад се активира, пријемник ће пратити дневник трасе и аутоматски креирати обрнуту руту дуж истога пута, водећи вас назад одакле сте кренули. Такође, те се информације могу спремити и по потреби поново користити.

Географски и магнетски сјевер

Размишљајући о правцу, требаће одредити жели ли се користити географски или магнетни сјевер. Географски сјевер је смјер сјеверног географског пола, док је магнетни сјевер смјер сјеверног магнетског пола. Тај се пол налази у сјеверној Канади. Ако користите ГПС-пријемник заједно са стандардним компасом, подесићете ГПС-пријемник на магнетни сјевер. Разлика између географског и магнетног сјевера позната је као "магнетна варијација" (или магнетна деклинација) и она зависи од мјеста. ГПС-пријемници обично имају уграђени модел магнетне варијације Земље и могу аутоматски поставити варијацију за положај било гдје на Земљи. Може се такође изабрати ручно постављање варијације употребом корисничког дефинисања правца сјевера.

Координате и координатни системи

Тренутни положај може се видјети у ГПС-у у облику координата. Како различите географске и поморске карте користе различите координатне системе за одређивање положаја, ГПС-пријемници омогућују одабир координатног система за одређену намјену. Најчешће координате су географска ширина и географска дужина. Тај начин записа координата уграђен је у све ГПС-пријемнике. На већини модела, може се изабрати запис координата у неком другом координатном систему. УТМ/УПС (Универзална попречна Меркаторова/Универзална поларна стереографска) картографска је пројекција која је у честој употреби. МГРС (Војни референтни систем у облику правоугаоне мреже – Military Grid Reference System), произлази из УТМ-а и употребљава се углавном на војним картама у САД. У БиХ, Републици Српској, на

постојећим картама најзаступљенија је Gauß-Krügerova пројекција (у енглеском говорном подручју назива се и Transverse Mercator). Потребно је за поједину карту познавати и који су параметри Gauß-Krügerove пројекције употребљени. Већина ГПС-пријемника, ако већ нема уграђене пројекције за БиХ, Републику Српску, омогућује да их корисник (за искусније) дефинише.

Датуми карата

Многе карте које су данас у употреби, израђене су прије неколико деценија. Временом, технологија је омогућила побољшање вјештине мјерења и израду тачнијих карата. Према томе, потребно је адаптирати ГПС-пријемник за употребу и с таквим старијим картама. Већина ГПС-пријемника садржи више од 100 различитих датума карата, који омогућују да обавите трансформацију на поставке које одговарају вашој карти. Употреба датума карте који не одговара карти коју употребљавате може резултирати значајним разликама у информацијама о положају. Већина добрих навигационих карата има наведен датум, обично негдје ситним словима са стране или у легенди. Најчешћи датуми карата САД су World Geodetic System 1984 (WGS 84), North American Datum 1983 (НАД 83) и North American Datum 1927 (НАД 27). Постојеће карте у БиХ, Републици Српској, најчешће су израђене у датуму који се често назива *Hermannskogel*. Неки пријемници имају већ уграђен тај датум за БиХ, Републику Српску, а већина их омогућује да га корисник (за искусније) дефинише. Кад прегледавате попис датума уграђених у ГПС-пријемник, свакако се сјетите да су то све математички модели облика Земље употребљени за одређивање положаја, а не саме карте уграђене у пријемник.

Допунска навигацијска опрема

Иако ГПС-технологија постаје сваким даном све боља, и даље је добро имати резервну опрему за навигацију. Посједовање папирне карте, једноставног компаса и познавање ручне навигације добра је и сигурна пракса разборитог навигатора! Запамтите, ГПС је допуна у навигацији и не треба бити једини навигацијски алат који се користи. Одлука о томе који ГПС-пријемник и прибор набавити може бити врло тешка, поготово уз велик избор који је данас на тржишту. Размислите о томе за шта вам, у ствари, пријемник треба: за пловидбу, летење, вожњу, лов, риболов, вожњу бициклом, планинарење итд

При одабиру ГПС-пријемника треба водити рачуна о сљедећим карактеристикама:

- ☒ дужина трајања батерије
- ☒ величина и тежина

Шкрбић, Ж., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VI, број 3-4/10

☒ конфигурација антена

☒ могућност ДГПС-а (Треба ли вам најбоља могућа тачност? Ако је тако, комбиновањем диференцијалног ГПС (ДГПС) пријемника с ГПС-пријемником добиће се најбоља могућа тачност).

☒ цијена

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Др Слободан Д. Мишовић, Топографија, Полицијска академија, Београд, Краљице Ане бб
- [2] SATELLITE SURVEYING, Magnavox, California, 1982.
- [3] www.kartografija.hr/obrazovanje/prirucnici/gpsoc/gpsoc.htm
- [4] www8.garmin.com/aboutGPS
- [5] www.gpsword.com

Želimir Škrbić, MA

Ministry of internal affairs Republic of Srpska
Department of planning, development, training and strategy

Abstract: This paper deals with new Kit in orientation. Speciality dedicated is about GPS and european, north-american, russian and japaneese system and segment of work and Kit and satelite which is in use in "new" orientation.

Key words: orientation, GPS, segment of work, principle of work.

**ДРУШТВЕНО-БЕЗБЈЕДНОСНИ АСПЕКТИ ПРИМЈЕНЕ МЕТОДЕ
ПРЕГОВАРАЊА**

***SOCIAL SECURITY ASPECTS OF APPLICATION OF METHODS OF
NEGOTIATIONS***

Мр Срђан Гајић¹

Полицијска станица
Бијељина

Апстракт: Преговори су врста дијалога којима је циљ ријешити неспоразуме, договорити се, цјењкати се ради личне или колективне добити и нагодити се. Преговори су основна метода алтернативног рјешавања неспоразума. Могу се водити у менаџменту и економији, непрофитним организацијама, дипломатији, у праву, те личним размирицама попут брака, раставе, родитељства и у свакодневном животу. Људи преговарају а да тога нису ни свјесни. Професионални преговарачи су често специјализовани, попут оних у синдикатима, мировних или полицијских преговарача, или оних у дипломатији, законодавству и економији. Преговарачки тим у суштини настаје у одређеним условима, ради обављања специфичних послова, који имају јединствен циљ – рјешавати кризне ситуације мирним путем, уз минималне људске и материјалне штете како на сопственој, тако и на супротној страни. Преговарачки тим ангажује се у случајевима талачких ситуација, побуна у затворима, запосједања објеката, уличних демонстрација, пријетњи самоубиством и убиством (убиствима), пријетњи полицији или трећим лицима оружјем или експлозивним направама приликом припреме и реализације полицијских мјера, пружања отпора полицијским мјерама и слично, када је могуће остварити утицај на понашање виновника конфликтних ситуација, с циљем њиховог одустајања од противправног понашања.

Кључне ријечи: преговарање, преговарачки тим, функције преговора, стилови преговарања.

---

¹ elena@telrad.net

УВОД

Терористички акти и кривична дјела, чија је карактеристика покушај остваривања циљева противправним лишавањем слободе људи уз пријетњу угрожавања њиховог живота и здравља, спадају у ред оних која у највећој мјери доводе до узнемирења јавности и потенцијално дубљих друштвених криза. Експанзија талачких ситуација и отмица, с обзиром на политичка, економска и социјална кретања захтијева од полиције методолошко и техничко унапређење концепта рјешавања ових случајева. Ослобађањем талаца учешћем преговарачког тима постиже се измјена ставова и понашања супротстављене стране током кризних ситуација, уз одустајање од сопствених захтјева, чиме се постиже њихова преоријентација у складу с интересима преговарача. Због дуготрајности и сложености преговарачког процеса обавезно је ангажовање обучених преговарача или преговарачких тимова.

ПОЈАМ ПРЕГОВАРАЊА

Преговори се углавном воде између професионалних преговарача који дјелују у име неке организације или скупине. За разлику од медијације и арбитраже, преговори су директни; док су у медијацији и арбитражи условљени трећом страном. И док је у медијацији улога треће стране да буде савјетодавна, у арбитражи су обје стране овластиле арбитра да донесе одлуку. На бројне је начине могуће подијелити преговарање на основне дијелове, како бисмо га боље разумијели. Према једној подјели, преговори се састоје од трију основних дијелова: процеса, понашања и суштине. Процес нам казује о начину преговора, њиховом контексту, тактици, судионицима. Понашање обухваћа везу између странака, комуникацију и стилове које су узеле. Суштина је оно око чега се преговара – распоред, предмет (позиције и интереси), опције и договор који се на крају постиже.

Према другом схваћању преговора, они се састоје од 4 елемента: стратегије, процеса, оруђа и тактике. Стратегија обухваћа најважније циљеве – углавном везу између страна и завршни исход. Процеси и оруђа су у бити кораци које се предузимају у припреми и преговорима с другом страном. Тактика укључује детаљније планове, дјеловања и одговоре на дјеловања друге стране. Неки преговорима додају и увјеравање и утицај, тврдећи да су они постали темељни дио данашњих преговарачких успјеха, те да не би требали бити испуштени. Вјештији преговарачи могу користити различите тактике, од преговарачке хипнозе или јасног излагања захтјева и постављања предуслова до техника варања попут селективног изношења информација, „дивиде ет

Друштвено–безбједносни аспекти примјене методе преговарања

импера“ (завади па владај) тактике или пријетњи, ултиматума или чак физичких начина присиле (који су прије били чести у дипломатији – и то дословно, а данас су се задржали у менаџменту, па се састанци који требају бити кратки одржавају у хладним просторијама, не послужује се пиће и храна).

Још једна тактика преговарања је добар преговарач/лош преговарач, а састоји се од два преговарача, лошег, који глуми да је љут, вријеђа и пријети, а други глуми да је брижан и да разумије. Добар преговарач криви лошег за све потешкоће док покушава добити признање и договор од супротне странке.

ПРИСТУПИ ПРЕГОВАРАЊУ

Адвокатски приступ

У адвокатском приступу, вјешт преговарач дјелује као адвокат једне странке у преговорима и покушава изборити што бољи исход за ту страну. У процесу преговарања, преговарач покушава одредити најнижи исход који су странке спремне прихватити, и онда прилагоди своје захтјеве према томе. Успјешан преговарач у адвокатском приступу је онај који може изборити што успјешније захтјеве своје странке, али тако да се супротна странка не повуче из преговора. Традиционално преговарање се понекад назива и *win-lose* (добија-губи) због претпоставке да добитак једне стране значи и губитак друге.

Приступ „сви побјеђују“

Развило се мишљење да се споразум често може постићи тако да нити једна страна не гледа тачку полазишта, већ своје крајње (темељне) интересе и захтјеве како би се постигла одлука која би била повољна за обје стране. Лични ставови и размишљања преговарача одређују путању којом преговори иду. Приступ „сви побјеђују“, који осигурава добитак објема странама, доноси више успјешних исхода од стандардног „побједник узима све“ приступа.

Из тога се почео развијати „сви побјеђују“ приступ преговорима. Преузет из економије, „сви побјеђују“ приступ је усвојен од стране сјеверноамеричких стручњака за преговоре и добио је значење „преговора по принципима“. „Преговори по принципима“ се каткада називају и цјењкање/погађање с обостраним добитима. Теорија о обостраним добитима је успјешно примијењена и у пословним релацијама (односи управе и радничког синдиката), гдје је уочено да се преговори могу сматрати и рјешавањем проблема. Ако се разматра већи број питања, оно по чему се стране које учествују у раправи разликују, чине „сви побјеђују“ преговоре могућима. У пословним преговорима, на

примјер, синдикат ће сматрати осигурање важнијим од повишица. Ако управа заступа другачије мишљење, донијеће одлуку која ће бити повољна за обје стране. Такви преговори дакле, нису игра у којој само једна страна побјеђује.

Креативни приступ

У школама менаџмента данас се много прича о креативности у економији, нуде се курсеви креативности, а креативност је један од разлога због чега је јапанско друштво тако напредно, упркос мањку ресурса и одређеној форми изолованости. Наиме, иако је јапанско друштво имало своје препреке креативности, хијерархију и добробит колектива, развило је стил преговарања који се може објаснити у 10 тачака:

1. Прихватати само креативне идеје.
2. Разумјети културе, посебно своју.
3. Не прилагођавати се само културолошким разликама, него их искористити.
4. Прикупљати податке и информације с терена.
5. Дизајнирати процес састанка и проток информација.
6. Радити на међусобној вези.
7. Увјеравати с питањима. Тражити информације и разумијевање.
8. Не чинити уступке до краја.
9. Користити технике креативности.
10. Настави с креативношћу и након преговора.

Осим тога, у креативном се приступу предлаже брејнсторминг, неформално дружење, те наглашава прихваћање искључиво алтернативних и креативних рјешења.

Преговарачки стилови

Према мишљењу неких преговарача, постоји 5 основних стилова којима нека особа нагиње за вријеме преговора, што зависи о ситуацији и интересу осталих страна. Осим тога, стилови се могу мијењати:

1. *Прилагођавање*: Особе које користе овакав стил воле рјешавати проблеме и стало им је до људских односа. Осјетљиве су на емоције, језик тијела и вербалне сигнале. Овакви појединци се додуше могу осјећати искориштенима када у преговорима друге странке не дају толику пажњу односу и међусобној вези.
2. *Избјегавање*: Особе које не воле преговарати и не раде то осим ако су присиљене. Када преговарају, настоје избјежавати сукобе. Ипак, могу бити сматране добрим тактичарима и дипломатама.
3. *Сарадња*: Ово су особе које воле сарађивати и тражити креативна рјешења. Добре су при проналаску брига и интереса других

Друштвено–безбједносни аспекти примјене методе преговарања

страна; ипак могу створити проблеме – претварајући једноставне проблеме у сложене.

4. *Такмичење*: Особе које уживају у преговарању јер им оно пружа прилику да нешто добију. То су појединци са снажним осјећајем за преговоре и често су врло добри стратези. Они доминирају у преговорима, али често занемарују особину људскости.
5. *Компромис*: Особе које желе брзо се договорити тражећи поштење, праведност и једнакост за све укључене странке. Могу бити корисне када је мало времена за рјешавање проблема, али често журе у самом процесу и прелако чине уступке.

Осјећаји у преговарању

Осјећаји имају важну улогу у процесу преговарања, иако се њихова улога проучава тек задњих година. За вријеме преговора, одлука о томе да ли прихватити или одбити нешто дјелимично лежи на осјећајима преговарача. Негативне емоције могу изазвати интезивно или чак ирационално понашање, и могу довести до ескалације сукоба и распада преговора, док позитивне емоције могу брже довести до преговора и заједничких интереса. За вријеме преговора, емоције утичу на то које ће се стратегије користити и које се планирају користити, како се разумију туђе намјере, утиче на вољу за постизањем споразума и на завршни исход.

ПРЕГОВАРАЧКИ ТИМ

Како се развијала потреба за преговарањем, тако су се у свијету формирали и преговарачки тимови. Полицијске службе појединих држава би према потреби формирале преговарачке тимове, који су овлашћени за носиоце преговарачких активности током рјешавања кризних, посебно конфликтних ситуација. Преговарачки тимови дјелују у складу с правилницима и упутствима којима се регулишу: циљеви, задаци, одговорност, организација, начин ангажовања, руковођење, ток преговора, одабир кадрова, обука и средства за рад преговарачког тима. Преговарачки тим у суштини настаје у одређеним условима, ради обављања специфичних послова, који имају јединствен циљ – рјешавати кризне ситуације мирним путем, уз минималне људске и материјалне штете како на сопственој, тако и на супротстављеној страни.

Функције и циљеви преговарачког тима

Преговарачки тим ангажује се у случајевима талачких ситуација, побуна у затворима, запосједања објеката, уличних демонстрација, пријетњи самоубиством и убиством (убиствима), пријетњи полицији

или трећим лицима оружјем или експлозивним направама приликом припреме и реализације полицијских мјера, пружања отпора полицијским мјерама и слично, када је могуће остварити утицај на понашање виновника конфликтних ситуација, с циљем њиховог одустајања од противправног понашања.

Преговарачки тимови у свом саставу, по правилу, имају руководиоца односно координатора преговарачких тимова, а преговарачки тим на највећем хијерархијском нивоу полицијске организације би морао да се састоји од више тимова. Сваким тимом руководи вођа тима, а при реализовању одређених задатака, по потреби, тимови се смјењују у раду на сваких 10 до 12 часова. Сваки тим се састоји од више чланова, и то: вође тима, првог преговарача, другог преговарача, документалисте, психолога, преговарача задуженог за опсервацију породице жртве и стручњака за оперативно-техничку подршку.

По потреби, у тиму се могу ангажовати и стручни савјетник (за минско-експлозивна средства, радиоактивне материје, бојне отрове и сл.), професионални преводилац, особа којој виновник вјерује односно особа која посједује информације о виновнику значајне за рјешење одређеног проблема (рођак, пријатељ, свештеник, љекар, послодавац), друге особе које могу допринијети рјешавању конфликтне ситуације.

Основни циљеви преговарачког тима су:

- ☒ да мултидисциплинарним приступом, користећи научне методе потврђене у пракси, уз минимално угрожавање живота и безбједности људи и имовине, директним преговорима односно давањем приједлога надлежним службама унаприједи методологију расвјетљавања и рјешавања конфликтних ситуација;
- ☒ да својим дјеловањем пружа подршку оперативним службама у ефикасном неутралисању могућих посљедица конфликтних ситуација, односно хватању учинилаца кривичних дјела;
- ☒ да едукује потенцијалне кориснике и сараднике преговарачког тима;
- ☒ да развија локалне преговарачке тимове;
- ☒ да планира активности развоја у области преговарања;
- ☒ да контактира са страним преговарачким службама и експертима и да планира развој технике и друге опреме која се користи у преговорима.

Функционисање преговарачког тима зависи и од одабира кадрова који морају бити с посебним знањима или специјализацијама из одређених научних области, те да посједују одређене особине личности и професионалне способности као што су: висока мотивисаност за преговарачки посао; психичка стабилност; емоционална зрелост;

Друштвено–безбједносни аспекти примјене методе преговарања

способност активног слушања; способност да превазиђе стрес; развијене интелектуалне способности (посебно за планирање, стварање представа, предвиђање и анализу); изражена вербална способност; способност емоционалног уживљавања; друштвеност и отвореност према људима; тактичност; прилагодљивост; доказана способност за тимски рад и потврђено оперативно искуство на тешким кривичним дјелима.

Селекција кандидата за преговарачки тим се врши у најмање четири фазе:

1. Добровољно пријављивање – за посао преговарача потребна је добровољност, што се сматра првим и основним критеријумом. У пракси, тај критеријум се испољава тиме што нико не може бити распоређен на задатке преговарача уколико то сам не захтијева, односно напуштањем мјеста преговарача када лице није више мотивисано за обављање тог посла. Добровољност је директно везана за психичку издржљивост и истрајност у извршавању конкретног задатка.
2. Субјективно одабирање – извршиће се субјективно одабирање на основу приједлога старјешине, личних особина, приједлога колега, радног искуства, резултата рада, повјерења и провјера кроз евиденције, односно елиминација кандидата за које се процијени да не испуњавају наведене критеријуме.
3. Разговор с овлашћеним старјешином из преговарачког тима који процјењује који од кандидата који су прошли прве двије фазе испуњава највише критеријуме за похађање курса за полицијске преговараче и рад у тиму.
4. Психолошко тестирање – подразумијева да сваки кандидат мора да уради тест општих интелектуалних способности, с посебним нагласком на провјеру способности потребних за рад у преговарачком тиму. Акцент је на испитивању механизма превладавања стреса; интелектуалних способности, посебно вербалне; мотивације за реаговање и начина реаговања; облика комуникације и екстровертности – интровертности.

Сви чланови преговарачког тима оспособљавају се за све улоге у тиму, изузев члана задуженог за оперативно-техничку подршку. Садржај и програми обуке за полицијске преговараче повезани су са потребама и циљевима који из њих произлазе. У оквиру полиције постоји више нивоа образовних потреба које су одређене различитим врстама послова и задатака које обављају полицијски преговарачи. Сваки ниво образовних потреба полицијских преговарача одређује специфичне садржаје и поставља различите захтјеве у вези с наставним програмима и садржајима. Обука и стручно усавршавање полицијских преговарача састоји се од: основног курса/семинара за преговараче, курсева за стручно усавршавање, вјежби и семинара и обуке и стручног

усавршавања техничке подршке. У процесу обуке и усавршавања преговарача примјењују се бројни методи и технике: предавања, аудиовизуелне технике, конференције и расправе, вјежбе, обучавање у симулираним радним условима и други методи.

ЗАКЉУЧАК

Полицијске службе у свом раду посвећују велику пажњу превентивном раду у свим областима дјеловања (криминалитет, јавни ред и мир, безбједност саобраћаја), а област криминалитета је најшира област с којом се полицијске службе сусрећу. Суштинска ствар јесте да свака држава изнађе начине и рјешења како да штити виталне друштвене вриједности, а самим тим да проналази и развија нове методе те заштите.

Преговарачки тимови су настајали у полицијским службама сходно ситуацијама у којој би се оне налазиле, те у приликама у којима су терористичке активности али и друге криминалне радње достигале ниво који је захтијевао изналагање и примјену нових метода у рјешавању кризних ситуација и проблема.

Многе политичке и економске кризне ситуације рјешаване су преговорима, што је показало да и у области борбе против криминала преговори могу бити примјењиви и дјелотворни као један вид оперативно-тактичких мјера и радњи.

Стручно обављање послова који су у вези са откривањем кривичних дјела и њихових извршилаца, те појавом кривичних дјела која у свом извршењу могу да имају разне инкримисане радње, отмице, талачке ситуације и друге кризне ситуације, упућује на потребу стварања преговарачког тима у виду несталне творевине, чије би чланови имали друга радна мјеста, задатке и дужности у оквиру полицијске организације, а у случају кризне ситуације њихово ангажовање би било неопходно.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Dolnik, A., Fitzgerald, K.M.: *Negotiating Hostage Crises with the New Terrorists*; Praeger Security International, Westport USA, 2007.
- [2] Greenstone, L. J.: *The Elements of Police Hostage and Crisis Negotiations: Critical Incidents and How to Respond to Them*; New York: The Hayworth Press, Inc., 2004, Routledge; 1 edition, New York, 2005.
- [3] Lanceley, J. F.: *On-Scene Guide for Crisis Negotiators*; CRC Press; 2 edition, Boca Raton, Florida, 2003.

Друштвено–безбједносни аспекти примјене методе преговарања

- [4] Nierenberg, I. G.: The art of negotiating: psychological strategies for gaining advantageous bargains; Publisher Barnes & Noble Books.
- [5] Slatkin, A. A.: Communication In Crisis And Hostage Negotiations: Practical Communication Techniques, Strategems, And Strategies For Law Enforcement, Corrections, And Emergency Service Personnel In Managing Critical; Charles C. Thomas Publisher, Springfield, Illinois USA, 2005.
- [6] Strentz, T.: Psychological Aspects of Crisis Negotiation; CRC Press; 1 edition, Taylor and Francis Group, Boca Raton Florida, 2005.
- [7] Thompson, L.: Hostage Rescue Manual: Tactics of the Counter-Terrorist Professionals-Revised Edition; Greenhill Books, London, 2006.

Srđan Gajić, MA

Police station
Bijeljina

Abstract: Negotiations are kind of dialogue whose goal is to resolve disputes, agree, haggle it is personal or collective profits and come to terms. The negotiations are the main method of alternative dispute resolution. Can be conducted in management and economy, nonprofit organizations, diplomacy, law and personal disputes like marriage, divorce, parenthood and everyday life. People negotiate, and that not even aware. Professional negotiators are often specialized, such as those in trade unions, peace or police negotiators, or as they are in diplomacy, law and economics. The negotiating team essentially created in certain circumstances, to perform specific operations, which have a unique goal - to resolve crises peacefully, with minimum human and material damage to the self, and on the opposite side. The negotiating team involved in the cases of hostage situation, riot in prisons, occupation of buildings, street demonstrations, threats of suicide and murder, threats to the police or third parties weapons or explosive devices in preparation and implementation of police measures, resistance to police measures, etc., when it is possible to influence the behavior of actors of conflict situations, with a view to their withdrawal from the illegal conduct.

Key words: bargaining, the negotiating team, the functions of negotiation, negotiation styles.

ОСНОВНИ ФАКТОРИ КОЈИ ДОВОДЕ ДО НАСТАНКА САОБРАЋЈНИХ НЕЗГОДА

THE MAIN FACTORS WHICH LEAD TO FORMING TRAFFIC ACCIDENTS

Денис Пијетловић, дипл. правник – мастер¹

ЦЈБ Добој, ПС за БС Дервента

Апстракт: У теорији и пракси, у данашњим условима развоја моторизације, опште је прихваћен став да се сви чиниоци општег развоја друмског саобраћаја и његове безбједности могу сврстати у три основне, у суштини врло хетерогене групе – фактори дешавања саобраћајних незгода, и то:

ФАКТОР – Ч о в ј е к са одговарајућим психофизичким и здравственим својствима, знањем и навикама, неједнако прилагођен ситуацијама техничког и укупног напретка заједнице у којој живи.

ФАКТОР – Путна мрежа – чије конструктивно и техничко стање под утицајем климатско-временских фактора, ма колико била разграната и снабдевена саобраћајном сигнализацијом, има границе својих пропусних и експлоатационих моћи и нивоа безбједности.

ФАКТОР – Возило – чија конструкција и техничко стање захтијевају програмиране поступке експлоатације и одржавања.

Кључне речи: фактор човјек, фактор пут, фактор возило, саобраћајна незгода, закључак

Дакле, **човјек, пут и возило, основни су чиниоци који одређују безбједност саобраћаја**, стога се и систем превенције, а и репресије, као и њихови носиоци, морају разматрати у контексту ова три главна чиниоца, при томе не занемарујући ни друге који самостално остварују одређене утицаје или их ближе усмјеравају ка основним чиниоцима.

ФАКТОР – Ч О В Ј Е К

Психофизичко стање возача, односно присуство умора у одређеним случајевима има негативне ефекте на могућност перцепције, односно

---

¹ dennis@teol.net

запажања возача у смислу свих битних појава, догађања, радњи и опасности.

Осим наведеног, умор код возача сужава видно поље, продужава вријеме реаговања и уопште умањује рефлекс, а у крајњој фази доводи до ситуације да возач тренутно заспе за воланом, приликом чега се возило настави неконтролисано кретати. Нарочито опасност у саобраћају представљају возачи који управљају моторним возилима великих габарита и маса, односно теретним моторним возилима и аутобусима. Осим тога, управљање овим моторним возилима изискује већа психофизичка напрезања, те је и присуство умора код возача ових категорија чешће.

Психолошко понашање појединих возача који брзину као најважнији фактор безбједности премашују у односу на ограничење неколико пута, утицај алкохола, учешће младих возача без искуства који реакције на друштвено стање исказују дивљањем возилима по цестама, недовољна образованост и погрешно схватање дјецe пјешака о улици или путу до школе као мјесту забаве и игре, умјесто мјеста перманентне опасности, погрешне одлуке и процјене (умор, утицај алкохола, лијекова, дроге и сл.), вјештина (координација покрета, процјена удаљености, брзина, ширина и висина пролаза), знање (познавање саобраћајних знакова, прописа и сл.), способности (осјетилних органа, психомоторне и менталне).

Истраживања показују да је **понашање људи главни узрок** већине незгода. У то су укључени брза вожња, вожња под дејством алкохола или дроге и разне активности које смањују концентрацију, а међу којима су најопасније причање преко мобилног телефона или слање порука.

Све ово говори да улога човјека у саобраћајном несретном догађају износи око 85%, односно, да је фактор "возач" у највећем дијелу узрок дешавања саобраћајних незгода.

Велики број научних радника који се баве саобраћајном проблематиком је људски фактор као фактор дешавања саобраћајних несрећа, дефинисао као скуп више фактора: искуство (дужина трајања возачког стажа и број пређених километара), узраст, пол, стање чула вида и слуха, личност возача (емоционални статус, импулсивност, незрелост, параноидност), понашање возача (брзина доношења одлука, препознавање објеката, детектовање саобраћајних знакова и реакција на њих), те реакционо вријеме. Поставља се питање зашто човјек прави толико грешака у вожњи. Одговор лежи у значајном ограничењу у процесуирању информација код човјека. У току вожње, човјек мора да се ослони на три непостојане менталне функције: перцепцију, пажњу и памћење.

Основни фактори који доводе до настанка саобраћајних незгода

ФАКТОР – ПУТ

Путна мрежа БиХ се убраја међу слабо развијене у Европи. Старост асфалтираних путева у РС/БиХ је око 30 година, а густина мреже је 0,414 км/км², односно 4,69 км/1.000 становника, што је 2,5 до 4 пута мање него у земљама западне Европе. Исто тако, путеви заостају и по техничким показатељима, елементима трасе, као и по подужним и попречним профилима у односу на путеве у развијеним земљама.

Учешће дионица путева са ширином застора од 5,0 м износи 26%, а на чак 41,5% дионица постоји нагиб већи од 6%, док је на 14 дионица нагиб већи и од 10%. Недовољна ширина асфалтног застора, велики нагиби, оштри радијуси кривина, масовна изградња на путном појасу и релативно лоше стање путних конструкција – тако да су оперативне брзине око 50 (км/х), а ниво услуге Ц, Д па чак и Е категорије, имају за посљедицу огромне трошкове и немали број саобраћајних незгода.

Када би се примјењивала мјерила држава западне Европе у погледу густине путне мреже, у РС/БиХ би требало већ да је у експлоатацији више од 1.000 км аутопутева, а до сада је у периоду до 2009. године изграђено око 48 километара.

У периоду од 1996. до 2009. године вршена је обимна санација штета из ратног периода. Санирани су магистрални путеви, мостови и тунели. Санирање ратних штета на инфраструктури реализовано је, до сада, донаторском помоћи. Кроз пројект "Хитне обнове транспорта" извршена је рехабилитација око 2.200 (км) и 58 мостова и утрошено око 190 милиона евра. Поред тога, потребно је напоменути да су трендови изградње у путном појасу мреже магистралних путева у значајној мјери деградирани статус магистралних путева, претварајући их у градске улице с ограничењима брзине 40–50 (км/х).

Додатну штету је представљало акумулирано неодржавање путева у датом периоду, које је утицало на даљње пропадање коловозне конструкције и осталих елемената путева. Мјере за побољшање стања путне инфраструктуре у РС/БиХ, а самим тим и безбједности саобраћаја су:

- ⊞ доградња правно-институционалног оквира,
- ⊞ развијање система менаџмента, мониторинга и заштите путева,
- ⊞ ревитализација и модернизација путне мреже и
- ⊞ осигурање финансијских средстава за задовољавање финансирања путне инфраструктуре.

Израдом Мастер плана развоја саобраћаја у БиХ предвиђене су активности на даљњем проучавању свих потенцијалних праваца у БиХ. Планиране саобраћајне потребе до 2020. године указују на то да ће на

појединим дионицама, посебно у близини великих градова, бити неопходно извести грађевинске интервенције које ће омогућити виши ниво услуге и сигурности у саобраћају. Мастер план саобраћаја представља концепт основне мреже развоја главних коридора, а разматрају се главни лонгитудинални и трансверзални правци кроз БиХ. Према предложеном, (4.073 км) главне мреже путева у БиХ чине међународни коридори, примарни први правци (1.908 км) и примарни други правци (1.170 км).

Исто тако, пројекти који се имплементирају кроз ентитетске дирекције за путеве треба у знатној мјери у наредном периоду да побољшају цјелокупно стање путне инфраструктуре у БиХ, с тим да је предвиђена динамика имплементације ових пројеката врло спора.

И поред оваквог стања путне инфраструктуре у РС/БиХ, у дешавање саобраћајних незгода не може се у великој мјери уврстити фактор пут, али исто тако не треба га ни занемарити.

ФАКТОР – Возило

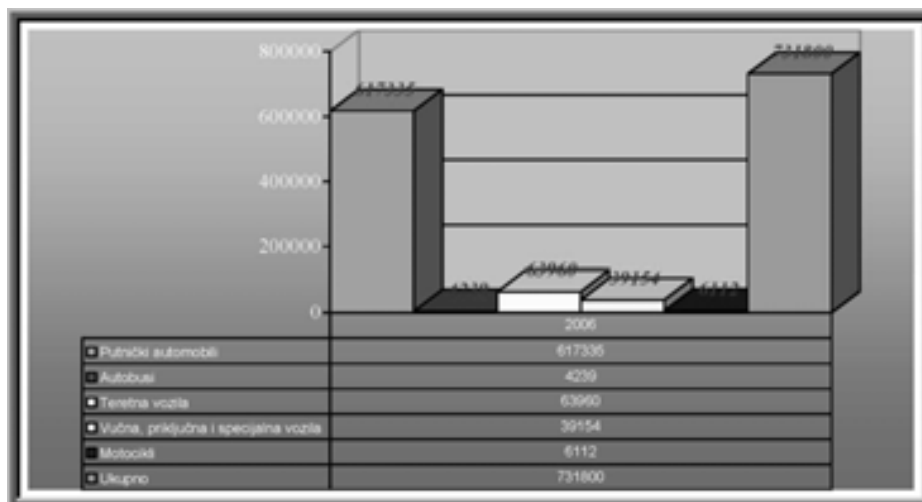
Техничка исправност моторних возила је скуп техничких послова, радњи и контролних прегледа које треба извршавати на свим моторним возилима да би се задржали у технички исправном стању. Због тога је редовно утврђивање техничке исправности моторних возила важно с аспекта безбједности у саобраћају, јер се тиме постиже већа безбједност свих учесника у саобраћају, смањује број погинулих и повријеђених особа, а тиме и укупан износ материјалне штете.

На хистограму 3 приказана је структура и укупан број регистрованих моторних возила на подручју БиХ.

Основни фактори који доводе до настанка саобраћајних незгода

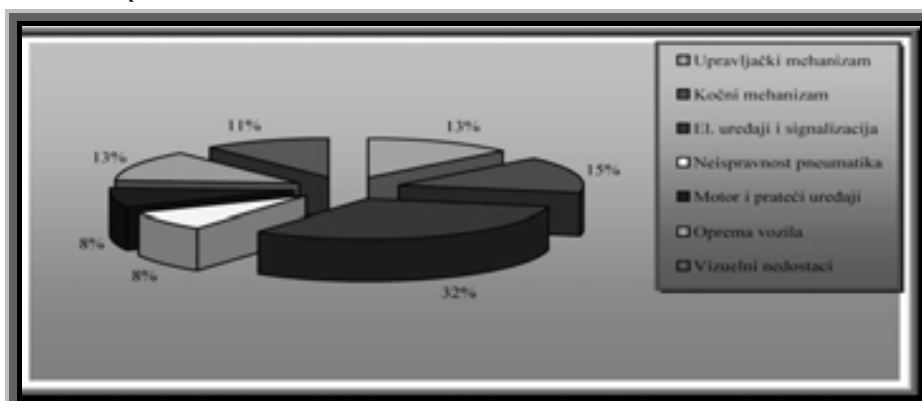
Хистограм 3: Број регистрованих моторних возила на подручју БиХ

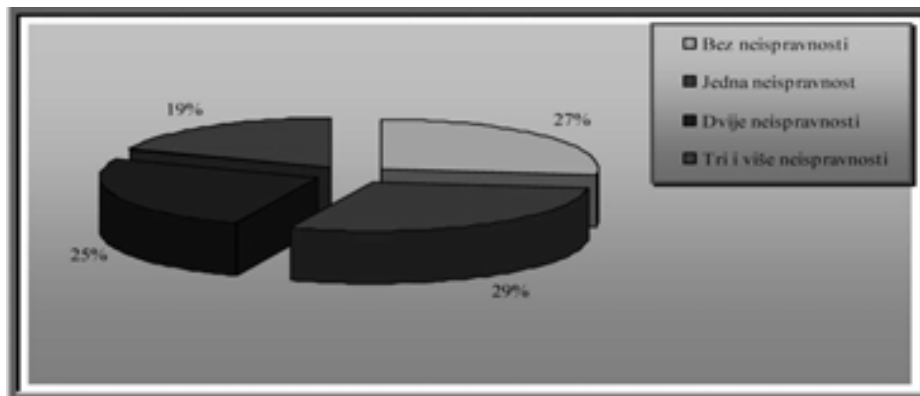
Процењује се да просјечна старост путничких аутомобила износи око 15 година, док је старост аутобуса и теретних возила око 20 година, што директно утиче на безбједност одвијања саобраћаја. Резултати испитивања техничке исправности моторних возила показали су да је од укупног броја возила која су упућена на вандрени технички преглед установљена неисправност на њих око 51 %, док је исправних било око 49 %. При овим испитивањима техничке исправности најчешће су тестирани "старији" аутомобили, односно аутомобили који су најчешће били старости преко 10 година.

На хистограму 4 је приказан процентуални дио појединих дијелова моторних возила који су овим прегледом утврђени као неисправни дијелови моторних возила.

Хистограм 4: Процентуални удио неисправних елемената на моторним возилима

На хистограму 5 је презентована процентуална анализа по броју уочених неисправности у односу на укупан број прегледаних возила.

Опширније испитивање је проведено на станицама техничких прегледа, гдје су евидентирана моторна возила која нису могла задовољити техничке услове за потребну сагласност о техничкој исправности. На хистограму 5. је приказано процентуално учешће моторних возила „враћених“ са техничког прегледа на подручју Босне и Херцеговине у временском периоду од 2005. до 2008. године.

Различите вриједности показатеља техничке исправности моторних возила на подручју БиХ указују на констатацију да систем надзора и управљање овим системом заштите и систем безбједности у овом сегменту није адекватно ријешен. И поред наведеног, може се констатовати да је оваква ситуација стања техничке исправности резултат економског стања становништва, неповољних могућности набавке нових возила, односно дестимулирајућа пореска политика при набавци нових возила. Степен моторизације у Босни и Херцеговини је изненађујуће висок у посљедњих неколико година у односу на предратни период.

На основу анализе стања техничке исправности моторних возила на подручју БиХ с аспекта повећања безбједности у саобраћају, може се констатовати да без квалитетног система вршења прегледа техничке исправности и одржавања моторних возила нема ни прихватљиве безбједности саобраћаја. Технички прегледи и одржавање моторних возила не смије се вршити никаквим "скраћеним поступком", јер онда не само да се крше правила која прописују како се обавља контрола и технички преглед возила, него се и угрожава безбједност саобраћаја на јавним путевима.

Осим повећања контроле над моторним возилима, потребно је увести већу контролу и над особама које врше преглед и утврђују техничку исправност моторних возила у станицама за технички преглед. Ово су само неке од мјера које би требало предузети како би се

Основни фактори који доводе до настанка саобраћајних незгода

постигла што боља безбједност у саобраћају на јавним путевима. Примјена утврђивања техничке исправности у пракси, као и теоретске спознаје важности значаја примјене техничке исправности као сегмента одржавања моторних возила може да укаже на сљедеће закључке:

- ☒ кориштење објективних метода за утврђивање техничке исправности моторних возила пружа могућност што ефикаснијег, бржег, тачнијег и поузданијег утврђивања стања моторног возила у било ком времену,
- ☒ правовремено добијање информација о техничкој исправности моторних возила у одређеном времену је од непроцјењиве важности за поступке који слиједе након испитивања, односно у поступцима одржавања моторних возила,
- ☒ примјена савремених научнотехничких достигнућа ради унапређивања квалитета испитивања, односно примјена електронски, компјутерски оријентисаних испитних система, код којих се користе спознаје вјештачке интелигенције и експертних система, иду у правцу интензивног развоја савремених аутоматизованих уграђених испитних система, који ће на бази непрекидног надзора над радом комплетног моторног возила и његових виталних дијелова, давати налоге или инструкције за провођење поступка техничких прегледа који су оптимизирани по садржају и периодичности.

Из наведеног, иако се у релативно малој мјери дешавању саобраћајних незгода приписује фактор возило, потребно је да се дужна пажња посвети и овом фактору, фактору возило.

ЗАКЉУЧАК

Према подацима из истраживања, у око 90 % саобраћајних незгода каузалитет је био грешка возача, односно фактор човјек. Међутим, не значи увијек да је та грешка једини узрок незгоде. Иако су пропусти субјективне природе доминантни, човјеку се често приписује велики проценат незгода и због тога што друштво дио своје кривице пребацује на појединца, тако што од њега захтијева да прилагоди своје понашање и условима који нису оптимални, као и да повећаном пажњом компензира недостатке. Осим тога, субјективна грешка често настаје као посљедица објективних околности (пута, возила), као нпр. бржа појава умора због лошег пута или неудобног возила и сл.

Технички фактор у структури узрока у саобраћајним незгодама учествује са 10,85%. Овако мали проценат објективних (техничких) фактора у статистикама посљедица је праксе у ОУП да у методологији наводе један узрок (фактор), а занемарују бројне друге факторе који посматрано заједно имају велики значај. Осим тога, ОУП у статистику

нерадо уносе објективне факторе, јер се онда не покреће судски поступак (нема субјективне одговорности) у коме се извођењем разних доказа много боље може утврдити истина, као и због ризика да могу бити оптужени за субјективност. Главни разлог зашто се веома мали проценат приписује објективним факторима (путу и возилу) јесте тај што је на лицу мјеста тешко утврдити структуру, интеракције, узрочне везе и законитост дјеловања бројних фактора.

Ефикасност мјера за спречавање саобраћајних незгода у великој мјери зависи од организације и функционисања укупног друштвеног механизма за заштиту учесника у саобраћају. Основне снаге које се могу ангажовати на пољу повећања безбједности у саобраћају су:

- ☒ предшколске и школске установе,
- ☒ ауто-школе као носиоци саобраћајног образовања возача,
- ☒ комисије за полагање возачких испита,
- ☒ комисије за полагање испита за возаче инструкторе,
- ☒ организације које се баве превозом људи и ствари,
- ☒ технички прегледи возила,
- ☒ предузећа за одржавање и заштиту путева,
- ☒ полиција са унапријед планираним циљем контроле учесника у саобраћају,
- ☒ средства јавног информисања,
- ☒ остали субјекти безбједности од нивоа Републике до општина и мјесних заједница.

Нарочита пажња се мора посветити издвајању материјалних средстава за спровођење акција и кампања с циљем повећања нивоа безбједности саобраћаја.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Бошковић, М., **Криминологија**, Правни факултет, Нови Сад, 2007.
- [2] Водинелић, В., **Саобраћајна криминалистика**, Савремена администрација, Београд, 1986.
- [3] Инић, М., **Безбедност друмског саобраћаја**, Факултет техничких наука, Нови Сад, 1991.
- [4] Ian McKenzie and Mark Fowkes, **Review of the Predicted Effects of External Vehicle Speed Control**: Implications for the Future UK Vehicle Fleet. Version 1.0, July 1999.
- [5] Липовац, К., **Увиђај саобраћајних незгода**, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1994.
- [6] Матијевић, М., **Криминалистичка оператива**, Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, 2002.

Основни фактори који доводе до настанка саобраћајних незгода

- [7] Миков, М. Улога возача рецидивиста саобраћајних прекршаја у епидемиологији саобраћајних незгода у Војводини (докторска дисертација). Нови Сад: Медицински факултет: 1991.
- [8] Mark Fowkes, Peter Jesty and David Ward, **Legal Implications of External Vehicle Speed Control**. Version 2.0, July 2000.
- [9] Марковић, И., **Основи криминологије**, Правни факултет, Бања Лука, 2007.
- [10] Heather C. Pyne, **Review of the Literature on the Relationship between Speed and Accidents**. Version 1.0, June 1997.
- [11] Пантазијевић, С., **Безбедност саобраћаја**, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1994.
- [12] **Закон о основама безбедности саобраћаја на путевима**, Службени гласник БиХ 6/06, Сарајево, 2006.
- [13] **Закон о измјенама и допунама Закона о основама безбједности саобраћаја на путевима у Босни и Херцеговини**, Службени гласник БиХ 48/10, Сарајево, 2010.

Denis Pijetlović, MA

Department Doboј, PS for Traffic Security Derventa

Abstract: The theory and practice in today's conditions of development of motorization, it is generally accepted view that all common factors of road traffic and its safety can be classified into three basic, in fact very heterogeneous group of - factors the events of traffic accidents, and to:

FACTOR – human factor with the psychological, physical and health characteristics, knowledge and habits, unequally adapted situations progress technical and overall community in which he lives.

FACTOR – the road network, whose constructive and technical condition under the influence of weather-climatic factors, however, and was provided with extensive traffic signalization, has its limits throughput and exploitation of power and the level of security. FACTOR - The vehicle whose construction and technical condition of programmed procedures require the exploitation and maintenance.

Key words: factor man, factor road network, factor vehicle, traffic accidents, the conclusion

МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТУ ЉУДСКИХ ПРАВА У ПОЛИЦИЈСКИМ АГЕНЦИЈАМА

MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN POLICE AGENCY

Гојко Павловић¹, МА

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Апстракт: Рад има за циљ да укаже на механизме за заштиту људских права у полицијским агенцијама Босне и Херцеговине. Први дио рада се односи на полицијске агенције које дјелују на државном нивоу, а затим и на полицијске агенције које дјелују на нивоу ентитета и Дистрикта Брчко. У другом дијелу ће се указати на органе, тј. њихове мјере и радње, односно активности тих органа, који стоје на располагању грађанима када они мисле да им је поједино право ускраћено или нарушено приликом поступања полицијских агенција.

Кључне речи: полицијске агенције, људска права, формални и неформални механизми заштите

Полицијске агенције у Босни и Херцеговини

Овај дио рада се фокусира на полицијске агенције Босне и Херцеговине, која са своја два ентитета и Дистриктом Брчко представља једну сложену државну творевину. Најприје ће се указати које су то агенције које дјелују на државном нивоу, а затим на ентитетским нивоу и на нивоу Дистрикта Брчко. Такође, важно је истаћи да, поред државних и ентитетских полицијских агенција, у ентитетима и Дистрикту Брчко дјелује и тзв. приватни сектор безбједности, чије стање и организација представљају значајан потенцијал за систем безбједности БиХ.

---

¹ Аутор је сарадник за безбједносну групу предмета и секретар Катедре безбједносно-полицијских наука, Висока школа унутрашњих послова у Бањој Луци. Такође, студент је друге године докторских академских студија права на Правном факултету Универзитета Унион у Београду.

Агенције на државном нивоу

Босна и Херцеговина, у свом данашњем облику, створена је као резултат мировног споразума² који је потписан 14. децембра 1995. године у Паризу, као резултат преговора одржаних у периоду од 1. новембра до 21. новембра 1995. године у бази *Wright-Patterson* код Дејтона. Устав БиХ³ је само један од анекса Дејтонског мировног споразума. Остали анекси, без сумње, имају уставну димензију.

У члану III Устава БиХ говори се о надлежностима и односима између институција Босне и Херцеговине и њених ентитета. Јасно су у ставу 1 побројане надлежности Босне и Херцеговине, а ставу 2 надлежности ентитета, гдје се под тачком ц) каже да ће ентитети испунити све услове за правну сигурност и заштиту лица под њиховом јурисдикцијом, одржавањем цивилних установа за примјену правних прописа које ће радити у складу с међународно признатим стандардима, поштујући међународно призната људска права и основне слободе поменуте у члану II Устава БиХ.

Дакле, уставотворац делегира надлежности из области безбједности ентитетима, што потврђује и у сљедећем ставу 3 тачки а), гдје каже да све владине функције и овлашћења која нису изричито Уставом дата институцијама Босне и Херцеговине, припадају ентитетима.

Међутим, потребно је истаћи да је Устав у ставу 5 тачки а) овог члана предвидио могућност да Босна и Херцеговина преузме додатне надлежности за послове о којима се ентитети договоре, а који су потребни за очување суверенитета, територијалног интегритета и међународног субјективитета Босне и Херцеговине, те да се по потреби могу формирати и додатне институције за обављање ових надлежности, што је, како ћемо видјети, постало правило.

Највећим дијелом интервенцијама неколико високих представника за БиХ и мањим дијелом договорним, односно усаглашеним преношењем надлежности с ентитета РС и ФБиХ на ниво БиХ, успостављено је неколико нових институција и служби безбједности које Устав БиХ не познаје.

Тако данас на државном нивоу постоје и дјелују сљедеће полицијске агенције: Државна агенција за истраге и заштиту; Гранична полиција БиХ; Биро за сарадњу с Интерполом; Служба за послове са странцима; Агенција за школовање и стручно усавршавање кадрова; Агенција за подршку полицијској структури; Агенција за идентификационе

² Званични назив: „*The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina* – Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини“.

³ Устав Босне и Херцеговине. Доступно на: <http://www.parlament.ba/vazniji-propisi/Ustav BiH/ S.pdf>

Механизам за заштиту људских права у полицијским агенцијама

документе, евиденцију и размјену података БиХ; Државна регулаторна агенција за радијациону и нуклеарну безбједност; Агенција за превенцију корупције и координацију борбе против корупције и Судска полиција Суда БиХ.

Имајући у виду стални притисак за пренос надлежности с ентитета на државни ниво, и у области безбједности, између осталог, те константо повећање броја полицијских агенција на државном нивоу, поставља се питање које је својевремено истакао Б. Јаворовић: “На који начин организовати систем безбједности који ће гарантовати безбједност држави, односно сваком појединцу али и друштву у цјелини, а да се тиме не ограничавају њихове слободе”⁴

Агенције на нивоу ентитета и Дистрикта Брчко

У Босни и Херцеговини постоје два ентитета и Дистрикт Брчко. Република Српска, по Дејтонском мировном споразуму, представља један од два ентитета Босне и Херцеговине. Простире се на 49% територије БиХ, односно 24.617 км², на којем живи око 1.439,673 становника.⁵ Федерација БиХ је други од два ентитета државе БиХ. Састоји се од десет кантона,⁶ а процјењује се да на подручју ФБиХ живи око 2.852.732 милиона становника,⁷ док процјене за Дистрикт Брчко износе око 75.643 хиљада становника.⁸

На територији Републике Српске данас дјелују сљедеће полицијске агенције: Министарство унутрашњих послова Републике Српске; Агенција за управљање одузетом имовином и Судска полиција; док на територији ФБиХ дјелују: Федерално Министарство унутрашњих послова; кантонална министарстава унутрашњих послова (десет) и Судска полиција; те на подручју Брчко Дистрикта, Полиција Брчко дистрикта БиХ.

Према томе, на нивоу БиХ тренутно ради и дјелује 26 полицијских агенција, од чега: десет полицијских агенција на државном нивоу, у Републици Српској три, у ФБиХ 12 и у Дистрикту Брчко једна. Такође, поред ових државних агенција, на нивоу ентитета и Дистрикта Брчко,

---

⁴ Јаворовић, Б.: *Одбрамбено заштитна функција*, Часопис Дефендологија, број 2–3, Бања Лука, 1999, стр. 3.

⁵ Види шире: Републички завод за статистику: *Република Српска у бројкама*, 2008. Доступно на: <http://www.rzs.rs.ba/Publikacije>.

⁶ О уставном уређењу ФБиХ види шире: Кузмановић, Р.; Дмичић, М.: *Уставно право*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2002.

⁷ Федерални завод за статистику, од 30. 6. 2009. године, доступно на: www.fzs.ba.

⁸ Агенција за статистику БиХ, Демографија 2004–2008. Доступно на: www.bhas.ba/Архива/2009/Брчко/ДЕМ_2008.pdf

како смо навели, дјелује и тзв. приватни сектор безбједности⁹, који је по својим овлашћењима скоро изједначен с полицијским агенцијама. Процењује се да је до јула 2009. године дјеловало 169 приватних безбједносних агенција. Од тога, 121 у Федерацији БиХ, 37 у Републици Српској, док у Дистрикту Брчко 11.¹⁰

Механизми за заштиту људских права у полицијским агенцијама

Циљ је да, у овом дијелу рада, прикажемо механизме за заштиту људских права приликом поступања полицијских органа. У раду ћемо обрадити само механизме за заштиту људских права који постоје унутар полицијских агенција, како формалне, тако и неформалне. С обзиром на то да су унутрашњи механизми за заштиту људских права углавном исти у свим полицијским агенцијама БиХ, овдје ћемо ради избјегавања непотребног понављања обрадити само механизме који постоје унутар полиције Републике Српске, а који су присутни и у другим агенцијама.

Формални механизми за заштиту

Уставом Републике Српске и Федерације БиХ одређена је обавеза да се надокнади штета коју незаконитим или неправилним радом нанесе службено лице или државни орган, односно организација која врши јавна овлашћења.¹¹ С обзиром на то да се под појмом контроле¹²

⁹ О приватном сектору безбједности види шире: Павловић, Г.: *Правни аспекти приватног сектора безбједности*, Мастер рад, Београд, 2009; Павловић, Г.; Вејновић, Д.: *Друштвени амбијент приватног сектора безбједности са тежиштем на Републици Српској*, Часопис Безбједност Полиција Грађани, број 1–2, Бања Лука, 2010, стр. 215–228; Даничић, М.; Павловић, Г.: *Правни основи приватне безбједности у Републици Српској*, Часопис Безбједност Полиција Грађани, број 2, Бања Лука, 2008, стр. 31–48.

¹⁰ Статистика говори да на отприлике 1.000 грађана у БиХ долази један припадник ПСБ. У појединим дијеловима земље је овај однос другачији. Тако на подручју ДБ на 334 грађана долази један припадник ПСБ. У Републици Српској је тај омјер доста већи, и на 1.724 становника долази један припадник, док је у ФБиХ однос исти као и на нивоу БиХ, односно на 1.000 становника долази један припадник ПСБ. Према: Кржалић, А.: *Стање приватне сигурности у Босни и Херцеговини*, Центар за сигурносне студије, Сарајево, 2009, стр. 30–31.

¹¹ Кунић, П.: *Управно право*, Бања Лука, 2006. стр. 159.

¹² Контролом се истовремено остварује заштита грађана од појединачних злоупотреба и прекорачења полицијских овлашћења и заштита полицајаца који се поистовјећују с прогресивним тежњама полиције и већине њених припадника да досљедно извршавају законе и друге прописе. У том смислу, унутрашњом контролом треба да се открију полицајци који су злоупотребили или прекорачили овлашћења и разлози (лични интерес, недовољна стручна оспособљеност, и др.) због којих су они то учинили. Такође, унутрашњом контролом треба да се утврде и чињеничне претпоставке из којих, у складу са законом, проистиче обавеза

Механизам за заштиту људских права у полицијским агенцијама

полиције „подразумијева посебан вид интеракције између полиције и друштва који има за циљ усаглашавање мјера полицијског дјеловања са њеном улогом и евентуално предузимање мјера одговорности због утврђених одступања“¹³, те да се механизми за контролу над радом полиције најчешће дијеле на формалне и неформалне и унутрашње и спољашње¹⁴, механизми за заштиту људских права у полицијским агенцијама могу се на најбољи начин представити управо преко поменутих контролних механизма.

Основни начин на који се ови механизми активирају јесте захтјев грађана, када они сматрају да им је повријеђено одређено право. Најчешћи облик овог захтјева је представка и жалба грађана.

Под појмом представка подразумевају се притужбе, молбе, приједлози и други поднесци којима се подносиоци обраћају полицији ради заштите и ефикасног остваривања друштвеног интереса, својих права, правних интереса и обавеза. Право грађанина да подноси представке је у многим земљама уставна категорија¹⁵.

Како истиче Б. Милосављевић, „право грађана да подносе жалбе на рад полиције и да добију одговор на те жалбе, једно је од права која се признају основним међународним документима о људским правима. Подносиоци жалби не смију због тога бити излагани било каквим мјерама репресије или другим посљедицама, а полиција је дужна да све наводе из жалбе истражи на непристрасан начин. О резултатима спроведене истраге, која треба да се обави у једном разумном периоду, као и о мјерама које су предузете према одговорном полицајцу када је утврђено да има елемената за одговорност, полиција је дужна да обавијести подносиоца жалбе писменим путем. Претходно коришћење жалбе није услов за обраћање суду“.¹⁶

Дакле, претходно смо рекли да се механизми за заштиту људских права могу довести у везу са контролним средствима у полицији. Као уобичајена формална средства за унутрашњу контролу у литератури се

полиције да обезбједи заштиту савјесном полицајцу оптуженом због примјене овлашћења, наводно незаконите, направилне, прекомјерне, несразмјерне и(ли) сличне. Према: Милетић, С.: *Полицијско право*, II књига, Београд, 2000, стр. 62.

¹³ Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Београд, 1997, стр. 303.

¹⁴ О овим средствима контроле види детаљније, у: Милосављевић, Б., *op. cit.*, стр. 308–340.

¹⁵ Тако је, нпр. у члану 56. Устава Републике Србије предвиђено право на петицију. Битно је напоменути да је истим чланом регулисано да због упућивања петиције и приједлога нико не може да трпи штетне посљедице.

¹⁶ Милосављевић, Б.: *Људска права и полиција – стандарди људских права за полицију*, Београд, 2004, стр. 160.

истичу: хијерархијска контрола, институционална контрола, дисциплинска одговорност и контрола коју врше интерна надзорна тела.¹⁷

Хијерархијска контрола као механизам заштите је саставни дио руковођења у полицији.¹⁸ Руковођење се иначе може одредити „као функција којом се обезбјеђује да се законитим и ефикасним обављањем унутрашњих послова заштите виталне вриједности друштва, али под условом да се ти послови обављају тако да се њиховим извршавањем не нарушавају слободе и права грађана“.¹⁹ Према томе, руководици у свом свакодневном раду морају водити рачуна да поједини акти или радње њихових сарадника буду законити, односно да се њима не задире у поједина права и слободе грађана. Хијерархијски ауторитет задужен је да непосредно надзире и контролише исправно извршење задатака. Тако у вршењу надзора претпостављени руководилац повремено мора и лично да обилази мјеста на којима се примјењују одређена овлашћења полиције, да контролише примјену тих овлашћења, провјерава евиденције о томе, и др. Најзад, мора широко надзирати, лично и преко непосредних сарадника, поступке који могу угрозити (индивидуалне) слободе и права грађана, а пропуст учињен у вршењу тог надзора несумњиво представља професионалну грешку.²⁰

С аспекта заштите права грађана занимљиво је истаћи један моменат, а то је када се грађани лично пожале на рад одређеног радника, дакле без неког формалног поднеска, гдје се у већини случајева таква жалба изигнорише. Дакле, може се закључити да, с обзиром на специфичну културу, односно супкултуру која постоји у полицији, када је у питању заштита права грађана, овај механизам у већини случајева не доводи до њихове адекватне заштите, односно до одређених формалних санкција за припаднике полиције.

С друге стране, када се грађанин својом представком или жалбом обраћа полицијском органу ради заштите неког права, на располагању

---

¹⁷ Шире о овим контролама види: Милосављевић, Б.: *Грађански надзор над полицијом – могући модел за Србију*, Београд, 2004, стр. 24 и даље.

¹⁸ Руковођење је у неком свом облику постојало од најстаријих времена, од настанка самог друштва. Оно се заснивало на посједовању власти и моћи појединаца који су на основу тога могли и наређивати. Међутим, руковођење не подразумијева само могућност и способност наређивања, већ се под руковођењем подразумијевају и послови планирања, организовања, координације и контроле, који представљају основне фазе руковођења уопште. Руководиоци могу бити стручна лица постављена на одговарајућа руководећа мјеста, али и лица која су се у неформалним групама издвојила као вође. За науку а нарочито за полицијску дјелатност битно је само руковођење од стране лица која су постављена као руководиоци, сходно својој стручној спреми и оспособљености.

¹⁹ Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима*, Београд, 2004, стр. 60.

²⁰ Милетић, С.: *Полицијско право*, II књига, Београд, 2000, стр.60.

Механизам за заштиту људских права у полицијским агенцијама

му стоји: непосредни руководилац у полицијском органу и посебно одређени органи за то. Жалбу на рад полиције у оквиру МУП-а Републике Српске грађани могу поднијети још и: Бироу за представке и жалбе грађана²¹ и Јединици за професионалне стандарде, односно у оквиру ње Инспекторату за унутрашњу контролу²², те посебном надзорном органу тј. Инспекторату за ревизије и инспекције²³. Том приликом, односно жалбом на рад полиције покреће се механизам тзв. инстанционе контроле.²⁴

Тако, у случају жалбе на рад полицијских службеника у Републици Српској, према Закону о полицијским службеницима²⁵ руководилац је у могућности да сам донесе одлуку по представци. Дакле, дисциплинске санкције за лакше повреде радне дужности изриче руководилац основне организационе јединице Министарства, док дисциплинске санкције за теже повреде радне дужности изриче дисциплинска комисија након проведеног дисциплинског поступка.

Док, у случају жалбе на рад државних службеника и намјештеника руководилац може поднијети иницијативу за покретање дисциплинског поступка дисциплинској комисији. Дисциплински поступак у овом случају уређен је Законом о административној служби у управи Републике Српске²⁶ и Уредбом о дисциплинској и материјалној

²¹ Биро је одговоран за просљеђивање жалбе Јединици за професионалне стандарде, Инспекторату за унутрашњу контролу за иницирање истраге по жалби грађана против полицијског службеника и других запослених у Министарству; контролисање истраге Инспектората за унутрашњу контролу; наређивање нове истраге гдје Биро није задовољан истрагом Инспектората за унутрашњу контролу; надгледање просљеђивања криминалистичкој служби случајева од стране Инспектората за унутрашњу контролу, који укључују кривичну одговорност; надгледање система неформалног рјешавања жалби грађана, како би се осигурало да не постоји вршење притисака приликом подношења жалби и да се ова питања не рјешавају на овакав начин.

²² Обавља послове унутрашње контроле, односно провођење унутрашњих истрага по представкама и жалбама грађана, и по захтјевима за спровођење унутрашњег поступка, ако се односе на непримјерено, непрофесионално и незаконито поступање радника Министарства унутрашњих послова. Прати примјену законитости у раду радника Министарства, посебно у вези са злоупотребом службеног положаја, прекорачењима овлаштења, корупцијом и умјешаношћу припадника Министарства у друге криминалне активности.

²³ Проводи унутрашње ревизије, инспекције (инспекцијске надзоре) и одређене контролне активности у орг. јединицама Министарства с циљем контроле законитости рада, јединственог и ефикасног извршавања послова и задатака и друго.

²⁴ О појму инстанционе контроле види: Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Београд, 1997, стр. 335.

²⁵ *Закон о полицијским службеницима* („Службени гласник Републике Српске“, број 43/10).

²⁶ *Закон о административној служби у управи Републике Српске* („Службени гласник Републике Српске“, број 16/02, 62/02, 38/03, 42/04, 49/06 и 20/07).

одговорности у републичким органима Управе Републике Српске.²⁷ Запослени у државним органима, односно државни службеници су одговорни како за повреду радне обавезе и дужности, тако и за штету коју учине на раду или у вези са радом. Према томе, разликује се дисциплинска²⁸ и материјална одговорност²⁹.

Што се тиче органа у полицијским структурама Босне и Херцеговине који се као механизам заштите одређених права грађана може активирати, важно је истаћи један заједнички орган на нивоу БиХ, а то је, Законом о независним и надзорним тијелима полицијске структуре Босне и Херцеговине³⁰, основани Одбор за жалбе грађана³¹, који прима, евидентира, процјењује и просљеђује жалбе на поступање полицијских службеника БиХ надлежним полицијским тијелима у БиХ.

Интересантна је одредба којом се одређује састав Одбора за жалбе грађана, гдје се каже да одбор има седам чланова који се бирају између угледних и уважених грађана који нису запослени у полицијским тијелима БиХ, да сви морају имати високу стручну спрему, а најмање пет

---

²⁷ Уредба о дисциплинској и материјалној одговорности у републичким органима Управе Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 104/09).

²⁸ Дисциплинска одговорност државног службеника настаје повредом радне дужности или обавезе и представља у пракси најчешћи вид одговорности државних службеника. То је правна одговорност, односно одговорност за нарушавање одређене радноправне норме запослених у државним органима. Како смо већ навели, постоји тежа и лакша повреда радне дужности или обавезе.

²⁹ Материјална одговорност запослених у државним органима јесте одговорност за штету која настане на раду или у вези са радом. Запослени у државном органу одговоран је, дакле, за материјалну штету коју је на раду или у вези с радом, намјерно или из крајње, односно грубе непажње, проузроковао државном органу, или неком другом правном или физичком лицу. Овај запослени дужан је да насталу материјалну штету и надокнади.

³⁰ Закон о независним и надзорним тијелима полицијске структуре Босне и Херцеговине („Службени гласник БиХ“, број 36/08).

³¹ Одбор за жалбе грађана надлежан је за: примање, евидентирање, процјењивање и просљеђивање жалби на поступање полицијских службеника БиХ, као и њихово упућивање надлежним полицијским тијелима; континуирано праћење у којој фази се налази предмет; иницирање одговарајућег поступка против подносиоца жалбе у случају лажне или тенденциозне жалбе; вођење свих одговарајућих евиденција и база података о жалбама грађана против полицијских службеника БиХ, резултатима истраге и другим факторима на основу којих је покренут дисциплински или кривични поступак; давање свих информација подносиоцу жалбе везаних за његову жалбу; информисање Парламентарне скупштине БиХ о свом раду.

Механизам за заштиту људских права у полицијским агенцијама

чланова морају бити дипломирани правници. Такође, да у одбору морају бити заступљени сви конститутивни народи. Одбором за жалбе грађана руководи предсједник, а кворум чине четири члана. Све одлуке Одбора за жалбе грађана доносе се већином гласова чланова који су присутни.

Биће интересантно видјети у будућности како ће функционисати овај одбор с обзиром на његов етнички састав и могућност прегласавања, што је честа пракса у БиХ, без обзира на то о чему се одлучује.

Неформални механизми за заштиту

Одређени интерни контролни механизми неформалног карактера су: механизми самоконтроле, интерперсоналне контроле, контроле у оквиру синдикалних и професионалних асоцијација и контроле процесом социјализације.³² Нешто више ћемо рећи о самоконтроли и синдикалним организацијама као могућим неформалним механизмима заштите.

Самоконтрола је механизам који се заснива на усвајању етичких, законских и професионалних норми о понашању у служби и активира се као саставни дио свјесне реакције у одређеним ситуацијама.³³ Претпоставка за њега јесте прије свега квалитетна полицијска обука као, и постојање Етичког кодекса понашања. Битно је истаћи да су поједине полицијске агенције у БиХ усвојиле етичке кодексе за полицијске службенике, нпр. Полиција Брчко дистрикта, док друге, као што је полиција Републике Српске, нису до сада усвојиле овакав акт за полицијске службенике, али постоји Кодекс државних службеника у Републици Српској³⁴.

У Кодексу понашања лица одговорних за примјену закона утврђеном од стране Уједињених нација³⁵, наглашава се: да је потребно служити заједници и заштитити сва лица од незаконитих поступака у складу са високим степеном одговорности који њихова професија захтијева; да је потребно заштитити људска права и људско достојанство; да се употреби силе прибјегава као крајњем и дозираном средству и у складу са законом..., те да се поштује закон и Кодекс понашања.

---

³² Милосављевић, Б.: *Грађански надзор над полицијом – могући модел за Србију*, Београд, 2004, стр. 31.

³³ *Ibidem*

³⁴ *Кодекс државних службеника Републике Српске* ("Службени гласник Републике Српске", број 83/02).

³⁵ *Кодекс понашања лица одговорних за примјену закона* (Генерална скупштина ОУН, 17. XII 1979, Резолуција број 43/169).

Како истиче З. Томић, ова професија не подразумева само стручност, професионалност, деполитизованост и одговорност, већ и радиноћ, општу културу, такт, поштење и част, а нарочито досљедност и непристрасност, те једнако поступање са свима. Веома важно је познавање и правилна примјена права, али и разумијевање суштине и духа управних односа. Етика ове професије је неспојива с нерадом и лијеношћу, корупцијом, бахатошћу, бирократском неефикасношћу, инертношћу и шиканирањем грађана.³⁶

Што се тиче синдикалних организација у полицији, потребно је истаћи да не постоји јединствена синдикална организација на нивоу БиХ, мада би, и да постоји, у тренутним друштвеним условима у БиХ било упитно њено ефикасно дјеловање. Дакле, синдикати постоје на нивоу полиција у ентитетима и Брчко Дистрикту.

Када се ради о полицијском синдикализму, професор Б. Милосављевић истиче „да је он чешће концентрисан на питања заштите полицајаца, укључујући заштиту од превише строгих акција контролних механизма, а рјеђе на питања јачања регулативних инструмената одговорности и професионалне етике полицајаца. Сматра се, осим тога, да синдикализам у полицији може да допринесе демократизацији саме полиције, односно њеном истинском прерастању из милитаристичке у цивилну структуру, сличну осталим цивилним службама друштва“.³⁷

Тако, Синдикат радника унутрашњих послова заступа интересе свог чланства и преговара с државним органима и другим организацијама и институцијама ради заштите тих интереса. Такође се, између осталог, истиче борба против дискриминације, подстицање и остваривање културног развоја, синдикално оспособљавање и друго.

Дакле, од неформалних механизма који могу утицати на заштиту одређених права најважнији су самоконтрола радника и синдикално дјеловање, због тога што се овим механизмима кроз адекватну обуку, односно образовање радника на најбољи начин може утицати на свијест радника и његове ставове. Наиме, образовањем радници усвајају одређене етичке и професионалне норме о понашању.

Закључак

Механизми за заштиту људских права у полицијским структурама Босне и Херцеговине су квантитативно у порасту, али је квалитет још увијек упитан. Механизми који постоје на нивоу БиХ су додатно оптерећени и обојени националном и етничком нотом. Стога се с

³⁶ Томић З.: *Управно право систем*, Треће новелирано и проширено издање, Београд, 1998, стр. 225.

³⁷ Милосављевић, Б., *op. cit.*, (фуснота 61), стр.33.

Механизам за заштиту људских права у полицијским агенцијама

правом поставља питање законитости и правичности њихових одлука, а у вези је са етичношћу самих полицијских радника који врше те послове.

Суштина механизма заштите лежи у чињеници да обезбиједи, у интересу грађана и полицијске организације, такву полицијску праксу која је апсолутно у оквиру права и интереса заједнице, односно да одређена противзаконита чињења идентификује и укаже на њихово исправљање. Ту посебно долази до изражаја превентивна улога и учење припадника полицијске организације засновано на искуству.

Почетни кораци у удовољавању одређеним захтјевима за поштовање и заштиту људских права, јесте да се обезбиједи да сви припадници полиције буду свјесни својих овлашћења, а поготово ограничења везаних за њих, као и да врше своја овлашћења на законит и хуман начин. Ово прије свега захтијева добру полицијску обуку и квалитетан надзор.

Одговорност руководиоца полиције у вези с људским правима може се изразити врло једноставно, а то је да се обезбиједи да се за вријеме процеса дјеловања полиције поштују и штите људска права.

Да би се обезбиједило да заштита и поштовање људских права буду у потпуности признати и прихваћени као битан елеменат доброг обављања полицијског посла, неопходно је чврсто објединити културу људских права у оквиру културе полицијског посла, а то захтијева континуиран и утврђен програм промјена.

Према томе, кључни проблем у области заштите људских права у Босни и Херцеговини је управо велики јаз између теорије и праксе. Могући модел за превазилажење овог проблема је континуирана едукација о људским правима и подизање свијести, али искључиво под условом да се ови напори реализују у оквиру једне шире стратегије која ће се бавити јачањем система заштите људских права у цјелини.

У сваком случају, полицијске организације морају истражити све оптужбе за кршење прописа, како би осигурале интегритет свог рада и особља. Мање прекршаје може истражити непосредни руководиоца, док озбиљније прекршаје морају истражити полицијска тијела ван непосредне линије команде, као што су јединице за унутрашњу истрагу или дисциплинске комисије састављене од полицајаца вишег ранга, или чак спољашње тијело цивилне контроле, нарочито када су предмет истраге високо рангирани полицајци. Информације о процедури која слиједи након подношења притужбе морају бити доступне јавности, како би се грађани мотивисали да подносе основане притужбе. Чак и анонимно поднијете жалбе морају бити истражене. Иако може бити тешко спровести истрагу, полицијска агенција мора пажљиво размотрити сваку жалбу прије него што донесе одлуку да је одбаци или игнорише. Такође, истрага и дисциплинска процедура морају пажљиво избалансирати права грађана и права полицајца.

Литература

- [1] Даничић, М.; Павловић, Г.: *Правни основи приватне безбједности у Републици Српској*, Часопис Безбједност Полиција Грађани, број 2, Бања Лука, 2008.
- [2] Јаворовић, Б.: *Одбрамбено заштитна функција*, Часопис Дефендологија, број 2-3, Бања Лука, 1999.
- [3] Кржалић, А.: *Стање приватне сигурности у Босни и Херцеговини*, Центар за сигурносне студије, Сарајево, 2009.
- [4] Кунић, П.: *Управно право*, Бања Лука, 2006.
- [5] Кузмановић, Р.; Дмичић, М.: *Уставно право*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2002.
- [6] Милетић, С.: *Полицијско право*, II књига, Београд, 2000.
- [7] Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Београд, 1997.
- [8] Милосављевић, Б.: *Људска права и полиција – стандарди људских права за полицију*, Београд, 2004.
- [9] Милосављевић, Б.: *Грађански надзор над полицијом – могући модел за Србију*, Београд, 2004.
- [10] Митровић, Љ.: *Полицијско право – право унутрашњих послова*, Бања Лука, 2008.
- [11] Павловић, Г.: *Правни аспекти приватног сектора безбједности*, Мастер рад, Београд, 2009.
- [12] Павловић, Г.; Вејновић, Д.: *Друштвени амбијент приватног сектора безбједности са тежиштем на Републици Српској*, Часопис Безбједност Полиција Грађани, број 1-2, Бања Лука, 2010.
- [13] Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима*, Београд, 2004.
- [14] Томић З.: *Управно право систем*, Треће новелирано и проширено издање, Београд, 1998.
- [15] *Устав Босне и Херцеговине*, Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, Анекс 4, Дејтон, Охајо 1995.
- [16] *Закон о полицијским службеницима* („Службени гласник Републике Српске“, број 43/10).
- [17] *Закон о административној служби у управи Републике Српске* („Службени гласник Републике Српске“, број 16/02, 62/02, 38/03, 42/04, 49/06 и 20/07).
- [18] *Закон о независним и надзорним тијелима полицијске структуре Босне и Херцеговине*, („Службени гласник БиХ“, број 36/08).
- [19] *Кодекс државних службеника Републике Српске* (“Службени гласник Републике Српске“, број 83/02).

Механизам за заштиту људских права у полицијским агенцијама

[20] *Кодекс понашања лица одговорних за примјену закона* (Генерална скупштина ОУН, 17. XII 1979, Резолуција број 43/169).

[21] *Уредба о дисциплинској и материјалној одговорности у републичким органима Управе Републике Српске*, („Службени гласник Републике Српске“, број 104/09).

Gojko Pavlović, Master of science

Police College
Banja Luka

Abstract: This paper aims to show the mechanisms for the protection of human rights in the police agencies of Bosnia and Herzegovina. The first part of the work is relating to law enforcement agencies operating at the state level, and then the police agencies that operate at the level of entities and Brcko District. The second part will be pointed out to the organs, ie. their measures and actions or activities of those bodies, which are available to citizens when they think that their individual rights denied or violated during the procedure of police agencies.

Key words: law enforcement agencies, human rights, formal and informal mechanisms of protection

СПОЉАШЊА ФОРМАЛНА КОНТРОЛА РАДА ПОЛИЦИЈЕ

OUTSIDE FORMAL CONTROL OF POLICE

Гојко Шетка, спец.

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

„Све службе задужене за примјену закона треба да себи наметну дисциплину која је потпуно у складу са овдје изнијетим начелима и стандардима. Поступци лица одговорних за примјену закона треба да буду изложени јавном надзору комисије за испитивање, министарства, јавног тужилаштва, судства, омбудсмана, комитета грађана или комбинације тих органа, или неког другог надзорног органа” (из преамбуле Кодекса УН).

Апстракт: Због специфичности полицијског посла и могућности примјене принуде у полицијском поступању, важан сегмент у раду полиције треба да буде и контрола над радом полиције. Ради обезбјеђења законитости у полицијском послу, поштовања етичких начела и других хуманистичких принципа и правила, те заштите људских права и слобода које су грађанима загарантоване уставом и законом, контрола полиције је незамјенљив инструмент.

Сваки полицијски систем почива на компромису конфликтних идеја – полиција треба да буде моћна, јака и ефикасна у спречавању незаконитих радњи, али свој рад мора ускладити с важећим законским прописима и само у оквиру њих дјеловати.

Контрола полиције је важна и из разлога да се не би у будућности поновили случајеви забиљежени у свјетској историји, када је полицијска улога била сведена на обичан инструмент који се налазио у рукама политичке власти, а полицијске установе су идентификоване с носиоцима те власти, подређене њиховим партикулралним интересима и употребљаване насупрот очекивањима већине чланова друштва.

Кључне ријечи: контрола, спољашња контрола, полиција, рад полиције.

Увод

Уколико анализирамо прошлост, можемо закључити да исторјске коријене појма контроле полиције можемо наћи још у доба старих Римљана, пошто су они практично први почели да се баве овом проблемом. Када су се нашли пред чињеницом да им преторијанци¹, које су били навикли да гледају као моћно оруђе у царским рукама, почињу наметати владаре по својој вољи, пред себе су тада поставили неизбјежно питање: *Quis custodiet ipsos custodes?* – А ко ће стражарити над стражарима? На овај начин је у то вријеме уочено да моћ која се даје наоружаним полицијским органима може не само да се одметне од грађана већ и да полиција, умјесто очекиваног ослоњања режима, може послужити у сасвим другачије сврхе – за поткопавање утицаја моћи и опстанка носилаца политичке власти.

Још важнија чињеница од ове јесте да полиција може бити сведена на обичан инструмент у рукама политичке власти и служити за обрачун владајућих слојева друштва с опозицијом. Изузетну моћ, подређену потребама режима, полиција је испољила у мноштву апсолутистичких држава (тзв. полицијске државе²), затим у фашистичким режимима, у периоду стаљинизма у Совјетском Савезу, као и у неким тоталитарним режимима других земаља. Ови примјери кроз историју само показују како је могуће да дође до одметања полиције од друштва и извршавања њене улоге и моћи да би политички режим наметнуо контролу над читавим друштвом. Поред овога, не треба заборавити ни могућности да се приликом спровођења полицијских мјера и радњи повриједи и индивидуална права грађана, тачније уставом и законом загарантована права и слободе сваког појединца.

Појам контроле

Појам контрола у најширем значењу подразумијева провјеру да ли су неке чињенице у складу с извјесним мјерилима односно постављеним

---

¹ Преторијанска гарда или преторијанци (лат. praetoriani) су представљали одред тјелесне гарде цара Римског царства. Преторијанци су били насљедници гардиста који су у ратно вријеме штитили римске војсковође у вријеме Римске републике.

² Период "полицијске државе" означава период између 15 и 18 вијека, тј. вријеме формирања апсолутистичких монархија. У том времену монарх је располагао с "ius politie" (правом полиције), а доношење својих одлука је правдао "државним разлогом". Главне карактеристике полицијске државе су: самовоља власти, оличена у извршно-управним органима, управна, а посебно полицијска контрола штампе, скупова, састанака, "систем" полицијског прислушкивања и ухођења грађана, изражено одсуство снаге правних правила, итд.

Спољашња формална контрола рада полиције

захтјевима. Значи, контрола је провјеравање да ли су све активности неког посла извршене на вријеме, правилно и у сагласности с усвојеним планом и датим смјерницама и наређењима. Ово нам даје аргументе да контролу означимо као трајну људску дјелатност, па се може рећи да је она стара онолико колико је старо људско друштво, при чему треба имати у виду да су се њен појам, садржај, као и врсте и носиоци мијењали у складу с развојем и измјенама у друштву (Јовичић, 2008:272).

Контрола има за циљ да укаже на недостатке и грешке које се могу појавити у раду неке организације (полиције), те да укаже на који одговарајући начин треба евентуалне недостатке отклонити.

Без успостављања вишеструке и ефикасне контроле над радом полиције и, тим путем обезбјеђивања одговорног вршења њене улоге, нема ни елементарног предуслова за заштиту људских права и владавину права. Контрола је брана против злоупотреба власти. Пракса нас учи да контроле није никада превише, те да она мора потицати с различитих мјеста и обухватати све аспекте полицијског рада. Тој идеји у прилог говоре и одредбе Европског кодекса полицијске етике³. (Милосављевић, 2004:31).

У полицији, као и у осталим елементима система безбједности, контрола се остварује као функција руковођења, као управно-испекцијски надзор и као цивилна контрола. У контроли као функцији руковођења, примјењују се све врсте и форме контроле, с тим што су неке учесталије и полицији примјереније од других. Специфичности контроле као функције руковођења у полицији се огледају у:

1. посебном значају контроле законитости рада,
2. наглашеној заступљености контроле процеса рада у односу на контролу резултата рада,
3. контролној дјелатности, као посебној врсти контроле у полицији.

Потребно је истаћи да полиција свакодневно и у свакој ситуацији својим радом спроводи законе. Из овог разлога у свим полицијама свијета посебан акценат се ставља на контролу законитости у раду, као

---

³ Значајне одредбе Европског кодекса полицијске етике везане за контролу над радом полиције су: члан 59. – "Полиција ће бити одговорна држави, грађанима и њиховим представницима. Она ће бити предмет ефикасне спољне контроле."
Члан 60. – "Државна контрола полиције биће подијељена између законодавне, извршне и судске власти."
Члан 61. – "Јавни органи ће обезбиједити ефикасне и непристрасне процедуре за подношење жалби на рад полиције."
Члан 62. – "Биће промовисани механизми одговорности, засновани на комуникацији и узајамном разумијевању грађана и полиције."
Члан 63. – "Кодекси полицијске етике, засновани на принципима изложеним у овој препоруци, биће развијени у земљама чланицама и надгледани од стране одговарајућих тијела."

на један од најбитнијих чинилаца успјешности њеног рада и угледа. То је и разлог што у већини полиција постоји посебна организациона јединица (контролни орган) за унутрашњу контролу законитости рада полиције.

Као посебне врсте законитости рада, за полицију су такође карактеристичне контроле које су прописане законом или прописима донијетим на основу закона, и као такве обавезне у утврђеним случајевима. При томе се, прије свега, мисли на контролу која се спроводи у поступку по представкама грађана и на контролу у поступку оцјене законитости употребе средстава принуде. Ријеч је, дакле, о непланираним, а обавезним контролама, у којима се по свим принципима и формама контроле утврђује основаност представке, односно законитост и правилност употребе средстава принуде у конкретном случају.

Контрола резултата рада у полицији посебно је карактеристична и сложена. С једне стране, резултати рада полиције су тешко мјерљиви бројкама (квалитет рада, превентивни рад, стање безбједности, стање јавног реда и мира...), а с друге стране, исти показатељи могу се тумачити и као резултат доброг, и као резултат лошег рада.⁴ Овај проблем најчешће се превазилази појачаном или учесталом заступљеношћу контроле процеса рада у односу на контролу резултата рада у полицији, што подразумева контролисање изгледа, дисциплине и понашања припадника полиције

Неопходност надзора над радом полиције уведена је резолуцијом Генералне скупштине УН-а 1979. године, када је усвојен и Кодекс понашања службених лица одговорних за примјену закона (Бабовић, 1999:121).

Потреба за контролом полиције стоји у тијесној вези са значењем дискреционих права и са специфичношћу полицијских овлаштења (примјеном неких полицијских овлаштења ограничавају се одређена права и слободе грађана које су загарантоване уставом и Европском конвенцијом о људским правима и слободама), чијом примјеном се јавља могућност озбиљног прекорачења законских граница. Не ради се, дакле, ни о каквом неповјерењу и нарочитој сумњичавости према раду полиције, већ о једној потреби која се све више јавља као императив правне државе.

---

⁴ Велики број (повећање броја) евидентираних прекршаја јавног реда и мира на одређеном простору и у одређено вријеме може бити резултат повећаног рада полиције на откривању тих прекршаја, али и лошег превентивног рада којим се број прекршаја објективно повећава. Мали број прекршаја (смањење броја) може значити добар превентивни рад и повољно стање јавног реда и мира, али и недовољан рад полиције на откривању прекршаја.

Спољашња формална контрола рада полиције

Прије него што нешто више кажемо о спољашњој контроли над радом полиције, треба рећи да се контрола над радом полиције може подијелити на унутрашњу и спољашњу. Критеријум за ову подјелу је заснован на локацији појединог средства контроле, тј. на томе да ли се средство контроле (или орган који врши контролу) налази унутар полицијске организације или изван ње. У појединим случајевима може, међутим, бити спорно да ли је одређено средство контроле унутрашње или спољашње (нпр. у случају када полицију контролише министар унутрашњих послова у земљама гдје су полицију организовале дијелом локалне власти, а дијелом је организована на националном нивоу). По правилу, разлика између спољашњих и унутрашњих средстава контроле је релативно једноставнија, али треба напоменути да обје врсте средстава (унутрашњих и спољашњих) могу бити и формалне и неформалне⁵. (Милосављевић, 1997:304)

Који ће се видови спољашње контроле примјењивати у једном друштву, зависи од укупних друштвених прилика, устројства државне власти и укупног правног система једне државе, те политичких, социјалних и других прилика у земљи. У земљама које се налазе у транзицији (у које спада и наша земља), лако се може запазити и констатовати да постоји велики број различитих видова спољашње контроле полиције. Ако се сагледа стање у нашој, али и неким другим државама, може се рећи да се спољашња контрола манифестује кроз слиједеће видове:

1. контрола полиције од стране владе и других извршних органа,
2. контрола полиције од стране парламента,
3. контрола полиције од стране суда,
4. контрола полиције од стране омбудсмана и
5. контрола полиције од стране осталих спољашњих формалних средстава контроле.

Контрола полиције од стране владе и других извршних органа

Влада као носилац извршне власти појављује се уједно и као носилац објективно најјачих облика утицаја на рад полиције. Ово се може тврдити из разлога што су полицијске организације у правилу одговорне за свој рад влади (извршној власти), те у складу с тим оне имају обавезу да влади подносе извјештај о свом раду и одговарају за стање безбједности.

---

⁵ Да ли је контрола формална или неформална, зависи од тога да ли контролу врше нарочити, правно овлашћени органи, или остали друштвени субјекти.

Осим овога, влада своју контролу над радом полиције врши и на неки од слиједећих начина:

- ☒ влада има овлашћење да доноси подзаконске прописе ради извршавања закона (закона за чије је спровођење задужена полиција), те на тај начин она, може се рећи, одређује и сам начин вршења полицијских послова,
- ☒ влада је овлашћена и за утврђивање приједлога буџета и старање о његовом извршењу (конкретно, врши контролу трошења буџетских средстава која су одобрена полицији),
- ☒ влада утврђује начела за унутрашњу организацију како полиције (Министарства унутрашњих послова) тако и свих управних органа, а за рад полиције је битно то што влада даје сагласност на општи акт о организацији и систематизацији радних мјеста у тим органима (ако се говори конкретно о полицији Републике Српске, онда је ријеч о Правилнику о организацији и систематизацији радних мјеста у Министарству унутрашњих послова Републике Српске), који представља најважнији акт за организацију и функционисање полиције (Министарства унутрашњих послова),
- ☒ поред тога што влада има овлашћење да врши надзор над радом полиције, она може да поништава и укида одређене прописе које донесе полиција, а за које се утврди да су незаконити,
- ☒ разматра програме рада и извјештаје о раду полиције,
- ☒ доноси смјернице и начелне ставове за извршавање закона и других прописа који се тичу рада полиције,
- ☒ влада, поред свега, може и да наложи Министарству унутрашњих послова (полицији) предузимање одређених мјера из његове надлежности итд.

Оваква позиција владе у односима према полицији произилази из схватања владе као носиоца функције извршне власти и њене одговорности према парламенту за обављање оних послова који су у надлежности органа управе (тј. одговорности за извршење закона). Према том концепту, радња управне власти наставља се на радњу извршне власти, па пошто се управна власт састоји из чиновничког, бирократског елемента, идеал сваке демократске државе био је да тај елемент стави под надзор политичког елемента, извршне власти, који би усмјеравао и усклађивао радње управне власти (Милосављевић, 1997:317).

Широка права владе према полицији отварају одређене дилеме у вези с могућностима да влада од полиције захтијева извјесно дјеловање за рачун оних који су на власти. До овога неће долазити у пракси уколико влада схвати своју улогу на начин да је њена сврха појстојања да се стара о законитом раду полиције и да њена контролна и усмјеравајућа овлашћења не могу бити противна обавези полиције, а и ње саме, те да дјелује строго у границама уставности и законитости.

Спољашња формална контрола рада полиције

Само мали број земаља контролу над полицијом не повјерава влади, него је повјерава другим органима извршне власти. Типичан примјер представљају Сједињене Америчке Државе, које су контролу над савезним полицијским агенцијама повјериле предсједнику, који је уједно и носилац извршне власти у предсједничком систему. Треба истаћи да он ту контролу (мисли се на контролу савезних полицијских агенција) врши преко директора FBI, а да се контрола над полицијским снагама у земаљама чланицама врши од стране гувернера, а градске полиције се контролишу од стране градоначелника или градских вијећа.

Контрола полиције од стране парламента

У демократском отвореном друштву не може се препустити само влади да контролише полицију, јер то није идеја која може да улива повјерење. Поред владе, као носиоца извршне власти, контролу треба да врше и друге двије гране државне власти: законодавство и судство.

Као носилац законодавне власти, у већини земаља се истиче парламент. Парламенти у савременом друштву нису ништа друго него представништва грађана која врше политичку контролу државне управе, па, логично, и контролу над полицијом. Сваки парламент своја овлашћења црпи из устава и закона, те се за парламент и може рећи да је он главни носилац формалне политичке контроле над радом полиције.

Парламент обично врши контролу преко свог посебног контролног тијела (одбора, комисије), које треба да буде снабђено јасним контролним овлашћењима. Дио својих контролних овлашћења парламент може пренијети и посебном функционеру – омбудсману, који ће имати право да истражује притужбе грађана на рад полиције и да спроводи истраге по сопственој иницијативи. Посебно парламентарно тијело за буџет или нарочита буџетска инспекција треба да контролишу располагање средствима од стране полиције, будући да је она један од највећих потрошача буџета.

У Републици Српској улогу парламента врши Народна скупштина Републике Српске, која за испитивање одређеног конкретног случаја (у коме треба испитати да ли је полиција поступала у складу са законом или је њено поступање било незаконито) може формирати посебне комисије. Ове комисије сачињавају посланици из власти и опозиције, а дају им се прецизне инструкције да прикупљају информације које су потребне за правилну контролу и за израду извјештаја о којем ће парламент након тога одржати расправу и донијети коначну одлуку.

У Народној скупштини Републике Српске егзистира и Одбор за безбједност, те се и преко њега врши контрола рада полиције, а на састанцима Одбора за безбједност се расправља, поред осталог, и о

догађајима који имају утицај на безбједност Републике Српске, те се доносе закључци који требају допринијети разрјешавању безбједносних проблема.

Парламент контролу над радом полиције остварује и на својим засједањима на којима се воде расправе о раду полиције. У парламенту се редовно расправља о појединачним активностима полиције (наравно, расправља се само о активностима полиције које су изазвале велики интерес јавности), затим се разматрају подесени периодични извјештаји о раду полиције, а расправља се свакако, и о годишњем извјештају о раду полиције, након чега се о том извјештају парламентарци изјашњавају гласањем којим их усвајају или не усвајају.

Један од начина на који се врши контрола рада полиције у парламенту јесте и тзв. "актуелни час", који, у ствари, представља ситуацију када се од стране народних посланика поставља велики број питања управо о раду полиције. На овај начин се јавно, пред широким аудиторijумом слушалаца и гледалаца, врши један од видова парламентарне контроле над радом полиције.

Адекватност надзора од стране парламента условљена је мноштвом фактора, а међу њима посебно долази до изражаја благовременост добијене информације, стручност, политичка воља и сл. Ако се анализирају тренутне прилике на нашим просторима, може се слободно рећи да је политичка воља најзначајнији фактор у контроли над радом полиције. Опште је прихваћен став јавног мњења да је рад парламентарца (посланика) усклађен с дневнополитичким потребама њихових странака, а веома често Влада намеће ставове парламентарцима (Јовичић, 2008:277).

Контрола полиције од стране суда

Као што се могло видјети из претходног излагања, контролу над радом полиције у демократским друштвима врше носиоци извршне и парламентарне власти. Наравно, једно друштво не би било демократско, нити би функционисало по принципима правне државе, ако судска власт (као носилац трећег стуба власти) не би узела учешћа у контроли над радом полиције. На овај начин се управо остварује и задовољава основни принцип правне државе, тј. подјела власти на законодавну, извршну и судску.

Судови, као носиоци судске власти, имају контролна овлашћења према полицији која се манифестују на различите начине. Један од основних видова контроле полицијског рада од стране суда се манифестује у вођењу кривичних поступака против припадника полиције за извршена кривична дјела у вези са вршењем службене дужности.

Спољашња формална контрола рада полиције

Поред контролне улоге коју остварују кроз кривичне поступке, судови рад полиције контролишу и на тај начин што суде у грађанским парницама у поступцима које грађани покрећу против полиције као институције. У овим поступцима грађани се налазе у улози оштећених, а поступци се воде како би се заштитила права и имовина грађана. Овим видом контроле судови онемогућавају да полиција нарушава права грађана и наноси штету имовини грађана.

Судови имају и могућност да контролишу законитост појединачних управних аката које доноси полиција, у посебном судском поступку (управни спор). Осим управног спора, који се неријетко покреће против аката полицијских агенција, могућа је и судска заштита уставом зајамчених права и слобода од незаконитих појединачних управних аката, а у оба случаја надлежни су судови опште надлежности (Милосављевић, 1997:324).

Може се рећи да је најзначајнији вид утицаја судова на рад полиције управо тај што судови, приликом одлучивања о свим кривичним стварима у којима је полиција учествовала, у суштини потврђују или негирају квалитет полицијског рада. Без обзира на то који је вид кривичног поступка у некој земљи прихваћен, цијенећи резултате полиције, суд је у прилици да се увјери у квалитет рада полиције и евентуалне погрешке полицајаца према грађанину који је претходно био окривљен. Дакле, суд на тај начин непосредно врши увид у контролу значајних аспеката полицијског рада (Јовичић, 2008:280).

Сви до сада наведени видови судске контроле условно се могу назвати репресивним видом контроле полицијског рада од стране судова. Поред овога, може се рећи да су судови укључени и у превентивну контролу рада полиције. Та превентивна контрола над радом полиције се огледа у томе што, сходно закону, судови дају одобрења полицији за кориштење посебних истражних радњи⁶ (специјалних истражних техника). Законом о кривичном поступку Републике Српске, поред тога што је одређено које су то посебне истражне радње и за која кривична дјела се могу одредити посебне истражне радње, предвиђено је да посебне истражне радње одређује судија за претходни поступак на основу образложеног приједлога тужиоца. Ова одредба и представља суштину превентивног контролног дјеловања суда који онемогућава полицији да злоупотребљава посебне истражне радње (специјалне истражне технике) против грађана.

---

⁶ Члан 226. став 2. Закона о кривичном поступку Републике Српске предвиђа следеће посебне истражне радње: надзор и техничко снимање телекомуникација, приступ компјутерским системима и компјутерско савњавање података, надзор и техничко снимање просторија, тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета који су у вези са њима, прикривени истражитељ, симуловани и контролисани откуп предмета и симуловано давање поткупнине и коришћење прикривених истражитеља и коришћење информатора.

Контрола полиције од стране омбудсмана

Омбудсман се може дефинисати као независна институција која се повремено појављује у улози контролора рада полиције. Ова установа је прво уведена у Шведској 1809. године, а данас постоји у око 50 земаља⁷ (у ове земље се убраја, свакако, и наша). Омбудсман представља посебан орган, који бира парламент и у чије име омбудсман остварује надзор над радом органа управе, полиције и јавних служби. У његовој надлежности се обично налазе случајеви повреда индивидуалних права грађана, како лакши (некоректност, лош однос према грађанима и сл.), тако и тежи (шिकанирање, дрско поступање, наношење неправде нарушавањем начела равноправности грађана, малтретирање грађана и сл.). Треба нагласити да овај орган не може одлучивати о меритуму (суштини) неке ствари, него може само савјетодавно утицати на рад како полиције тако и других јавних служби и управних органа.

Конкретно, у погледу полицијског рада омбудсман је овлаштен и да оцјењује законитост и цјелисходност управних аката које доноси полиција у свом раду, те уколико констатује неке недостатке, може да изнесе своје мишљење, критику или упути савјет, као и да поднесе захтјев за отклањање недостатака и предузимање мјера одговорности.

Поступање омбудсмана није условљено само захтјевима грађана, он може дјеловати и по сопственој иницијативи, без непотрених формалности и с одређеним правима према полицији.

Снагу својих одлука ова институција црпи управо из своје независности и свог свјетског угледа, тако да се у пракси не догађа да одлуке које донесе омбудсман остану без дејства.

Контрола полиције од стране осталих спољашњих формалних средстава контроле

Када је ријеч другим органима који могу вршити спољашњу формалну контролу рада полиције, свакако је потребно рећи нешто о контроли тужилаштва и уставносудској контроли рада полиције.

Контрола од стране тужилаштва. Позиција тужилаштва у нашем правном систему се може сагледати на начин да се тужилаштво дефинише као орган који је практично један од носилаца функције кривичног гоњења. Пошто је у нашем правосудном систему тужилац лице које руководи истрагом и (практично) лице које може наредити

---

⁷ Омбудсман је установљен у Данској, Француској, Њемачкој, Пољској, Мађарској, Румунији, Бугарској, Словенији, Хрватској, Македонији, Босни и Херцеговини, Литванији, Естонији, Чешкој, Словачкој...

Спољашња формална контрола рада полиције

полицији које мјере и радње она треба предузети⁸, у свјетлу овога се најбоље може и сагледати контролна функција и могућности контроле које има тужилаштво над радом полиције.

Тужилаштво - руковођењем и надзором над истрагом, управљањем појединим активностима полиције, те у вези са извјештајима о почињеном кривичном дјелу, које полиција подноси тужилаштву, јесте у могућности да цијени и квалитет рада полиције. Поред свега овога свакако тужилаштво има и овлашћење и дужност да кривично гони полицајце који почине кривична дјела у вршењу службене дужности.

Уставносудска контрола. Као посебни органи за контролу уставности и законитости општих аката, уставни судови могу најприје да се појаве као средство контроле над општим актима полицијских органа, тј. када одлучују о сагласности тих аката са законом (Милосављевић, 1997:328). Битно је рећи да је надлежност уставних судова одлучивање о уставним жалбама због повреда које су настале дејством појединачних аката или радњама органа полиције, а које су учињене на штету права и слобода утврђених и загарантованих Уставом.

Закључак

На основу свега што је изнесено у овоме раду, може се рећи да се контролом над радом полиције покушава постићи стање у коме ће полиција своја овлашћења предузимати и примјењивати у ситуацијама у којима је то законом допуштено и на начин како је то законом предвиђено. Наравно, различитим видовима контроле покушава се створити друштвени амбијент у коме ће полиција посебну пажњу усмјеравати на то да у свом поступању поштује основна права и слободе грађана.

Свакако се може рећи да је сврха свих спољашњих формалних инструмената контроле над радом полиције и то да се онемогући злоупотреба полиције и онемогући понављање неких историјских ситуација када је полиција била злоупотребљена од стране владајућих структура.

Контролом се жели постићи и поштивање начела непристрасности у раду полиције, јер што је већи ниво непристрасности у раду полиције, то је свакако већи ниво професионалности, а то најдиректније утиче на однос грађана према полицији.

---

⁸ Члан 43. став 2. тачка а. Закона о кривичном поступку Републике Српске – тужилац има право и дужност да одмах по сазнању да постоје основи сумње да је учињено кривично дјело предузме потребне мјере у циљу његовог откривања и спровођења истраге, проналажења осумњиченог, **руковођења и надзора над истрагом**, као и ради **управљања активностима овлашћених службених лица** везаним за проналажење осумњиченог и прикупљање изјава и доказа.

Како би контрола над радом полиције остваривала своју сврху и директно утицала на законито поступање полиције у њеном раду, потребно је свакодневно развијати правну регулативу, пошто се квалитетна спољашња формална контрола може остварити једино уколико је базирана на јасној правној регулативи. Моћ права (правне регулативе) се управо огледа у самом ограничавању моћи коју даје, али и у стварању услова за предузимање потребних мјера и активности од стране полиције.

Државни органи, па и полиција, своја овлашћења црпе управо из права (правне регулативе), али право у демократским друштвима и правним државама важи како за оне који га доносе, тако и за оне на које се односи. Ово говори у прилог томе да полиција у своме раду мора да поштује одређене норме понашања и да се само развојем правног система и механизма контроле може обезбиједити да контрола буде утемељена на праву, али и могућност да они који злоупотребе право које им је повјерено од стране државе, буду за то кажњени.

Литература

- [1] Beckley, A., *Human Rights: The Pocket Guide for Police Officers and Support Staff*, Surrey, England, UK: The New Police Bookshop, 2000;
- [2] Бабовић, Б., *Људска права и полиција*, Београд, 1999;
- [3] Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 2004;
- [4] Гаћеша, Д., *Полиција, организација, руковођење, надлежност*, Бања Лука, 1997;
- [5] Јовичић, Д., *Организација и надлежност полиције*, Бања Лука, 2008;
- [6] Кунџић, П., *Управно право општи и посебни дио*, Бања Лука, 2001;
- [7] Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Београд, 1997;
- [8] Милосављевић, Б., *Људска права и полиција*, Београд, 2004;
- [9] Милетић, С., *Полицијско право*, Београд, 2003;
- [10] Симоновић, М., Симоновић, В., Тодоровић, Љ., *Кривични поступак у Босни и Херцеговини, Федерацији БиХ и Републици Српској*, Сарајево, 2009;
- [11] Симоновић, Б., *Рад полиције у заједници*, Бања Лука, 2006;
- [12] Шкондрић, В., *Полицијска тактика*, Бања Лука, 2003;
- [13] *Европски кодекс полицијске етике*, 2001;
- [14] *Универзална декларација о људским правима*, 1948,
- [15] *Кодекс УН о понашању службеника одговорних за примјену закона*, 1979,
- [16] *Основна начела УН о независности судства*, 1985,
- [17] *Упутства УН о улози тужиоца*, 1990.

Gojko Šetka, spec.

Police college

Banja Luka

Abstract: Due to the specifics of police work and possibility application of force in police actions, an important part in police work should be control over the work of the police. In order to ensure the legality of police work, respect for ethical principles and other human principles and rules, and protection of human rights and freedoms of citizens which are guaranteed by the constitution and law, control of the police is an indispensable instrument.

Each police system is based on a compromise of conflicting ideas - the police should be powerful, strong and effective in preventing illegal activities, but their work must conform with current legislation and to act only within them.

Control of the police is important so cases reported in world history would not be repeated in future, when the police's role was reduced to an ordinary instrument in the hands of political authorities and police facilities are identified with the holders of that power.

Key words: control, external control, police, work of police.

ПЛАНИРАЊЕ – ДЈЕЛАТНОСТ РУКОВОЂЕЊА У ПОЛИЦИЈИ

PLANNING – MANAGEMENT ACTIVITY IN POLICE STRUCTURE

Младен Марић¹

Борислав Шарић²

Висока школа унутрашњих послова Бања Лука

Апстракт: Менаџмент данас представља посебну научну дисциплину, која је усмјерена ка изналажењу таквих мјера и акција којима се побољшава реализација различитих активности и подухвата и чини ефикаснијим функционисање и развој различитих организација и субјеката.

Поред назива менаџмент, под тим појмом још се у теорији и пракси често користе и термини вођење послова, управљање, руковођење, командовање и други слични термини.

Први и најважнији задатак менаџмента јесте планирање, дефинисање и имплементација одговарајућих стратегијских опција и алтернатива.

Неки аутори посматрају планирање као процес у коме менаџери гледају у будућност и бирају алтернативне начине акције³. Ријеч је о једној од најважнијих активности менаџмента, зато што у њој руководиоци дефинишу циљеве и начине за њихово остваривање.

Пошто руководиоци у планирању предодређују начин акције, резултат планирања је низ планских одлука. Отуда планирање није искључиво доношење планова, како се то понекад погрешно схвата, већ доношење низа других одлука – циљева, стратегија, политика, програма, пројеката, буџета и слично.

---

¹ Младен Марић, дипломирани официр полиције, начелник Одјељења за безбједност саобраћаја у Управи полиције и стручни сарадник за предмет Полицијска контрола и регулисање саобраћаја, ВШУП Бања Лука, e-mail: saobracaj@mup.vladars.net.

² Борислав Шарић, дипломирани официр полиције, командир Полицијске станице за безбједност саобраћаја Бања Лука, ЦЈБ Бања Лука, и стручни сарадник за групу полицијских предмета, ВШУП Бања Лука, e-mail: borislav.saric@yahoo.com.

³ Massie. J.: 1987, 3, стр. 82.

Кључне ријечи: менаџмент, руковођење, дјелатности руковођења, планирање, полиција.

Увод

Ако се уопште може говорити о једној дефиницији менаџмента која се шире користи, треба указати на дефиницију коју је дао један од пионира менаџмента, Henry Fayol, према којем менаџмент представља процес планирања⁴, организовања, командовања, координације и контроле.

Такође, менаџмент се може дефинисати и као активност која има за циљ да се на најефикаснији и најефектнији начин обезбједи, распореди и искористе сви људски и физички ресурси како би се остварио постављени задатак и постигао жељени циљ.⁵

Да би се на најбољи начин објаснило планирање као дјелатност у процесу полицијског менаџмента, најбоље је да се у уводном излагању најприје објасни потреба за самим постојањем полиције, те да се онда посвети пажња прије свега руковођењу у полицијској организацији, а затим и планирању⁶ као дјелатности руковођења у полицијском менаџменту.

Данас је термин "полиција" вишезначан, при чему дефиниције полиције у први план стављају њену организацију и функцију. Између осталог, односе се на: посебну државно-извршну службу, односно орган управе који врши унутрашње послове, припаднике свих органа као цјелине, укључујући и њихов униформисани састав (полиција у субјективном смислу), објекте у које су ови државни органи и њихове јединице смјештени, а некада и дјелатности које ови органи и њихове полицијске јединице врше.

Једна од кључних претпоставки за функционисање сваке организације састоји се у захтјеву да активности њених чланова буду

---

⁴ Планирање је основа сваког дугорочног размишљања менаџера и темељ за успјешно пословање организације. Свака перспективна организација треба имати план, а планирање је најбитнији задатак руководиоца (менаџера) у обликовању окружења, тј. организације како би дјеловање појединаца који раде заједнички у групама било учинковито.

⁵ Ристовић, С.: *Полицијски менаџмент у сузбијању криминалитета*, Београд, 2006, стр. 35.

⁶ Планирање има доста дугу историју. Један од значајних аутора који су истраживали тематику појма планирање био је Џорџ Стајнер. Он је утврдио да сам појам планирања води поријекло од латинске ријечи "planus", што описно значи површина стана. Појам је дуго коришћен управо у том смислу – прављење нацрта, скица за поједине грађевинске објекте. Сам Стајнер је "планирање" описивао као посао у коме треба одредити шта да се уради, када то треба урадити, како и ко треба да уради одређене ствари".

Планирање – дјелатност руковођења у полицији

усмјерене и вођене. Конкретније, да би група људи постала организацијом, потребно је да неко у тој организацији буде овлаштен и да буде одговоран за постављање циљева, планирање активности којима се ти циљеви постижу, усмјеравање тока планираних активности и за контролу над током и резултатима активности. Ове дјелатности се називају управљањем и руковођењем организацијом и могу да се дефинишу као цјелина међусобно повезаних активности којима се обезбјеђује постављање циљева те организације и усмјеравање њеног рада према реализацији тих циљева⁷.

Процес руковођења је стално присутан у обављању свих врста послова, а планирање је само један важан сегмент дјелатности процеса руковођења на свим нивоима и у свим областима.

Појам руковођења и дјелатности процеса руковођења

Руковођење пословима полиције реализује се обављањем различитих дјелатности, које се често називају и функцијама процеса руковођења. У теорији постоје различити погледи на број, значај и садржај тих дјелатности.

Руковођење у полицији је управљачка дјелатност руководиоца и руководећих органа полиције на усмјеравању полицијских јединица и појединаца у процесу остварења циљева постављених полицијској организацији⁸. Под појмом руковођења у полицији⁹ може се сматрати рад руководећих радника у полицији, којим се обезбјеђује складно функционисање полицијских организационих јединица ради остваривања државних и друштвених циљева, односно заштите безбједности државе и њених грађана¹⁰.

---

⁷ Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 434.

⁸ Организација је група људи с одређеним средствима рада, структурно повезана и релативно самостална, формирана ради постизања одређеног циља. У: Јовановић, Б.: *Руковођење општенародном одбраном и друштвеном самозаштитом*, Завод за организацију пословања и образовања кадрова, Београд, 1987, стр. 37.

⁹ Процес руковођења се може подијелити и на други начин, као нпр. у случају аутора проф. др Момчила Талијана, који процес руковођења дијели на сљедеће дјелатности: праћење и процјењивање, планирање, организовање, додјела задатака (субординацијом или командовањем), координација и садејство, контрола, анализа и оцјена и извјештавање и информисање. У: Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима, друго измењено и допуњено издање*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2001, стр. 96.

¹⁰ Стевановић, О.: *Руковођење и командовање*, Полицијска академија, Београд, 1999, стр. 55–56.

Процес руковођења унутрашњим пословима може се разложити на сљедеће функције¹¹:

1. праћење и процјењивање,
2. одлучивање,
3. планирање,
4. организовање,
5. наређивање,
6. координација,
7. контрола,
8. информисање и извјештавање и
9. анализа и вредновање.

Ове дјелатности су међусобно условљене и повезане¹². Оне се у процесу руковођења не јављају у чистом облику.

Појам, мјесто и улога планирања у процесу полицијског менаџмента

"Планирање је процес који почиње с циљевима, дефинисањем стратегија, политика и детаљних планова за њихово постизање, процес који успоставља организацију за остваривање одлука, те укључује оцјену успјешности и повратну везу за покретање новог циклуса планирања".

George A. Steiner

Планирање има изузетно битну улогу у процесу руковођења, гдје се рад на менаџерским пословима не може ни замислити.

Планирање представља мисаони и стваралачки процес чији је смисао избор циља и најповољније варијанте рјешења, односно остварења тог циља.

Планирање у обављању унутрашњих послова је веома значајно, јер оно битно одређује успјешност остваривања сваке конкретне акције. Одређени задатак се може извршити на више начина, али неопходно је наћи најоптималнији. Услов за то је правилно предвиђање, доношење одговарајуће одлуке и израда плана.¹³

Процес планирања не своди се само на фазу израде плана, већ као мисаоно-стваралачки процес представља у ствари конструисање неке акције у мислима прије него што се приступи њеној реализацији, те

---

¹¹ Стевановић, О.: *Руковођење и командовање*, Полицијска академија, Београд, 1999, стр. 79.

¹² Као што је већ наведено, Анри Фајол (Henry Fayol) је сам процес руковођења систематизовао у пет скупова послова: планирање, организовање, командовање, координација и контрола.

¹³ Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2004, стр. 99.

Планирање – дјелатност руковођења у полицији

прецизно доношење одлуке: ко, шта, када, како и којим методама и радњом треба у конкретном задатку да уради.

Планове организације израђује (утврђује) руководство организације, али и руководство има план по коме остварује своју дјелатност. План организације је, у ствари, програм (извор задатака) за план руководства организације, а план руководства је саставни дио плана организације.¹⁴

Планирање је најосновнија од свих менаџерских функција, она битно одређује успјешност остваривања сваке конкретне ситуације. Она укључује избор мисија и циљева те акција за њихово остварење, затим изискује одлучивање, то јест избор између алтернативних начина дјеловања.

Планирање премашује јаз између онога гдје смо сада и онога гдје желимо ићи. Оно чини могућим оно што се иначе не би догодило; уколико не бисмо планирали, препустили бисмо догађај случају. То је интелектуално захтјеван процес, тражи да свјесно одредимо смјерове дјеловања и темељимо одлуке на сврси, знању и брижљивим процјенама.

Познато је да је испред сваког људског рада унапријед постављени циљ, односно план, као представа очекиваних учинака. Без плана нема сврсисходног и ефективног дјеловања.¹⁵

Циљеви планирања

Циљеви изражавају крајње резултате, односно тачке према којима се усмјеравају активности, те укупни циљеви требају бити подржани циљевима нижег ранга.

Стога циљеви чине хијерархију, а организација и менаџери имају вишеструке циљеве који су међусобно инкомпатибилни, те могу водити конфликтима унутар организације, па чак и између појединаца.

Може се догодити да руководиоца мора бирати између краткорочне и дугорочне успјешности, а лични интереси морају бити подређени циљевима организације.

Циљеве је могуће провјерити, ако је могуће на крају одређеног периода утврдити да ли су циљеви остварени или не. Руководиоци могу најбоље одредити број циљева које би себи могли реално поставити, анализом природе посла и анализом колико могу сами обавити а колико могу пренијети на неког другог. У сваком случају, руководиоци морају знати релативну важност сваког од својих циљева.

---

¹⁴ *Op. cit.*, стр. 99.

¹⁵ Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2004, стр. 99.

Основне фазе планирања

Основне фазе планирања се обављају одређеним пословима руководства и могу се сврстати у три међусобно повезане и сукцесивне фазе:

1. предвиђање,
2. одлучивање,
3. израда плана.

Предвиђање

Суштински задатак предвиђања је сагледавање тенденција развоја неке појаве у будућности, а тиме и избор рационалних путева и акција за остваривање постављеног циља. С друге стране, то условљава измјену и ново дефинисање циља уколико се укаже потреба."¹⁶

Предвиђање је прва фаза дјелатности планирања и остварује се ради што адекватнијег планирања, односно остваривања циља, рјешавања конкретних радних проблема и њиховог исхода.

На успјешност планирања утиче више фактора, а у првом реду квалитет људи који врше планирање, избор адекватних метода планирања и њихова правилна примјена, природа проблема који тражи рјешење, затим временска дистанца у којој се разматра рјешавање проблема, те ниво руковођења који рјешава проблем.

Постоје два приступа односно начина предвиђања, и то традиционално¹⁷ и научно¹⁸.

---

¹⁶ Јовановић, Б.: *Увод у теорију војног руковођења*, ВИЗ, Београд, 1984, стр 136.

¹⁷ Упориште овог схватања лежи у појединим личностима у историји као и у улогама појединих талената у другим областима рада (науци, технологији, медицини, математици, војсци и сл.).

¹⁸ Научни приступ подразумијева интердисциплинарни рад и учешће великог броја људи различитих профила који ради рјешавања одређених радних проблема користе научне методе и организационе поступке.

Одлучивање

Одлучивање представља другу фазу у процесу планирања, у којој старјешина, на основу варијанти рјешења проблема, изналази најоптималније рјешење.

Одлука мора бити:

- ☒ логична (мора имати све потребне елементе: појединце, јединицу или орган на који се односи, радни проблем који треба ријешити и др.),
- ☒ правовремена (мора се донијети на бази логичне и благовремене анализе ситуације и доноси се у моменту када се могу отклонити безбједносни догађаји и појаве на вријеме и квалитетно),
- ☒ сврсисходна (одговара конкретном радном проблему, циљу и условима његовог рјешавања),
- ☒ спроводљива (односно реална, она мора уважавати расположиве ресурсе: људе и средства, односно могућности људи и јединице којом се руководи),
- ☒ заштићена (да за њу знају само они који раде на њеном доношењу).

Одлуке се, према значају и нивоу руковођења који доноси одлуке, дијеле на:

- ☒ оперативне одлуке (доносе старјешине које одлучују у непосредном вршењу послова),
- ☒ стратегијске одлуке (доноси министар, директор полиције, односно лица која они овласте),
- ☒ тактичке одлуке (доносе начелници ЦЈБ).

Одлуке могу бити:

- ☒ основне (донијете након фазе предвиђања за цјелокупно рјешење задатака),
- ☒ допунске (њима се врши репланирање или, ако развој безбједносне ситуације то захтијева, доношење нове у оквиру основне одлуке),
- ☒ рутинске (њима се спроводе основне и допунске одлуке).¹⁹

Израда планова

Израда планова представља посљедњу фазу дјелатности планирања и обухвата активности на изради посебног документа, односно плана.

Имајући на уму да план обухвата било који смјер дјеловања или изналажење рјешења одређене будуће акције, учачамо да постоје разне

---

¹⁹ Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2004, стр. 102.

врсте планова, те се може вршити подјела на: мисије или сврхе, циљеве, стратегије, политике, процедуре, правила и програме.

Што се тиче израде плана, она започиње од момента добијања, односно уочавања задатка, а наставља се у фази изналагања рјешења, те у току доношења одлуке. Дакле, израда плана представља унос података који ће бити од значаја за коначно уобличавање плана, и то представља одговарајући документ односно форму плана.

Планови могу бити текстуални, табеларни, графички, дијаграмски и комбиновани.

Карактер планирања као дјелатност руковођења

Ријеч је о првој, примарној фази менаџмента, за коју се каже да је прва међу једнакима – "primus inter pares". Суштина планирања је у систематском размишљању о жељеној будућности и свјесном дјеловању у садашњости на њеном остваривању.

Отуда планирање подразумијева активност доношења низа планских одлука и тражење правог правца акције. Менаџмент је усмјеравање система из почетног ка жељеном стању. Планирањем се доносе одлуке којима се дефинише то жељено стање и траже начини за његово остваривање.

Управо тијесна повезаност планирања и менаџмента је послужила Мінсбергу да тврди како је планирање на лијевој, а управљање на десној страни. Он је то подијелио по аналогiji с подјелом мозга на двије хемисфере.

Међутим, новија истраживања су показала да су односи између ове двије хемисфере засновани на много дубљим односима. Наиме, лијева страна је повезана са серијом линијских активности које захтијевају рационалан приступ, логично и систематско размишљање, вербално комуницирање и усмјереност ка циљевима. С друге стране, десна страна је задужена за неке неструктуриране операције, више је склона невербалном комуницирању, спонтаности и емоцијама.

Тако слична аналогija постоји и између планирања и менаџмента. Ове активности су неодвојиве једна од друге, као и двије хемисфере мозга. Обје регулишу најзначајнија питања функционисања организације.

Међутим, планирање подразумијева серију логичних повезаних корака и експлицитну анализу. Зато га је Мінсберг ставио на лијеву страну. С друге стране, менаџмент је на десној страни, јер значи сусретање с неизвјесношћу, нејасном и комплексном ситуацијом, без много реда. Отуда он захтијева доста креативности и интуиције.

Планирање – дјелатност руковођења у полицији

Када се говори о планирању, треба имати на уму неколико битних момената:

Планирање је антиципирање будућности и одређивање најбољег начина акције за остваривање организационих циљева. Резултат планирања су планске или управљачке одлуке, које обухватају најважније аспекте функционисања и активности организација. Отуда је изузетно битно да приликом формулисања тих одлука постоји висок степен међусобне координације. Планирање претходи другим фазама, односно активностима процеса менаџмента (организовању, лидерству, контроли).

Планирање подразумијева постојање одговарајуће хијерархије у организацији, односно планирање на нижим организационим нивоима је више краткорочно оријентисано за разлику од планирања на вишим нивоима, које је дугорочне оријентације.

Планирање захтијева одговарајућу ширину и увид менаџера у многе аспекте функционисања организација, као што су: људски, материјални, финансијски и други ресурси.

Мјесто и улога Јединице за стратегију, планирање и европске интеграције и Одјељења за планирање, развој, обуку и провођење стратегија у МУП-у Републике Српске

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у Министарству унутрашњих послова Републике Српске²⁰ утврђује се унутрашња организација и систематизација ове полицијске агенције, а све у циљу обезбјеђења: законитости, стручности, професионализма и благовремености у извршавању послова и задатака, рационалног груписања послова у складу са њиховом природом и начином вршења, и успјешног, ефикасног и јединственог руковођења организационим јединицама, као и сталног надзора над обављањем послова.

Колики је значај планирања као дјелатности руковођења, види се на примјеру систематизовања двије унутрашње организације јединице МУП-а Републике Српске које се директно и индиректно баве овом функцијом руковођења, а то су: Јединица за стратегију, планирање и европске интеграције и Одјељење за планирање, развој, обуку и провођење стратегија²¹.

---

²⁰ *Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у Републике Српске*, број: К/Б-870-1/08, од 15. маја 2008. године.

²¹ Јединица за стратегију, планирање и европске интеграције је унутрашња организациона јединица Службе министра, док је Одјељење за планирање, развој, обуку и провођење стратегија унутрашња организациона јединица Директора полиције.

Јединица за стратегију, планирање и европске интеграције

Ова унутрашња организациона јединица Службе министра сарађује са међународним консултантима на дефинисању и развоју рада Јединице. По потреби, припрема и предаје извјештаје министру о напретку и учинку Јединице и даје препоруке за план рада и активности Јединице.

Јединица активно учествује у свим пословима везаним за преговарање о споразуму о стабилизацији и придруживању БиХ Европској унији, прати прописе Европске уније, учествује у припреми нацрта закона и других прописа из надлежности Министарства, а у циљу њиховог усаглашавања с директивама Европске уније, учествује у радним групама испред МУП-а Републике Српске на усаглашавању прописа с директивама ЕУ.

Такође, ова јединица прати искуства других земаља које су оствариле добре резултате и већи степен напретка у имплементацији *acquis-a* у процесу стабилизације и придруживања и преузимању њихове добре праксе.

Одјељење за планирање, развој, обуку и провођење стратегија

У складу с наведеним правилником Одјељење прати и анализира стање безбједности из области криминалитета, јавног реда и мира и саобраћаја. Предлаже директору извођење заједничких акција и учествује у њиховој реализацији.

Такође, прати реализацију наложених мјера и поступање по инструктивним актима директора полиције, те по наредби директора врши надзор над пословима у центрима и станицама јавне безбједности, полицијским станицама и јединицама полиције у вези са провођењем прописа о организацији, руковођењу, командовању, оспособљавању, наоружавању и материјално-техничком опремању полицијских службеника и других радника на дужностима у Министарству у вријеме теже нарушене безбједносне ситуације и ванредних прилика, и с тим у вези пружа стручну помоћ, предлаже формирање и организацију јединица полиције, прати кадровску попуу, стање наоружања и опреме јединица.

Истовремено, ово Одјељење припрема приједлог програма стручног оспособљавања радника полиције и прати његову реализацију, организује и учествује у извођењу самосталних и заједничких вјежби јединица полиције, учествује у изради закона и других прописа, припрема аналитичко-информативне материјале из свог дјелокурга, конференције за штампу на којима учествује директор полиције и саопштења за јавност, а врши и друге послове из свог дјелокурга.

Закључак

Из свега наведеног изводи се један јединствени закључак, а то је да планирање представља један од најбитнијих елемената у процесу руковођења унутрашњим пословима. Испред сваког људског рада је унапријед постављени циљ, а наравно да без плана нема ефективног и сврсисходног дјеловања.

Дакле, планирање је мисаони и стваралачки процес, чији је смисао избор циља и најповољније варијанте рјешења односно остварења тог циља. Руководилац у полицији, у свом свакодневном раду мора планирати дјеловање своје организационе јединице за наредни период, иначе – у супротном – њена ефикасност ће бити незнатна.

То иде у прилог значају планирања у обављању унутрашњих послова, јер оно битно опредјељује успјешност остваривања сваке конкретне акције. Одређени задатак се може извршити на више начина, али је неопходно наћи најоптималнији.

Свакако да се у свакодневном раду наилази на нове и непредвиђене проблеме и ситуације, али руководилац је тај који ће својим знањем испланирати репресивне мјере и радње у циљу сузбијања новонасталих проблема, али исто тако и предвидјети превентивне мјере како не би дошло до сличних ситуација.

Планирање представља дјелатност руководства, а планирање рада руководства је у функцији остваривања циљева организације, као, уосталом, и читав процес руковођења.

Планирати значи остати у трци с проблемима и имати шансе за њихово рјешавање, а не планирати значи у старту остати без оружја у тешкој борби која тек предстоји.

Коришћена литература:

- [1] Гаћеша, Д.: *Полиција: организација, надлежност, руковођење*, Бања Лука, 1998.
- [2] Јовановић, Б.: *Руковођење општенародном одбраном и друштвеном самозаштитом*, Завод за организацију пословања и образовања кадрова, Београд, 1987.
- [3] Јовановић, Б.: *Увод у теорију војног руковођења*, ВИЗ, Београд, 1984.
- [4] Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.
- [5] Ристовић, С.: *Полицијски менаџмент у сузбијању криминалитета*, Београд, 2006.

Марић, М. и др., Безбједност – Полиција – Грађани, година VI, број 3-4/10

- [6] Стевановић, О.: *Руковођење и командовање*, Полицијска академија, Београд, 1999.
- [7] Стевановић, О.: *Руковођење у полицији*, Београд, 2003.
- [8] Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима*, друго измењено и допуњено издање, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2001.
- [9] Талијан, М.: *Руковођење унутрашњим пословима*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2004.
- [10] Закон о унутрашњим пословима Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 48/03.
- [11] Закон о полицијским службеницима (*Службени гласник Републике Српске*, број 43/10).
- [12] *Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у Републике Српске*, број: К/Б-870-1/08 од 15. маја 2008. године.

*Mladen Maric*²²

*Borislav Saric*²³

Police college Banja Luka

Abstract: Management today represent one special scientist discipline, which is direct to find out such measures and actions that will improve realization of different activity and undertaking and makes more efficacy and more functionally developing and functionality of different organizations and subjects.

Besides management terms, under this name in theory and practice often we use terms as are caring jobs, governing, operating, commanding and many similar terms.

First and the most important task of management is planning, defining and implementing some corresponding strategic options and alternatives.

Some authors seem planning as a process where managers watch in future and choose alternatives options course. It is about one of the most important activity of management because in its managers defined theirs conditions and aims for realization.

Because of managers in process of planning estimate actions course, it's resulted by series decisions. From there planning is not exclusively making decisions as sometimes we wrong understood, it is also making series of others decisions – aims, strategies, politics, projects, programs ,budgets and etc.

Key words: management, governing, governing activities, planning, police.

---

²² Mladen Maric, graduated police officer, chef of Department for trafficking security in the Police administration and an associate expert for subject called Police control and trafficking regulation, Police college Banja Luka, e-mail: saobracaj@mup.vladars.net.

²³ Borislav Saric, graduated police officer, chef of Police station for trafficking security Banja Luka, CJB Banja Luka, and an associate expert for group of police subject, Police college Banja Luka, e-mail: borislav.saric@yahoo.com.

ОБЛИЦИ РАДА ВАН РАДНОГ ОДНОСА И САМОЗАПОШЉАВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

TYPES OF WORK OF OUTSIDE EMPLOYMENT RELATION AND SELF-EMPLOYMENT IN REPUBLIC OF SERBIA

*Проф. др Живко Кулић
Вук Кулић*

Апстракт: У раду су појашњени основни облици рада ван радног односа, утврђени Законом о раду Републике Србије¹, као и други облици таквог начина рада. Осим тога, радом су обухваћена и питања која се односе на активну политику запошљавања и samozapošljavanja, с посебним освртом на улогу Националне службе за запошљавање Републике Србије у вођењу активне политике samozapošljavanja.

Кључне речи: рад, облици, ванрадни однос, samozapošljavanje.

Увод

Рад се не организује увек у форми радног односа, тј. у форми радноправног односа, него и у другим одговарајућим формама. Наиме, поједини облици рада не подразумевају потребу за заснивањем радног односа. Реч је о уговорним формама вршења рада с радноправним премисама.² Права и обавезе уговорних страна, у таквим случајевима, не уређују се уговором о раду него обичним уговором. Изузетак је фактички рад, односно фактички радни однос, који се не заснива ни на уговору о раду ни на уговорном односу.

Раду ван радног односа близак је и радноправни институт samozapošljavanja. Близак због тога што samozapošljavanje не подразумева увек две стране – послодавца и запосленог. Тим пре, што те улоге могу бити спојене у једном лицу.

---

¹ "Службени гласник РС", бр. 24 и 61/2005.

² П. Јовановић, Радно право, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1998, стр. 167.

Рад ван радног односа

Рад ван радног односа подразумева вршење рада који не произлази из радног односа, тј. из радноправног односа, него из уговорног односа. У питању је више облика тако организованог рада, уређених посебним уговорима. Уговори се закључују у писаној форми и углавном садрже податке о уговорним странама, међусобним правима и обавезама, трајању уговорног односа и другим значајним питањима. Међутим, у случају фактичког радног односа, тј. фактичког рада, не успоставља се ни радноправни однос ни уговорни однос. Све се заснива на фактичком раду и његовом постојању.

Очигледно је да је реч о специфичним уговорним односима, тј. о односима који садрже извесне премисе радноправне природе. Захваљујући томе, ти односи се разликују од класичних уговорних грађанскоправних односа. Јер, свака од уговорних страна, по правилу, преузима, односно стиче одређена права и обавезе налик на оне из радног односа. Штавише, успостављањем уговорног односа стиче се и право на осигурање за случај повреде на раду и професионалног обољења, а у одређеним случајевима и право на пензијско, инвалидско и здравствено осигурање. Уплата доприноса за наведене видове осигурања пада на терет послодавца, као друге стране у уговорном односу.

Рад ван радног односа појављује се у различитим облицима и модалитетима. Већина тих облика уређена је Законом о раду. Само у два случаја то није тако. Према томе, треба правити разлику између облика рада ван радног односа уређених Законом о раду и облика рада ван радног односа који нису уређени Законом о раду, без обзира на то што су неки од тих облика предвиђени и (посебним) законима којима се уређује делатност појединих јавних служби.

Облици рада ван радног односа утврђени Законом о раду Републике Србије

Као што је познато, одредбама Закона о раду Републике Србије предвиђена је могућност успостављања више облика рада који се не појављују у форми радног односа него у форми уговорног односа. Сваки од тих облика успоставља се закључивањем посебног уговора, а не уговора о раду. У питању су следећи облици рада, и то: 1) рад који произлази из привремених и повремених послова; 2) рад који произлази из уговора о делу; 3) рад који се заснива на уговору о заступању или посредовању; 4) рад који се заснива на уговору о стручном оспособљавању и усавршавању (волонтерски рад) и 5) допунски рад.

Облици рада ван радног односа и облици samozapošljavanja у РС

а) Рад по основу уговора о привременим и повременим пословима

Привременим и повременим пословима, у смислу члана 197. Закона о раду, сматрају се послови који су по својој природи такви да не трају дуже од 120 радних дана у календарској години. За њихово обављање могу се ангажовати само одређене категорије лица. Другим речима, послодавац нема право да за њихово обављање ангажује било кога. Напротив, његова дужност је да уговор о обављању привремених и повремених послова закључи искључиво с лицем које има право на обављање таквих послова. Таквим лицем, у смислу одредаба Закона о раду, сматра се:

1. незапослено лице;
2. запослени који ради непуно радно време (до пуног радног времена);
3. корисник старосне пензије (без обзира на то колика је висина пензије).

Послодавац нема право да закључи уговор о обављању привремених и повремених послова с лицем које не припада наведеним категоријама грађана. Уговор о обављању тих послова закључује се у писаној форми. Сматра се важним документом и с њиме се мора поступати на начин на који се поступа и с другим документима тог значаја, о чему нарочито послодавац мора водити рачуна.

Привремене и повремене послове може обављати и члан омладинске или студентске задруге, под условом да није старији од 30 година. С обзиром на то да чланови студентских и омладинских задруга имају статус незапослених лица, сасвим је логично да им се омогући обављање таквих послова. Уговор о обављању привремених, односно повремених послова, у том случају, закључују послодавац и члан омладинске или студентске задруге.

Између привремених и повремених послова постоје одређене разлике. Наиме, привремени послови се врше у континуитету и углавном до њиховог окончања, с тим што не могу трајати дуже од 120 радних дана у календарској години. На другој страни, повремени послови се обављају с времена на време, а не у континуитету, с тим што ни они не могу трајати дуже од 120 радних дана у календарској години. Према томе, и у једном и у другом случају реч је о релативно краткотрајним пословима (нпр. жетва, берба воћа, инкасантски послови, улична продаја сладоледа и слично) који, с обзиром на своју природу, не подразумевају сталан и непрекидан рад. За разлику од наведених разлика, то би биле сличности између привремених и повремених послова.

б) Рад по основу уговора о делу

Радам ван радног односа сматра се и рад који се обавља по основу уговора о делу. Сагласно одредбама члана 199. Закона о раду, послодавац може с одређеним лицем закључити уговор о делу ради обављања одређених послова, под условом:

1. да је реч о пословима који су ван делатности послодавца;
2. да су у питању послови који имају за предмет самосталну израду или оправку одређене ствари, самостално извршење одређеног физичког или интелектуалног посла или обављање уметничке или друге делатности у области културе, у складу са законом.

Пословима који су ван делатности послодавца сматрају се послови који нису утврђени правилником о организацији и систематизацији послова, нити другим актом послодавца. На другој страни, очигледно је да се уговор о делу може закључити за обављање послова који се односе: а) на самосталну израду или оправку одређене ствари; б) на самостално извршење одређеног физичког или интелектуалног посла и в) на уметничку или другу делатност у области културе, у складу са законом.

Уговор о делу закључује се у писаној форми. Ако се закључује с лицем које самостално обавља делатност у области уметности и културе, мора да буде у сагласности с посебним колективним уговором за ту област, ако је такав колективни уговор закључен. Подразумева се да уговор о делу мора бити у складу и са законом.

в) Рад по основу уговора о заступању или посредовању

Послови везани за заступање и посредовање су специфични и захтевају посебна знања, искуства и способности, по правилу, из области права. Одредбом члана 200. ст. 1. Закона о раду, послодавцу се омогућује да с лицима с одговарајућим знањем и способностима закључи уговор ради обављања послова заступања или посредовања. Уговор о заступању, односно посредовању, закључује се у писаној форми.

Уговор о заступању или посредовању закључује се између послодавца и лица које обавља послове заступања или посредовања, у складу са законом. Тим уговором уређују се:

1. право на накнаду за заступање или посредовање;
2. друга међусобна права, обавезе и одговорности уговорних страна.

При сачињавању и закључивању уговора о заступању или посредовању, посебна пажња посвећује се обавезама које лице за заступање, односно посредовање преузима, као и његовом праву на адекватну накнаду за уложени рад. Уговор се може закључити на краћи или дужи рок, у зависности од потреба, интереса и могућности уговорних страна. Закон о раду не садржи одредбе којима се тај рок

Облици рада ван радног односа и облици самозапошљавања у РС

везује за одређени временски период, на основу чега се може закључити да се уговор о заступању или посредовању може закључити и на неодређено време. Уосталом, ако таква могућност није искључена, значи да је допуштена.

г) Рад по основу уговора о стручном оспособљавању и усавршавању (волонтерски рад)

Послодавац има право да с одређеним лицем закључи уговор о стручном оспособљавању и усавршавању. Тако успостављен однос, по природи ствари, не сматра се радним односом него уговорним односом, тј. радом ван радног односа или волонтерским радом. У основи, такав однос може се успоставити:

1. с незапосленим лицем, ради обављања приправничког стажа и полагања стручног испита;
2. с лицем које жели да се стручно усаврши и стекне посебна знања и способности за рад у својој струци;
3. с лицем које жели да обави специјализацију, у складу с програмом специјализације.

Незапосленим лицем, односно приправником, у смислу члана 201. ст. 1. тач. 1. Закона о раду, сматра се лице које с послодавцем закључује уговор о стручном оспособљавању и усавршавању ради обављања приправничког стажа и полагања стручног испита, ако је то законом, односно правилником о организацији и систематизацији послова предвиђено као посебан услов за самосталан рад у струци.

Лицем које жели да се стручно усаврши, у смислу члана 201. ст. 1. тач. 2. Закона о раду, сматра се лице које с послодавцем закључује уговор о стручном оспособљавању и усавршавању ради стручног усавршавања и стицања посебних знања и способности за рад у својој струци, за време утврђено програмом усавршавања.

И најзад, лицем које жели да обави специјализацију, у смислу члана 201. ст. 1. тач. 2. Закона о раду, сматра се лице које с послодавцем закључује уговор о стручном оспособљавању и усавршавању ради обављања специјализације, за време утврђено програмом специјализације, у складу са законом и другим евентуалним прописом.

Послодавац у сва три случаја може лицу с којим је закључио уговор о стручном оспособљавању и усавршавању обезбедити новчану накнаду и друга права, у складу са законом, колективним уговором, правилником о раду или уговором о стручном оспособљавању и усавршавању. Тако обезбеђена новчана накнада не сматра се зарадом у смислу Закона о раду. Уосталом, зарада се стиче по основу радног односа, а наведена накнада по основу уговорног односа, тј. по основу волонтерског рада који се, по правилу, сматра бесплатним. Јер,

волонтери нису у радном односу него у уговорном односу с организацијом у којој волонтирају.

Уговор о стручном оспособљавању и усавршавању закључује се у писаној форми. Таква форма уговарања волонтерског рада прописана је не само Законом о раду, него и другим законима којима се такав начин рада уређује.

Могућност закључивања уговора о волонтерском раду предвиђена је и Законом о здравственој заштити. Услови под којима се такав рад може обављати уређују се уговором о волонтерском раду, с тим што се волонтеру гарантују права из обавезног социјалног осигурања, у складу са законом.

д) Допунски рад

Допунски рад може се вршити у форми радног односа и као рад који се обавља ван радног односа. Све зависи од решења садржаних у радном законодавству и другим радноправним прописима. И у Републици Србији у прошлости су примењивана правила по којима је допунски рад повремено третиран као рад који се обавља у форми радног односа. Примера ради, таква правила била су садржана и у Закону о основним правима из радног односа, усвојеном 1989. године.³

Према важећем радном законодавству Републике Србије, допунски рад се сматра уговорним радом, тј. радом ван радног односа, и поводом тога, у принципу, не би требало да буде спорења. Право на допунски рад, у смислу члана 202. ст. 1. Закона о раду, има запослени који ради с пуним радним временом. Њему се пружа могућност да закључи уговор о допунском раду с другим послодавцем, што ће рећи да се допунски рад не може уговорати са својим послодавцем. Изузетно, такав рад се може уговорити и са својим послодавцем, под условом да је реч о допунском раду здравствених радника. Таква могућност прописана је одредбом члана 199. ст. 1. Закона о здравственој заштити.

Допунски рад се може уговорити највише до једне трећине пуног радног времена. Уговор о допунском раду закључује се у писаној форми. Њиме се уређују права, обавезе и одговорности уговорних страна, односно права и обавезе по основу рада. Садржај уговора о раду употпуњују и одредбе којима се утврђује право на новчану накнаду за допунски рад.

2) Остали облици рада ван радног односа

Законом о раду нису обухваћени сви могући облици рада ван радног односа. Другим речима, осим облика рада ван радног односа, утврђених тим законом, постоје и други облици таквог рада. Таквим облицима

---

³ "Службени лист СФРЈ", бр. 60/1989.

Облици рада ван радног односа и облици самозапошљавања у РС

могу се сматрати: 1) рад преко омладинске или студентске задруге и 2) рад по основу фактичког радног односа, односно фактичког рада⁴.

а) Рад преко омладинске или студентске задруге

Рад преко омладинске или студентске задруге, по правилу, могу обављати ђаци и студенти не млађи од 15 година, нити старији од 30 година, у складу са законом и другим прописима. Такав рад могу обављати и незапослена лица тог узраста, без обзира на то што немају статус ученика, односно студента. Ангажована лица, у принципу, не би требало распоређивати на послове са повећаним ризиком, јер би се такво поступање могло негативно одразити на њихово здравље, а у случају ангажовања малолетних лица – и на њихов даљи психо-физички развој.

Рад преко омладинских задруга најчешће подразумева обављање привремених и повремених послова. И поред тога, у пракси се догађа да се таквим радом обављају и послови трајне природе. Таквом стању ствари, између осталог, погодује и радно законодавство, јер његовим нормама није прописано да се такав рад не може успостављати.

Могућност радног ангажовања члана омладинске или студентске задруге прописана је и одредбом члана 198. Закона о раду. Такав рад сматра се радом ван радног односа и поводом његовог заснивања мора се закључити посебан уговор. Уговор о обављању привремених и повремених послова са чланом омладинске или студентске задруге, у смислу наведене одредбе, закључује послодавац који има потребу за обављањем таквих послова.

Пажљивом анализом одредбе члана 198. Закона о раду, може се закључити да се њоме не искључује могућност радног ангажовања чланова омладинске или студентске задруге уз посредовање задруге, како је одувек и било. Таквим ангажовањем између послодавца и члана задруге не успоставља се ни радни однос ни уговорни однос, него специфичан однос из којег произлазе одређена права и обавезе, не само за послодавца и ангажовано лице (тј. члана задруге), него и за саму задругу. Јер, послодавац није у уговорном односу са ангажованим лицем него с његовом задругом. На другој страни, однос између задруге и ангажованог лица заснива се на правима и обавезама које произлазе из чланства у задрузи.

Из наведених разлога, рад преко омладинске или студентске задруге не може се изједначавати с радом који произлази из уговора о обављању привремених и повремених послова, без обзира на то што се и у једном и у другом случају ради о раду ван радног односа. Кључна разлика између те две врсте рада произлази из чињенице да се у првом случају рад темељи на уговору између послодавца и задруге, на једној

---

⁴ Ж. Кулић, Радно право, Мегатренд универзитет, Београд, 2006, стр. 128–131.

страни, и правима и обавезама које произлазе из чланског односа, тј. односа између задруге и члана задруге, на другој страни, а у другом случају – на уговору о обављању привремених и повремених послова, тј. на уговорном односу.

У прилог наведеном ставу говори и чињеница да се радно ангажовање чланова омладинских и студентских задруга у већини околних земаља и даље одвија уз посредовање задруге, а не по основу закључивања уговора о обављању привремених и повремених послова. Осим тога, треба истаћи да такав начин радног ангажовања и даље доминира у Републици Србији, без обзира на то што у стручној јавности о томе постоје опречна мишљења. Различитом поимању улоге омладинских и студентских задруга у Србији и различитом схватању рада њихових чланова, не доприносе само формулације појединих одредаба садржаних у радном законодавству (а нарочито одредбе члана 198. Закона о раду) него и различита мишљења појединих министарстава о тим питањима. Такво стање није у интересу ни послодаваца, ни омладинских и студентских задруга, ни њихових чланова, ни друштва у целини. Напротив, пре би се могло рећи да је такво стање на штету свих и да га због тога треба мењати.

Према томе, рад преко омладинске или студентске задруге остаје оно што је одувек и био, осим у случају закључивања уговора о обављању привремених и повремених послова, у складу са Законом о раду. Уосталом, принципи на којима се систем радних односа и политика запошљавања заснивају, не захтевају минимизирање улоге омладинских и студентских задруга, нити безусловну трансформацију рада који се обезбеђује њиховим посредовањем у рад који се јавља у форми уговорног односа. Тим пре што је реч о различитим модалитетима радног ангажовања који се због тога међусобно не искључују. Зато, нека паралелно егзистирају и један и други. Уосталом, то је у складу и са све актуелнијим процесом флексибилизације радног односа и рада изван тог односа⁵.

б) Фактички радни однос

Фактички радни однос, као радноправни институт, подразумева однос рада или запослења у којем се налази радник чији је правни основ заснивања и трајања незаконит или уопште не постоји, односно престао је да постоји, али однос у којем радник стварно и на редован начин извршава одређени му посао (или службу) и све то без узурпације, односно самовласног узимања и вршења посла.⁶

---

⁵ Ж. Кулић, *op. cit.*, стр. 129 и 130.

⁶ Д. Паравина, *Радно право, Службени гласник РС, Београд, 1998, стр. 62.*

Облици рада ван радног односа и облици самозапошљавања у РС

Из наведеног се може закључити да је фактички радни однос специфичан појавни облик „радног” односа.⁷ Кључна разлика између фактичког радног односа и класичног радноправног односа своди се на правни основ за њихово заснивање, односно трајање. Правним основом за заснивање радног односа сматра се уговор о раду, решење о запослењу или намештењу, одлука о именовању или постављењу и одлука о избору. У случају фактичког радног односа (такав) правни основ: а) не постоји и никада није постојао; б) не постоји, али је постојао па му је истекла важност (нпр. радни однос на одређено време) или в) постоји, али је правно неважећи. За разлику од фактичког радног односа, код радноправног односа наведених мањкавости нема, јер се тај однос заснива на неспорном правном основу.

Фактички радни однос признаје и теорија и пракса, без обзира на то што о њему нема помена у радном законодавству. Основна обележја тог односа су: 1) недостатак или престанак важења ваљаног правног основа за његово успостављање; 2) уредно и савесно обављање одређених послова, у складу са важећим правилима и нормативима; 3) сагласност послодавца за успостављање таквог односа, тј. таквог рада; 4) ослањање на битне елементе радног односа.⁸

Упркос чињеници да се радним законодавством прописују прецизна правила која се у поступку заснивања радног односа морају примењивати, у пракси се неретко јављају и случајеви фактичког радног односа. Примера ради, такви случајеви могу настати: ако одређено лице ступи на рад а да претходно није одлучено о његовом пријему у радни однос или да претходно није потписало уговор о раду; ако је одлука о пријему у радни однос донета од ненадлежног органа, или ако је та одлука донета од надлежног органа али је у међувремену поништена због незаконитости; ако запослени који је био у радном односу на одређено време настави с радом и по истеку времена на које је тај однос био заснован; ако се посао обавља без адекватног правног основа (нпр. по основу уговора о делу, без обзира на то што је реч о трајним пословима из делатности послодавца) и слично. Очигледно је да разлози за успостављање фактичког радног односа могу бити бројни и веома различити, због чега не треба да чуди што се случајеви таквог односа појављују чешће него што би се могло претпоставити.

Лице које се налази у фактичком радном односу, по правилу, остварује права која произлазе из радноправног односа. Такав приступ темељи се на чињеници да је реч о лицу које стварно, уредно, савесно и уз знање и сагласност одговорних људи послодавца обавља одређене послове. А где има рада, мора бити и награде, односно накнаде за такав

⁷ Р. Брковић, Теоријска схватања о незаконитом радном односу и његовој ништавости, Радно и социјално право, бр. 1-3/1997, стр. 146-156.

⁸ П. Јовановић, *op. cit.*, стр. 364.

рад. Уз то иду и друга одговарајућа права, у зависности од конкретног случаја и стварних околности које су довеле до успостављања фактичког радног односа, тј. фактичког рада. Основ за стицање и остваривање одговарајућих права су рад и резултати рада, а не уговор о раду и одлуке о заснивању радног односа.

Фактички радни однос постоји од тренутка отпочињања рада без ваљаног правног основа и траје док се не угаси или преобрази у класични радноправни однос, или пак у уговорни однос. То може потрајати данима и месецима, а није искључено да траје и по више година. Његово постојање сведочи о томе да менаџмент организације не држи све konce у рукама и да му чак и важне ствари измичу контроли. Јер, где има реда и где се о свему води рачуна, тешко се може десити да неко данима обавља одређене послове без ваљаног правног основа.

Из свега наведеног може се закључити да се фактички радни однос не може изједначавати с радноправним односом, ма колико подсећао на тај однос. Тим пре што је реч о ништавом односу који се у сваком тренутку може раскинути. Ако је већ тако, а јесте, није тешко закључити да се и рад који из таквог односа произлази може сматрати радом ван радног односа, без обзира на то што о томе постоје и другачија мишљења. Такво становиште се нарочито може правдати у случају да не постоји и да никада није постојао правни основ за успостављање фактичког радног односа, као и у случају да је такав однос успостављен ради обављања послова који, ни по закону ни по природи ствари, не могу бити разлог за заснивање радног односа (нпр. послови који нису утврђени правилником о организацији и систематизацији послова, тј. послови који нису из делатности послодавца; привремени и повремене послови; послови који се везују за волонтерски рад и слично).

Самозапошљавање

Радно право се не бави само запосленима, тј. онима који раде, него и незапосленима, тј. онима који траже запослење. Тим пре што су питања везана за заснивање радног односа, остваривање права, обавеза и одговорности из радног односа и престанак радног односа, готово неодвојива од питања која се односе на политику запошљавања и укупни положај незапослених лица. Према томе, запосленост и запошљавање су појмови који су тесно везани за радне односе и радно право у целини. Пошто се и самозапошљавање може сматрати интегралним делом система запошљавања, није тешко закључити да је и оно у средишту пажње радног права као теоријско-научне и наставне дисциплине.

Политика запошљавања је актуелна у целом свету, јер се радна места све теже обезбеђују, чак и у високоразвијеним државама. Пораст

Облици рада ван радног односа и облици samozapoшљавања у РС

становништва и животног стандарда, повећање понуде радне снаге на глобалном плану, убрзани развој савремених технологија, јачање тржишне конкуренције, све израженија глобализација економије, интелектуализација рада и други савремени процеси доводе до великих промена на тржишту радне снаге. Између ограничене потражње и све веће понуде људских ресурса, како на националном тако и на интернационалном плану, све теже се балансира. Проблем незапослености притиска и најразвијенија друштва. Примера ради, број незапослених у Немачкој, Француској и Енглеској мери се милионским цифрама. Шта онда рећи за остале земље. Ретке су државе у којима проблем незапослености није актуелан, нарочито последњих година.

Ако се с тим проблемом суочавају богата и развијена друштва, шта је остало за мале и сиромашне државе, као што је, на пример, Република Србија. Проблем незапослености у Србији последњих година је додатно актуелизован, због убрзане приватизације друштвених предузећа и наглог отпуштања с посла великог броја радника, погубних последица светске економске кризе, недовољних инвестиција и слично. Процењује се да број незапослених у Србији досеже цифру од близу милион радно способних грађана. Колики је то терет за њену нејаку привреду не треба ни говорити. Из тих разлога, излаз из постојећег стања, између осталог, мора се тражити у активној политици запошљавања, а у склопу ње – и у активној политици samozapoшљавања⁹.

1) Активна политика запошљавања и samozapoшљавања

Република Србија опредељена је за вођење активне политике запошљавања и samozapoшљавања, о чему сведоче бројне мере и активности надлежних државних и парадржавних органа и институција. Тим пре што је незапосленост један од њених највећих проблема. Да би се последице тог проблема колико-толико ублажиле, из државног буџета издваја се све више средстава за поспешивање политике бржег запошљавања. У склопу те политике, финансирају се и програми којима се поспешује развој приватне иницијативе и приватног предузетништва, односно политика samozapoшљавања.

Развој приватног сектора и убрзано јачање приватног предузетништва намећу и тржишни услови привређивања. Тим циљевима, између осталог, подређује се и законска регулатива. У том контексту треба схватити и одредбу члана 203. Закона о раду, којом се прописује да физичко лице може самостално да обавља делатност као предузетник, у складу са законом. Све остало препуштено је регулативи која се обезбеђује другим законима, односно прописима.

---

⁹ Ж. Кулић, *op. cit.*, стр. 132.

Активна политика самозапошљавања, између осталог, подразумева обавезу свих релевантних фактора друштва да својим радом и укупним деловањем доприносе остваривању жељених циљева у сфери приватне иницијативе и приватног предузетништва. Да би се ти циљеви успешније остваривали, нису довољне само реформе радног и другог законодавства, него и одговарајуће промене у области кредитне, банкарске и пореске политике. Извесне промене већ су учињене, али оне нису довољне, због чега их наредних година треба додатно интензивирати. Осим тога, незапосленима је неопходна помоћ и у разјашњавању присутних дилема и непознаница везаних за приватно предузетништво и политику самозапошљавања. Људи морају знати шта их чека на путу којим сами себи обезбеђују посао и средства за живот. Тим пре што је такво опредељење скопчано с одређеним ризицима и што нико ником не може да гарантује да ће успети и да ће му се уложена средства повратити. Из тих разлога, свима који се опредељују за приватни бизнис помоћ је увек добродошла, како би се могући ризици свели на разумну меру.

2) Улога Националне службе за запошљавање у вођењу активне политике самозапошљавања у Републици Србији

Иако у вођењу активне политике запошљавања и самозапошљавања треба да учествују готово сви релевантни фактори друштва, чињеница је да у њој посебну улогу треба да има Национална служба за запошљавање. Тим пре што је реч о служби у којој се води евиденција о незапосленима, њиховим квалификацијама, знањима и искуствима и њиховим укупним потенцијалима. Осим тога, у питању је служба која има веома значајну улогу у посредовању при запошљавању, а однедавно и у пружању помоћи онима који су опредељени за приватно предузетништво. У тој, по много чему, новој улози, Национална служба за запошљавање треба да оствари резултате који се од ње с правом очекују.

Другим речима, Национална служба за запошљавање Републике Србије више се не бави само посредовањем у запошљавању и припремом незапослених за тражење посла и брже запошљавање (обезбеђивањем професионалне оријентације, стручним оспособљавањем, преквалификацијама, доквалификацијама и слично), него и пружањем стручне, материјалне и друге помоћи онима који су опредељени за приватно предузетништво. У том смислу, њој се из буџета Србије обезбеђују одређена средства за вођење активне политике запошљавања и самозапошљавања. Захваљујући томе, многи

Облици рада ван радног односа и облици самозапошљавања у РС

су кренули с приватним бизнисом, нарочито у области пољопривреде, сточарства, мале привреде и услужних делатности¹⁰.

На нивоу Националне службе за запошљавање реализују се посебни програми у области самозапошљавања. Такви програми не односе се само на одобравање подстицајних финансијских средстава за отпочињање приватног бизниса, него и на организовање обуке и пружање других видова помоћи онима који су вољни да сами себи пронађу посао. Осим тога, запослени у Служби настоје да прате реализацију програма које Служба у целости или делимично финансира, како би се спречило ненаменско коришћење добијених средстава и повећали изгледи за остваривање жељених циљева. Такво опредељење већ даје одређене резултате, због чега је веома важно да се с таквом праксом настави и наредних година, у интересу свих.

У вођењу активне политике самозапошљавања у Републици Србији, осим Националне службе за запошљавање, значајну улогу имају и други релевантни субјекти друштва, а посебно одређена министарства, Републички фонд за развој, органи територијалне аутономије и органи локалне самоуправе. Ако свако од њих на прави начин преузме свој део одговорности у вођењу такве политике, резултати неће изостати. Колико ће се у томе успети, показаће време. У сваком случају, то је један од начина за брже превазилажење постојеће незапослености и постојеће економске кризе.

---

¹⁰ Ж. Кулић, *op. cit.*, стр. 133.

Prof. Živko Kulić, PhD
Vuk Kulić

Abstract: The paper explained the basic forms of part-time employees, defined by the Law about work of the Republic of Serbia, as well as other forms of such modes. In addition, the work covers issues related to the active policy of employment and self employment, with special emphasis on the role of the National Employment Service of the Republic of Serbia in an active policy of self-employment.

Key words: paper, forms, outside employment relation, self-employment.

КОНТРОЛА ЉУТЊЕ У ПОЛИЦИЈСКОЈ СЛУЖБИ

CONTROL OF ANGER IN THE POLICE SERVICE

Миленко Мршић, наставник њемачког језика

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

*Свако се може наљутити – то је лако.
Али бити љут на праву особу, у право вријеме,
с правом сврхом, и на прави начин – то није лако.*

Аристотел

Апстракт: Љутња је саставни дио нашег живота и наша свакодневница. За љутњу углавном сви имамо разлоге. Али да ли је она увијек оправдана и да ли је можемо контролисати?

Први корак у смиривању љутње и бијеса јесте свијест да се у неким ситуацијама понашамо изван контроле и да прихватимо да није наш угао гледања једини исправан. Основни предуслови за избјегавање или пак ублажавање љутње су објективност, професионалан и културан начин комуникације и самоконтрола. Да бисмо стишали напету ситуацију и остали „хладне главе“ примијенићемо и неке методе и технике, као што су скретање пажње на нешто друго, технике опуштања и аутосугестија.

Степен нечије одговорности и нечију кривицу најбоље ћемо утврдити објективним сагледавањем и поређењем нечијег, али и свог понашања, с постојећим нормама, односно принципима, прије свега правним, моралним и традиционалним, уважавајући и друге факторе и околности битне за одређену ситуацију.

Да бисмо достигли виши ниво међусобног разумијевања, поштујући поменуте норме и, прије свега, поштујући основна и грађанска права и примјењујући основна правила лијепог понашања, и да бисмо били што објективнији, што професионалнији и што хуманији, с другим људима морамо разговарати мирно и аргументовано и с више уважавања.

Кључне ријечи: објективност, професионалност, комуникација, контрола и самоконтрола

У В О Д

Основни циљ овог рада јесте давање доприноса унапређењу комуникације полиције с грађанима, бољој сарадњи полиције с грађанима, јачању угледа полиције у друштву, као и бољој сарадњи и коректнијем односу између самих припадника Министарства унутрашњих послова.

Рад је, дакле, првенствено намијењен запосленима у полицијској служби, али може да буде од изузетне користи и за људе из других бранши и других категорија становништва. Поруке овога рада су универзалног карактера, дакле, савјети и препоруке које се односе на наше објективно и субјективно опажање, начин комуникације, сагледавање ситуације и доношење одлука и њихове посљедице, примјењиве су за скоро све узрасте, професије и све профиле личности: за ђаке и студенте, младе и старе, за мушкарце и жене, за претпостављене и подређене...

Наравно, овај рад ће помоћи само онима који су довољно савјесни и одговорни и који желе да се мијењају набоље. Основни предуслов за мијењање набоље је свијест и признање да нису сви наши поступци увијек исправни.

Због тога морамо прије свега признати да гријешимо и да можемо да погријешимо. Каже се „Ко ради, тај и гријеши“, али наша је обавеза да се учимо да што мање гријешимо.

Како и због чега долази до љутње? Како и када поступити? Шта учинити да не дође до љутње, или како је барем ублажити? Како се поставити према другима и како поступити да својим понашањем и својим поступцима не произведемо љутњу код других? Ово су основна питања на која овај рад нуди одговор.

У раду се, дакле, говори о љутњи, која понекад граничи с бијесом, те ова два психичка стања као посљедица нашег незадовољства, зависно о степену и начину испољавања, овдје често користимо у сличном, понекад истом значењу.

МОГУЋНОСТИ КОНТРОЛЕ ЉУТЊЕ

Шта значи контролисати? Значи ли то: потпуно уклонити или потиснути испољавање бијеса? Или, значи ли то: одмјерено и адекватно испољавати љутњу? Шта је прикладно кад су у питању претпостављени, подређени, грађани? Или, да ли контролисати значи: избјегавати љутњу? Како можемо избјећи љутњу?

Контрола љутње у полицијској служби

Појам контрола љутње примјењује се у сва три значења, али овдје објашњавамо само ово посљедње. Дакле, овдје је ријеч о избјегавању или ублажавању љутње.

Ако у том смислу желимо да своју љутњу ставимо под контролу, морамо најприје поставити сљедећа питања:

1. У вези с анализом ситуације: Шта је повод за љутњу? Шта се конкретно десило? Које особе су учесници? Шта је стварна ситуација?
2. У вези с анализом повријеђеног права: Које је наше право повријеђено? Да ли је оно стварно повријеђено? Да ли је то право легитимно?
3. У вези с анализом одговорности и кривице: Ко је повриједио то право? Да ли је то лице одговорно за свој поступак? Постоји ли оправдање за његов поступак? Да ли је том лицу познато моје право? Да ли то друго лице уважава моје право?
4. У вези с анализом наших ставова и предрасуда: Како ми оцјењујемо лица која учествују у томе? Да ли их оцјењујемо непристрасно (објективно) или о њима имамо предрасуда?

Анализа ситуације

Најприје треба да се упитамо шта се стварно десило? Шта ме је тачно наљутило? Пожељан је што објективнији опис повода. Објективно значи: описати, умјесто оквалификовати и протумачити. Што реалније и објективније опишемо повод, утолико ћемо лакше моћи анализирати квалификације и тумачења, између осталог и она која не доводе до љутње:

Ево једног примјера:

Успоравање саобраћаја на семафору од стране неког аутомобила који много касни с кретањем на зеленом свјетлу. То је објективан опис. Процјене и тумачења као што су „Овај спава“, „Овај не зна возити“, „Овај је заборавио да иза њега има неко“, „Шта овај мисли, што не иде“ треба избјежавати. Тада можемо лакше тражити оправдавајуће разлоге. Можда је возач болестан, ометен или забринут, можда је баш тада чуо неку лошу вијест, можда су кола покварена, можда је почетник, можда постоји нека препрека или опасност коју ми не видимо итд.

Каквог сам ја расположења у том тренутку? Да ли сам опуштен или раздражен, стрпљив или нестрпљив, сигуран или несигуран, расположен или нерасположен? Шта сам ја очекивао? Да се моји интереси реализују или да би могло бити проблема; успех или неуспјех, уважавање или напад? Да ли сам се прије тога насекирао због породице или посла? Да ли се ја осјећам дораслим својим задацима или не? Какве још околности ту постоје које би могле утицати на емоционалну

процјену и квалификацију: Има ли посматрача, какав је мој став према присутним лицима, да ли сам добровољно или силом прилика дошао у ту ситуацију, да ли су и други погођени на исти начин као ја?

Овако конкретним описом ситуације и предочавањем дешавања дата је шанса да будемо свјесни узрока који изазивају љутњу. Да бисмо то постигли, морамо се питати да ли бисмо се љутили и да је нешто било другачије (нпр. начин и стил особе која својом изјавом испровоцира љутњу, тумачење исте изјаве и понашања, у случају да се ради о некој другој особи, кад би се налазили у другој ситуацији, нпр. без публике, односно присуства других људи. итд.). Ако је ситуација конкретизирана и ако постоји разлог за љутњу, поставља се питање које је лично право дирнуто или повријеђено поступком и понашањем друге особе (нпр. због увреде или провокације).

Људи који се много љуте често траже остваривање права са сумњивим легитимитетом. Зато се увијек морамо упитати да ли је неко право легитимно и да ли је оно стварно повријеђено.

Први примјер: Контрола брзине на неком споредном путу

Зауоставља се путничко возило које се креће брзином 70 km/h, а полицајац нуди мандатну казну као алтернативу за писање пријаве. Возач реагује приговарајући: „Зашто овдје морам возити 50 км на сат, кад никог не угрожавам. Поставите контроле тамо гдје је прекорачење брзине стварно опасно. Ако хоћете да хватате оне који стварно возе пребрзо, онда сте овдје на погрешном мјесту.“

Полицајац се љути због приговора. Да ли он то мјесто контроле стварно сматра исправно одабраним, ако се желе открити и казнити возачи који брзо и опасно возе? Да ли он очекује да ће се грађанин сложити са сваком подузетом мјером? Зар нису полиција и грађани дио заједнице с истим интересом за безбједност саобраћаја? Зар се не могу имати различита мишљења о смислу и сврси неке мјере?

Други примјер:

Подређени има приговор на наређење претпостављеног. Претпостављени се љути. Зашто? Зар приговора не смије бити? Је ли он неизоставан? Да ли је приговор стварно напад на његов ауторитет? Није ли ауторитет у томе да се прихвате другачија размишљања и да се она преиспитају без предрасуда? Може ли он раздвојити форму од садржине приговора? Да ли је приговор у одређеним ситуацијама можда оправдан, како је он мотивисан и образложен? Могу ли се конструктивним прихватањем приговора донијети боље одлуке? Да ли он као претпостављени не би требао да подржи приговор да се избјегну неспоразуми и грешке?

Трећи примјер:

Псовке или увреде приликом хапшења. Дужност респектовања позиције или поштивања особе је повријеђено. Да ли је то право стварно повријеђено?

Претходно питање: Ко је тај који вријеђа? Да ли се та особа може санкционисати? Да ли је она важна за личну самосвијест? Може ли се у том случају и у развоју ситуације очекивати нешто друго осим непријатељства према полицији? Да ли се починилац или осумњичени не налази у изнимној ситуацији? Да ли се полицијским службеником сматра и људско биће, а не само носилац улоге, односно полицајац, тако да њега лично не требају тангирати овакве увреде?

Како права и поступке можемо образложити на основу начела и норми?

Ево неколико могућности:

(а) Образложење на основу моралних норми, норми праведности: равноправан третман једнаких, принцип узајамности.

(б) Образложење на основу правних норми: права из уговора, основна права и закони.

(в) Образложење права на основу формалних позиционих норми: извођење права с обзиром на неку позицију и општа, као и специфична очекивања носиоца позиције, нпр. службени прописи за претпостављене и подређене у полицији.

(г) Образложење права на основу традиционалних неформалних норми: правила учтивости, повјерење у дата обећања итд.

Норме у горепоменутом смислу су норме које прописују одређена очекивана понашања и на основу којих оцјењујемо нечији поступак, односно понашање.

Љутња настаје када н; ми видимо само да друга особа није „правилно поступила“. Због тога је у таквој ситуацији најприје важно да знамо о ком се праву, односно норми ради.

Претпоставимо да се саобраћајни полицајац стално љути да му возачи противрјече: Која норма стоји у основи ове повреде права? Је ли то стварно норма: "Мени као полицајцу се не смије противрјечити"? Важи ли ова норма генерално или постоје разлике с обзиром на неку ситуацију?

Мршић, М., Безбједност – Полиција – Грађани, година VI, број 3-4/10

За примјер, ево једног кратког разговора између психолога и полицајца:

- Психолог: Кажете да се љутите на петљања и лажи. Можете ли навести неколико ситуација?
- Полицајац: Саобраћајна контрола. Возач пролази кроз црвено. Ја то видим, али возач то пориче.
- Психолог: То значи у ситуацијама у којима сте Ви објективно у праву, а грађани не..
- Полицајац: Да, на примјер.
- Психолог: Рецимо да грађанин мисли да је у праву ...
- Полицајац: ... онда ми он мора вјеровати и признати да га не заустављам без разлога.
- Психолог: У реду, али можда је он ситуацију видио другачије. За ово предлажем један мали експеримент: Како видите десну цртицу: је ли она дужа, краћа, или је исте дужине као лијева?
- Полицајац: Па, дужа је од лијеве.
- Психолог: Ето, Ви видите да је десна цртица дужа, а објективно је исте дужине као и лијева. Међутим, и сада, кад сам Вам рекао да је лијева црта исте дужине, Ви и даље мислите да је она дужа. Другим ријечима: Постоје ситуације у којима сви мисле да су у праву, према томе и Ви, иако постоје објективне чињенице.
- Полицајац: У већини случајева људи знају да нису у праву и знају добро да су погријешили, али опет покушавају да изврдају.
- Психолог: То значи да би Ви онима који стварно осјећају да су у праву уважили приговор, а другима, који се тек тако буне, не?
- Полицајац: Да.
- Психолог: Требамо ли ова два случаја јасно разликовати?
- Полицајац: Зависи од околности: Ако неко јасно вози кроз црвено преко семафора или кад ауспих прави толику буку да се то не може игнорисати, онда они хоће још да праве будалу од мене.
- Психолог: Добро, вјерујем да има таквих ситуација. Рецимо да је возач на црвеном прешао преко раскрснице и да је по Вашој процјени такође видио на семафору црвено, али тврди да је било жуто, да ли он онда не смије да се буну и да приговора?
- Полицајац: Не, он ће онда избјегавати да плати казну.
- Психолог: Претпостављам, Ви бисте ушли у препирку...

Полицајац: Ја онда побјесним.

Психолог: Ви се тада не осјећате озбиљно схваћеним ...

Полицајац: Ако допуштам да ме свако прави мајмуном, не требам ни радити овај посао.

Овим примјером видимо да је могуће да се, зависно од ситуације и понашања грађана, генерална норма "приговора не смије никад бити" у специфичним ситуацијама трансформише у норму понашања "не смије бити приговора, ако је грађанин увидио своје противпрописно понашање и хоће да избјегне казну".

Ограничавањем важења норме смањујемо број могућих повода за љутњу. Норме треба прецизирати.

У разговору између психолога и полицајца видимо да се право на извршење наређења мање заснива на норми „Грађани не смију да противрјече“, већ много више на норми „Не смијем дозволити да се ауторитет полицајца поткопава“.

Разликовање и прецизирање норми за специфичне ситуације још није образложење, односно оправдање за те норме. Можда су норме упитне?

Образложење норми с обзиром на посљедице њиховог поштивања или непоштивања

Норме и нормативна убјеђења постоје. Како их можемо образложити, оправдати?

Да ли их требамо образложити (позитивним) консеквенцама које долазе из њиховог поштивања, односно (негативним) консеквенцама које има, или би имало њихово непоштивање?

Примјер:

Како саобраћајца може образложити норму да се његова наређења морају поштовати?

Има добрих и лоших образложења, добрих с обзиром на консеквенце које садрже образложење.

Проблематично образложење би било кад би полицајац рекао да је он представник државе и да он има овлашћење да одлучује и одређује, а то би значило довођење државе у питање, ако би се прешло преко нечије непослушности. Однос грађанин-полицајац данас није такав да би такво образложење још увијек било прихватљиво. Има много историјских примјера гдје су наређења можда легална, али нису легитимна. Ако би се одбацила могућност да полиција буде у заблуди, онда би то за посљедицу могло имати да би полиција често поступала самовољно и на своју руку, што се у једној правној држави, наравно, не би могло прихватити. Добро образложење је да полицијска наређења

доприносе безбједности саобраћаја. То претпоставља да наређење у датој ситуацији има пун смисао или да је неопходно, дакле да има образложење (оправдање) у конкретној ситуацији, нпр. као мјера за спречавање незгода.

Нема увијек времена за правдање и објашњење наших поступака, али, да би се избјегла љутња и свађа, требало би у свакој ситуацији имати јасно конкретно образложење, које би се такође саопштило грађану, кад год је то могуће.

Релативизација приписивања одговорности

Ко врљећа нечије право? Да ли је та особа одговорна? Може ли се њој шта приговорити? Има ли она оправдања за своје понашање или свој поступак није могла контролисати?

Љутња садржи приговор и оптужбу. Приговор и оптужба су претпоставка одговорности. Кад се неко љути на некога, онда он њега сматра одговорним за оно шта он чини или не чини. Да се не бисмо одмах љутили, можемо се упитати да ли је та особа стварно одговорна.

Кад је ријеч о питању одговорности, требамо разјаснити да ли је нека особа поступила свјесно, намјерно, или несвјесно и из нехата, да ли је могла предвидјети посљедице својих поступака, да ли је поступила по нечијем наређењу или под социјалним притиском, или да ли је поступак те особе условљен спољним утицајима и околностима или психичким стањем (умор и исцрпљеност, утицај дроге, неко психичко обољење итд.).

Осим тога, требамо се упитати да ли има оправдања за нечији поступак, да ли то лице чува и штити нпр. лична легитимна права (Нико неће тражити од оптуженог да он себе сам окривљује), или оно покушава да брани легитимна права других. Чак и кад припишемо одговорност за неки поступак, не морамо приписати и кривицу, барем не онда кад одобравамо мотиве или разлоге за такво поступање.

Да ли ћемо се љутити или не, зависи од тога како тумачимо понашање онога на кога се љутимо.

Прије него што некога прогласимо одговорним и припишемо му кривицу, обавезно морамо имати на уму оправдавајуће разлоге за такво понашање.

Шта можемо претпоставити да бисмо ублажили љутњу или бијес?

Ево неколико примјера:

(а) Демонстранти неће да послушају наређење да ослободе раскрсницу:

Можда не могу физички, јер нема мјеста, можда су добили опречна наређења. Требамо на уму имати и такозвани феномен масе: У маси се

појединци не понашају као личности. Они су "изван себе" и слушају само своје вође („деиндивидуација“¹). Можда демонстранти желе да направе већи хаос у саобраћају, да би привукли већу пажњу, можда су додатно испровоцирани и сада реагују агресивном непослушношћу...

Погрешно приписивање одговорности имамо и на супротној страни:

Грађани, односно демонстранти поистовјећују полицију с државном влашћу. Има демонстрација уперених против државне власти: нпр. због изградње нуклеарних реактора (или недавни протести грађана у Њемачкој због одлагања нукларног отпада), планирања изградње хидроцентрале, реконструкције и преправљања паркова и неких објеката итд. Полиција није одговорна за овакве одлуке. Међутим, за демонстранте је и полиција одговорна и крива, зато што је они стављају у исту раван и поистовјећују с државом, што је, наравно, погрешно. Напад на државу, коју представљају влада и парламент, за њих је сада напад на полицајце који стоје испред њих.

(б) Трговина дрогама

Које околности би могле умањити одговорност и кривицу нпр. дилера дроге?

Ево неколико аргумената: Он је сам овисан. Њему треба новац за нову робу. Он је уцијењен и боји се. Он има пуно дугова и незапослен је. Он је постао овисан усљед претходног лијечења наркотицима...

Ако искључимо мотив богаћења и видимо само принудну ситуацију у којој се дилер налази, онда ће наш суд бити блажи, а љутња самим тим мања.

(в) Давање нежељеног службеног задатка

Ми ћемо се, наравно, љутити ако давање задатка протумачимо као свјесно шиканирање или непромишљену одлуку. Љутња ће, међутим, бити мања ако задатак протумачимо као знак повјерења претпостављеног, ако задатак протумачимо као испит и провјеру за планирано унапређење, ако видимо да се наш претпостављени налази у принудној ситуацији у којој нема других колега на располагању због болести, због непредвиђеног развоја догађаја итд., ако постоји повјерење у праведан компромис, односно да ће нам се претпостављени за то касније „одужити“.

Други случај имамо кад нам претпостављени дâ задатак упркос нашој оптерећености, да би био сигуран да ће се он успјешно и добро обавити, зато што он сам очекује унапређење. Да ли ћемо се ми љутити, зависиће од тога да ли волимо претпостављеног, да ли нам је симпатичан или не и да ли га желимо подржати или не итд.

---

¹ губитак идентитета у маси

Љутња и лични ставови

У разним погледима однос према појединцима и групама је важан за настајање или ублажавање љутње. Ми се чешће, више и с мањим поводом љутимо на људе који су нам несимпатични, који су нам одбојни, него кад се ради о особама или групама које волимо и које уважавамо. Према ономе ко је према нама љубазан и пријатељски настројен, ко нам се пријатељски обраћа, и ми смо најчешће љубазни, а према некоме ко је према нама непријатељски настројен, и ми ћемо имати сличан однос.

Непријатељски став, генерализација непријатеља, предрасуде и њихове посљедице

Ми већ имамо или стварамо слику о другоме. То може да буде непријатељски однос. Непријатељски однос код неких људи постоји и кад су у питању цијеле категорије људи, као што су то за некога нпр. Турци, Нијемци, Американци, Срби, странци уопште, подузетници, полицајци, демонстранти, хомосексуалци, наркомани, политичари итд. Они су олош, они су опасни и против њих се треба борити, они су зли и криви су за оно што чине.

Често о некој особи не знамо ништа више осим да припада једној од неких категорија према којима имамо непријатељски став. То да се иза полицијске униформе крије човјек, не помишља неки демонстрант у усијаној ситуацији, а и полиција, вјероватно, има исти однос према демонстрантима. Када би нам други били мање несимпатични, прије бисмо нашли оправдања за њихово поступање и гајили мање непријатељства према њима.

Морамо бити спремни да посумњамо у властиту слику о лошим намјерама других и у њену објективност. Тада ћемо лакше и објективније доћи до узрока и разлога за њихово понашање, како бисмо их мање кривили и имали оправдања за њихове поступке.

Како се ослободити непријатељског става, односно предрасуда

Прво основно правило би било:

Морамо више знати о другоме као особи, односно личности. Тиме би се наша предрасуда могла довести у питање.

Шта нам може бити корисно у конкретној ситуацији

1. Не смијемо генерализовати поједине категорије људи, већ размишљати о особама које имају свој идентитет, интересовања, склоности, властиту животни пут, властиту судбину.
2. Ако желимо да се ослободимо непријатељског односа према некоме, морамо прихватити информације које о другоме говоре

Контрола љутње у полицијској служби

другачије. То су често сличности с нама или особине, ставови и поступци које цијенимо и који нам импонују.

3. Ако немамо ових информација, можемо их једноставно измислити или претпоставити, да бисмо преиспитали свој непријатељки став. Можемо се упитати како бих ја гледао њега кад би он волио псе као ја, кад би био рукометаш као ја, кад би био синдикалац као ја, кад би волио џез као ја итд.

Друго основно правило: Покушајмо да јавно и противно мишљењу пријатеља или колега бранимо „нападнутог“. Тада можемо преузети улогу службеног браниоца, при чему ћемо нпр. користити сљедеће аргументе: покушаћемо да правдамо захтјеве (нпр. демонстраната), да објаснимо и оправдамо нечију реакцију, да објаснимо девијантно понашање с обзиром на другачији одгој и социјализацију, оправдање понашања с обзиром на тешку прошлост (нпр. код дилера овисника или код малољетних делинквената), објашњење и оправдање с обзиром на личност или диспозиције (нпр. код криминалаца или душевно ретардираних починилаца).

Ова, службена одбрана исто тако мијења наше предрасуде, односно непријатељство према неким лицима или цијелим групама.

Избјегавање љутње одвраћањем пажње

Има ситуација у којима нема времена за адекватну анализу ситуације и у којима влада хитна потреба за подузимањем неке радње. Има и ситуација у којима смо толико љути да су наше опажање и флексибилност интерпретације, односно тумачења јако ограничени. У таквим ситуацијама је, прије свега, неопходно да се смиримо до те мјере да можемо што објективније сагледати ситуацију и на тај начин изнаћи конструктивније рјешење проблема. Да то постигнемо постоји више начина:

(1) Суздржавање и избјегавање љутње скретањем пажње

Једна од првих стратегија састоји се у томе да се у стању љутње суздржимо и да се сконцентришемо на нешто друго. На примјер, можемо да се сконцентришемо на предмете, особе или дешавања у актуелном окружењу, можда на пролазнике, можда на лијепа спортска кола, на дјецу која се играју или на дрво у цвату обасјано сунцем.

Сигурно је у таквим случајевима добро да већ имамо спремно нешто о чему ћемо размишљати. Можемо, на примјер, мислити на вољену особу, неко мјесто гдје смо били на одмору, на спортски или професионални успех, на неку лијепу пјесму или на врт код куће. Или, једноставно, да се сјетимо старог правила да полагамо бројимо до десет, прије него што реагујемо.

(2) Опустање

Можемо се сконцентрисати и на вјежбе опуштања. Опустање је добро када у некој ситуацији влада напетост. Постоје разне технике опуштања, као што је на примјер аутогени тренинг по Ј.Х. Шулцу (J.H. Schultz²), којим се можемо опустити уз помоћ аутосугестије, или прогресивно опуштање мишића по психотерапеуту Јакобсону (Jacobson), при чему се разне мишићне групе најприје напрегну а затим опуштају. Један једноставан метод је и да се сконцентришемо на дисање стомаком.

Будући да сами себе најбоље познајемо, свако би за себе требао одредити најбољи „начин за брзо опуштање“.

(3) Аутосугестија

Будући да љутња представља угроженост или пријетњу, често је од помоћи да амортизујемо и ублажимо разлог за љутњу, да јачамо самосвијест или да блокирамо агресивне мисли. За сва три циља аутосугестија може бити корисна. Можемо себи рећи на примјер:

"То се мене не тиче." "То за мене лично није тако важно." "Ја сам сасвим кул." "Ја се не дам испровоцирати." "Ја сам изнад ситуације." "Зашто да се ја љутим због тога?"

Спречавање или ублаживање љутње код других

Као што смо већ рекли: љутња често доводи до таквог понашања које вријеђа или провоцира друге и због чега се други љуте. Ово опет може довести до агресивне реакције, тако да се љутња узајамно производи и распламсава. На крају требамо одговорити на питање ко је први почео, а на њега је тешко одговорити, не само на дјечјем игралишту, или у браку, него и у полицијској служби.

Како избјећи узајамне агресивне реакције?

1. Можемо покушати да не испољавамо своју љутњу, при чему је лакше да избјегнемо такве поступке који би могли другима бити повод да се љуте.
2. Можемо директно покушати да другима дамо што мање повода за љутњу. Претпоставка за ово је да знамо којим поводима љутња настаје, којим радњама и поступцима изазивамо љутњу код других.
3. Можемо покушати да оправдамо лично понашање које угрожава друге.

---

² **Johannes Heinrich Schultz** (20. јуни 1884–19. септембар 1970) је био њемачки психијатар и психотерапеут, познат по великом доприносу развоју аутогеног тренинга.

Контрола љутње у полицијској служби

4. Можемо покушати да у конфликтним и проблематичним ситуацијама размјењујемо информације с другим учесницима

Који су то случајеви у којима смо ми они због чијих се поступака други љуте?

На примјер, ако смо претпостављени, подређени се могу љутити:

- ☒ због тешких службених задатака,
- ☒ због мале критике код кршења прописа,
- ☒ због прекора, посебно ако се сматрају неправедним,
- ☒ због непоштивања и нецијењења позитивних резултата,
- ☒ због понижавајуће, бламирајуће критике пред другим лицима ...

На примјер, као представници државне власти код грађана можемо изазвати револт и љутњу: сваким ограничавањем слобода, наредбама, контролама, забранама које се сматрају неоснованим, казнама које у принципу нису прихватљиве, сваким обликом грубог или чак насилног давања наређења: "оштра" формулација и артикулација, строг покрет руке, грубо обраћање, употреба палице, пријетње подношењем пријаве итд. Љутњу и огорченост грађана можемо изазвати и неподузимањем радњи и непоступањем полиције код прекршаја јавног реда и мира и престапа: нпр. кад грађани очекују од полиције да реагује због вандализма, узнемиравања, саобраћајних прекршаја и некоректног понашања учесника у саобраћају.

Наравно да су реакције починилаца, жртава и посматрача различите.

Аргументовање и правдање личних поступака

На основу ових примјера видимо да својим радњама и пропустима можемо повриједити права других, која они сматрају легитимним. Због тога је посебно важно да оправдамо своје поступке и пропусте који угрожавају та права.

Типични аргументи за правдање поступака:

Морао сам тако поступити,

- ☒ зато што сам имао наређење,
- ☒ зато што је то у складу са службеним прописом,
- ☒ зато што сам то сматрао моралним,
- ☒ зато што је то било потребно да не би била проузрокована већа штета,
- ☒ зато што грађани имају право на полицијску заштиту од прекршилаца закона.

Поступио сам тако,

- ☒ зато што је то била моја дужност као полицајца или само као грађанина,

Зато што сам сам био угрожен,
Зато што сам био испровоциран и нисам смио игнорисати провокацију.

Нисам ништа подuzeо,

Зато што сам не бих имао никакве шансе да ухапсим починиоца,
Зато што сам хтио сачекати појачање,
Зато што би тиме проблем постао још већи,
Зато што бих прераном интервенцијом онемогућио оправдано и аргументовано привођење починиоца,
Зато што сам очекивао отпор, који би могао угрозити и мене и друге.

Онај ко оправдава своје поступке очито их сматра добрим.

Он такво поступање сматра исправним и примјереним и нада се да ће и други, чија су права угрожена, имати разумијевања за његово поступање.

Има и разлога за неке поступке које сматрамо нелегитимним и које, према томе, не користимо као оправдање, нпр.

Антипатија према неким особама,
Освета за узроковану штету или провокација,
Демонстрација наше силе и моћи према нападнутим лицима, али и према осталима,
Егоистични мотиви, лична корист.

Да закључимо: Саопштавањем оправдања за личне поступке можемо избјећи или ублажити љутњу других због нашег понашања, уколико су та оправдања прихватљива, а исто тако се може избјећи или ублажити наша љутња тако што ћемо друге питати за разлоге и оправдања за њихово понашање. То значи да морамо и себе и друге боље информисати, а обавјештавање се заснива на комуникацији.

Која интерактивна средства и средства комуникације могу овдје бити од помоћи?

Које грешке можемо избјећи?

Неповољан и штетан у интеракцији је сваки облик непродуктивне комуникације, јер она оптерећује однос између учесника у разговору.

Карактеристике "затворене" комуникације

Демонстрација моћи: наређивање, моралисање, ироничност, исмијавање, пријетње, критиковање
Држање: причање с висине, диктаторски начин обраћања:
Мимично и фонетско изражавање: груба наређења, галама, пријетећи, нељубазан, презирући глас и израз лица, равнодушност, ароганција

Контрола љутње у полицијској служби

- ☒ Језички израз: сви такозвани блокатори комуникације, као што су:
  - ☒ Немамо сада времена за сувишну причу.
  - ☒ Не причајте без везе!
  - ☒ О томе ја одлучујем!
  - ☒ Ако више волите пријаву, не морате платити казну.
  - ☒ Зашто? Зато што ја тако кажем.

Карактеристике "отворене" комуникације

Отворена комуникација значи да другог респектујемо као личност и да озбиљно прихватамо његово мишљење.

Демонстрација равноправности и уважавања:

- ☒ пажљиво саслушати друге (омогућити да чујемо притужбе других, њихово виђење и њихова права),
- ☒ имати разумијевања за друге (нпр. за њихову раздраженост, несигурност и њихове осјећаје),
- ☒ образложити властите поступке, објаснити намјере, интересе, циљеве,
- ☒ дати повратну информацију како на нас дјелује понашање других,
- ☒ дати простора за своје радње (дати времена, дати алтернативу, дати могућност избора),

Израз и држање:

Мирно, љубазно обраћање, пријатељска мимика, климање главом као знак да смо разумјели другог.

Отворена комуникација често ће пропасти ако се она само стратешки примијени и одглуми, зато што тада није искрена. Она има ефекта само онда ако према саговорнику изражава отворен респективан став ослобођен предрасуда.

За коју категорију отворене комуникације ћемо се одлучити, зависи од циља и констелације.

Ево неколико начина:

1. Код разговора који служе за остваривање наших циљева (нпр. напуштање мјеста на којем се налазе демонстранти), посебно ће нам помоћи сљедећи начини поступања:
  - ☒ Мотивација (респект, похвала или друге позитивне реакције с циљем да се поступи по наређењу),
  - ☒ Конкретизација наших намјера (главне циљеве раздијелити у поједине мање циљеве, односно кораке),
  - ☒ тражење приједлога од друге стране, демонстраната,
  - ☒ правити паузе у разговору (да бисте омогућили обраду нових информација),

- ☒ постављање отворених питања (Мисли се на питања на која се мора одговорити цијелим реченицама, а не са да или не.

Примјер:

"Да ли сте размишљали о томе шта се ту све може десити?" (погрешно!)

"Ту се свашта може десити. Које опасности видите?" (исправно!)

2. Будући да полицајац у односу на грађане, с обзиром на своју позицију, има овлашћења која нема обични грађанин, требамо примјењивати облике комуникације у којима ће се грађанин осјећати као равноправан и респектован саговорник:

- ☒ контакт погледом,
- ☒ директно обраћање, по могућности обраћање по имену саговорника,
- ☒ образложење за поступање,
- ☒ омогућити приговоре и другачије ставове саговорника, односно грађана,
- ☒ формулисати заједничке циљеве,
- ☒ саопштити лични став и лично виђење,
- ☒ дати повратну информацију (што конкретније и непосредније, по могућности онда када је и саговорник спреман за разговор),
- ☒ омогућити да грађанин размисли о својој одлуци и да се с неким посавјетује, омогућити преговарање и договарање.

Шта се у конфликтном случају може учинити?

Инсистирати и реализовати наше право и наш захтјев значило би пораз за нашег противника: одустати од захтјева значило би прихватање нашег пораза. (Међутим, није пораз ако увидимо и признамо да смо у заблуди. На тај начин се код грађана јача повјерење у правну државу.) Најзад, можемо разговарати и договарати се, и тада постоји шанса да дође до рјешења које не би било поражавајуће ни за једну страну. Тада говоримо о такозваној "методи компромиса", по Гордону³.

Ево једног примјера: Приликом саобраћајне контроле "нуди се" новчана казна.

Возач одбија да је плати. Оппрост и одустајање од казне био би пораз за полицију. Кривична пријава била би пораз за возача. Новчана казна или пријава због прекршаја нису једине опције. Ми бисмо могли возачу дати могућност да размисли о својој одлуци и да поразговара с особама у које има повјерења. То значи да бисмо могли одредити рок у којем ће

---

³ **Thomas Gordon** (11. март 1918–26. август 2002) један од водећих психолога у Америци, професор Универзиета у Чикагу. Познат по свом раду с дјецом и омладином. Истицао је значај комуникације у рјешавању конфликтних ситуација без употребе силе, посебно у конфликтима између родитеља и дјете.

возач прихватити новчану казну, јер је то за њега боља опција него да се против њега поднесе пријава, уколико не плати новчану казну.

ЗАКЉУЧАК

Први корак у смиревању љутње и бијеса јесте свијест да се у неким ситуацијама понашамо изван контроле и да прихватимо да није наш угао гледања једини исправан. Основни предуслови за избегавање или пак ублажавање љутње су објективност, професионалан и културан начин комуникације и самоконтрола.

У ситуацијама када осјетимо да нас полако обузима гњев, можемо се послужити познатим техникама као што су „број до десет, диши дубоко, размисли да ли ће ти то и сутра бити толико важно ...“, или неком другом техником описаном у раду. Али, као што је мало оних који успију да оставе цигарете, алкохол или дрогу, тако и бијес само појединци могу побиједити снагом воље. Сви ми најчешће имамо оправдање за своје поступке, иначе се не бисмо љутили или агресивно понашали. Степен нечије одговорности и нечију кривицу најбоље ћемо утврдити објективним поређењем нечијег, али и свог понашања с постојећим нормама, односно принципима као што су правни, морални и традиционални, а који су представљени у раду, уважавајући и друге факторе и околности битне за одређену ситуацију. Јер, не требамо заборавити да смо сви од крви и меса, да сви имамо душу, и занемарити ону хуману, људску страну, која се овдје посебно истиче. Управо то треба да буде и најважнија порука овог рада, јер, нажалост, живимо у свијету у ком су морал, људски фактор и основне људске вриједности поприлично пољуљани и запостављени, а управо је криза морала главни узрок свих других криза, не само код нас, већ у цијелом свијету.

Да бисмо достигли виши ниво међусобног разумијевања, поштујући правне, моралне и друге норме и, прије свега, поштујући основна и грађанска права и примјењујући основна правила лијепог понашања, и да бисмо били што објективнији и што хуманији, с другим људима морамо разговарати мирно и аргументовано и с више уважавања. Нема нам друге!

LITERATURA:

- [1] **Montada, Leo:** Möglichkeiten der Kontrolle von Ärger im Polizeidienst, (Могућности контроле љутње у полицијској служби) Berichte aus der Arbeitsgruppe "Verantwortung, Gerechtigkeit, Moral" , Nr. 051, ISSN 1430-1148, Trier 2006.
- [2] **Станковић, Д.:** Бес из угла психолога, Политика, Магазин бр. 682, 24. октобар 2010.

Мршић, М., *Безбједност - Полиција - Грађани*, година VI, број 3-4/10

[3] <http://www.scribd.com/doc/15270925/PsihologijaLicnost-i-emocije>

Milenko Mršić, a teacher of German language

Police college

Banja Luka

Abstract: Anger is an integral part of our lives. Mostly, we all have reasons for the anger. But is it always justified and whether we can control it? The first step in calming the anger and rage is the awareness that in some situations we act out of control and to accept that is not only our perspective right. The basic preconditions for avoiding or mitigating the anger are objectivity, professional and polite way of communication and self-control. To pacify the tense situation and to stay with "cool head" we'll apply certain methods and techniques, such as drawing attention to something else, relaxation techniques and self-suggestion.

The degree of someone's responsibility and someone's guilt we will determine by objective assessment and comparison of someone, but and our behavior, with the existing norms and principles, above all legal, moral and traditional, taking into account other factors and circumstances that are relevant to particular situation.

To reach a higher level of mutual understanding, by respecting the above mentioned standards, with respect fundamental and civil rights and applying the basic rules of good manners, and in order to be as objective, professional and humane, we have to talk to the other people quietly and with arguments and with more respect.

Key words: objectivity, professionalism, communication, control, selfcontrol